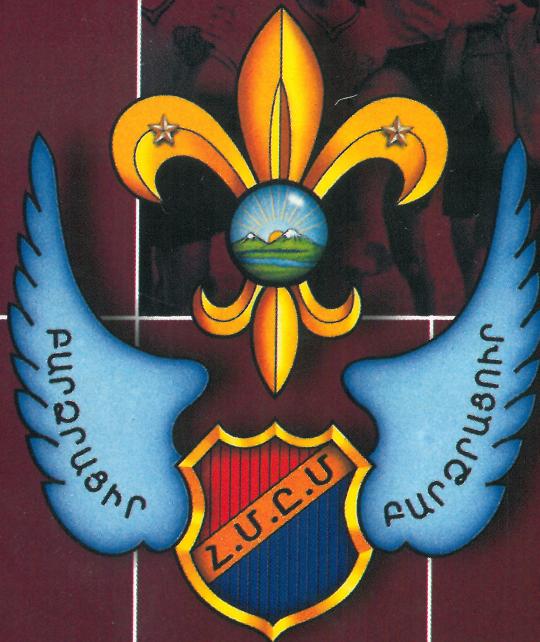

ՍԱՄՈՒԵԼ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Հ.Մ. Ը.Մ. ԱԿԱՆ ՄԱՐԴՈՒ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐ

Սամուել Մկրտիչեան

Հ.Մ.Ը.ԱՎԿԱՆ ՄԱՐԴՈՒ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐ

- *Տեսութիւններ, ակնարկներ*
  - Հ.Մ.Ը.Ական դէմքեր
  - Հ.Մ.Ը.Ական յուշեր
  - Մարզական կեանը

**Այս երկը կը նուիրեմ մօրս՝
ՍԱՔՐՈՒՀԻ ՊՈՅԱՃԵՎՆ-ՄԿՐՏԻՉԵՎՆԻ
անքառամ յիշապակին**

Այս երկին տպագրական ծախսը կը հոգան հեղինակին զաւակները

ԱՅՍ ԵՐԿԵ

Ամէն նկատումէ առաջ այս երկը <. Մ. Հ.-
Մ.ի պատմութիւն չէ: Բայց այս երկը իր
ամբողջական էութեամբ <. Մ. Հ. Մ. ական
կեանք է: <. Մ. Հ. Մ. ական մարդու հոգիի
ապրումներ են՝ տեսութիւններ ու ակ-
նարկներ, յուշեր ու դէմքեր, որոնք <. Մ. Հ.-
Մ. ական կեանքին երգն ու վէրքը, մարդն
ու փառքը, նուիրումն ու գեղեցկութիւնը
կը յուշեն:

Անոնք երբեմն հին են, <Մ.Լ.Մ.ի հին
կեանքէն առնուած սրտի պատառիկներ
են, համակ հայրենի կանչ ու կարօւ, հա-
մակ հոգեկան վերորդկում ու սէր:

Անոնք երբեմն <Ս.Լ.Մ.ի երգին ու վէրքին ընդմէջէն ծնունդ առած համեստ մարդիկ են, որոնք իրենց ամբողջ կեանքը, որպէս խունկ ու մոն, նուիրաբերեցին <Ս.Լ.Մ.ի տեսալականին, <Ս.Լ.Մ.ի օճախին շերմացումին ու հայկերտումի սրբազն աշխատանքին:

Այս երկը Հ.Ս.Ը.Ս.ի երգն է, վերքն է շերմահիկ:

Իսկ եթէ ըսեն՝ թէ այս օրերուն ու այս
ափերուն որպէս ի՞նչ այս երկը: Եհ, թէ-
կուզ մէկը կարդայ ու խնկարկէ Հ.Ս.Լ.-
Մ.ին:

Սամուջ
Սկրիպտու

ՀԵՂԻՆԱԿ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԽՕՍՔ

Ծնորհակալութեան յատուկ խօսք ունիմ
Հ.Մ.Լ.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան նախկին
ատենապետ տոբք. Եղբ. Միսաք Արգումանեա-
նին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան ան-
դամ Եղբ. Գօգօ Պալեանին եւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի պաշտօ-
նաբերը «Մարզիկ»ի խմբագիր Եղբ. Վիգեն
Աւագեանին, որոնք սատար հանդիսացան այս
երկին հրատարակութեան:

«ԲԱՐՁՐԱՑԻՐ - ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՐ»Ի ԱՆԽՈՆՉ ՊԱՏԳԱՄԱԽՕՍՔ

Հ.Մ.Լ.Մ.Ի մասին հրապարակախօսական անցելայուշ յօդուածներ, անոր ազգային գաղափարաբանութեան եատարրերը արժեւորելու կոչւած, վաստակաւոր եղբայրներու կեանքեն ու գործեն առնուած յիշարժան դրուագներ, Հիմնադիր սերունդեն վերջ, Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, Հ.Մ.Լ.Մ.ի ցեղակրօն հաւատքին առաքեալները եղած, ու անոր քառագագար գմբէրով՝ բազմախորան տանարին նարտարապետները դարձած փաղանգ մը դեկավաբներու ոգեկոչում,

Մարզական բնագաւառին մէջ յաղթանակներով ամբոխներ հմայած, եւ Ազգին բերդիրը պաշտպանելով ու թշնամիին բերդերը խորտակելով, միութեան վախճանական նպատակներուն նուիրաբերուած՝ խոնարին հերոսներու դիմանկարներ:

Այս բոլորին առընթեր, ներկայի ու գալիք օրերու հայապահպանման նուիրական գործին սպառնացող վտանգները ահազանգող էշեր: Ազգային պահանջատիրական արդեն իսկ մղուող համազգային պայքարին, հայ երիտասարդութեան ուղղած մասնակցութեան կոչ ու հրահանգ:

Ամփոփ ու կուռ բանաձեւումով այս է հայաշունչ բովանդակութիւնը այս հրատարակութեան, սասունցիի մը լեռնացած անցելապաշտութեամբ գրուած:

Ըստած է որ իւրաքանչիւր Հ.Մ.Լ.-Մ.ականի սրտին մէջ Արարատի պաշտամութին նուիրուած խորան մը կայ:

Այս գրքով Սամուել Մկրտիչեան հաւատաւոր Հ.Մ.Լ.Մ.ականի իր սիրտը բացած է մեզի ու ցոյց կու տայ ըստածին նշմարտութիւնը:

Արդարեւ, մենք հոն կը տեսնենք հայ ժողովուրդին եւ հայրենիքին յաւերժութեան խորհրդանիշ՝ Մասիսին յատուկ կեդրոնական խորան մը, որուն շուրջ կը բոցավառին երկու բազիններ: Մեկը՝ ծօնուած Սասուն աշխարհի հերոսածին ոգիին: Միւսը՝ հայ ժողովուրդի յետ-աքսորեան վերածնունդի օրքան Հալեպին, ուր Հ.Մ.Լ.Մ.ը վերընձիւղուելով մեծցաւ, սերունդներ ոգեւորեց ու գրեց իր պատմութեան փառանեղ էշերը:

Հիւսիսային Սուրբոյ այս քաղաքին մէջ Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղած եւ ազգաշեն ու միութենակերտ դեկավարներ՝ Նշան Թիւյսիզեաններու, Լուտեր Մասպանաններու գաղափարական շունչով դաստիարակուցաւ եղբ. Ս. Մկրտիչեան: Եղաւ գայլիկ, սկառուտ եւ մարզիկ: Ստանձնեց ամուր ու վստահելի նկարագիր պահանջող պարտականութիւններ, շահեցաւ օրուան ազգային միութենական դեկավարութեանց անվերապահ վստահութիւնը. եւ որքան գործեց, այնքան իր մէջ զօրացաւ, առաւել նուիրելու, «Սուրբ գործը» շարունակելու կամքը: Ու այդ նամբով երե կ'ընթանար, վրայ հասան հալեպահայ գաղութի կեանքն ու կառոյցները վտանգած՝ քաղաքական փոթորիկի օրերը, եւ եղբ. Սամուել եղաւ միակ Հ.Մ.Լ.Մ.ականը, որ քաղաքական, կուսակցական հանգամանք չունենալով հանդերձ, դեկավար այլ ազգայիններու շարքին, Սուրբոյ գնտանները առաջնորդուելու պատուին արժանացաւ:

Եղբ. Սամուել, այնուհետեւ, հասկնալի պատճառներով կը փոխարուի Լիբանան, ուր նանչցանք զինք անընկելի Հ.Մ.Լ.Մ.ա-

կանի իր նկարագրով: Մտաւ Պուրեն Համուտի մասնախողի շարքերուն մէջ, եղաւ վարչական, ստանձնեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի Լիբանանի ֆութպոլի եւ Շրջանային Մամլոյ Յանձնախումբերու պատասխանատուի պարտականութիւնները, եւ այս վերջին պաշտօնով դարձաւ միութեան ընդհանուր գործունեութեան մօտեն հետեւող սրատես ու խորաբափանց աչք: Շարունակելով Հալեպի «Արեւելք Մարզաշխարհ»ին մէջ արդէն սկսած հրապարակագրական գործը, ներբողեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի առաքելութիւնը, քարոզեց Հ.Մ.Լ.Մ.ականի նկարագրի մարդկային ու քարոյական ստորոգելիներու հարազատ եռութիւնը. ծաղկեց միութեան սկզբունքներուն ու դաւանանքին հանդէպ անտարբերութիւններն ու մեղանչումները, այս անգամ «Ազդակ»ի ու «Մարզիկ»ի էջերէն:

Տարբեր չեղաւ եղբայր Սամուելը Նոր Աշխարհի մէջ: Մնաց Հ.Մ.Լ.Մ.ական «Միշտ լաւագոյն»ը սպասող, «Բարձրացիր - Բարձրացուր»ի անխոնջ պատգամախօսը: 1998ին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութիւնը գնահատելով դաշտերու վրայ թէ ժողովարահներու մէջ իր քափած քրտինքին ու գաղափարանուէր գրչին արգափրը, զինք պարզեւատրեց միութեան «Արժանեաց» շքանշանով:

Հալեպէն Պուրեն Համուտ ու Լու Աննե-

լըս, մօտաւորապէս երեք քառորդ դարու միութենանուէր գործունեութենէ մը վերջ, այսօր, եղբ. Մկրտիչեան իր յուշերէն փունջ մը հրամցնելով մեզի, կու գայ երեց Հ.Մ.Լ.Մ.ականներուն եւ համակիրներուն յիշեցնելու անցեալի անկրկնելի օրերը ու անոնց կ'ընծայէ հին, բայց չինցող ապրումներու վերանորոգ վայելը:

Երիտասարդ սերունդին կ'ուզէ ծանօթացնել անցեալի (քերեւս իրենց անծանօթ) Հ.Մ.Լ.Մ.ի առաքելատիպ դէմքերը, անձնըներ մարզիկները, Նաւասարդեան մարզախաղերու ազգաշէն ու ոգեշունչ մթնոլորտը, եւ այսպիսով նաեւ կը հարստացնէ Հ.Մ.Լ.Մ.ական գրականութիւնը:

Անցեալը ներկայի ու գալիքի պատուանդանն է: Մասիս, Սասուն, Հալեպ ու Պուրեն Համուտ նուիրական անուններ են հայոց պատմութեան մէջ: Ազգաշէն գործի ու գաղափարի հնոցներ, զորս պէտք է հանչնան Հ.Մ.Լ.Մ.ի բոլոր սերունդները, եւ ապրին ու գործեն անոնց խորհրդանշած նուիրումի ու գաղափարական հրայրքով:

Երանի ամէն երեց Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղբ. Սամուելին օրինակով իր յուշերը յանձնէր գրչին:

ՏՈՔԹ. ՄԻՍԱՋ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՀԱՄԱՏՔԻ ՈՒ ՆՈՒԹՈՒՄԻ ՅՈՒՆԱՍՏԵՎՆԵ

Երբ թուղթի եւ մելանի պաշտամունքը իր տեղը զիշած է համակարգիչին,

Երբ արագ ու առատ տեղեկութիւններու տիրացման մարմաշը աշխարհը գերին դարձուցած է համացանցին,

Ու երբ արհեստագիտական նորութիւններու ինելայեղ վազքը ծնունդ տուած է ելեկտրոնիկ գիրքին,

Սհաւասիկ, Սամուէլ Մկրտիչեան ընթերցողին կը ներկայանայ աւելի քան կէս դարու Հ. Մ. Լ. Մ. ական իր հրապարակագրութիւնը, նուիրումն ու վաստակը ամփոփող հրատարակութեամբ:

Սամուէլ Մկրտիչեան աննահանջ կամքի եւ կրոստ աշխատանքի մարդն է, որուն տեսակէտները երբեմն թերեւս կարելի է չքածնել, բայց երբեք՝ կարելի չէ չյարգել, որովհետեւ անոնք ամրօրէն խարսխուած են Հ. Մ. Լ. Մ. ական աւանդական արժէքներու եւ սկզբունքներու վրայ: Իսկ ինք սկզբունքներու եւ արժէքներու մարդն է ամէն քանէ առաջ:

Սամուէլ Մկրտիչեան ունի ուսկի նման հնչիւն պատգամներ եւ սուրի նման փայլուն դատողութիւններ՝ Հ. Մ. Լ. Մ. լ. յուզող գրեթէ բոլոր հարցերու նկատմամբ: Ան խոր ապրումով, հաւատքով ու խոռվքով կ'որոշ եւ ընդհանուր բնութագիրը կը կազմէ վսեմին ու առաքինիին՝ միութեան եւ միութենականին, յանձնառու հրապարակագիրի անոր գրիչը գաղափարական-բարոյական տարապում կու տայ Հ. Մ. Լ. Մ. ին եւ Հ. Մ. Լ. Մ. ականին:

«Հ. Մ. Լ. Մ. ական մարդու ապրումներ»ը հայելին է տագնապով, մաքառումով եւ հերոսութեամբ ապրուած անոր կեանքին, Հալէպէն մինչեւ Պուրճ Համուտ եւ Կլենտէլլ: Գիրքին էջերուն մէջ յստակօրէն կ'երեւին այդ կեանքին գեղեցիկն ու տգեղը, լաւն ու վատը, վսեմն ու նսեմը: Հ. Մ. Լ. Մ. ական կեանքի իրականութիւններ փնտողը հարկ է որ այդ հայելիին մէջէն առնէ իր պատկերները:

Նիւթերու ճոխութեան հետ անպայման հաւատքի խորութիւն մը նկատելի է գիրքին չորս բաժիններուն մէջ: Սամուէլ Մկրտիչեան սկզբունքային է իր դիրքորոշումներուն մէջ, անսիշող՝ իր համոզումներուն մէջ: Հ. Մ. Լ. Մ. ականի տիպարային յատկանիշներն ու արժէքները անխարար տեսնելու իր ճիգին մէջ, ան կ'ոգեկոչէ «Անմահները», «Այս ինենթ տղաքը»: «Բարոյա-

կան դաստիարակութիւն» կը պահանջէ տեղ մը, «Դաս առնենք» կը կրկնէ այլուր: «Անցեալին այսպէս էին» կը վերյիշէ քիչ անդին եւ տեւաքար լաւին, լաւագոյնին ու կատարեալին հասնելու նախանձախնդրութեամբ՝ «Ծանիր զքեզ» կը թելադրէ Հ. Մ. Լ. Մ. ական մարդուն, որովհետեւ համոզւած է որ «Հ. Մ. Լ. Մ. ազգային հրամայական պատգամ» է:

«Հ. Մ. Լ. Մ. ական մարդու ապրումներ»ը անմեռ շիրիմն է այն սերունդին, որ տասնամեակներ շարունակ դարձաւ «Գաղափարի առաքեալ», տարաւ «Յուսադրիչ աշխատանք» եւ մերթ «ապտակ»ով, մերթ «երակ»ով ու մերթ աննշան կարծուած մէկ յուշով՝ Սամուէլ Մկրտիչեանի գրիչով անմահացաւ իրեւեւ «Սուլիր մարէ մանուկ», «Ճէմճէմ», «Չոպան Մանուկ», «Ուիսկի», Դանօ, Համօ եւ հոյլ մը անուանի թէ անանուն գաղափարակիցներ:

Վերջապէս, «Հ. Մ. Լ. Մ. ական մարդու ապրումներ»ը ապրող յուշամատեանն է վերջին տասնամեակին զգալի կենսունակութիւն ապրող Հ. Մ. Լ. Մ. ի Արեւատեան Մ. Նահանգներու շրջանին, որուն տարբեր մասնածիղներ եւ Նաւասարդեան խաղերը ներկայացուած են ազգային հպատութեան, հաւաքական իրավուանքի եւ մարզական յաղթանակներու իրենց գեղեցկագոյն արտայայտութիւններով:

Ժամանակի եւ միջավայրի մեր օրերու դիմագրաւած մարտահրաւերներուն ընդդէմ, Սամուէլ Մկրտիչեանի այս գիրքը հարապատ Հ. Մ. Լ. Մ. ականութիւն եւ չերս հայկականութիւն կը ներշնչէ հոսանքն ի վերը ընթացող հաւատաւորներուն: Սերունդները, որոնք այսուհետեւ պիտի գան ձեռք առնելու «Բարձրացիր-Բարձրացուր»ի գաղափարական շահը, կ'արժէ, որ անպայման կանգ առնեն այս եւ նմանօրինակ այլ հրատարակութիւններու առջեւ, ու լաւ ձանշնան իրենց ուժին աղբիւրը հանդիսացող հաւատքի եւ նուիրումի այն արժէքները, որոնցմով դրօշարշալը պիտի շարունակուի:

Դրօշարշալը Հ. Մ. Լ. Մ. ին:

Հաւատքի վազքը՝ ճակատագրի դէմ յաղթանակին, Հ. Մ. Լ. Մ. ի ճամբով հայութեան ուր կեանք ու նոր հորիկոններ կերտելու վեհ ձգուումին:

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ,
ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

ԽՈՍՔ ԱՌ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

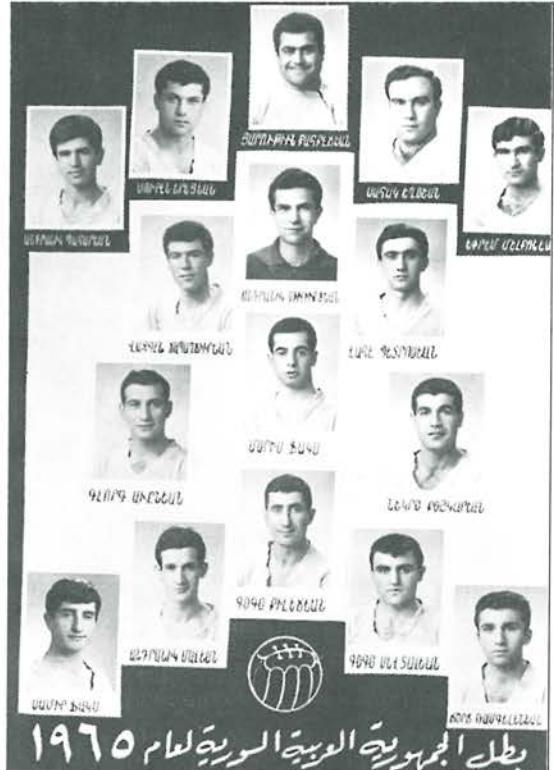
Միրելի մայր Հայաստան, ահա իմ
թշուառ ու անտէր հոգին, այս խա-
ւար աշխարհին հեռաւոր մեկ ան-
կիւնեն, իր դողդոց ճայնով քեզի կը խօսի:
Գրա եւ լսէ որբ զաւկիդ պահ մը:

Կը գրեին թերթերը, կը գրուցեին ծերե-
րը, թէ ներգաղք պիտի ըլլայ ու մենք Հա-
յաստան պիտի երթանք: Ի՞նչ երշանիկ լուր.
ամեն հայ անհամբեր կը սպասէր հայրենի-
քի հրահանգին: Եկաւ այդ օրը, որ պիտի
բերեր աւետիսը խնդուրեան: Ամեն հայ
մարդ ընդառաջ գնաց հրաւերին ու արձա-
նագրուեցաւ հայրենիք երթալու: Ես ալ դի-
մեցի: Զմերժեցին դիմումս ու արձանագ-
րեցին զիս առանց հարց ու փորձի:

Նոյնպէս, մա յր, եկան պատգամաբեր-
ներդ մեր մօտ, խօսքերդ մեզի ըստելու: Բե-
րին մեզի քու մայրական ողջոյններդ, շատ
բան ըսին քու վերելքիդ մասին: Ըսին նաև,
թէ Սովետական Հայաստանը գրկաբաց
կը սպասէ մեր բոլորին: Ինչ հրաշալի խօս-
քեր էին ասոնք: Որքա՞ն ամուր հաւատք եւ
յարգանք ունեի Հայաստանի պատգամա-
բերներուն հանդէպ եւ ինչքան յոյս՝ դէպի
ապագան:

Բաշխեցին մուտքի տոմսերը, անոյշ
մայր: Չըսին.- Այս մարդը հարուստ է, միւ-
սը աղքատ: Այլ, ըսին բոլորովին տարբեր
բան մը: Բոլորովին նոր զաւշտ մը հանե-
ցին թեմ եւ սկսան ներկայացնել.- «Այս
մարդը դաշնակցական է, այդ՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ա-
կան, իսկ միւսը՝ սատամայի ճագ»: Բայց
ինչո՞ւ, եւ վասն ինչի այս անակնկալը,
մայր: Ո՞ւր մնացին խոստումները պատ-
ւիրակներուդ: Հո վը տարաւ իրեն հետ, թէ
կեղծ խօսքեր էին միայն մեզ մոլորեցնե-
լու:

Ներգաղքը սուրբ գործ մըն է, բայց ոչ

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալէպի ֆութապոլի խումբը,
որ շահեցաւ Սուրիհոյ 1965ի ախոյեանի
փայլուն և հապարտ տիտղոսը:

այս ձեւով: Կը խնդրեմ, մայր, եթէ կը սի-
րես զաւակներդ բոլոր, եղիր քիչ մը ներող,
եղիր քիչ մը համբերող ու մանաւանդ,
անոյշ մայր, սա ներգաղքի գործին եղիր
լաւ հսկող: Եթէ կը սիրես զաւակներդ բո-
լոր, եթէ կը սիրես անխտիր, երկարէ մայ-
րական քննոյշ ձեռքդ մեզի, ու ափ մը հո-
ղովն քու մարմնիդ, օրինէ զաւակներդ
տարագիր: Այն ատեն բոլորն ալ պիտի ըլ-
լան զիրար շատ սիրող, պիտի ըլլան միա-
րան ու պիտի կենան քեզի պաշտպան, մայր
Հայաստան:

Պիտես կամ կը լսե՞ արդեօք թէ ներկա-
յիս ինչ խտրութիւն կը դնեն զաւակներուդ

միջեւ: Բայց եթէ կը լսես ու անտարբեր կը մնաս, ներէ ինձի սա խօսքը ըսելու.- Այլասերա ծ ես մայր:

Այս, դաշնակցական եմ, պաշտելի մայր, շատ բան կը պարտիմ այդ կուսակցութեան, որովհետեւ ան ինձի սորվեցուց քեզ սիրել, ան ինձի թելագրեց, որ պէտք է տալ ամէն հարստութիւն քեզի համար: Ան չվարանեցաւ ինձի ըսելու.- «Պէտք է կուրծք տալ, պէտք է կոռուիլ, պէտք է մեռնիլ գիտնալ հայրենիքին համար»: Բայց կեղծ հայրնասէրներ, որոնք երեկ մութանկիւններ քարշ տալով, քեզի դէմ կը դաւեին, այսօր՝ մուտքիդ թիկնապահ են կեցած: Կ'արգիլեն զիս ներս մտնել եւ կոշտ ձայնով մը կը գոռան.- «Քանի դաշնակցական ես՝ դուռը փակ է քեզի համար, գնա՞մկրտուե- թօքափէ Դաշնակցութիւնը՝ որպէսզի կարենաս երթալ, այլապէս՝ հոս կը մեռնիս»:

Ինչո՞ւ այս ոգին սիրելի մայր: Զէ՞՞ որ դուն ծնար Դաշնակցութիւնը, չէ՞ որ ան քու հարազատ զաւակդ է, ի՞նչպէս կ'ուրանաս: Եթէ վատ էր ինչո՞ւ ծնար զայն: Եթէ վատ էր, ինչո՞ւ կոռուեցաւ քեզի համար ու իր լաւագոյն զաւակները զոհեց քու սորբազան հողիդ համար: Միքէ մողցա՞ր, այսքան շո՞ւտ, որ Դաշնակցութիւնը աւերակներուդ մոխիրին վրայ ծնար, երբ արիւնարբուն կ'ուզէր քեզ յօշոտել: Մողցա՞ր, կրնա՞ս մոռնալ, կրնա՞ս ուրանալ: Գիտես, լաւ գիտես, որ եթէ մոռնաս, անդունդներէդ խոր ու մութ, Արարատի ստորոտէն, հեռաւոր դաշտերէն, ձորերէն բոլոր հերոս զաւակներդ-ֆետայիններու սերունդը իրենց լերկ գանկերը դէպի վեր ցցած, միաձայն պիտի բողոքեն քեզի դէմ: Հայոց պատմութիւնը պիտի ընդգուի:

Ո՞վ դուն մայրը բոլոր հայերու, Հայաստան. ահա ես, այդ դաշնակցական տղան,

նակատարաց եկած եմ դրանդ սեմին, դուռդ կը բախեմ: Ե՛լ, բա՛ց, ես կ'ուզեմ ներս մտնել, կ'ուզեմ տեսնել քեզ: Կ'ուզեմ խօսիլ քարերուդ հետ, որոնք դարերու ընթացքին քու զաւակներուդ արիւնովն են ներկուած: Կ'ուզեմ խօսիլ, քու կողէն հոսող աղբիւրներուն հետ, որոնց դարերու ընթացքին քու զաւակներուդ ստրկութեան արցունքն է խառնուեր: Կ'ուզեմ երթալ, սօսիներուդ հովանին տակ նիրինող իմ պապերուն անյայտ հողակոյտին առջեւ, ծնրադիր աղօթել եւ հարցնել իրենց, քէ վատ չէ այն հայը, որ հայու միջեւ խտրութիւն կը դնէ: Ու մանաւանդ մայր, կ'ուզեմ քանի մը բառ բորովել քեզի, քէ քանի տեսակ հայ ես ծներ:

Սա ալ աւելցնեմ ու հաւատա, մայր.- Ան որ կը հրաժարի իր անցեալէն, ան որ կը հայինյէ իր սրբութիւններուն, վկայ պատմութիւնը մեր- օր մը պիտի հրաժարի իր հայութենէն եւ պիտի հայինյէ քեզի:

Կ'ըսեն,- «Ճրաժարէ, հայինյէ, քէ ոչ...»: Ոչ եւ երբէ՞ք, պիտի մնամ դաշնակցական, պիտի մնամ պանդուխու, քանի խտրութիւն կայ:

Ու այս ամբողջէն վերջ, մայր, եթէ տակաւին յամառիս եւ լսես, թէ ինձի համար արգիլուած է քու ծոցդ մտնել, այն ատեն յուսախար ու շուտար, պանդխուութեան քեռան տակ ճարած ցուպը ձեռքիս, ես պիտի շրջիմ հողէ հող, քարէ քար, ջուրէ ջուր, իմ հարազատ հայրենիքիս հողը, քարն ու ջուրը երազելով: Իմ վիրաւոր ու հեզ սրտիս միխթարանքը երգերուդ մէջ պիտի փնտում ու պիտի մեռնիմ քեզ սիրելով, ով Հայաստան, իմ անոյշ հայրենիքը, որպէսզի ըլլաս մեծ, մնաս յաւիտեան ու դառնաս տէր որք զաւակներուդ տարագիր, հայու հայրենիքը:

ՈՏՔԻ, Հ.Մ.Լ.Մ.Ն Է Կ'ԱՆՑՆԻ

Հալէպ. միջ-մասնաճիւղային նաւասարդեան խաղերու տողանցը:

Այս գեղեցիկ առիթով, երբ ինծի պատեհութիւն կը տրուի երկու խօսք գրելու Հ.Մ.Լ.Մ.ի մասին, ես կը շուարիմ իմ ըսելիքիս շուրջ, որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի կառոյցը այնքան սրանչելի է, անոր պատմութիւնը այնքան ճոխ ու անոր մասին ըսուելիքը այնքան շատ, որ մարդ կը շուարի ընտրութիւն ընելու: Իրապէս, ո՞ր մեկը ըսեմ, ո՞ր մեկը յիշեմ 74 տարիներու վրայ երկարող անոր ազգանըներ գործունեութենեն:

Արդեօք դուք ալ չե՞ք գտնուած հոգեկան նման կացութեան առջեւ: Իրապէս, ձեզմէ ո՞ր մեկը Հ.Մ.Լ.Մ.ի կեանքէն առներած յուշ մը, ապրումի նուիրական պահմը, հպարտութեան սրբազան տրոփ մը չունի: Ձեզմէ ո՞ր մեկուն հոգին չէ սարսոած, չէ փշաքաղուած դիտելով Հ.Մ.Լ.Մ.ի հպարտ ու առնական երիտասարդութեան շքերթը, հազարներու խանդավառ տողանցքը, հայ լինելութեան սրբազան պայքարը:

Դեպի տեսլական, դեպի ազգութիւն: Ես պիտի չպատկերացնեմ Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկառուտութեան շարքերուն գեղեցկութիւնը, կարգկանոնը, ազգային գիտակցութիւնը, որոնք մարդակերտումի, հայակերտումի հրաշալի դարբնոցներ եղան, եւ ուրկէ դուրս եկան սփիւրքեան մեր կեանքին ծառայող բազմաթիւ նուիրեալներ: Այդ բոլորը բուել, ո՞չ իմ գործն է եւ ոչ ալ ժամանակը կը ներէ: Բայց...

Ես կրնամ անվարան յայտարարել, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ը եղաւ այն գլխաւոր հնոցը, այն սրբազան ոգին, որ աքտորի եւ արիւնի նամբաներէն ազատած, անտէր ու անտիրական, ոտքը բոպիկ որբերու սերունդէն կերտեց իրաւատէր, պահանջատէր հայը. այն հայը, որ օտարութեան մեջ հազարումէկ զրկանքներով լեցուն կեանք մը ապրելով հանդերձ, կրցաւ հայ մնալ, կրցաւ իր հողին, իր դատին, իր պապերու արիւնին տէր կանգնիլ: Հ.Մ.Լ.Մ.ը կրցաւ սերունդները

դեպի գիտակից նուիրում, դեպի գիտակից զոհողութիւն առաջնորդել, կրցաւ ազգ, հայրենիք կերտելու գաղափարը ներմուծել հայ մարդու հոգիեն ներս:

Որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայութեան համար եղաւ այն պարբեւ հասակով, անխոնչ կամքով, անձնուրաց սերմնացանը, որ առաւօտեան օրինեալ լոյսին հետ կեցաւ հայոց անհուն անդաստանին մէջ եւ հազարեան թեւերով ցանեց աստուածային սերը, յարգանքի ու համեստութեան ոգին, ազգին ու հայրենիքին ծառայելու սրբազն հուրը: Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայ անհատին մէջ դրաւ ազնիւ ոգի, առողջ մարմին, պայծառ միտք, կերտեց մարդը ու մարդուն մէջէն բարձրացուց առողջ, գիտակից հայը:

Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայութեան համար եղաւ աստուածային բարիք, եղաւ եռքի, վերքի, բալասան:

Որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ը աշխարհ եկաւ հայոց արհաւիրքի օրերուն, հայոց արիւնի երկունքէն եւ ինչպէս փիւնիկ, մեծցաւ հայ ժողովուրդին հետ, կրեց ժողովուրդին տառապանքը, ցաւը: Նաեւ, ուրախացաւ, երճուեցաւ ժողովուրդին յաջողութիւններով, նուանումներով: Ու տակաւ նոյնացաւ, եղբայրացաւ ժողովուրդին հետ եւ իր տեսլականով դարձաւ ժողովուրդին ազգային իտեղներուն խտացած խորհուրդը, հաւատամքը:

Որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայ կեանքէն ներս չեղաւ միայն մարզանքի դպրոց, չեղաւ միայն ֆութպոի սիրահար, այլ պահանջըւած ատեն, եղաւ ազգային բոռնցք. Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղան կրցաւ զենքը գրկել ու անցնիլ պատնէշին ետեւը՝ հայութեան ինչքը, գոյութիւնը պաշտպանելու, պահելու համար:

Վատահ եմ շատերը լաւ պիտի յիշեն հերոսական Պուրք Համուտի հերոս զաւակները, որոնց շարքին վրայ շատ-շատ էին Հ.Մ.Լ.-Մ.ական տղաք, որոնք դարձան Գեղրգ Զաւուշներու, Սերոբներու արժանի յաջորդները:

Իսկ այսօր, գաղթաշխարհի լպրծուն ափերուն վրայ, երբ եկող սերունդներուն հայօրէն յարատեւելու հարցը մեր ազգային գլխաւոր մտահոգութիւնն է, երբ ձուլումի վտանգը եկած է եւ մեր դոները կը զարնէ, երբ ամուր կոռուպներու պէտք ունինք հայ մարդուն յարատեւութիւնը պահելու համար, դարձեալ Հ.Մ.Լ.Մ.ն է, որուն կ'ուղղուին մեր նայուածքները: Դարձեալ Հ.Մ.Լ.Մ.ն է, որ կը դառնայ հայապահպանման փարոս, բանձր խաւարին՝ յոյսի ու լոյսի պլացող երագ: Ուստի,

Ուժ տանք Հ.-Մ.Լ.Մ.ին, թիկունք ըլլանք անոր աշխատանքներուն, մեր զաւակները յանձնենք անոր խնամքին, անոր գուրգուրանքին։ Անոնք՝ մեր զաւակները, թող Հ.Մ.Լ.Մ.ի ազգային դարբնոցին մէջ բան մը աւելի թրծուին, թող բան մը աւելի հայանան։

Որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայոց

լինելութեան կամքն է, հայօրեն մնալու, յարատեսելու վճիռն է, որ բանաստեղծին երկարեայ շունչով կը գոռայ. «Կանգ մի՛ առներ սրաբոիչ երիվար, նպատակս տկարութիւն չի նանչնար»։

Եւ իրապէս, Հ.Մ.Լ.Մ.ը երբեք կանգ չառաւ։

Հ.Մ.Լ.Մ.ը երբեք չսակարկեց եւ երբեք չընկրկեցաւ ազգային զոհողութիւններու առջեւ, այլ՝ միշտ քալեց դեպի հայութիւն։

միշտ պատգամեց դեպի հայրենիք։

Ու հիմա, ես կեցած այս հեռաւոր ափերուն վրայ, արդեն կը տեսնեմ ու հրճուագին կը ձայնեմ. «Հայ ժողովուրդ, ոտքի՛, ոտքի՛ : Հ.Մ.Լ.Մ.ի երիտասարդութիւնն է՝ կ'անցնի երեւանի պողոտաներով։ Հ.Մ.Լ.Մ.ի հրեղեն ոգին է, որ կը սուրայ Ղարաբաղի լեռներով՝ նակատը տուած անարգ թշնամիին։

«Ոտքի՛, Հ.Մ.Լ.Մ.ն է կ'անցնի»։

Հ.Մ.Լ.Մ.ԱԿԱՆ ԵՂԲԱՅՐ...

1969. Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պուրճ Համուտի մասնաճիւղի
անդամներ երդման արարողութեան պահում:

Զախէն աշ՝ Եղբայրներ՝ Յ. Համամճեան, Յովհ. Շահիճեան, Սամուլ Մկրտիչեան (փոխ ատենապետ եւ օրուան քանախօս), Ալպէր Ունճեան (վարչութեան ատենապետ) եւ Յակոբ Մինասեան:

Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղբայր, այսօր 30րդ տարեդարձն է մեր միութեան ծնունդին: Այսօր տօն է յաղթանակի, փառքի:

Այս հանդիսաւոր պահուն, խոնարհենք մեր յաղթական նակատները այն մտքին առջեւ, որ ներշնչուած մեր մեկ ու կես միլիոն նահատակներուն արեան խորհուրդնեն այսքան շքեղ, այսքան փառաւոր ու այսքան իմաստուն իտեալի մը յղացումը ունեցաւ ու զայն չորս տառնոց կտակով մը աւանդեց մեզի:

Այո՛, մենք աւանդապահ ենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի կտակին: Ու, աւանդառուի մեր պարտականութիւնն է զայն փառիկ հայ հոգիներէն ներս՝ բոլոր ժամանակներու բոլոր փորիկներուն դէմ:

Կտակ մը, որուն մկրտութեան անունը հայ ժողովուրդը յղացաւ ու զայն մեր նա-

հատակներուն արիւնով կունեց: Կտակ մը, որ ունի իր ուրոյն սրբութիւնները, իր ազգային աւանդութիւնները եւ իր հերոսական պատմութիւնը, որ գրուած է մեր Մեծասրբանչ լեզուվ եւ իմաստուն քուրմերուն բոցավառ շունչով:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի քուրմերը իրենց երակներուն արեամբ բոցավառեցին խարոյկը բագինին, որ-

պէսզի լուսաւորուի մթագնած աշխարհը հայոց, որպէսզի ազգային ոգին փառ մնայ հայ մարդու հոգին ներս, որպէսզի հայ մարդը տէր կանգնի իր պապերուն պահանջին ու մեր մեկ ու կես միլիոն նահատակներու արեան կանչին:

Այո՛, մենք աւանդապահ ենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի կտակին: Ու, աւանդառուի մեր պարտականութիւնն է զայն փառիկ հայ հոգիներէն ներս՝ բոլոր ժամանակներու բոլոր փորիկներուն դէմ:

Այսօր մենք կ'ապրինք մեր հայրենի հողէն հեռու, կ'ապրինք մեր նահատակներու անթաղ անխններէն հեռու: Բայց կ'ապրինք կարօտ մը մեր սրտին, տեսանելի յոյս մը մեր աչքերուն: Կ'ապրինք, իբրև շերտ

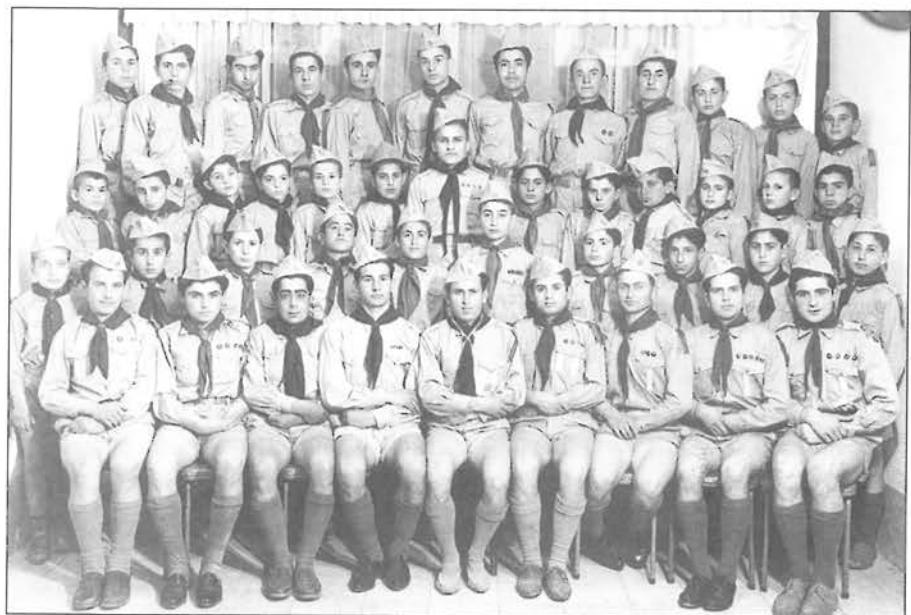
մը հայրենի հողեն ու զայն կերտող քաջերուն անքար արձանը կը պահենք մեր հոգիներուն մէշ, որպէս սրբանը-ւեր մասունք:

Այսօր, մենք կ'ապրինք օտարին հողին վրայ: Կ'ապրինք օտարին հետ եղբայր, բայց կ'ապրինք հպարտ ու արի կեցուածքով հայ: Ունինք անսասան հաւատարմութիւն հանդեպ մեր

պատմութեան, հանդեպ մեր նախահայերու ձայնին ու կտակին: Ունինք ամուր կամք, հայ արեան տրոփ ու կը հաւատանք մեր պայծառ գալիքին:

Այսօր, մենք կը քալենք օտար հողի վրայ՝ թափառական.- «Գնում է հայը կննիու նակտին...»: Բայց մենք կը քալենք կեանքին արահետներէն՝ արհամարհելով ամեն դժուարութիւն, ամեն խոչընդոտ, որ արգելք պիտի ըլլայ մեր հայ գոյատեւման: Մենք կը քալենք տխուր ժպիտ մը մեր դէմքին, բայց հաւատքով առցուն աչքերով կը նայինք մեր յոյսին՝ մեր մատղաշ սերունդին, որ հազարներով կը ծիլ, կը մեծնայ ու կ'ուռեանայ՝ գործելու, դարբնելու մեր պատմութեան նոր էջը:

Բայց, Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղբայր, կեանքի այս յանձնառութիւններով չի վերջանար աւանդառուի մեր պարտականութիւնը: Զի բաւեր ըլլալ գաղափարական մարդ, հաւատաւոր հայ: Զի բաւեր ոգեւորուիլ՝ տեսնելով մատղաշ հայ հասակներ, որոնք ինչպէս դալար նիւդ կ'ընճիւղին, կը մեծնան: Բայց անոնք այս հասակին կրնան դիւրութեամբ ծոիլ, մոլորիլ ու իյնալ օտար նամքաներու վրայ: Ուստի,

1954. Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հայէկի սկաուտական «Կոումը» խումբը
իր պատասխանատութերով:

հանգիստ եւ կեանք, որպէսզի հայ նորեկ սերունդը սնի ազգային ոգիով, ըլլայ հաղորդակից իր նախահայերու ձայնին, հայոց պատմութեան կանչին ու դառնայ հայ կոչումին արժանի:

Այսօր, հարկ է խօսիլ, պոռալ, որովհետեւ կան ականջներ խուլ, կան քնացածներ, կան մոլորածներ: Հարկ է լսեն: Հարկ է արքնեան: Հարկ է սրափին: Ժամանակն է, հարկ է նշդել նայուածքներու ուղղութիւնը՝ չքողուլ որ անմեղ աչքեր յառին դէպի հորիզոններ օտար՝ սպասելով որ այդ ծագէն բարձրանայ հայ մարդուն յոյսին արշալոյսը: Ո՛չ, օտարէն չկայ յոյս: Մեր յոյսը ուժն է մեր բազուկին, կամքը մեր հոգիին, մեր մտքին ու քաջութիւնը մեր սրտին:

Այն, հարկ է շանքերը բազմապատկել, մանաւանդ այս օրերուն, երբ հայանուն մարդիկ, համաշխարհային յեղափոխութեան մանգաղը ձեռին, կը շրջին մեր սերունդներուն շարքերուն մէշ ու կը նգնին զանոնք նետել համայնափարութեան ամենակուլ կլափին մէշ, որպէսզի հալի, ձուլի մաքրամաքուր ցեղը քաջերու տոհմին: Հարկ է արքուն հսկել, մանաւանդ այս օրերուն, երբ հայանուն մարդիկ, օտար վար-

դապետութեան մուրենվ զինուած, կը փորձեն հայոց պատմութեան սրբատաշ վեմը փշրել, որպէսզի հայ մարդը չունենայ անցեալ, որպէսզի հայ մարդը չունենայ ազգ, ոչ մեկ յուշ-յուշարձան, չունենանք ազատութեան տեսչ, զոր մեր նախահայրերը՝ Հայկն ու Արամ Մանուկեանը, հայոց պատմութեան ոսկեզօծ էջին վրայ արիւնով գծեցին եւ սուրով քանդակեցին:

Գաղափարական հաւատամքի եղբայր, այսօր հայ անուն կրող մարդիկ կը պնդեն որ կուրօրէն փառաբանենք ոչ հայ մը՝ Ստալինը: Մեկը, որ կը փորձէ հայ մակդիրը վերցնել մեր նակատէն ու նետել գուրը մոռացութեան:

Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղբայր, այսօր, հարկ է պարտականութեան գիտակցութիւն ունենալ: Հարկ է պատճեց դառնալ այլասերման վտանգին առջեւ:

Ահա՝ թուրքին սպանդէն հրաշքով ազատած ժիր դեմքով հայ մամիկներ, որոնք թէեւ կեցած են մահուան սեմին, բայց իրենց վատուժ նայուածքները մեզի յառած, կ'աղերսեն, որ չնահանցենք մեր ազգային ոգիկն՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի մեր տեսլականէն, որպէսզի արժանի չըլլանք իրենց անեծքին:

Օ՛ն, հարթենք նամբան գալիք սերունդին:

ԴԱՍ ԱՌՆԵՆՔ

Կիրակի էր. Հոկտեմբերի 5ը:

Գիտեի որ այդ օր Հ.Մ.Լ.Մ. իր տարեկան թ. ողիմպիականը պիտի ունենար: Ներքին բնագդէ մը մղուած հիւանդ գլուխս առի ու «Նաւասարդեան» դաշտ ուղղուեցայ, «Երթամ նայիմ տղաքը ինչ կ'ընեն» ըսելով:

Գացի: Հինգ վեց հոգի վազքուղիին գիծերը քաշելով զբաղած էին: Մօտեցայ: Մէկը քիչ մը գիրուկ, թաշկինակ մը գլխուն կապած՝ չուանի մը ծայրէն բռնած ուղղութիւն կու տար քաշւելիք գիծին: Նայեցայ, կարծէք քիչ մը խնդացի՝ առանց պատճառին տեղեակ ըլլալու ու, ամօթ մնացի:

- Տոքքոր, այս ի՞նչ է:
- Այս պարտականութիւնս է.- այս ալ իր անուշութիւնը ունի...

Այո, բարեկամ, այդ ալ իր անուշութիւնը ունի... անուշութիւն մը, որուն համեն դժբախտաբար շատ քիչ մարդիկ կ'ախորդին: Վայրկեանապէս, ուրիշ դէպք մը եկաւ անցաւ բաց աչքերուս առջեւեն: Դէպք մը, որ մեծապէս ազդած է վրաս:

Տարիներ առաջ էր: Հ.Մ.Լ.Մ.ի միջ-մասնակիւղային Զատկուան խաղերուն առթիւդարձեալ «Նաւասարդեան» դաշտին վրայ գիծեր կը քաշուէր: Ու այս անգամ ուրիշ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մը՝ եղը. Գառնիկ Ազիրեան իր ամբողջ հասակով գետին պառկած այդ

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմտեան Մ. Նահանգներու սկաուտական խմբապետական հատաք:

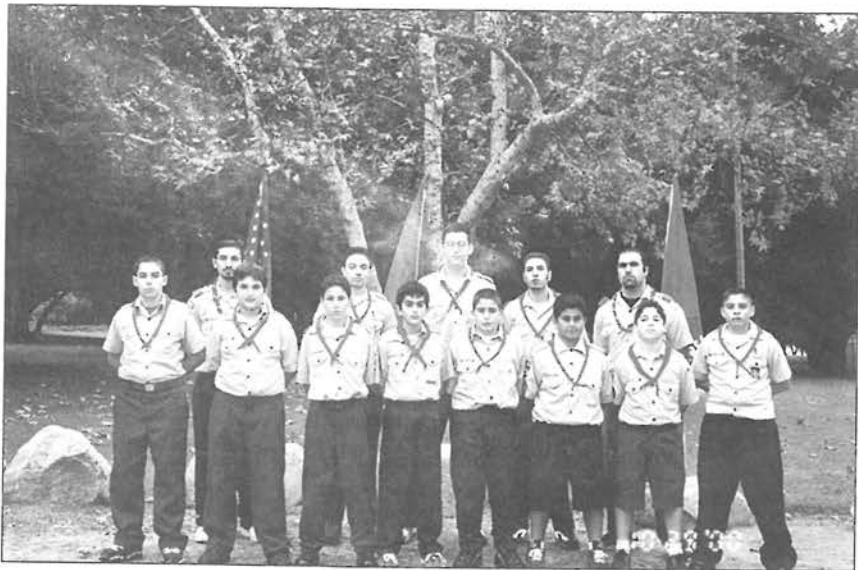
փոշիներուն մէջ, կը պոռար.- «Նշան» (եղբ. Նշան Թիւյսիւզեանին էր խօսքը) չուանին ծայրը քիչ մը ներս առ...» Խենթեր էին ասոնք թէ ...

Չէ՛, խենթեր չեին անոնք, բայց խենթութիւն մը կար, գաղափարի խենթութիւն մը կար, որ սիրով կը կապէր զիրենք այդ աշխատանքին: Ու այդ աշխատանքը իրենց համար անուշութիւն մը ըլլալէ անդին՝ հոգեկան բաւարարութիւն մըն էր:

Ու այդ աշխատանքը, այդ գեղեցիկ ժեստը, եթէ կ'ուզէք, բարոյական լաւ դաս մըն է, ուրիշներուն համար:

Ասոնք «պարզ բաներ» են ըսուին թերեւս ուրիշներուն կողմէ: Բայց, պէտք է գիտնալ, որ այս պարզ բաները իրենց դրական խոշոր կողմէրը ունին ներկայ ժամանակներուն մէջ, սերունդը կրթելու տեսանկիւննեն...:

Առաջնորդն է որ կ'առաջնորդէ: Առաջ-

**2000. Հ.Մ.Ը.Մ.Ի Լա Քրասենթայի «Շանթ»
մասնաճիղին արիներու խումբը:**

Առրդն է որ դաս կ'ըլլայ՝ նիւթական եւ բարոյական:

Ես կրնամ հիանալ ու կը հիանամ, ուրիշ՝
մը կրնայ քմծիծաղ մը ունենալ ու անցնիլ
վերի տեսարաններուն առջեւ: Այդ մեկը
ըմբոնումի, դաստիարակութեան հարց է:

Ո՞ւր ենք մենք, երբ մեր մեծերը այսպես
իրենց քեւերը սօթքած հողին ու փոշիին
հետ կը խաղան, հազար ու մեկ յոգնութիւն

յանձն կ'առնեն մեզի
համար:

Մենք՝ անտարբեր
ենք... մենք՝ կը սպա-
սենք որ մեր մեծերը
ընեն այն բոլորը, զոր
մեր պարտականու-
թիւնն է: Մենք՝ կը
սպասենք որ գան մեզ
տունեն տանին, որ-
պէսզի մրցում մը
խաղանք:

Հեյ ժամանակ-
ներ, ուր գացիք, ետ
դարձեք, ետ դարձեք
եւ լոյսին տուեք բո-
լոր գեղեցիկ զնիո-
դութիւնները, նուի-

րումները, որոնք կրնան մեյ-մեկ դաստիա-
րակչական օրինակներ ըլլալ ներկայ սե-
րունդին...

Դաս առնենք...

Բարոյական պարտականութեան դաս
առնենք մեր մեծերեն, որպէսզի օր մըն ալ
մեր հերթին մենք դաս տանք, - դաս ըլլանք
քե որ կ'ուզեք - գալիք սերունդին:

Դաս առնենք...

ԱՅՍ ԱՌԱՔԵՍԼՆԵՐԸ

Այս տղաքը...

Հալեպ ծննած եւ կամ Հալեպ մեծցած այս տղաքը, Հ.Մ.Լ.Մ.ի ջերմիկ ընտանիքին մեջ մեծցած այս տղաքը, չեմ գիտեր նորէն ուրկէ ուր, այսպէս գիշեր ատեն, մինակութեանս սա պահուն եկան կանգնեցան յիշողութեանս մեջ, եկան ու իրենց ամբողջ հասակով պայծառացան աչքերուս առջեւ եւ սկսան յուշել, խօսիլ սրտիս հետ, զգացումներուս հետ, ինչպէս դրօշ յաղթանակի, ինչպէս ծիածան աւետաբեր:

Գիտեմ, բարեկամներէս շատերը պիտի ըսեն. «Այ մարդ, նորէն Հալեպ գացիր...»: Իսկ ուրիշներ պիտի տրտնջան. «Եղբայր, քիչ մըն ալ ուրիշ բան խօսէ»:

Ե՞ն, թերեւս իրենք իրաւունք ունին, որովհետեւ հին կեանքին յաջորդած նոր կեանքեր ալ կան՝ նոյնպէս Հ.Մ.Լ.Մ.ական եւ նոյնպէս հայկական: Բայց ես ի՞նչպէս բացատրեմ, ես ի՞նչպէս հասկցնեմ, որ սիրտս հմայուած է Հալեպ քաղաքով, Հալեպ քաղաքին Հ.Մ.Լ.Մ.ական կեանքով, որովհետեւ Հալեպ քաղաքին Հ.Մ.Լ.Մ.ական կեանքը այնքան գեղեցկութիւններ, հոգեկան թէ բարոյական այնքան արժեքներ, այնքան մեծութիւն ու այնքան սիրտ տուաւ հայ ազգին, որ անոնց նմանը՝ անոնց չափ գեղեցիկ, անոնց չափ նուիրում ու սէր, անոնց չափ տեսլական ու հայակերտում ես դեռ ուրիշ տեղ չեմ տեսեր: Ուստի, դուք ըսէք, ես ի՞նչպէս չգրեմ, ես ի՞նչպէս

Զախիճն Լուտեր Մասպանաճեան:
Աշխան Նշան Թիվսիգեան, որ մղիչ ուժը եւ պահանջատէլը եղաւ միութենական կեանքին:

չխօսիմ այդ առաքելատիպ տղոց մասին, որոնք որպէս Հ.Մ.Լ.Մ.ի պատասխանատու, որպէս սկաուտ թէ ֆութպոլիստ, որպէս արենոյշ, մարզիկ թէ պարզ Հ.Մ.Լ.Մ.ական՝ լաւին, գեղեցիկին նուիրեալները եղան, որոնք շատ բան տուին հայութեան, իսկ փոխարենը բան մը չառին: Միայն անոնց հոգին ուրախացաւ հայօրէն, երբ Հ.Մ.Լ.Մ.ի յաղթանակը տեսան:

Անոնք՝ համակ սիրտ ու սէր այդ տղաքը, Հ.Մ.Լ.Մ.ին եկան լուռ, գործեցին ու զացին լուռ, լուռ. առանց ծափի, նկարի, առանց որ մէկը բան մը իմանայ իրենց մասին:

Անոնք՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ական այդ տղաքը, բոլորն ալ համեստ, բոլորն ալ նուիրեալ ու սիրտ բուրող տղաք եին՝ հակառակ իրենց տարիքին, հակառակ իրենց պաշտօնին ու հանգամանքին:

Անոնք, բոլորն ալ շարդը տեսած հայ

մարդու զաւակներ էին՝ իրենց սիրտերը եղենով լեցուն, տարտով լեցուն: Բայց անոնք կը հաւատային, թէ բա՛ն մը ունին տալիք այն ժողովուրդին, որուն կը պատկանին:

Այդ տղոց կեանքը նեքիաք չէ, վեպ չէ՝, որ կարդաս՝ ժամանց ընես ու յետոյ նետես մեկ կողմ, ինչպէս ժամանակավրեպ պատմութիւն, ինչպէս հին լաթի կտոր: Ո՛չ, այդ տղոց կեանքը դաստիարակչական դպրոց մըն է, հաւատքի, գաղափարի մաքուր տաճար մըն է, որմէ պէտք է հաղորդուի ամեն Հ.Մ.Լ.Մ.ական՝ իր ազգին ու հայրենիքին ծառայելու կոչուած ամեն հայ: Այդ տղոց կեանքը մեր տաք, բայց վիրաւոր երեկն է, մեր պապերուն տեսլականով ու տենչերով նուիրագործուած զոհողութիւնն է, որ որպէս որդիական անարատ սէր, որպէս մայրական մաքրամաքուր կաք մատուցուեցաւ հայ ժողովուրդին:

Այդ տղաքը...

Անոնք, Հ.Մ.Լ.Մ.ի ազգանուեր ակումբ-ներուն քուրմերն էին, որոնք ազգային շահը բարձր բռնած՝ քակեցին հազարներու առջեւեն՝ հոգիներուն լոյս, խարխափողներուն յո՛յս տալով:

Անոնք, Հ.Մ.Լ.Մ.ի գաղափարական տեսութիւններուն առաքելատիպ առաջնորդներն էին, որոնք Հ.Մ.Լ.Մ.ի պատուիրանները իրենց կուրծքին տակ պինդ բռնած, գեղեցկօրէն քարոզեցին՝ ուխտեալներուն հաւատոք եւ կամք շամքելով:

Անոնք, հայ ազգին տրուած այնքան զոհողութիւններուն ոգին էին, որ իրենց անձը ողջականութիւն բագինին՝ զոհողութեան գեղեցկագոյն օրինակը տուին մեզի:

Անոնք, փառք ու պատի չունեցան իրենց անունին քով, բայց անոնց ոգիները դարձան մեկական ջահ, մեկական փարոս, որոնք կը լուսաւորեն մեր հոգիները, երբ

Վահէ Չոքքարեան:

տխուր ենք ու սփոփանքի կարօտ:

Անոնք ալ չկան, գացին. դարձան նշխար, դարձան փարոս: Անոնք կը կոչւին՝ Հրաչ Փափազեան, Ատուր Գապարեան, Նշան Թիւյսիւգեան, Լուտեր Մասպանանեան, հերոսատիպ Վահէ Չոքքարեան, Լեւոն Պապլուգեան, Արսէն Դանիելեան եւ դեռ՝ փաղանգը այն նուիրեալներուն, որոնք որպէս զինուոր, որպէս գաղափարի բանակ, Հ.Մ.Լ.Մ.ի բիւրաւոր սկաուտութիւնն ու մարզական կեանքը առաջնորդեցին դեպի նպատակ, դեպի հայութիւն ու դեպի հայրենիք: Ու հիմա,

Տղաք, Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղաք, զգո՛յշ.թերեւս «Եկեղեցին հայկական» է, բայց օտար երկինքները ամպու են, բարքերը խորք, իսկ մեր նշխարները տակաւ կը պակսին...

ՏՈՒԷՌ Հ.Մ.Լ.Մ.ԻՆ

Առքեն թմբուկի, շեփորի ծայն կայ: Նորեն գայլիկներ, արենոյշներ պատրաստութիւն կը տեսնեն: Նորեն պիտի ըլլայ տօն մարզական:

- Հ.Մ.Լ.Մ.ը պիտի տողանցէ, Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայ ժողովուրդին պիտի ներկայանայ:

Թէեւ արեւաշող Մայիսի փառատօն չե ու Նաւասարդեան խաղեր չկան, բայց

Այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 11ին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Լիբանանի Շրջանային Վարչութիւնը պաշտօնապես բացումը պիտի կատարէ իր նորակառոյց «Զաւարեան» մարզաշտին:

Այս ասպեցական ափերուն վրայ, Հ.Մ.Լ.Մ.ը տարիներով երազեց ունենալ ի՞ր դաշտը, ի՞ր հաւաքատեղին, մարզուելու ի՞ր խաղավայրը, որովհետեւ ֆութպոլը, առանց դաշտի կը նմանի մեկ ոտքը կաղ նժոյգի:

Տարիներ շարունակ, Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղոց երազն էր ունենալ դաշտ՝ մարզուելու, կազմաւորուելու համար: Տարիները տարիներուն յաշորդեցին, բայց այդ երազը մնաց երազ:

Տարիներ շարունակ, վարչութիւններ վարչութիւններու յաշորդեցին, բայց այդ պահանջը մնաց խօսք, մնաց անիրազործելի բարդոյք:

Վերջապէս, խօսքը այսօր դարձած է գործ ու մենք ունինք այդ դաշտը:

Կը քալեա դէպի ճպատակ...

Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղան հասաւ իր երազին: Թէեւ մարդիկ կրնան ըսել՝ կիսատ երազ: Բայց...

Թէեւ այս դաշտին հողը Հ.Մ.Լ.Մ.ին սեփականութիւնը չե,

Թէեւ այս դաշտը արդիական ոչ մեկ պայման կ'ամբողջացնէ,

Թէեւ այս դաշտը նեղ է ու փոշեծածկ ցեխ...

Բայց այս դաշտը Հ.Մ.Լ.Մ.ի տրամադրութեան տակ է եւ շատ կողմերով կը գոհացնէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի կարիքները: Հո՞ս ֆուրպոլի 20 խումբեր պիտի մարզուին: Հո՞ս 20 անգամ 20 տղաք Հ.Մ.Լ.Մ.ական դաստիարակութիւն պիտի առնեն: Ու դեռ...

Տարիներով կարօտ էինք ափ մը դաշտի՝ մեր փորձերը, խաղերը, վազքերը ընելու համար: Տարիներով հերթի սպասեցինք ուրիշի դրան առջեւ, անոնց որոշումեն կախեալ էինք: Տարիներով վնարեցինք մեր մրցումներուն, ելոյթներուն համար:

Այսօր, այս նեղ օրերուն, հակառակ կեանքի դրժարին ու սեղմ պայմաններուն, շնորհի այս փոքր դաշտին, Հ.Մ.Ը.-Մ.ը մեզի կը ներկայանայ նո՞ր խաղաղ վայրով, պարտականութեան նո՞ր գրաւականներով, յաջողութեան տանող նո՞ր յոյսերով: Այսօր, շնորհի փոշոտ այս դաշտին, Հ.Մ.Ը.-Մ.ը մեզի կը ներկայանայ աշխատանքի նո՞ր ծրագիրներով, եռանդով ու նո՞ր խոստումներով: Կարելի չէ չհաւատալ Հայ Մարդու վճռականութեան:

Հոս, անցեալի պատմականը պիտի չընենք: Բայց բող մեզի բոյլ տրուի պահ մը ետ երթալ: Երթալ հին օրերուն, հին մարդոց՝ Լուտերներուն, Նշաններուն, Շահինեաններուն, Տօնապետեաններուն, Չոքքարեաններուն եւ շատ մը այլոց, որոնք հաւատացին Հ.Մ.Ը.-Մ.ի գաղափարականին, հաւատացին հայ ազգին գոյութեան իրաւունքին ու Հ.Մ.Ը.-Մ.ի տեսլականներով ներշնչուած՝ տարիններով ջահ եղան, լոյս տուին՝ բազմահազար երիտասարդներ առաջնորդեցին դեպի բագինը սրբազն, դեպի նուիրում եւ՝ գիտակից զոհողութիւն: Անոնք առաքեալի կոչումին արժանի մարդիկ էին, որոնք իրենց անձը խունկը ըրին ու խնկարկեցին, իրենց ազգին՝ հայ ժողովուրդին համար: Պահ մը կ'ուզենք ետ երթալ: Կ'ուզենք երթալ այս միութեան վերելքի, փառքի անոյշ օրերը, երբ հին տղաք՝ Սաաթիներ, Արմեններ, Վազգեններ, Վարդիկաններ, Աֆֆարեաններ, Օննիկներ եւ շատ ուրիշներ, բոլորն ալ ոսկի տղաք, իրենց խոյանքով, իրենց ֆութպոլի

Բնութեան հետ...

յաղթանակներով, ապրումի, խանդավառութեան ու հպարտանքի գեղեցիկ առիթներ տուիին հայ ժողովուրդին: Ինչպէս թուենք հազարաւորները այն փաղանգին, որոնք այս միութեան մէջ հայօրէն բրծուեցան եւ այսօր, ինչպէս ուխտեալներ հաւատքի, կը ծառայեն հայ ազգին: Պահ մը կ'ուզենք աչքի առաջ բերել այն ծով զոհողութիւնը, որ այս միութիւնը տուաւ, բայց ատիկա անկշոելի, անչափելի է:

Ու հիմ՞ա, հայ մարդ,

Եթէ հաւատացած ենք, թէ Հ.Մ.Ը.-Մ.ը հայ կեանքին ներս դեր ունի կատարելիք, եթէ հաւատացած ենք, որ այս միութիւնը դեռ բան ունի տալիք հայութեան, այդ պարագային, այսօր, աւելի քան երեք՝ հերթը մերն է: «Հերթը քոնն է» հայոց ժողովուրդ, որ անսակարկ աշակցութիւնդ բերես այս միութեան աշխատանքներուն, այս միութեան նպատակներուն իրականացման:

Հայ մարդ,

Կեանքի ներկայ պայմաններուն մէջ, երբ գետինը լարծուն է եւ զափիվերը երկար, երբ հայապահպանման աշխատանքը սրբութեան համազօր կը համարուի, հարկ է որ հայակերտումի գործը միասնական շանքերով տարուի: Ճիշդ չէ՝, արդար չէ՝, որ կրաւորական կամ հանդիսատեսի դերին

մէջ մնանք եւ սպասենք, որ միայն ուրիշներ կատարեն այն պարտականութիւնը, զոր բոլորին է համահաւասար չափով։

Կեանքի հարկադրանքին բերումով՝ դուրս ենք հայրենի հողին։ Մեր ազգային հարցերով մտահոգ կառավարութիւն չունինք մեր գլխուն վերեւ։ Առանձին ենք մեր հակատագիրին դառն խաղին առջեւ, մենակ ենք մեր ցաւին հետ։ Այս բոլորը կը հարկադրեն, որ հայորէն մտածենք, հայորէն մտահոգուինք եւ ապա իւրաքանչիւրս բան մը ընենք, բան մը տանք։

Տանք այս միութեան՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ին, բարոյական մեր աշակցութիւնը, որպէսզի մեզմով ուժեղացած՝ աւելի եռանդով, աւելի՝ հաւատքով ու համոզումով փարին գործին, հայակերտումի աշխատանքին։

Տանք այս միութեան. մեր զաւակները բող հոն տարագ հագեին, բող հոն խաղան ու բող հոն կազմուին, կերտուին հայորէն, մարդկօրէն։ Ու մանաւանդ բող հեռու մնան խաթարուած՝ հոգեկան ազնուութենէ, գեղեցկութիւններէ պարպուած այն միշտայի յրեն, ուր միայն նկարագրային նե-

խածութիւն, բարոյական սնանկութիւն կը տիրէ։

Տանք այս միութեան մեր նիւթական արդար քրտինքէն, որպէսզի նիւթականացած այս օրերուն կեանքի կարիքին առջեւ, ան չմնայ անզօր։ Որպէսզի օտարութեան փարբամութեան ի տես՝ ան չմնայ սիրտը բեկուած, տկար ու կարօտ։ Տանք այս միութեան, որ կը տքնի, կը յոգնի միայն մեզի համար, հայ անուան պանծացման, յարատեւման համար։ Տանք՝ անսակարկ, առանց հաշիւի, այն վստահ համոզումով, որ տրուածը անպայման իր օգտակարութեան բաժինը կ'ունենայ։ Տանք, մանաւանդ այս օրերուն, երբ կարիքը շատ է, երբ նիւթականը կեանքի կերտումի աշխատանքին համար մեծ դեր ունի։

Հայ մարդ, վարձատրենք այս մշակը՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ը, որ անխոնչ, լուռ ու մունչ կ'աշխատի, կը կերտէ, վաղուան հայը կը պատրաստէ։

Գայլիկ, փչէ շեփորը, վաղը տօն է հայկական։

Հ.Մ.Լ.Մ.ԱԿԱՆ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

Նոր թրծուող Հ.Մ.Լ.Մ.ական սերունդը:

Կեանքի սա նեղ օրերուն, երբ մեր հոգին խանդավառող ելոյթներու կարիքը ունինք՝ ուրախութիւն է դաշտ գալ ձեր խաղը դիտել, ձեր վազքը, ձեր խոյանքը ըմբոշինել։ Ուրախութիւն է ծանօթանալ ձեզի հետ, եղբայրական բարեւ տալ, լսել ձեզ ու խօսիլ ձեզի հետ։

Որովհետեւ՝

Դուք գալիքն եք մեր միութեան, մեր ազգին։ Դուք յոյսն եք մեր վաղուան։ Ու նաեւ, ձեզմով ազգային մեր նպատակները կերպարանք պիտի առնեն։ Ու դեռ, ձեր մատղաշ հոգիին ընդմէշէն մենք կը դիտենք մեր երեկը, որ անցաւ ու երազուն կը նայինք մեր վաղուան։

Անցնող օրերուն հետ, մեր կարօտն ալ շատցաւ հանդեպ ձեր տարագին սկառւտական, ձեր շեփորին կանչին ու ձեր տողանցքին առնական։

Բայց ի նէ առած, եղաւ, որ օրերը լաւ չըլլան արեւաշատ այս երկրին մէջ։ Եղաւ,

որ դուք ալ պէտք եղած չափով չըկարենաք տալ ապրումները մեր հոգիներուն։

Գ ի տ ե ն ք, եղաւ, որ գեղեցիկ Լիբանանին հետ մենք ալ ազգովին անցնինք եօթը տարիներու վրայ երկարող ահ ու սարսափի արհաւիրքէն։ Անցանք մահաբեր ոռումքերու որոտին ընդմէշէն՝

մահը արհամարհելով։ Որովհետեւ կ'ուզեինք ապրիլ։ Կ'ուզեինք ապրիլ ո՛չ միայն ֆիզիքական մեր գոյութիւնը պահելու, այլ նաև՝ ծառայելու համար ազգային մեր նուիրական նպատակներուն եւ մարդկային գեղեցիկ գաղափարներու։ Նաև՝ գոհացում տալու, մեր գտնուած միջավայրը շինելու եւ շենցնելու Աստուածային այն բնագդին, որ կ'ապրի մեր մէջ։ Անցանք ամենակուլ կրակներու երախէն ու մեր նիգը եղաւ բան մը փրկել, բան մը կանգուն պահել, որպէսզի օճախին կրակը վառ մնայ ու մարդիկ իրենց հոգին շերմացնող բան մը ունենան։ Ու եղաւ, որ մեր անձը մոռնանք, ուրիշին ի խնդիր։ Կոյր աւերումներու նամքուն վրայ ազգովին տուինք մեր ալ խոշոր բաժինը, բայց մնացինք։ Մնացինք՝ սիրով կառչած լիբանանեան հողին։

Հիմա նոր օրերու սեմին ենք։

Լաւ օրերու յոյսին նշոյլը սկսած է փայլի հորիզոնին վրայ՝ խաւարը նեղքելով։

Կարծենք ժամանակն է անգամ մը աչք նետել մեր շուրջ, դիտելու, տեսնելու եւ չափելու խորութիւնը գործուած աւերին, ու նոյն ատեն անոր լոյսին տակ, մտածելու եւ որոշելու գալիքին համար մեր ընելիքին շուրջ: Պատկերը ծանր է: Եօթը տարիներու խաւարը շատ բան խաւարած է մեր կեանքն ներ: Դեպքերու հողովոյթին հետ ունեցած ենք եւ բարքերու նկարագրային խախտում՝ շատ մը գետիններու վրայ: Մեր ազգային կառոյցին հետ կապուած շատ մը ծրագիրներ մնացին միայն գաղափար ու շատ մը սկսուած գործեր եղան կիսատ:

Այս բոլորին առընթեր, այլ հարց, թէ ազգային մտահոգութիւններով տրոփող սրտերը կը նուազին, դիրքերը կը նօսրանան, աշխատող ձեռքերը կը պակսին եւ «ինչո՞ւս պէտք է»ի հոգեբանութիւնը կը ծաւալի:

Իրերու այս կացութեան առջեւ, հանրային գործերը աւելի կը շատնան, եւ ազգային կեանքով ապրող ամեն անհատի բեռը բանով մը աւելի կը ծանրանայ: Մինչ աշխատող ձեռքերու կարիքին առջեւ ակամայ կը փնտունք մարդը, որ իր հոգին, իր անձեն օգտակար բան մը տայ հաւաքականութեան: Ազգային թէ հանրային այդ գործերը թէեւ պատկանելիութեան սահմանափակում չունին, թէեւ անոր իրաւատերերը ազգին բոլոր զաւակներն են անխտիր, բայց կարծես անգիր օրենք մը կայ, որ ազգային մտահոգութիւններով ապրում ունեցողները, երդուեալները բան մը աւելի ընելու, բան մը աւելի զոհելու եւ բան մը աւելի տալու պարտաւորութիւնը ունին: Ուստի, այս համոզմամբ իսկ, այսօր երբ առաւել աշխատանքի կարիքը կայ, մեր ակնարկները կարծէք բնագդօրէն կ'երթան Հ.Մ.Լ.-Մ.ական սերունդին վրայ, այն յստակ ակնկալութեամբ, թէ գործին հարկաւորութեան առջեւ, Հ.Մ.Լ.Մ.ականը՝ գիտակից իր կոչումին, միշտ պատրաստ է ծառայելու, նուիրուելու: Որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ականի խոստումին իմաստն է, իր կրութիւնն է միշտ ծառայել ազգին եւ հայրենիքին: Մեր նախորդները իրենց գործերով գեղեցկօրէն

փաստը տուած են այս իրականութեան: Այսօր հերքը մերն ե՝ անսակարկ զոհողութեամբ իրենց գաղափարին խնկարկած մեր նախնիներուն արժանի յաշորդները ըլլալու:

Ճիշդ է՝ այսօր ամեն մեկս ունի իրեն համեմատ հոգեր ու վերքեր, ու շատ բնական է որ մեր առաջնահերթ հոգածութիւնը տանը անոնց: Բայց անոնց առընթեր ու անոնց հաւասար գուրգուրանքով պէտք է նայինք միութենական մեր պարտականութիւններուն:

Մեր ապրած օրերը կը հարկադրեն, որ յաւելեալ նիգով նայինք Գործին: Կը սպասուի Հ.Մ.Լ.Մ.ական սերունդէն, որ աւելի հաւատքով փարի միութենական աշխատանքներու իրագործման, բանով մը աւելի խանդափառ է տկար հոգիները, բանով մը աւելի ծառայէ հայութեան: Կը սպասուի, որ սերմնացանը ըլլանք Հ.Մ.Լ.Մ.ի գաղափարաբանութեան ու բան մը աւելի գուրգուրանք, բան մը աւելի սորվեցնենք նորեկ սերունդին: Որովհետեւ պայմաններու բերումով շատ մը տղոց հոգին ներս շատ մը գէշ մոլութիւններ բոյն դրած են: Պարտականութիւն է մօտենալ այդ տղոց, հարկ է «իշնել հոգիին խոր»ը այդ տղոց ու ջամբել հուրը հայկականութեան, սէրը հայրենիքին ու պարպուած հոգիներէն ներմուծել զգացումը զոհողութեան, ազնիւին ու գեղեցիկին:

Ու դեռ,

Այս օրերուն, երբ Լիբանանը ամեն ժամանակէ աւելի իր զաւակներուն գուրգուրանքին ու զոհողութեան կարիքին առջեւ է, կը սպասուի Հ.Մ.Լ.Մ.ական սերունդէն, որ մարզական գետնի վրայ առաջնորդողի իր դերին մէշ նախաճենողը ըլլայ միշ-ակրմային կեանքի աշխուժացման, ու Հ.Մ.Լ.-Մ.ի ջամբը բարձր բոնած՝ լոյս սփոն ամենուն՝ սիրոյ, եղբայրութեան սերմեր ցանելով: Կը սպասուի Հ.Մ.Լ.Մ.ական սերունդէն, որ մարզական զարթնումի նամբուն վրայ իր նակար քրտինքով շաղախէ հողը լիբանանեան ու նախաճախնդիր գործերով, խոյանքներով, կազմակերպչական

ընդունակութեամբ պատիւ ու յարգանք բերէ, խինդ ու ծիծաղ տայ իր վերքերէն դեռ նոր վերականգնող հայրենիքին, սիրելի Լիբանանին:

Սիրելի տղաք Հ.Մ.Ը.Մ.ական սերունդին, լաւ համոզուած եղէք, թէ այն բոլորը, զոր կ'ընէք Հ.Մ.Ը.Մ.ականօրէն, ուղիղ կ'երթայ հայ ժողովուրդի անուան վարկին: Ուստի այս գիտակցութեամբ պէտք է գործէլ:

Թէեւ այս օրերուն մարդոց ըմբռնումները առաւելաբար կլանուած են միայն

նիւթով, եսով, ու ձեր վազքը, ձեր խոյանքը, սկառւտական ձեր տարազը «խենթութիւն» կը նկատուի շատերու աչքին, բայց տղաք, Հ.Մ.Ը.Մ.ականի այդ խենթութիւնը մարդկային հոգիին կու տայ ազնուութիւն, կը շինէ գեղեցիկ նկարագիր, կը պատրաստէ գիտակից մարդը, որ գիտէ ծառայել, գիտէ զոհուիլ իր ազգին, իր հայրենիքին ու մարդկային ազնիւ գաղափարներու կերտումին համար:

Ու վայ անոնց, որ այդ խենթութեանեն բան մը չունին իրենց հոգիին մէջ:

ՏՊԱՔ, ՔԱԼԵՑԵՔ ԱՒԵԼԻ ՈՒԺԳԻՆ

Մենք տեսած
էինք Հ.Մ.Լ.-
Մ.ի նաւա-
սարդեան 16րդ Մարզա-
խաղերը կանխող երկու
նախորդները: Թէեւ
օրին չենք բաւարար-
ւած խաղերուն ընդհա-
նուր տպաւորութենէն,
բայց յոյսով էինք, որ
յառաջիկային կազմա-
կերպուելիք խաղերուն
ձեւին մեջ բան մը կը
փոխուի դեպի հիմնա-
կանը՝ դեպի ներգործե-
լու, տպաւորելու նպա-
տակը:

Իսկ այսօր, 16րդ
Մարզախաղերուն եզ-

րափակիչ տողանցքը դիտելէ ետք, մենք՝
իբրև Հ.Մ.Լ.Մ.ական, չենք ուզեր պարզ
գովարանողի դերին մեջ գտնուիլ, այլ՝ կու
գանք տալու մեր տպաւորութիւնները այն-
պէս, ինչպէս որ կը մտածենք: Ուստի,

Թէեւ մեր տեսած վերջին խաղերը աւելի
լաւ էին՝ քան նախորդները, թէեւ կը գնա-
հատենք տարուած աշխատանքը, մանա-
ւանդ Կլենտէյի մասնաճիւղին թափն ու
նիզը եւ կ'ողջունենք նոր եկող մասնաճիւ-
ղերը, բայց կարծես այս խաղերը տակաւին
չգտած իրենց հունն ու ուժականութիւնը,
արդէն կը քալեն դեպի ցուցականութիւն,
դեպի տեղական հոգերանութիւն:

Մենք համոզուած ենք, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ի
պատախանատունները իրենց աշխատանքի
համբուն վրայ ունին բազմաթիւ դժուա-
րութիւններ: Բայց նաեւ համոզուած ենք,
որ վերեւ յիշուած ակնարկութեան գլխա-

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմտեան Միացեալ նահանգներու
նաւասարդեան 23րդ խաղերու տողանցը:

ուր պատճառը կ'իյնայ կազմակերպելու
ձեւին եւ տիրող հոգեբանութեան վրայ:
Ուստի, բող բոյլ տրուի մեզի կարգ մը յի-
շեցումներ ընելու: Մանաւանդ, երբ մտա-
հոգ ենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի վարկով, դերով եւ հայ
կեանքին հանդեպ Հ.Մ.Լ.Մ.ի ունեցած կա-
րեւոր առաքելութեամբ:

Ուրեմն,

Նաւասարդեան Մարզախաղերուն գրլ-
խաւոր, բուն նպատակը հայ սերունդնե-
րուն ֆիզիքական եւ հոգեկան զարգա-
ցումն է. սերունդներուն ֆիզիքական ու-
ժին, մկաններուն եւ հոգեկան կամքին,
միտքին զարգացումը: Բնական է՝ ի մտի
ունենալով լաւին, գեղեցիկին տեսլականը,
դեպի հոգեկան ազնուացում, դեպի հայու-
թին առաջնորդող գաղափարով ու անոնց
առընթեր՝ զանգուածները ներշնչելու,
ներգրաւելու պարտականութեամբ: Նաեւ,

այս բոլորը՝ վաղ-
ւան հայ մարդը
պատրաստելու
մտադրութեամբ:

Այս խաղերը
իրենց նախնական
օրերուն, մեր հեթա-
նու պապերուն
օրով, կը միտէին
հայ երիտասարդու-
թիւնը մղելու դեպի
գոյութեան պայքար,
դեպի հուրի ու սուրի
վարժութիւն, որոնք
այդ օրերուն անհրա-
ժեշտ էին, ինչպէս
այս օրերուն անհրա-
ժեշտ են, թէ՝ անհա-
տին, թէ՝ հայրենիքին գոյութիւնը պաշտ-
պանելու համար:

Այսօր, խորքին մէջ, բան չէ փոխուած.
Նաւասարդեան Խաղերուն դերը կը մնայ
նոյնը եւ՝ նոյնքան գեղեցիկ ու նոյնքան
կարեւոր, որովհետեւ այսօր այս ափերուն
վրայ եւ աշխարհի վրայ ամեն տեղ, հայու
գոյութիւնը պահելու համար, մենք, աւելի
քան երեք, պէտք ունինք Նաւասարդեան
Խաղերուն տեսլականին, ուժին ու փոխան-
ցելիք ոգիին:

Եւ հարցը ճիշդ այդ մտահոգութեամբ
դիտած՝ մենք կու գանք ըսելու, որ այս օրե-
րուն մեր տեսած Նաւասարդեան Մարզա-
խաղերուն պատկերը եւ այդ պատկերէն
արտացոլող ոգին բաւարար չէին. եռանդի,
ուժականութեան, կարգ կանոնի պակաս
կայ: Զենք ուզեր սխալ հասկցուիլ. մենք կը
գնահատենք տարուած աշխատանքը, բայց
կը սպասենք, որ այդ ծով աշխատանքը,
այդ գեղեցիկ զոհողութիւնը լաւագոյնս
ծառայէ նպատակին. հայը կերտելու, հայը
ներշնչելու նպատակին: Ուստի, բող մեր
տղաքը աւելի եռանդուն ու աւելի հպարտ
քալին: Թող մեր շարքերը աւելի կանոնա-
ւոր, աւելի հրապուրիչ ըլլան: Թող մեր
գործը աւելի գեղեցիկ ու աւելի ներկայա-
նալի դասաւորուի: Ուստի,

Հ.Մ.Հ.Մ. «Մասիս» մասնաճիղի տողանցք:

Թէեւ տողանցքին մասնակցող խումբե-
րուն - անոնք ըլլան սկառուտ, մարզիկ, պա-
տասխանատու թէ վարչական - թիւր դեր
ունի տեսականօրէն, բայց անպայման որ
գեղեցիկ որակը աւելի տպաւորիչ եւ աւելի
նախընտրելի է քան անկարգ, բայց մեծ քա-
նակը: Նաեւ,

Պէտք չէ մոռնալ, որ Նաւասարդեան
Մարզախաղերու պարագային դաշտը՝ խա-
ղավայրը, երիտասարդութեան ասպարեզն
է եւ միայն երիտասարդութեան պէտք է
մնայ: Մանաւանդ խաղերուն վերջին օրը,
որովհետեւ այդ օրն է, որ երիտասարդու-
թիւնը՝ իր խաղերով, իր խոյանքով ու իր
տողանցքով ինքզինք պիտի ցուցադէ, ինք-
զինք պիտի արդարացնէ եւ ինքզինք արժե-
ւորէ: Ուստի,

Այդ օր հոն դաշտը քարոզի, նառախո-
սութեան, գնահատանքի յուշատախտակ
տալու տեղը չէ: Այդ բոլորը ունին իրենց
յատուկ տեղը եւ իրենց յատուկ առիթները:
Այդ օր միայն բացման երկու խօսք: Ոչ
աւելի: Ժողովուրդը, տղաքը պէտք չէ
ձանձրացնել: Այդ օր ժողովուրդը չ'ուզէ
խօսք լսել: Այդ օր ժողովուրդը կ'ուզէ
փառք ու պարծանք տեսնել: Այդ օրուան
համար այս է ժողովուրդին հոգերանու-
թիւնը: Նաեւ,

Պետք չկայ օրուան նախագահն ու պատոյ տիկինը յոզենցնել տեղի թէ անտեղի պարտականութիւններով։ Օրուան նախագահութիւնը պետք է մնայ շուրջ, ծանրութիւն, վսեմութիւն՝ յատուկ միայն վերեն գործելու։ Նախագահութեան շուրջ բոլորը, այլ խօսքով՝ հրաւիրատոմսերը պետք չե անցնին պատահականութեան ձեռքը եւ անոր հետեւանորով թրիպինին մէջ ստեղծուի անշուր պատկեր մը։ Զմոռնանք, որ երեւոյթներուն ներդաշնակութիւնը, գեղեցկութիւնը միշտ ալ ունին տպաւորելու եւ ազդելու իրենց ուժականութիւնը։

Փառատօնին շահը։

Պահեր կան, երեւոյթներ կան, որ մարդը կը մղեն մտածելու, խոկալու, խորանալու կեանքին, պատմութեան խորը։ Փառատօնին շահը այդ երեւոյթներեն մէկն է։ Զահը, որ հին մեհեաններեն առնուած հեթանոսական խորհուրդ մըն է, պետք է մնայ խորհրդաւոր։ Ուստի շահը երբեք պետք չունի դաշտ մտնելու հեծիկով, օդոյով կամ օդապարիկով։ Նաեւ այդ ծիսակատարութիւնը պետք չէ պտոյտի մը կամ նամբու զրոյցի մը բնոյթը առնէ։ Ընդհակառակը, տողանցքը կանխող մէկ լուռ պահուն պիտի հնչեն փողի երեք երկար կոչեր, ինչպէս երեկոյեան աղօրքի դողանց եւ ահա այն ատեն է, որ շահը՝ միայն մէկ մարզիկի ձեռքով, միայն մէկ մարզիկի վազքով եւ առանց առաջնորդի՝ դաշտ պիտի մտնէ։ Ան քուրմն է, որ կու գայ վառելու հեթանոսական կրակը, մեր օրերու հաւատքին լոյսը, առ Աստուած արձակուած աղօրքը ու ազդանշանը տողանցքին։

Տողանցքը։

Տողանցքը փառատօնին ամէնէն խորհրդաւոր, ամէնէն տպաւորիչ պահն է, հոգին է։ Տողանցքն է, որ հազարաւոր ժողովուրդ հոն կը քաշէ, հոն կը մագնիսէ, կը հրապուրէ։ Տողանցքն է, որ կը ներգործէ, հոգիներուն կրակ կու տայ, հայը կը կերտէ։ Տողանցքը հաշուեկշիռն է ընդհանուր աշխատանքին, դափնեպակն է նաւասարդեան Մարզախաղերուն։ Իսկ որպէսզի փառատօնը յաջող նկատուի հարկ է, որ տողանց-

քը ըլլայ գեղեցիկ, տպաւորիչ, յուզող։ Հարկ է, որ տողանցքը մտնէ հայ հոգիներէն ներս. հարկ է, որ հոն դրոշմուի ու հոն մնայ, որպէս հայկական ապրում՝ ուրախութեան կանչ, խնդութեան արցունք, հայութիւն։ Ուստի,

Նախ դաշտը պիտի ըլլայ ամբողջութեամբ պարապ, ինչպէս պատերազմի դաշտ՝ վեհ ու խորհրդաւոր, ուր քիչ ետք մարտիկներն ու մարզիկները պիտի գան իրենց ուժին ու մկաններուն կարողութիւնը ցուցադրելու։ Ու յանկարծ մենք պիտի լսենք սկառուտ խմբակետին գոռ կանչը՝ հրահանգը.- Քայլ առաջ, օ՛ն։

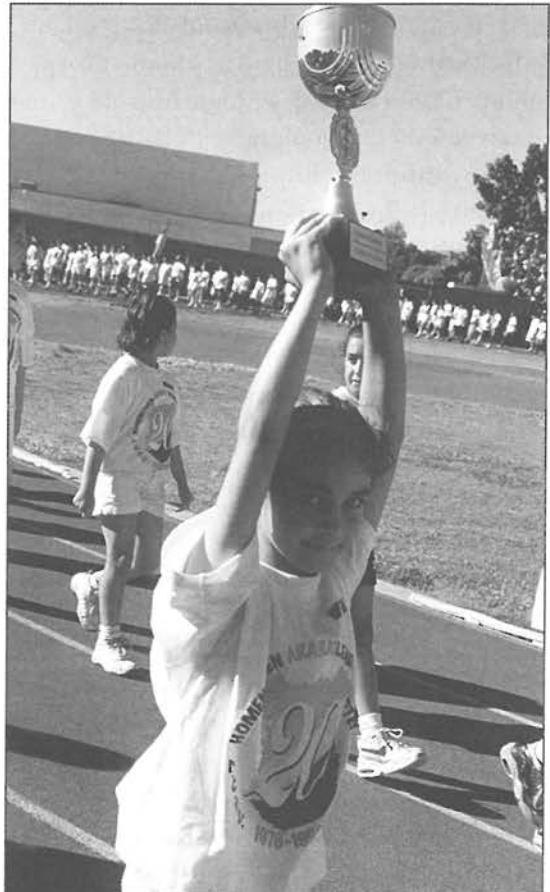
Ու նուագախումբին համաշափ զարկերուն առաջնորդութեամբ դաշտ պիտի մտնեն սկառուտական խումբերը յաջորդաբար, մասնաճիւղ առ մասնաճիւղ։ Եւ անոնց պիտի հետեւին պատասխանատուներն ու մարզիկները։ Ու այս պահուն է, որ խոսնակը, սկառուտական խումբերու մուտքին հետ, պիտի ողջունէ, պիտի նկարագրէ, պիտի երթայ հայրենի աշխարհ, պիտի ըլլայ հոռովել ու պար։ Պիտի երթայ Աւարայրի դաշտը ու ետ պիտի բարձրանայ Սասուն աշխարհ՝ Գեորգ Զաւուշին, Սերոբին այցի։ Պիտի ըլլայ բոցաշունչ բանաստեղծ ու եղեգնեայ գրչով՝ հայոց փառքը երգէ։

- Տղաք, Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղաք, Տիգրանի գահը ձեզի, Կարմիր Վարդանի փառքը ձեզի, տղաք, Արամ Մանուկեանի անխորտակ կամքը ձեզի առաջնորդ, այս օտար նամբաներէն քալեցէք հպարտ, քալեցէք ուժգին, քալեցէք հայօրէն։ Թող ձեր քայլերուն տոփիւնեն հայկագեան ոգին կոհակ առ կոհակ, խոյանք առ խոյանք բարձրանայ ու հայ հոգիները ձեր շունչով ու ձեր հուրով մրրկեւ։ Տղայք, ազգային կրակ տուէք, սիրու դրէք ձեր խաղերուն... Մենք այդ ոգին կ'ուզենք տեսնել ձեր քաշարի քայլերուն ընդմէշեն։ Մենք, դեպի քրիպիւն, դեպի հայոց սիրտերը արշաւող ձեր տողանցքը, ձեր խոյանքը կը սպասենք։

ՄԵՆՔ ՊԻՏԻ ՎԱՌԵՆՔ ԿՐԱԿԸ

Ասկէ քառասուն տարիներ առաջ, խումբ մը երիտասարդներ, մահուան մագիներէն հրաշքով ազատած, ազնիւ յղացումը կ'ունենան վերանորդելու՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի անուան տակ մկրտելու այն հաւատամքը, որ իրենց նախնիներէն ժառանգած էին:

Թող սխալ չհասկցուին անոնք, որոնք Հ.Մ.Լ.Մ.ի մասին գաղափար չունին: Թող չփրաւորուին անոնք, որոնք Հ.Մ.Լ.Մ.ը պարզ մարզական միութեան մը հետ կը շփոքեն: Հ.Մ.Լ.Մ.ը անոնցմէ չէ, որոնք միայն կլոր կաշիի կտորի մը ետեւէն կը փազեն եւ կ'ապրին անոր յաղթանակներով ու կը քայքայուին անոր պարտութիւններով: Ո՛չ, ան պարզապէս ֆութպոլը որպէս միջոց կը ծառայեցնէ իր վսեմազոյն նպատակներուն իրագործման նամքուն վրայ. Հ.Մ.Լ.Մ.ը, ինչպէս ըստինք, լոկ միութիւն մը չէ: Ան հաւատամք մըն է քառին բուն իմաստով. հաւատամք մըն է, որ Հայկի օրով կար. հաւատամք մըն է, որ Մեծն Տիգրանի օրով կար. հաւատամք մըն է, որ Մայիս 28ի օրով կար: Հաւատամք մըն է, որուն Մեսիան հայոց հայրենիքն է, որուն լոյսը հայ ժողովուրդին լուսապայծառ հոգիներուն ակունքներէն կը բխի, իսկ որուն սէրը Հայաստանեայց Աստուածակերտ Եկեղեցւոյ հոգեգրաւ բուրվաներուն մէջ կը խնկարկեն: Ահա երեք անմահութիւններ, որոնք այս գեղեցիկ հաւատամքին եռութիւնը կը կազմեն: Երեք անմահութիւններ, որոնցմով տարին Հ.Մ.Լ.Մ.ը հազարներ կը շամբէ: Ան հայ տղուն կը սորվեցնէ, թէ ի նշ բան է հայրենիք եւ հայրենասիրութիւն: Թէ ինչ բան է ազգ եւ ազգասիրութիւն: Թէ ինչ բան է հայոց Եկեղեցի եւ Եկեղեցասիրութիւն: Քառասուն տարի հայ ան-

ան համար նգնած է ան. ի հարկին մոռնալով ամէն վայելք: Քառասուն տարի, հոգին ափին մէջ անխոնչ սերմնացանին պէս, հիներուն հոգին նորերուն մէջ ցանած է ան: Ցանած է նոյնիսկ սահմանէն դուրս՝ ապաւինելով ստեղծագործ գօրութեան: Զօրութեանը իր հաւատքին, գօրութեանը արդարութեան: Քառասուն տարի, քառասուն անգամ քառասուն, ան հոգին պատճէջ ըրած է հայութեան հասնող վտանգներուն առջեւ: Եւ քառասուն անգամ քառասուն ան փառք տուած է, պատիւ ու պարծանք բերած է հայութեան իր խոյանքնե-

րով, իր դափնեպսակներով, իր հայավայել յաղթանակներով:

Այսօր, քառասուն տարի ետք, Սուրբոյ անապատներէն մինչեւ հեռաւոր Ամերիկաները, մինչեւ հոն, ուր քանի մը կտոր հայութիւն կայ՝ ան կայ, ան կը գործէ: Ան կ'աշխատի հայութիւնը հայուն մէջ վառ պահելու համար: Ահա Հ.Մ.Լ.Մ.ը քանի մը հակիրճ խօսքով:

Այս իրականութեան առջեւ, գիտակից հայ երիտասարդութեան կը մնայ աւելի եռանդով, աւելի զոհողութեամբ եւ աւելի սրտով աշխատիլ վառ պահելու այս հաւատամքին անմահ ոգին: Վախկոտներու, կամք զուր ու հաւատքէ պարպուած մարդոց բաժինն է յուսահատիլ. Գողգոթայի նամբան կես ճգել կամ օտար փէշերու տակ դեգերիլ, մոռնալով ազգային ամէն նուիրականութիւն: Կրնան հեռանալ, կրնան նոյնիսկ հայինյել իրենց երեկուան պաշտածին: Մենք վախկոտներու հետ գործ չունինք: Մենք՝ ուխտեալները սրբազան հաւատքին, պիտի շարունակենք փշոտ նաև ապարիլ, թէկուզ մեր ոտքերը արիւնին: Մենք վեռած ենք, պիտի բարձրանանք Գողգոթան, մեր հաւատամքին խաչը շալկած, դժուարութիւնները, արգելքները, կեանքի պայքարը ինչ որ ալ ըլլան: Որովհետեւ «Նպատակս տկարութիւն չի նանչնար»: Որովհետեւ մենք ուխտած ենք հաւատաւոր յաջորդները ըլլալ մեր նախնինե-

րուն: Որովհետեւ անոնք վառեցին հաւատքին կրակը հայ հորիզոնին վրայ: Իսկ մենք, պիտի չճգենք որ կրակը մարի: Պիտի շարունակենք արծարծել կրակը, բող բոցավառի աւելի ուժգին, աւելի բափով եւ աւելի տարածուն: Ու բող լոյսը լուսաւորէ մինչեւ հոն, ուր խաւարը իր բոնակալութեան սեւ նիրաններով կը տիրէ: Մինչեւ հոն, ուր շղթայուած հոգիները հայոց աշխարհին լոյսի, յոյսի ծարաւը ունին: Մինչեւ հոն, ուր անմահ Արովեանի մը վիրաւոր հոգին մայր հայրենիքը կ'երգէ: Մենք պիտի չմարենք հաւատամքի կրակը:

Որովհետեւ.-

Ան կար երեկ:

Ան կայ այսօր եւ՝

Ան պիտի մնայ յաւիտեան...

Մինչեւ որ Մասիսի ծեր գմբերէն Լուսաւորչեայ կանքեղը ազատօրէն լուսաւորէ աշխարհը հայոց: Մինչեւ որ, Մասիսի փէշերուն տակ հաւաքուած ազատօրէն տօնենք մեր հաւատամքին յաղթանակը եւ աւելի շքեղ եւ աւելի ազգային եւ աւելի փառաւոր:

Մինչ այդ՝

Մենք պիտի վառենք կրակը: Եւ ամեն տարի այս օրերուն, հազարաւոր հայ երիտասարդներ գունդ առ գունդ պիտի գան բագինին առջեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի հաւատամքին խնկարկելու:

ԾԱՆԻՐ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔԴ

Անցեալ շաբաթ տեղի ունեցան Հ.Մ.Լ.Մ.ի Մայիսեան Փառատօնին մարզական խաղերը, իրենց այլազան ճիւղերով: Ու մենք ուրախ տրամադրութեամբ գացինք դաշտ՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մեր եղրայրներուն գեղեցիկ ելոյթները վայելելու եւ ազնիւ մարզիկը ծափահարելու: Մենք գացինք դաշտ՝ քիչ մը մեր առօրեայ տաղտուկներեն դուրս գալու, քիչ մը ոգեւորուելու, քիչ մը հայ մթնոլորտով ապրելու: Տակաւին գացինք դաշտ, Մայիսեան այդ օրերուն, յաղթանակի տարեդարձի այդ օրերու հերոսներուն յիշատակը յարգելու, անոնց գաղափարական խիզախութեան, անոնց հայօրեն ապրելու կամքին զօրութեան, անոնց ազնիւ ոգիին արտացոլումը տեսնելու մեր

Քոյր Միրան Պունոյեան-Մարսէլեան:

Եղր. Մանուկ Մարսէլեան:

պատասխանատուներու, մեր մարզիկներու ելոյթներուն, խոյանքներուն ընդմէջեն: Ու այդ պատճառով, երբ Հ.Մ.Լ.Մ.ը կը խաղայ Հ.Մ.Լ.Մ.ի դեմ, կ'ուզենք հոն միայն Հ.Մ.-Լ.Մ.ի ոգին ըլլայ յաղթական՝ իր գեղեցիկ կեցուածքով, իր օրինակելի կարգապահութեամբ ու իր գաղափարական տեսլականով:

Մըցումի մը ընթացքին յաղթելու համար նիգ ընելը մարզիկին արդար իրաւունքն է: Ու դեռ՝ գնահատելի է այն մարզիկը, որ իր առաւելագոյն ուժը կը բափէ յաղթանակին տիրանալու համար: Պարկեշտորեն եւ օրինական սահմաններու մէջ պայքարիլը իր մէջ ունի մարդկային գեղեցկութեան, ազնուութեան նկարագրային

բարձրութիւն: Բայց, իբրեւ պատասխանատու կամ իբրեւ մարզիկ, երբ մարզական ոգիէն դուրս կու գանք, երբ մեր շիղերուն տէրը չենք ըլլար, երբ կը մոռնանք մեր պատասխանատութեան վրայ մնալ ու կը տարուինք միայն զգացումներով ու կը գործենք անոնց ազդեցութեան տակ, հոն է որ տեղի կ'ունենայ անվայելը ու մենք մեզ կը գտնենք տգեղ երեւոյթներու առջեւ:

Մեր պատասխանատուները, մեր մարզիկները պէտք է եւ պարտականութիւնը ունին գեղեցիկին, օրինակելիին տիպարը

ըլլալու դաշտին վրայ թէ այլուր: Մանաւանդ պատասխանատու մարդիկ, եթէ գիտակցին իրենց պարտականութեան ու իրենց կոչումին վրայ կարենան մնալ, եթէ գիտնան թէ ի նշ կը սպասուի իրենցմէ ու գործեն այդ ուղղութեամբ, շատ մը դժուարութիւններ կը յաղթահարուին ու շատ մը անախորժելի դեպքեր տեղի չեն ունենար:

Հ.Մ.Ը.Մ.ական մարդը սոսկ անհատ չէ դաշտին վրայ, այլ՝ հաւաքականութեան մը մեկ մասնիկը ու որոշ պարտաւորութիւն ունի այդ հաւաքականութեան հանդեպ:

Այլ կերպ կարելի չէ:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԴԱՍԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երբեմն կ'ըսեն.

-Օրերը փոխուեր են, դերերը փոխուեր են, մարդիկ փոխուեր են:

Կ'ուզէի չհաւատալ այս ասոյթին: Բայց կարծես կեանքի պայմանները կը հարկադրեն ընդունիլ այդ ասոյթին ճշմարտութիւնը. նոյնիսկ եթէ այդ ճշմարտութիւնը հանելի չէ:

Մեր խօսքը հիմնաւորելով Հ.Մ.Լ.Մ.ին, պիտի ուզէինք կարգ մը մատնանշումներ ընել անոր բարոյական կեանքին հետ առնչութիւն ունեցող հարցերու շուրջ:

Ներկայ օրերուն, երբեմն Հ.Մ.Լ.Մ.ի առօրեայ կեանքէն ներս ականատես կ'ըլլանք բարոյական դրսեւորումներու, ենոյթներու, որոնք բոլորովին անհաշտ են Հ.Մ.Լ.Մ.ի բարոյական ըմբոնողութեան հետ:

Միութենական հանդիպումներու ընթացքին՝ անոնք ըլլանք մարզական թէ յարաբերական, երբեմն ունկնդիր կ'ըլլանք տգեղ արտայայտութիւններու, անվայել ընդվզումներու, որոնք բացարձակօրեն խորք են Հ.Մ.Լ.Մ.ի դաստիարակութեան պարկեցտ, ազնիւ ոգիին:

Երբեմն ականատես կ'ըլլանք երեց եղօր հանդեպ յարգանքի, պատկառանքի պակասին, անտեսումին, որ երբեք չի բխիր Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդուն եղբայրական համեստ, խոհեմ գիտակցութենէն:

Դեռ, կան երեց եղբայրը խօսքի առարկայ դարձնող, չարախօսող մտայնութիւն-

*Արեւմտեան Ամերիկայի Հ.Մ.Լ.Մ.ի կրօնական շքանշանի դասընթացքի գործական բանակում: Կեղրոնք՝ Մուշեղ Եպս.
Մարտիրոսեան եւ Վազգէն քինը. Աթմաճեան:*

ներ, որոնց համար անցեալի մարդը ժամանակավրեպ, ձախողած կը նկատուի: Այս մտածողութեան տէր մարդոց քով, երեկուան վարչականին, երեկուան վարիչին կամ՝ խմբապետին հանդեպ չկայ քաղաքավարութեան յարգանքի բաժին, ոչ ալ պատկառանք՝ տարիներու անոր վաստակին, նուիրումին նկատմամբ: Տասնեակ տարիներ միութեան համար ժամանակ տրամադրած, կեանք մաշեցուցած մարդիկ՝ Հ.Մ.Լ.-Մ.ական եղբայրներ, մեկ օրեն միւսը կը նետուին մոռացութեան գիրկը:

Հարկ չենք տեսներ շարքը երկարել: Բայց այս վարմունքը շինիչ չէ:

Այս տգեղ իրողութեան տպաւորութեան տակ, կը տարուիմ մտածել, թէ ինչո՞ւ բարքերու, օգտակար սովորութիւններու այս խաթարումը: Ինչո՞ւ բարոյական, պատ-

ւական ըմբոնումներու այս այլասերումը, քանդումը, որոնք կըրնան մեր միութեան նուիրագործած քարքերը, մեր քարոյական մեծութիւնը տանիլ դեպի հոգեկան սնանկութիւն:

Այսօր, այս օտարամուտ կենցաղավարութեան դիմաց մատնանըշշում չընել, նկատառութեան չյանձնել կարծեմ ճիշդ չէ: Վաղը կրնանք ափսսալ:

Ամէն Հ.Մ.Լ.-

Մ.ական պարզ ու յստակ գիտակցու-

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի մասնաճիւղի սկաուտոթիւնը՝ դրօշակի արարողութեան պահում:

թիւնք պէտք է ունենայ, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ը նիւթական երեւոյթներու ցուցադրութիւն, ֆութպոլի յաղթանակ, մարզիկի մը գեղեցիկ խոյանք, կամ՝ փառաւոր շենքի մը հոյակապ կառոյց ըլլալէ առաջ մարդակերտումի, հայակերտումի վարդապետութիւն մըն է: Ազգային իմացականութեան դպրոց մըն է: Դպրոց մը, ուր կը սորվեցնեն զոհողութեան ոգի, եղբայրական սիրոյ քաղցրութիւն, բարոյական դաստիարակութեան գեղեցկութիւն ու, այս բոլորին պսակը՝ ազգային ոգի:

Մենք այսօր կեանքի պայմաններու բերումով, դաշտերու վրայ կրնանք ֆիզիքական յաղթանակներ չկերտել: Մենք այսօր դաշտերու վրայ, մարզական խաղերու մէջ կրնանք պարտութիւններ կրել: Նաեւ, ճիշդ է, որ այդ պարտութիւնները կրնան մեր վարկեն, մեր հմայքեն քան մը պակսեցնել: Բայց վաղը մենք դարձեալ կրնանք յաղթանակներ, փառքեր կանգնել: Յաղթանակ թէ պարտութիւն փոխադարձ են՝ կրնան երթալ ու գալ: Անոնք առաւելաբար կախեալ են ժամանակին պայմաններէն՝ նայած մեր ֆիզիքական կարողութեան, մեր հոգածութեան, նորը պատրաստելու մեր աշխատանքն, մեր նուիրումէն: Բայց վայ որ

կորսնցնենք մեր քարոյական վարկը, որ կարողականութեան մեր ուժն է: Այն ատեն վտանգը կ'ըլլայ մեծ ու մենք, անոր հետեւանքով կրնանք կորսնցնել մեր ամբողջ ունեցածը, մեր տեսլականը, որոնց վերադարձը կրնայ շատ դժուար ըլլալ: Եւ կամ՝ կրնայ երբեք չզալ:

Մաքուր, զօրաւոր քարոյականի տէր միութիւն մը, թէեւ կրնայ ցնցումներու, վնասներու ենթարկուիլ, բայց երբ անոր քարոյական հիմերը ամուր կառոյցներու վրայ դրուած ըլլան՝ շատ դիւրութեամբ կարելի կ'ըլլայ զայն վերականգնել ու աւելի գեղեցիկը, աւելի զօրաւորը ունենալ: Ուստի, այսօր բարքերու այս հոլովոյթին առջեւ հարկ է, որ մենք գիտակցինք տէր ըլլալ Հ.Մ.Լ.Մ.ական դրոշմ ունեցող մեր առաքինութիւններուն, մեր նկարագրին, մեր սովորութիւններուն: Այսօր մենք մեր նախնիներէն մեզի ժառանգ ձգուած աւանդութիւնները, նուիրական հասկացողութիւնները իբրեւ հարստութիւն, իբրեւ մասունք ամուր պահելու ենք: Որովհետեւ, այս օտար ափերու վրայ, անոնցմով կը կազմուի յարատեւելու, կեանքի դժուարութիւններուն դիմադրելու մեր ուժը, կենսունակութեան մեր սնունդը:

Այս օրերուն, երբ մարդոց մօտ բարոյական հասկացողութիւնները տակաւ արժէք, իմաստ կը կորսնցնեն, մենք առաւել քան երբեք, աչալուրչ կերպով հսկելու ենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի բարոյական դաստիարակութեան, Հ.Մ.Լ.Մ.ի բարոյական կառոյցներուն:

Եթէ կեանքի պայմաններու բերումով, մեր շարքերուն մէջ կան մարդիկ, որոնց համար մոռացութեան տրուած են Հ.Մ.Լ.-Մ.ի կազմակերպութեան բարոյական առաքելութիւնը, Հ.Մ.Լ.Մ.ի կառոյցին նուիրական արժէքները՝ անհրաժեշտ է, որ այդպիսիները կամ զգաստութեան հրաւիրուին եւ կամ դուրս մնան:

Եզրակացնելով մեր խօսքը կ'ըսենք.-

Եօթը տարիներու կոիւները շատ բան փոխած են մարդոց թէ հաւաքանութիւններու ըմբռնումէն, կեանքէն ներս: Հոգեկան շատ մը գեղեցկութիւններ, շատ մը ազնիւ արժանիքներ, բարոյական մեծութիւններ գլխիվար շրջուած են: Համոզուած եմ, որ այս քանդիչ իրողութեան ի տես՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի բարոյական դաստիարակութեան հսկելը անյետաձգելի հրամայական մըն է: Ուստի,

Բոլոր անոնք, որոնք Հ.Մ.Լ.Մ.ի բարոյական արժէքներուն հանդէպ պատասխանատու պարտականութիւն ունին, անոնք ըլլան վարչական, պարզ անդամ թէ առաջնորդ, հարկ է, որ անդրադառնան թէ ի՞նչ է իրենց պարտաւորութիւնը Հ.Մ.Լ.Մ.ի հոգեկան կառոյցներուն հանդէպ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵՎՆՔԸ ԵՐԵԿ ԵՒ ԱՅՍՈՐ

1969. Լիրանանի ախոյեան Հ.Մ.Հ.Մ.ի ֆութպողի խումբը:

Այսօր, Լիրանանեան բեմին վրայ, մարզական աշխարհին ներս, մենք՝ հայերս, կը գրտնըլինք մտահոգիչ կացութեան մը առջեւ, որովհետեւ մարզանքն ու մարզական խաղերը մեզի համար չունին իրենց անցեալի գրաւչութիւնն ու փառքը, ու մենք, շարք մը մարզախաղերու մէջ, կորսնցնելով առաջնորդի մեր դիրքը՝ ինկած ենք նահանջի համբուն վրայ:

Պիտի գտնուին մարդիկ, որոնց համար հանելի պիտի չըլլայ այս մատնանշումնե-

րը լսել: Բայց, կը կարծենք թէ իրականութենին խուսափիլը դարման չէ վերքի մը բուժումին համար: Հետեւարար, կու տանք անխուսափելի հարցումը. ո՞ւր է մեր սփորը:

Յանախ կը յաւակնինք ըսելու, թէ մենք եղած ենք մարզական խաղերու առաջնորդը այս ափերուն վրայ: Մեր մարզիկներն եին, որոնք ըրին առաջին գեղեցիկ խոյանքները:

Մեր ֆութպոլիստներն եին, որոնք կը կազմէին այս երկիրներուն ազգային խումբերուն փառքն

ու պատիւը: Ու դեռ, շատ մը խաղերու մէջ, մեր մարզիկներն եին, որոնք իրենց կորովով, իրենց ուժովն ու խիզախութեամբ փայլ ու աշխուժութիւն կու տային այս ափերու մարզական կեանքին:

Բայց, այդ բոլորը երեկ եին: Այդ փառաւոր խոյանքները չշարունակուեցան նորերու կողմէ, ներկային հետ չշաղկապուեցան: Այլ, դարձան անցեալ, դարձան ժառանիգ:

Այսօր պատկերը բոլորովին այլ է: Իրա-

կանութիւնը ըսել՝ թող մեղք չըլլայ: Թող վիրաւորիչ չթուի: Այսօր մենք ետ մնացած ենք: Անոնք որոնք մեզմէ սորվեցան, մեզ ետ ճգած են: Զանց առած մարզական մէկերկու նիւղեր, մնացեալ նակատներուն վրայ ու մասնաւորաբար արլեթիկ խաղերու մէջ, մեր նահանջը դարձած է մտահոգիչ:

Պիտի չուզենք աւելի խորանալ մանրամասնութեան մէջ, ոչ ալ՝ յանցաւորներ փնտուել: Այլ, պիտի բաւարարուինք միայն յիշեցնելով պատասխանատուներուն, թէ անտարբեր այս ընթացքով օր մը կրնանք գտնուիլ մարզական սնանկութեան առջեւ:

Այս կացութեան մէջ, կը ծնին շարք մը հարցումներ. ինչո՞ւ այսպէս եղաւ: Մենք ի՞նչ կ'ընենք: Ո՞ւր է Հ.Մ.Ը.Մ.ը...

Մենք, ինչպէս վերը ըսինք, մեր երեկուան յաղթանակներով կը հպարտանանք ու մեզի ժառանգ փոխանցուածով կը բաւարարուինք: Այս է մեր հոգեկան դրութիւնը մարզական հարցերու առջեւ: Կարծես ուրիշ բանի մասին չենք մտածեր: Մենք ալ մեր հերթին բան մը տալու, բան մը շինելու նախանձախնդիր չեղանք: Մեզի ժառանգ տրուածին վրայ բան մըն ալ մեր կարգին աւելցնելու մտահոգութիւն չունեցանք:

Այսօր չունինք անցեալի այն հայ մկանը, զմայլելի մարզիկը, որ իր խաղին նարտարութեամբ, իր յաղթանակելու վեռակամութեամբ, իր անհատական զոհողութեան նիգով՝ գաղթաշխարհ ինկած հայուն մէջ խիզախութիւն կ'արթնցնէ ու հայ մարդուն գեղեցիկ ապրումներ կու տայ:

Անցեալին, երբ չունեինք այսօրուան կեանքին առաւելութիւնները, երբ տնտեսապէս աղքատ էինք ու մեր դպրոցները խեղն ու կրակ պայմաններով չեին կրնար բաւարարել մարզական կեանքին հոգերը, երբ մեր ծնողները իրենց շահածով կրնային հասնիլ մեր անմիջական կարիքներուն ու մեր մարզական միութիւնները նիւթական դժուարութեան առջեւ՝ իրենց շունչը կ'առնեին անհատներու զոհողութեամբ, այդ օրերուն հակառակ կեանքի այլազան

կարիքներուն՝ բանով մը աւելի կապուած էինք մարզական կեանքին, բանով մը աւելի՝ նախանձախնդիր էինք ազգային մեր վարկին: Այդ նեղ օրերուն, հազիւ ոտքերնիս բան մը քարշ տուած՝ կ'ինայինք բացօքեաները՝ ֆուրպոլի փորձ մը, արլեթի վազք մը ընելու: Այն ատեն, փողոցները մարզիկ կը ծնին ու մեր դպրոցները, շնորհիւ ուսուցիչներու խանդին ու եռանդին, շատ ատաղճ կու տային մարզական մեր կեանքին:

Այսօր, նիւթապէս լաւ ենք, բարեկեցիկ ենք: Կրթական մեր օճախներուն կառոյցը շատ աւելի լաւ է ու որոշ յարմարութիւններ ունի՝ մարզական պահանջներուն գոհացում տալու: Մեր մարզական միութիւնները աւելի նոյն են եւ կրնան հասնիլ մարզական այլազան ծախսերու: Փոխադրական միջոցներ ունինք, պայմանները աւելի ձեռնտու են բան մը աւելի ընելու, բան մը աւելի տալու, բան երեկ:

Բայց, հակառակ այդ բոլորին, բան մը տուած չունինք: Այն, ինչ որ կ'ընենք մարզական գետնի վրայ, միայն կարկտան է, առանց հունաւորումի, առանց ուսումնասիրութեան: Կը տեսնենք ուրիշներուն ըրած զոհողութիւնը՝ մարզական գետնի վրայ, արլեթ պատրաստելու գծով, բայց կարծես չենք լսեր, կարծես չենք զգար ու անտարբեր, անփոյթ վերաբերմունքով կը ճգենք, որ ժամանակը սահի: Ու դեռ, «չունինք»ի հոգեբանութեամբ ալ կը շանանք ամեն բան ծածկել:

Ասիկա պատկերին մէկ երեսն է: Տակաւին, այլ հարց թէ՝

Այսօր մարդոց ապրումները փոխուած են: Բարքերու գէշ հոլովոյթի մը առջեւն ենք: Հոգիներէն ներս տեսակ մը մէղկութիւն, տեսակ մը բուլութիւն յառաջ եկած է: Սկսած ենք շատ աւելի վայելքին ետեւէն իյնալ, բան թէ՝ շինելու, ստեղծագործելու: Այն բոլոր գործերը, որոնք հաւաքականի, ընդհանրականի բնոյթ ունին, տակաւ սկսած են իրենց արժեքը կորսնցնել: Նկարագրային խախտում մը սկսած է յառաջ գալ, ու հաւաքականէն դարձ մը կայ դէպի

եսը, դեպի անհատը, դեպի մոլութիւնը: Նոր սերունդը տեսակ մը անտարբեր, տեսակ մը անփոյք կեցուածք ունի բոլոր այն բաներուն հանդեպ, որոնք յարատեւ եիգ ու յարատեւ կամքի զօրութիւն կը պահանջեն: Ու այս իսկ անկիւնեն դիտած՝ մարզական խաղերը անոր հոգիին չեն խօսիր, իրեն համար հոգեկան բաւարարութիւն տուող շօշափելի բան մը չունին: Վերջերս, այս գծով կարծիքի փոխանակութիւն մը ունեցայ ազգային բոլէնի մը մարզական ուսուցիչին հետ: Մարդը շատ պարզ ու շատ անկեղծ ձեւով մօտեցաւ հարցին ու տուաւ իր տպաւորութիւնը, թէ՝ ներկայիս աշակերտութիւնը աւելիով ինկած է պարի, խաղի ու այլ մոլութիւններու ետեւեն եւ կարծէք ժամանակ չունի սփորին յատկացնելու:

Հոս պիտի ընդունինք, որ պայմանները, մեր բարքերուն հոլովոյքը, միջավայրը, որուն մէջ կ'ապրինք, դարուն Յիւթականացած ըմբռնումը, նաեւ այս բոլորին վրայ աւելցնենք հայու հոգեբանութեան մաս կազմող տեղափոխութեան բարդոյքը- այսօր հոս ենք, վաղը այլ տեղ- իրենց մեծ բաժինը ունին մեր մարզական թէ ընդհանրական կեանքին կազմաւորման վրայ:

Բայց այս բոլորին դիմաց մեր մարզական միութիւնները հարկ եղած միջոցները ձեռք առած չունին՝ մարզիկը հմայելու համար մարզական կեանքով: Այս գետնի վրայ, շատ բան կը սպասուի Հ.Մ.Ը.Մ.են: Ուր են հիները, որոնք իրենց ներկայութեամբ շատ բանով կրնան օգտակար ըլլալ միութեանական աշխատանքի զարգացման, աշխուժացման...: Այս կացութեան դիմաց, մեր դպրոցները, որոնք մարզական հնոց

պէտք է ըլլային, շատ անտարբեր են մարզական խաղերու հանդեպ. հոն կիրարկուողը ձեւական բան մըն է. պէտք եղած հետաքրքրութիւնը եւ հետաքրքրուողները կը պակսին: Իսկ մեր փողոցները, որոնք ժամանակ մը աղբիւրն էին մարզական կեանքին, հոն հիմա մեզի համար բան չէ մնացեր:

Ծնողները եւս որոշ բաժին ունին այս երեւոյքին զարգացման մէջ, որովհետեւ այսօր մենք դարձեր ենք մեր զաւակներուն բոլոր պահանջներուն կամակատարը: Առաջ ալ կը սիրեինք ու կը գուրգուրայինք անոնց, բայց աւելի հսկող էինք՝ անոնց շարժումին, անոնց ընթացքին ու անոնց ընկերային կեանքին: Կը սիրեինք, բայց գիտեինք նաեւ սաստել, ուղղել: Գիտեինք հնագանդութեան, յարգանքի զգացում, պարկեշտ կեցուածք, պարտականութեան գիտակցութիւն պահանջել իրենցմէ: Այսօր միայն կու տանք՝ առանց բան մը սպասելու, ու յաճախ անգիտակցար գեխութեան կը մղենք զանոնք:

Ներկայ պարագաներուն մէջ, երբ նոր սերունդը տակաւ կը հեռանայ սփորեն, մեր կորուսար ազգային գետնի վրայ կը դառնայ առաւել մտահոգիչ, որովհետեւ

կը կորսնցնենք ոչ միայն հայ տղուն ֆիզիքական գեղեցկութիւնը ու մկաններուն հմայիչ խոյանքը, այլև անոր հոգին ազնուացնող, անոր կամքը կոփող, մարդակերտումի գեղեցկագոյն միջոցներէն մեկը։ Պէտք է անդրադառնանք, որ սփորը դաշտերու վրայ տարուող յաղթանակ չէ միայն, ֆիզիքական կերտում չէ միայն։ Այլ, մանաւանդ մեզի համար, որ ցանուցիր ենք աշխարհի չորս ծագերուն, սփորը հայակերտումի, մարդակերտումի դարբնոցն է՝ հայ ծնած հայութ մեջ հայը քանդակելու։ Այս գաղափարէն իսկ թելադրւած՝ հարկ է մեր կարելի աշխատանքը ի գործ դնել՝ սփորը սիրցնելու եւ, գրաիչ դարձնելու։ Անցեալի մեր հմայքին արժանի ըլլալու համար, ազգային մեր վարկը բարձր պահելու նախանձախնդրութեամբ, ծնողք թէ պատասխանատու, պարտք կը ծնրանայ մեր վրայ, խանդ տալու, եռանդ տալու, որպեսզի նոր սերունդը հետեւի սփորին։ Ժամանակն է, որ արթնանք ան-

տարբերութեան թմբիրէն եւ ձեւով մը առաջը առնենք մարզական այս վերքին, որ սկսած է ընդհանրական դառնալ։

Ինչպէս անցեալին, նոյնպէս եւ այսօր, մարզական կեանքը ինքնանպատակ չէ եղած մեզի համար, տիտղոսներ շահելու մարզական ոգիի ձգտումը բնական է, սակայն անկէ անդին, մարզական կեանքը, հայ մարզաշխարհը հայ մարզիկին համար եղած է, եւ պիտի մնայ՝ ֆիզքականի եւ հոգեկանի, բարոյականի ազնուացման միջոց։

Սկսելով մեր դպրոցներու յարկերէն՝ մինչեւ մարզական մեր ակումբները, այս մօտեցումով է որ կիրարկուած են մարզական խաղերը ու պէտք է շարունակեն այս ուղիով, որովհետեւ կեանքի կարեւոր երեսներէն մեկը եղող մարմնակրթանքի ասպարեզը մեզի համար եղած է ու պիտի մնայ աւելի ընդհանրականին՝ հայակերտումի միջոց մը անպայման։

ՑՆԾԱՌ, ՀԱՅՐԵՆԻՔ...

Ցնծա՝ հայրենիք...

Աւետիս մը ունիմ այսօր: Այս անգամ տիսուր զանգէ մը արձակուած բօթաբեր դողանչ մը չէ: Սպաւոր հոգիէ մը պոռթկած կակիծ մը չէ: Հաւատա... մեռել չկայ այս անգամ:

Այլ, ուրախ սրտի մը անկեղծ զեղումն է այս անգամ:

Ցնծա՝ հայրենիք:

Այսօր, տեղ մը Յիսուս Յարութիւն կ'առնէ ու մարդկութիւնը խուռներամ կ'երթայ անոր երկրպագելու: Իսկ հոս, արարական ասպեցական այս երկնքին տակ, իր հայրենիքէն հալածուած հայ ժողովուրդը, թէեւ վիրաւոր է ու տկար, բայց

Երկուորեակ գալիիկներ՝ Յովիկ և Զարեհ Մկրտիչեաններ:

ան իր պապերուն դատին ու տեսլականին հաւատարիմ՝ ամեն տարի եռանդով կը վառէ ուխտավայր բագինին սրբազն կրակը՝ իր Յիսուսն ու ազգութիւնը նոյն նշխարով իմաստաւրած: Ու հայ ժողովուրդին գաղթական զաւակները, մոռնալով ամեն ինչ, իրենց նայուածքները կը յառեն ջերմացընող կրակին: Աստուածային ի՞նչ խորհուրդ, ի՞նչ մեծութիւն, քաշողական ի՞նչ ուժ...: Մարդիկ ճգելով տուն տեղ, հայր ու մայր սիրելի, ամեն կողմէ կու գան ուխտի. կու գան բագինին նշխարէն հաղորդուելու:

Ցնծա՝ հայրենիք...

Ուխտեալներու կարաւանը կը քալէ, կ'երկարի լուռ, անտարբեր աշեն ու ձախէն եկած աղմուկին հանդէպ: Կը քալէ, պարագաները ինչ որ ալ ըլլան, դժուարութիւնները, արգելքները որքան ալ ըլ-

ԼԵՎԱՄԻ մարզիկուիններ սողանցքի պահուած: Սկաուտական տարազաւորը՝ Մակի Մկրտիչեան:

**Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի մասնաճիղի գայլիկները ու մրջնիկները
դրօշակի արարողութեան պահում :**

լան ծանր: Անոնք պիտի հասնին բագինին, պիտի միանան՝ կատարելու խորհուրդը մեծ. խորհուրդը բոլոր խորհուրդներուն:

Ցնծա՝ հայրենիք:

Քանի ամեն տարի նոր հաւատացեալներ կու զան բագինին խորանին առջեւ Հ.Մ.Լ.-Մ.ական մկրտուելու:

Ցնծա՝ հայրենիք:

Քանի քու արգանդեղ սերած Հ.Մ.-Լ.Մ.ական սերունդներ կան, որոնք՝ գիտակից իրենց բաժին ինկած պարտականութեան, օտարութեան մէջ եւ դժուարութիւններու առջեւ, անվարան ու անսասան կը շարունակեն իրենց պապերուն պայքարը: Պայքարը՝ նոր սերունդը ազգային գա-

դափարականով դարբնելու:
Ցնծա՝ հայրենիք...

Անգամի մը համար մեզի մօտ եղիր, մեր մէջ եղիր ու Յարութեան այս օրով, ուխտի այս տասնեակ հազարներն մէկն ալ դուն եղիր: Ու պայծառ աչքերով ու վեհ հոգիով դիտէ տողանցքը արծուիկին ու կակուղ քարիկ գայլիկին: Դիտէ՝ ոտքերու տոփիւնը՝ հպարտ ու ինքնավստահ քալող Հ.Մ.Լ.-Մ.ական սերունդին:

Դիտէ՝ այս բոլորին ականատես, այս բոլորը ապրող ու այս բոլորով հպարտ եւ ուրախութեան արցունքը աչքերուն մամիկը: Դիտէ այս բոլորը ապրումով: Դիտէ՝ սիրտդ ափերուդ մէջ պինդ բոնած ու զգոյշ...

Ղարիպին ընկեր ու ցաւակից կոռունկ, Յարութեան այս օրով, գարնան այս օրով, տողանցող սա արծուիկին, կակուղ քարիկ սա գայլիկին կարօտի համբոյր մը տա ր, ցնծութեան աւետիս մը տա ր, ախ սիրտը ասոնց տար հայրենիքի փեշերուն տիսրուն նստած հայ մամիկներուն:

Ցնծա՝ հայրենիք...

Որովհետեւ քեզի համար ուխտեալ սերունդ մը կը մեծնայ:

ԾԱՆԻՐ ԶՔԵԶ

(ԽՕՍՔ՝ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Հ.Մ.Լ.Մ.Ի 80ԱՄԵԱԿԻՆ)

1 918ին մանուկ մը ծնաւ հայոց ցաւեն, տառապանքեն: Զարդին արիւնով մկրտեցին այս մանուկը եւ զայն կոչեցին Հ.Մ.Լ.Մ.: Խսկ այս մանուկին պարտականութիւն տուին՝ ծառայել հայ ժողովուրդին:

Այսօր, Հ.Մ.Լ.Մ.ի ծնունդին 80 տարի ետք, երբ կանգնած ենք 80ամեակի տօնակատարութիւններու սեմին, պարտք կը զգանք հաշուետու ըլլալ եկող սերունդին, բայց թէ Հ.Մ.Լ.Մ. ի՞նչ տուաւ հայ կեանքին, թող այդ մասին խօսի ինքը՝ հայ ժողովուրդը: Գալով մեզի, մենք կ'ուզենք ըսել, թէ ի նչ պէտք է ընենք եւ ի՞նչ պէտք է տանք Հ.Մ.Լ.Մ.ին:

Տարիներ առաջ անդրադարձած ենք այս նիւթին՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդուն ինքնանանչման հարցին, թէ ո՞վ է ինք՝ Հ.Մ.Լ.-Մ.ական մարդը եւ ի՞նչ պարտաւորութիւններ ունի հանդեպ իր անձին, իր պատկանած միութեան եւ ազգային լինելութեան:

Այս՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդը նախ պէտք է հանչնայ ինքինք ու յետոյ՝ պէտք է գիտակցի իր միութեանական պարտականութիւններուն եւ ուղեգիծին, որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդը պարզ, սովորական անհատ մը չէ: Ինքնագլուխ, անպատասխանատու, անհոգ ու աննպատակ արարած մը չէ: Այլ, Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդը կը պատկանի ինքնագիտակից մարդոց այն հաւաքականութեան, նուիրեալներու այն փաղանգին, որ ունի իր ազգային տեսլականը, նպատակը, ուղեգիծը եւ այդ հանգամանք-

ներու թերումով՝ կանոնագրային թէ բարոյական իր պարտաւորութիւնները՝ հանդեպ իր ազգին, հայրենիքին ու միութեան:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի նշանակին երկու թեւերուն վրայ՝ դեպի վեր, դեպի վեհը սլացող երկու բառեր կան՝ «Բարձրացիր-Բարձրացուր»: Երկու պարզ բառեր են, բայց հնչուն ուկիի պէս մաքուր, ադամանդի պէս բիւրեղ եւ այնքան իմաստալի, որ կարծէք աստուածային պատգամներ ըլլան: Երկու պարզ բառեր են, որոնք շատ գեղեցկօրեն կը բնորոշեն Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդուն կեանքին ուղեգիծն ու փիլիսոփայութիւնը: Այդ երկու պարզ բառերը կը պատգամեն.- Ո՞վ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդ, ազնուօրեն, պարկեշտօրեն նուանէ բարոյական թէ նիւթական բարձունքներ եւ քեզի հետ բարձրացուր եղբայրդ, միութիւնդ եւ հայրենիքդ:

Ահա բարոյական այս հասկացողութենեն կը բխի Հ.Մ.Լ.Մ.ի ուժին վեհութիւնը, մեծութիւնն ու յաղթանակելու կամքը: Այս երկու բառերով է, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ը կ'առաջնորդուի դեպի կեանք, դեպի ազգային նշա-

նաբան: Այս երկու բառերուն խորհուրդովն է, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ը կը դարբնէ ու կատարելութեան կը հասցընէ հայն ու մարդը:

Բնականօրէն այս հանգամանքները կը թելադրեն եւ ի հարկին կը պահանջե՞ն, որ Հ.Մ.Լ.-Մ.ական մարդը՝ մեծ թէ պզտիկ, պատասխանատու թէ վարչական անդամ, ամէն տեղ եւ ամէն առիթով՝ խաղի դաշտերուն վրայ թէ հանրային հանդիպումներու ընթացքին, ըլլայ գիտակից իր կոչումին ու խօսքին, ու իր կարգապահ եւ օրինակելի կեցուածքով ըլլայ տիպարը հոգեկան գեղեցկութիւններուն: Նաեւ հարկ է, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդը գիտնայ յարգել մեծն ու մեծաւորը՝ օրուան վարիչն ու երեկուան Հ.Մ.Լ.-Մ.ականը, որ նուիրուած ու տուած է այս միութեան, որ քրտնած ու ընծայարերուած է այս միութեան համար, որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի ներկան ու անցեալը կը կազմեն մէկ ամբողջութիւն, շաղկապուած են նո՞յն տեսլականով ու կը հետապնդեն նոյն նպատակները: Այլապէս, Հ.Մ.Լ.Մ.ի նշանաբանին ու կարգ-կանոնին անյարիր ամէն կեցւածք ու ելոյթ պիտի վնասեն Հ.Մ.Լ.Մ.ի վարկին, անունին ու հետապնդած նպատակներուն: Ուստի,

Այս օտար ափերուն վրայ, ուր գետինը լարձուն է եւ բարքերը խարարուած, հարկ է յանախ խօսիլ ինքնանանաչման մասին: Հարկ է յանախ յիշեցնել պարման-պարմանուիին, թէ ուր կը կայանայ Հ.Մ.Լ.-Մ.ական մարդուն դերը, պարտականութիւնն ու պարտաւորութիւնը Հ.Մ.Լ.Մ.ի տարագին հանդէպ: Այլապէս,

Չի բաւեր գնդակը տալ եւ տղան վագեցընել գնդակին ետեւեն: Այլ, պէտք է բացատրել, թէ ո՞րն է գնդակին դերը եւ ի՞նչ է այդ վագքին նպատակը: Չի բաւեր հայ տղուն յիշեցնել իր հայ ըլլալը, այլ անհրաժեշտ է

ըլլալ պատանիին հետ, մտնել անոր հոգիին մէջ ու բացատրել հայու գոյութեան իմաստը, դերը՝ հայ ըլլալուն ու հայ մնալուն հրամայականը, որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի համար սկաուտութիւնը թէ ֆութպոլը, պասքերը թէ մարզական այլազան խաղերը ընտրեալ միջոցներ են, մտքի եւ հոգիի գեղեցիկ ու ազնիւ դպրոցներ են հայ պարման թէ պարմանուիին հայօրե՞ն դաստիարակելու՝ անոնց նկարագիրը ազնուացնելու, ազգային գիտելիքներ սորվեցնելու, գիտակից եւ պահանջատէր հայը կերտելու համար:

Թէեւ մէր օրերու մարդկային կեանքը զարգացման արտակարգ հոլովոյթներու կ'ենթարկուի, գիտութիւնը սրաբոիչ արագութեամբ կը յառաջդիմէ, համակարգիչը հրաշքներ կը գործէ, մարդը տիեզերքը կը նուանէ:

Բայց հակառակ գիտութեան այսքան զարգացման, մարդկային կեանքը դարձած է անտանելի, ընտանիք թէ ընկերութիւն հասկացողութիւնը գրեթէ կորսնցուցած է իր վեհ ու սրբազան խորհուրդը, սերունդ դաստիարակելը դարձած է դժուար, իսկ օտարութիւնը արդէն կը կրծէ եւ արագ թափով կը շլատէ ազգային դիմագիծ պահելու ողին:

Մինչ կեանքի այս իրադարձութիւններուն դիմաց Հ.Մ.Լ.Մ.ի տեսլականը՝ մէր պապերուն արեան եւ ինչքին պահանջատի-

բութիւնը դեռ կը մնայ անլոյծ, Հ.Մ.-Լ.Մ.ի նպատակները դեռ կը մնան անկատար, իսկ Հ.Մ.Լ.Մ.ի ազգային պարտականութիւնները տակաւ կը դժուարան ու կը դառնան մտահոգիչ:

Իսկ մենք՝ հայ ազգին տարտղնուած զաւակները, կը գտնուինք դժուար հարցումի մը առջեւ. ի նշ ընել, ուր կառչիլ ազգային այսքան կարիքներու եւ այսքան պատասխանատութեան առջեւ:

Այսօր Հ.Մ.Լ.Մ.ի 80ամեակի տօնակատարութիւններու սեմին, այս է հրամայականը. - ի՞նչ ընել...: Օտարէն չկայ յոյս, - կը յուշ է ներքին ձայն մը:

Համոզուած ենք, որ կեանքի այս իրողութիւններուն առջեւ մեզի կը մնայ մեկ ելք ապաւինիլ մեր սեփական ուժերուն:

Ուստի, Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդ, ծանիր զքեզ, չափէ՛ ուժերդ եւ աւելի սեր ու գուրգուրանք,

Սամուել Մկրտիչեան խօսքի պահում:

ծանր է:

Թայց, «Նպատակս տկարութիւն չի հանչնար...»

Ուստի, Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղբայր, նակատագրի ընկերներ, մեր միութեան 80ամեակին ընդառաջ, այս գիտակցութեամբ ու հաւատքով կառչինք մեր տեսլականին, սուրբ ու սրբազն մեր նպատակներուն, որոնք ամուր կոռուաններ են, վրեժի բոցեղէն լոյսեր են՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ը դեպի գոյութեան պայքար, դեպի ազգ ու հայրենիք առաջնորդելու համար:

Ոտքի՝, մեր պապերուն հաւատքով քալենք դեպի նպատակ:

ՈՒՄ ԵՆ ՄԵՐ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԵՐԸ

Յանախ ես ինձի հարց կու տամ, թէ ո՞ւր են Լոս Անջելոսի մէջ գործող մեր մարզական թէ մարմնակրթական միութիւնները՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ը, Հ.Մ.Մ.ը, Հ.Ե.Ը.ը: Արդեօք անոնք ի՞նչ կը բանին եւ ի՞նչ կը քաղեն մեր սերունդներու կեանքեն ներս: Որովհետեւ շատ քիչ բան կը լսենք անոնց գործունեութեան մասին: Թէեւ կարծես այդ քիչն ալ միայն ձեւական իմաստ մը առած է՝ առանց մրցակցութեան մղիչ ուժի, առանց նկատառելի արդիւնքի: Կարծես մարզական խաղերը անհրապոյր ժամանց դարձած են:

Նոյնպէս հարց է, թէ մեր մարզական միութիւնները արդեօք ինչո՞ւ չեն կազմակերպեր հետաքրքրութիւն ներկայացնող, կշիռ ունեցող մարզական հանդիպումներ՝ արտամիութենական մրցումներ, այդ ըլլայ ֆուրթպոլի, պասքեթպոլի, արլեքի թէ այլ մարզերու մէջ: Նոյնիսկ եթէ իրենք չունին պէտք եղած որակով խումքեր՝ դարձեալ միջոցները չեն պակսիր, որովհետեւ այդ խաղերը կարեւոր են մեր կեանքին համար: Օտար այս ափերուն վրայ ամեն օր հիւծող, հատնող մեր կեանքը շատ պէտք ունի հայկական ապրում, հայկական խանդ ներշնչող ելոյթներու: Մենք յանախ կը փնտոնենք այն ազդակները, որոնք կրնան որոշ բան մը լեցնել մեր հոգեկան պարապութեան մէջ, որոնք կրնան բանով մը գոհացնել մեր հոգեկան ակնկալութիւնը, պահանջը:

Ու շատ բնական է, որ հոգեկան այդ վիճակին մէջ, առաջին հերթին, մենք մեր նայուածքը ուղղենք մեր երիտասարդու-

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Հոլիվուտի մասնաճիշտի
2000 - 2001 տարեշրջանի վարչական կազմը:

թեան, մեր մարզական միութիւններուն եւ իրենցմէ ակնկալենք, որ աւիւն տան, եռանդ ու ուժականութիւն տան մեր սպառող կեանքին, հատնող նրագին:

Մինչ մարզական այն բոլոր խաղերը, որոնք լնացած վիճակ մը ունին՝ մրցակցութիւն չունին, թափ չունին, թեքնիք արդիւնք տուած չունին՝ ինքնաբերաբար կը դադրին հրապութել, կը դադրին զանգւածները խրախուսել: Եւ բնական է, որ անոնք իրենց այդ վիճակով պիտի չկարե-

նաև ծառայել մտադրուած նպատակին:

Մինչդեռ մեզի համար մարզական խաղերը քանի մը նպատակ կը հետապնդեն: Մեզի համար մարզական խաղերը մարզիկը հոգեպէս եւ ֆիզիքապէս ազնուացնելու, գեղեցկացնելու, մարզիկը դեպի յաղթանակ առաջնորդելու նպատակին առընթեր պարտականութիւն ունին զայն դեպի հայութիւն, դեպի հայրենիք տեսլականին առաջնորդելու: Ասկէ առաջ ըսած ենք այս մեզը: Ուստի, այդ խաղերը որքան զօրաւոր ըլլան, որքան ուժ ու հմայք ունենան՝ այնքան աւելի պիտի ծառայեն իրենց նպատակին ու այնքան աւելի հայկական ապրում պիտի տան մեզի:

Նաեւ մարզական խաղերը մէյ-մէկ աղբիւրներ են, լուսարձակներ են մեր ֆիզիքական ձիքերը, մեր ազգային արժանիքները ցոլացնող, մեզի ազգային հպարտանք եւ ազգային ոգի ներշնչող: Լաւ կը յիշեմ այն սխրալի խոյանքները, այն գեղեցիկ բոփչները, որոնք մեր մարզիկները դեպի յաղթանակ, դեպի ազգային ցնծութիւն առաջնորդեցին Սուրիոյ եւ Լիքանանի երկնակամարներուն տակ:

Թէեւ հոս Սուրիա եւ Լիքանան չէ: Թէեւ հոս կեանքի պայմանները բոլորովին այլ են ու դժուար, բայց հոս ալ թափառական հայու մեր կեանքը աւելի ենթակայ է ձուլումի: Հոս, աւելի պէտք ունինք հայկական ուժականութեան, աշխատանքի, պայքարի, որոնք մարդ անհատին մէջ կը ստեղծեն եսը, գոյութեան իմաստը: Գոյութեան պայքարն է, որ մարդ անհատին ներաշխարհին մէջ կը կերտէ ազգային հպարտութիւնը, ազգային մարդը: Ու դեռ,

Ամերիկեան այս ափերուն վրայ, ուր մենք անհրաժեշտօրէն պէտք ունինք մեզ օտարներու ծանօթացնող, մեր քարոզչութիւնը կատարող միջոցներու դարձեալ մեր մարզիկներն ու մեր մարզական խաղերն են, որոնք կրնան լաւապէս ծառայել այդ նպատակին, որովհետեւ մարզիկի մը մէկ գեղեցիկ խոյանքը, մարզական խումբի մը մէկ փառաւոր յաղթանակը շատ աւելի գործ կրնան տեսնել, զանգուածներուն

քով, շատ աւելի հետաքրքրութիւն, համակրնենք կրնան ստեղծել՝ քան հազարումէկ գիր, հազարումէկ ճառ ու ծանուցում: Նոյնիսկ եք հազարներ ծախսենք՝ չենք կրնար տեսնել այն աշխատանքը, չենք կրնար մեզի բերել այն հմայքը, զոր լաւ մարզիկ մը, լաւ խումբ մը կրնան բերել: Մինչ մենք ոչ այդ արժեքով մարզիկը եւ ոչ ալ այդ իմաստով խումբը ունինք: Արդեօք քանի մը հարիւր հազար հայութիւն հաշուող այս քաղաքին մէջ մեզի համար տկարութիւն չէ՝ այս իրողութիւնը, որուն համար կրնամըսել՝ մեր անհոգութիւնն ալ բաժին ունի:

Պիտի խնդրէի, որ մարդ չնեղուի այս մատնանշումներն եւ ոչ ալ խմբագրութեան դուռ զարնէ: Ի վերջոյ մենք պէտք է ընդունինք իրականութիւնը եւ՝ գիտնանք զանազաննել միտումնաւորը անկեղծէն: Անկեղծ տեսակետը միշտ ալ շինիչ է՝ նոյնիսկ եք ան, որպէս քննադատութիւն, ուղղուած ըլլայ մեր անձին դէմ: Ալ ժամանակն է, որ ընդունինք շինիչ քննադատութեան քէ ինքնարքննադատութեան օգտակար ըլլալը: Անցնինք...

Հարկ չկայ ըսելու, մենք լաւ գիտենք, որ մարզական խաղերը կը պահանջեն նիւթական եւ բարոյական լայն գոհողութիւն, ժամանակի եւ շունչի երկար սպառում, հատնում: Նաեւ գիտենք՝ տեղական պայմանները իրենց այլազան երեսներով, որոնք բազում դժուարութիւններ են, բումբեր են՝ կանգնած մարզական խաղերու զարգացումին համբուն վրայ: Նաեւ գիտենք, որ պէտք եղած հետաքրքրութիւնը չկայ մարզական խաղերուն հանդէպ: Բայց այդ բոլորով հանդերձ, եք լրջօրէն խորանանք հարցին մէջ եւ նկատի առնենք, քէ լաւապէս պատրաստուած մարզական խաղերը ինչ դրական անդրադարձ, ինչ շարժում ու խանդավառութիւն կրնան յառաջացնել մեր ազգային կեանքեն եերս, հաւանաբար այն ատեն համոզուինք, քէ մեզի համար, մեր ազգային գոյութեան համար ինչ անհրաժեշտ պահանջ է մարզական լայն շարժում, մարզական զօրաւոր խումբ կամ խումբեր ունենալու հրամայականը:

Այսօր պարզ իրողութիւն է, որ մարզական շարժումը պետական մարմիններու գլխաւոր մտահոգութիւններէն մէկն է եւ մարդիկ, մարզական շարժումը զարգացընելու համար, նիւթական լայն յատկացումներ կ'ընեն: Պարապի չէ ըսուած՝ առողջ միտք առողջ մարմնի մէջ: Նաեւ պէտք է նկատի ունենանք, որ մարզական շարժումները լայ միջոցներ են երիտասարդութիւնը հեռու պահելու մոլութիւններէ, որոնք շատ են մէր շուրջ բոլորը:

Ուստի, թէեւ ցաւալի իրողութիւն է, որ այս երկրին մէջ ամէն ինչ հաստատուած է տոլարի հոգեբանութեան վրայ: Թէեւ իրապէս հարց է, թէ մենք որքանո վ պիտի կարենանք խուսափիլ անոր նիրաններէն, բայց մեզի համար հարկադրանքի համազօր է, որ գտնենք աշխատելու մէր ձեւն ու ուղին: Նաեւ այս պարագային պէտք չէ մոռնալ, որ կեանքի դժուարութիւններն են, պահանջին հարկադրանքն է, որոնք յանախ մղած են մարդը ստեղծագործելու, անհնարքն հնարը գտնելու: Այսօր մենք կը գտնուինք նոյն հրամայականին առջեւ: Մենք պէտք է հնարենք: Նաեւ պէտք չէ զանց ընել այն իրողութիւնը, որ մէր հայրենակիցներուն մէջ կը գտնուին ազնուասիրտ մարդիկ, որոնք գիտեն լայ աշխատանքը գնահատել եւ անպայման պիտի գտնուին սրբազն խենքեր, որոնք պիտի գան՝ իրենց նիւթական եւ բարոյական կարելիութիւնները ներդրելու ազգային երթին նամբան լուսաւորելու համար: Որովհետեւ,

Մենք քիչ ենք: Բայց այդ քիչեն պէտք է շինենք որակ եւ այդ որակը ծառայեցնենք մէր գոյութեան պայքարին, մէր ազգային նպատակներուն իրագործման համար: Զիքաւեր՝ մենք որակ ենք ըսել ու անցնի: Այլ,

հարկ է գործի լծել այդ աստուածային ձիրքը:

Որքան մէր դպրոցները իմացական լոյսի եւ ազգային նանաչումի մէյ-մէկ կարեւոր օճախներ են՝ օտարութեան մէջ ծլող հայ սերունդներուն հոգին շերմացնող: Որքան հայ եկեղեցիները հոգեկան մէյ-մէկ շահեր են՝ մէր հաւատքին ու ազգահաւաքին նամբան լուսաւորող, նոյնքան ալ մէր մարզական ակումբները պէտք է ըլլան ազգային մէյ-մէկ դրօշ, յաղթանակի մէյ-մէկ կորող՝ եկող եւ գացող սերունդներուն հոգին ներս ազգային սրբազն կրակ վառելու, հայ ըլլալու հպարտանք ներշնչելու:

Ահա այս զաղափարներէն թելադրուած մէր մարմնակրթական թէ մարզական միութիւնները պէտք է աշխուժացնեն իրենց գործունեութիւնը՝ լայն տեղ եւ նպաստաւոր միջավայր ստեղծելով մարզիկին համար: Մեր ապրած միջավայրը, մէր գոյութեան պայքարը կը հարկադրեն, որ մեզմով հրապուրենք, մեզի կապենք հայ տղան, որպէսզի հայկական շրջանակի մէջ մնայ, հայկական զաղափարներով թրծուի անոր հոգին ու հայկական տեսլականներով կոփուի անոր ներքին մարդը, հայը:

Նաեւ պէտք է նկատի ունենանք, որ ակմբային կեանքը, մարզական խաղերը լայ միջոցներ են՝ հայը հայուն քով բերելու, հայը հայուն ծանօթացնելու եւ հայը հայուն շաղախնելու:

Իսկ որպէս վերջաբան կ'ըսեմ՝ ա՛ ժամանակն է, որ գործենք հայ ու հայութիւն նշանաբանով եւ կազմենք համահայկական իմաստով մարզական խումբ կամ խումբեր:

Հ.Մ.Ը.Մ.՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀՐԱՄԱՅՎԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄ

(ՆԱԽԱՍՏՐԴԵԱՆ 24ՐԴ ՄԱՐԶԱԿԱՂԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Կիրակի, 22
Օգոստոս
1999ին, մենք
դարձեալ բախտը ունեցանք ըմբուշնելու
Հ.Մ.Ը.Մ.ի նաւասարդ-
եան խաղերուն եզրա-
փակիչ ելոյթը, հազարաւոր երիտասարդու-
թեան աւանդական տո-
ղանքը եւ հոգեգրաւ
երգերուն փառատօնը:

Այդ գիշեր՝ ուշ
ատեն, տուն դարձի
համբուն վրայ, աղջիկս
անակնկալօրէն բացա-
գանչեց.

- Հայրիկ, ես երիտա-
սարդական այսքան մեծ
բազմութիւն չեի տե-
սած... այսքան երիտասարդութիւն եւ այս-
քան խանդավառութիւն ինքնին մեծ աշխա-
տանք ու մեծ նպաստ է հայր հայ պահելու
նպատակին համար:

Ճիշդ եք:

Այդ գիշեր երիտասարդական ծով մը
եկած լեցուցած եր Պըրմինկիամ Հայ Սքու-
լին շրջափակը: Երիտասարդական խան-
դով, կրակով ու տենչերով առլցուն ծով
մը, որուն համար նեղ կու գար այդ մեծ
դպրոցին շրջափակը: Մարդիկ, տատան-
ող կոհակներու նման, իրարու կը հը-
րեին, իրարու կը հրմշտկեին՝ տեղէ մը ու-
րիշ տեղ երթալու համար:

Այդպէս եր այդ գիշեր. ամէն կողմ երի-
տասարդութիւն, ամէն կողմ երիտասար-
դական պոռթկում՝ խինդ ու ծիծաղ, աշ-

Հ.Մ.Ը.Մ. «Մասիս» մասնաճիշին
մարզիկները կը տողանցեան:

խարի մը խաղ: Ու՝ ուրախ հայութիւն:
Բայց, տարագիր հայութիւն, յոյսով ու լոյ-
սով ապրող հայութիւն:

Այդպէս եր. հայր ուրախ եր այդ գիշեր:

Թէեւ տողանցքը ամբողջական չեր,
պայմաններու բերումով բացակայող մաս-
նանիւնի կային: Թէեւ սկառւտական տա-
րագներուն անհամաշափութիւնը աչքի կը
զարներ երբեմն, թէեւ քայլերը համընթաց
չեին եւ ուժականութեան եռանդի պակաս
կար մերթ ընդ մերթ, բայց հակառակ այդ
բոլորին, ծով երիտասարդութեան ներկա-
յութիւնը, դէմքերու վրայ թէ աչքերու մէջ
կայծկլտացող խօսուն խանդավառու-
թիւնը, հայ մամիկներու գոհունակ ժպիտը
ու մանաւանդ՝ տասնեակ հազար հայերու
լեզուին վրայ հնչող հայերէնը եկան վկա-
յելու, որ Հ.Մ.Ը.Մ.ի նաւասարդեան խա-

դերն ու երգերու փառատօնը գեղեցկօրէն ծառայեցին հայուն մեջ հայութիւնը վառ պահելու եւ նոր սերունդին հայ ու հայութիւն ներշնչելու նպատակին:

Հարկը չենք տեսներ ծանրանալու Հ.Մ.Լ.Մ.ի Շրջանային Վարչութեան տարած աշխատանքին ու բափած քրտինքին վրայ: Այլ կը բաւարարուինք ըսելով, թէ մեծ ու գեղեցիկ աշխատանք էր կատարւածը: Չենք ուզեր թուել, թէ ի՞նչ եղաւ ու ի՞նչ չեղաւ, որո՞նք ներկայ էին ու որո՞նք ներկայ չէին՝ հակառակ իրենց գացած հրաւերին: Բայց այսու կ'ուզենք արտաքնապէս պղտիկ, բայց խորքով մեծ դէպք մը յիշատակել: Կ'ուզենք համեստ երիտասարդի մը հոգիին ցաւը, ծանր մտահոգութիւնը յանձնել ուշադրութեան: Ուրեմն,

Միայն կարճ պահի մը համար կը գրտնը լիւէինք բեմին վրայ ու բազմահարիւր երիտասարդութեան «խելառ» պարը կը դիտէինք ինքնամոռաց, ուրախ ու վերացած, բեմին վրայ անուանի երգիչ Ներսիկ Խսափիրեանը Տարօն աշխարհի տոհմիկ երգերը կը գեղգեղէր խանդավառորէն: Ու նոյն պահուն կը մտածէինք 77 տարիներու կեանքի բեռը շալակած, նետուիլ վար՝ պարին մեջ ու... ինչ ըլլար բող ըլլար: Բայց յանկարծ երիտասարդ մը մեր թեւեն բռնեց, ցնցեց մեզ ու կոչեց.

- Եղբայր... չի բաւեր երիտասարդութիւն դիտելով խանդավառուիլ. ո՛չ, իրաւունք չունիս: Այլապէս, ձեւ մը գտէք, միշոց մը հնարեցէք այս երիտասարդութիւնը համախմբելու, մեկտեղելու՝ ազգային մթնոլորտ, ազգային շունչ տալու անոնց:

Ու ան կանգնեցաւ քովս՝ սուր նայուածք վրաս յառած, ինչպէս արդար դատաւոր,

1999. Նաւասարդեանի տողանցքին,
«Արարատ» մասնաճիղի վարչական կազմն է կ'անցնի:

ինչպէս Սասնոյ բարձունքներէն իշած ազգային գոյութեան պահանջատէր ոգի:

Իսկ հիմա Հ.Մ.Լ.Մ., մոոցած օրենք ու պատշաճութիւն, ես այդ երիտասարդին պահանջը, անոր հոգիին ցաւը, իմ խնդակցութեանս կցած, քեզի կը փոխանցեմ, որպէս գացող սերունդներու պատգամ, որպէս եկող սերունդները հայօրէն պահելու խնդրանք, որովհետեւ այս օտար ափերուն վրայ հայօրէն ապրելու, հայօրէն յարատելու համար ալ նոր միշոցներ պէտք են: Եկող սերունդները հայօրէն չերմացնելու համար, ալ նոր կրակի պէտք ունինք, որովհետեւ մեր հին միշոցները առանձինն չեն բաւեր սերունդները հմայելու եւ հայկեանքին ներգրաւելու: Հ.Մ.Լ.Մ., այսօր հայութեամբ տառապող նայուածքները քեզի են յառած: Անոնց յոյսին ապաւենը դուն ես, որովհետեւ հայ ժողովուրդը քեզի կը հաւատայ, որովհետեւ դուն կը գործես ազգային ոգիէն, ցաւէն թելադրուած, որովհետեւ դուն ունիս այդ ոգին, այդ ցաւին ներշնչում տուող ազգային տեսլական, ազգային բոց:

Ուստի,

Հ.Մ.Լ.Մ., պահի հրամայական է՝ պէտք է խոկալ: Պէտք է խոկանք բոլորս՝ հայ ժո-

դովուրդը իր ամբողջական կառոյցներով։ Գալիք սերունդները հայութեան կապուած պահելու, հայ կեանքին ներգրաւելու համար, հարկ է նգնիլ, հարկ է եւ ստիպողական, հարկ է նոր միջոց, քաշողական նոր հմայք հնարել։ Այլապէս, այս ափերուն վրայ իբրեւ հայ յարատեւելու հորիզոնը ամպոտ է ու եկող օրերը՝ տխուր։

Հ.Մ.Լ.Մ., հայ ժողովուրդը քեզի հետ է։ Այլասերումի այս բիրտ ալիքին առջեւ հայ ժողովուրդը քեզմէ կը սպասէ իր տարտին դարման։ Քեզմէ կը սպասէ, որ դուն նար մը գտնես, որ դուն ելք մը երկնես։

Այո՛, պահը հրամայական է. հարկ է չգոյեն ստեղծել։ Այլապէս, ժամանակը վատ է. եկող սերունդներուն այլասերումին վախը դամոկլեան սուրի մը պէս կախւած է մեր գլխուն վերեւ։ Զի բաւեր լաւա-

Նաւասարդեան 24րդ Մարզախաղերուն Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի մասնաճիշճան մրջահիններու խմբակը։

տեսութեամբ օրօրուիլ, ինչպէս երբեմն կը քարոզեն մարդիկ։ Հարկ է շարժիլ։ Հարկ է բոլոր դուները զարնել ...

Հ.Մ.Լ.Մ., դուն պէտք է ըլլաս այս դժիւեմ իրողութիւնը դիմագրաւող առաջին մարդը։ Այլապէս, վաղը քու այս փառահեղ տողանցքներդ ալ պիտի չկարենան բանի մը ծառայել։ Մինչ նոր խորհուրդ,

Վարձքդ կատար, ապրիս, հազար ապրիս դուն՝ Հ.Մ.Լ.Մ.։

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԳՈՒՐԳՈՒՐԱՅ

Կիրակի է. 20 Սեպտեմբեր 1959:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Նաւասարդեան» դաշտին վրայ սկառուտական դաշտահանդէս տեղի կ'ունենայ: Քանի մը հարիւր ներկաներու հետ, կեցած եմ անկիւն մը: Չոր, խածան արեւի մը կայ: Մինչ խենք հով մը, քանի մը վայրկեանը անգամ մը կուգայ ներկաներուն վրայ գլուխը ծեփելու ներմակ փոշիով: Քովս կեցած բարեկամ մը կ'ըսէ. «Մեր այս դաշտը անապատի մը տպաւորութիւնը կը բողու վրաս.

Ամեն կողմ չորութիւն, ամեն կողմ հող, փոշի՝ միայն սա տղաքն են, անոնց նիզն է, որ յոյս կու տայ, լոյս կու տայ մեր հաւատքին...»: Իրապէս ալ մեր դաշտին պատկերը աղքատ տպաւորութիւն մը կը բողու դիտողին վրայ: Պատուած թիթեղներով շրջապատ մը: Հոս-հոն հողի, քարի կոյտեր: Խաղավայրեն ներս քարեր, խութեր՝ իրենց լերկ գլուխներով: Ոչ իսկ թիզ մը շուր՝ գլուխդ արեւեն պատսպարելու:

Բայց, քան մը կայ այս բոլորին մէջ: Աւժգնօրէն խլրտող, յամառօրէն պայքարող ուժ մը կայ այս բոլորին մէջ: Այդ՝ հայուն աննահանց կամքն է, ապրելու յարատեւող նիզն է, պայքարն է...

Նայեցէք.

Դաշտին մէջ քանի մը տասնեակ մարզիկներ կը պայքարին՝ հայ անունին տակ:

Կը վազեն, կը ցատկեն, կը խոյանան: Շատեր անփորձ են: Ուրիշներ չեն գիտեր կերպերը (թեքնիք) իրենց ըրած խաղերուն:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Արարատ» մասնաճիշտին քոնկ ֆուի խումբը:

Անփորձ են, տկար են, բայց համոզուած հաւատաւորներն են իրենց նպատակին: Ու ի հարկին Հ.Մ.Լ.Մ.ի խտեալական տղան բոպիկ ոտքերով կը վազէ խութերուն, քարերուն վրայեն, թեկուզ ոտքերը արիւնին, ան պիտի հասնի նպատակին:

Ան, յաղթանակի ջահը ձեռին կը սուրայ՝ հայ հոգիները լուսաւորելու, թմրածները արթնցնելու, տկարները ոգեւորելու:

Կը պայքարին՝ իրենց գերագոյն նիզը ընելով:

Սերոր մը կը խոյանայ, ձինտոյեան մը կը սուրայ, իսկ Կարօ մը կ'ոգեւորէ...: Հոն, դաշտին մէջտեղը, կոտրած նիզակը ձեռին, թիսրակ դէմքով արլէրի իսկական տիպար մը կեցած կը դիտէ... կը մօտենամ, կը դիտեմ, կը խօսիմ, կը հիանամ ու ներքնապէս կը կոչեմ.- ո՞վ պիտի սորվեցնէ, ո՞վ պիտի տաշէ, կերտէ այս տղաքը: Ո՞վ պիտի գուրգուրայ անոնց գարուն հոգիին, ո՞վ պիտի իշնէ սրտին, հոգիին մէջ այս տղոց, հոն

գիտակից մարդը, գեղեցիկ արլեքը ներմուծելու: Ու պահ մը կը կենամ, կը խորանամ, կը յիշեմ անունները բոլոր անոնց՝ ինեւեան, Վարդանեան... որոնք, առօրեայ տաղտուկին առընթեր, իրենց առաւել զոհողութեան շնորհիւ, հայ անունին համար պատուարեր դափնեպսակներ շահեցան: Անոնց վերյիշումով՝ ներկայով կը յուսադրուիմ, կը ժպտիմ, ու հոգիս կը կոչէ:-

Հայրենիք, անգամի մը համար, որդիներուդ սիրոյն, սա անմեղ ու մատղաշ տղոց

Աննան մարդը՝ Արրահամ Քէշիշեան:

զողութիւն այս տղոց, հայրենիք:

սիրոյն, ժպտէ՛, ժպտէ՛ սա տղոց դիտելով անոնց կամքը, անոնց յաղթանակը: Ու թող խօսնակդ անգամի մը համար յիշե անունները բոլոր անոնց, որոնք գաղթաշիարհի այս ափերուն, Տէր Զօրի մեր նահատակներուն մօտիկը, խոչընդոտէ խոչընդոտ կը սուրան հայ անունը պանծացնելու, հայ փառքը կերտելու, բարձրացնելու:

Փա՛ռք քեզ, յա-

ՔՉԻԿ ՄԸ ԱԻՐՏ

Երբ պահ մը կը կենամ Ամերիկայի գունաւոր քարտեսին առջեւ ու կը դիտեմ յիսուն նահանգներու հսկայ տարածութիւնը, որ կ'երկարի ովկիանուէ ովկիանու, ինչպէս իրարու ազուցուած ամուր բոունցք, ինչպէս յաղթանակի գեղածիծաղ կամար, հիացած կը մընամ: Յիսուն նահանգ եւ ամէն մէկ նահանգ Հայաստանէն աւելի մեծ ու աւելի քարեբեր... բայց,

Երբ կը պատկերացը-նեմ, որ ափ մը հայութիւն՝ արմատախիլ իր պապենական հողին, անտէր ու անտիրական՝ եկած եւ ցրուած է այս անձայրածիր տարածութեան վրայ, ուր հազար ու մէկ ժողովուրդներ ու հազար ու մէկ քարքեր զիրար կը խաչածեն, ահա այս ատեն հիացումն կը փոխուի մտահոգութեան: Գոնէ որոշ չափով միխթարիչ պիտի ըլլար երէ հայութիւնը Սուրբոյ Հալեպ քաղաքին իմաստով կամ Լիբանանի քաջարի Պուրբ Համուտին օրինակով՝ իրարու մօտիկ շրջաններու մէջ մէկտեղուած ըլլար: Բայց,

Կեանքի դժխեմ պայմանները, հայ մարդուն գաղքելու հոգերանութիւնը, հացի աւելի մեծ կտոր մը գտնելու անոր մարմաշը զինք դարձուցած են բաժան-բաժան եւ ամէն մէկ քամինը՝ կտոր-կտոր ու այդ կտորն ալ՝ հազար ու մէկ հովերու խաղալիք, հազար ու մէկ հոսանքներու ենթակայ:

Հ.Մ.Հ.Մ.ի «Արարատ» մասնաճիւղի խունկա է,
մոմն է կը վառի՝ նպատակի ճամբուն վրայ:

Կեանքի այս իրողութեան առջեւ հայ մարդը որքան ալ կամք ընէ, որքան ալ փորձէ չազդուիլ, չճուլուիլ իր ազգութեան սպառնացող հոսանքներուն մէջ, դարձեալ շատ դժուար հարց է, չըսելու համար՝ անկարելի: Հաւաքական կամքով տարուող աշխատանք, գերմարդկային գոհողութիւն, ներշնչումի զօրաւոր տուեալներ պէտք են այսպէս ցիրուցան հատուածները մայր հողին կապուած պահելու համար: Ու, ակամայ հարցումը կը ծնի.

- Ո՞վ յանձն պիտի առնէ այսքան տարողութեամբ աշխատանք: Ո՞վ դեպի հայութիւն ու հայրենիք, պիտի առաջնորդէ օտար նամբաներու վրայ խարխափող զաւակները հայ ցեղին:

Թէեւ այս ուղղութեամբ տարուող աշխատանքներ շատ կան, բայց կարիքը մեծ է, իսկ տարուող աշխատանքը՝ անբաւարար: Թէեւ ներկայիս ազգային կեանքը

եռուն է եւ երեւոյթները խանդավառ, բայց հետագայ պատկերը աղուոր չ'երեւիր ու երբալէն տժզունելու հակումը մեծ է: Արդէն մեծ է թիւր անոնց, որոնք գիտակցօրէն թէ անգիտակցօրէն ինկած են օտարանալու նամբուն մէջ:

Երբ կանգնած հայ կեանքին այս տիսուր հեռանկարին առջեւ ու նայուածքս յառած անորոշութեան՝ կը խոկամ, յանկարծ Հ.Մ.Լ.Մ.ը, ինչպէս նեղ օրերու ապաւէն, իր ամբողջ հասակով, իր անցեալի փառաւոր վաստակով կը կանգնի տեսողութեանս առջեւ ու զիս կը խրախուսէ: Ու ես նայուածքս վեր կ'առնեմ ու կը նայիմ այդ չորս գիրերուն, որոնք ինչպէս յոյսի, լոյսի փարոս, ինչպէս փառքի ծիածան կը ծածանին աշխարհի չորս ծագերուն վրայ ու կ'ըսեմ.

- Տղա՛ք, Հ.Մ.Լ.Մ.ական քոյրեր եւ եղայրներ, ձեր միութեան ծնունդէն ասդին դուք հայ ժողովուրդին իտեալներուն ու հաւատքին քուրմերն էք, դուք հայ դրօշին համեստ զինուրներն էք, այս գիտակցութեամբ մօտեցէք միութենական ձեր աշխատանքին:

Տղա՛ք, Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղաք, դուք հայ ժողովուրդին, ձեզի ծնունդ տուող ժողովուրդին յոյս ու լոյսն էք, այս համոզումով՝ եղէք մարմնաւորումը գեղեցիկին, նուիրումին, որպէսզի եկող սերունդները իրենց աշքը ձեզի յառած՝ ձեր ազնիւ ու վեհանձն օրինակին հետեւին, որպէսզի, հայկական միւս միութիւններն ալ ձեզմէ վարակուին:

Տղաք, Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղաք, աւելի բափ տուէք ազգասէք ձեր աշխատանքին, աւելի ընդարձակեցէք դաշտը ձեր զոհողութիւններուն, աւելի քրտինք, աւելի կիրք դրէք

2001. Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի մասնաճիշտի օժանդակ մարմինը:

ազգային գործին մէջ, որովհետեւ այս ափերուն հայ կեանքին գոյատեւումը առաւելաբր կախեալ է ձեր նիգէն, ձեր կամքէն: Այսպէս էր անցեալին:

Լաւ կը յիշեմ, - անցեալ է այսօր, երբ շարդէն ազատած հայ թեկորներ՝ վիրաւոր ու անտէր՝ ինկած էին իրենց ցաւը ամոքելու ետեւեն, Հ.Մ.Լ.Մ.ական առաքելատիպ տղաք, թէեւ իրենք օրուան հացին կարօտ, բայց իրենց ցաւը մոոցած՝ կը մ'տնեին տունետուն, կը շրջէին փողոցե-փողոց եւ ոտքը բոպիկ հայ տղաք հաւաքելով կ'առաջնորդէին Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերը՝ անոնցմէ վաղուան հայր կերտելու: Եւ մենք ունեցանք որբերու աննման սերունդ մը, մենք ունեցանք հայօրէն ամուր, գիտակից ու զոհաբերութեան պատրաստ տղաք, որոնք երկար ժամանակ սատարեցին արտասահմանեան հայ կեանքին կերտման, հայ կեանքին հայօրէն յարատեւման: Այսօր իսկ երէ ակնարկ մը նետէք մեր կեանքին վրայ, դուք հոն պիտի տեսնէք մնացորդացը այդ կրակին, որ դեռ կը մխայ ու կը տաքցնէ:

Մինչ այսօր հայ մարդը անտէր ու վիրաւոր չէ, բոպիկ ու կարօտ չէ, բայց այսօր հայ կեանքին պատկերը աւելի մտահոգիչ է քան երեկ: Երեկ հայ մարդուն սպանացող

վտանգը տեսանելի էր եւ կրնայիր դիմացը պատուար դնել: Այսօր հայ կեանքին սպառնացող վտանգը պենուած կու գայ, շփումներու շերմութեամբ, աչքի հմայքով կու գայ:

Հայ տղաք, գաղափարի խենք տղաք, այսօր ազգին բոլոր այն զաւակները, - բացառութիւններ կրնան գտնուիլ - որոնք օտար դպրոց կը յանախեն, - եւ անոնց թիւը շատ մեծ է - բոլոր անոնք, որոնք օտար շրջանակի հետ կը յարաբերին, բոլոր անոնք, որոնք անտարեր են իրենց ազգութեան, բոլոր ասոնք հայօրեն շերմանալու համար պէտք ունին ձեր տաք խօսքին, ձեր շենշող շունչին: Մարդիկ կան, որոնք որպէսզի կարենան օտարութեան խորշակին դիմադրել, պէտք ունին ձեր աշակցութենեն զօրանալու, ձեր կամքեն եռանդ առնելու: Հայ կեանքին բոլոր յետնորդներն ու յուսահատները, բոլոր անոնք, որոնք օտար բարձունքներով, օտար գեղեցկութիւններով խանդավառ են, միայն ձեր ժիր ու առնական կեցուածքին, ձեր գաղափարին ու հաւատքին զօրութեամբ կրնան վերստին մայր հօտին վերադառնալ:

Տղա՛ք, Հ.Մ.Լ.Մ.ական քոյրեր եւ եղբայրներ, հերթը ձերն է՝ ձեր սիրտերը լայն բանալու, ձեր բազուկները ընտանեկան շերմութեամբ երկարելու բոլորին: Տղա՛ք, զգոյշ, չփորձուիք «տեղ չունինք, աշխատող չունինք...» ըսելով տուն եամբել հայ լինելութեան կրակով շերմանալու համար ձեզի եկող, ձեզի դիմող հայ տղան: Զգոյշ, անէծքեն աւելի սուր է անոնց ընդգումը, մահուան կապարեն աւելի ծանր է անոնց զլխահակ ու սրտարեկ հեռանալը:

Գիտեմ՝ այս խօսքնը զգացումէ բխած ապրումներ են, մինչ դարը իրապաշտութեան, տրամաբանութեան դար է եւ ասօրերուն շատ քիչերն են, որ զգացումը

կը լսեն եւ զգացումին լեզուեն կը հասկընան: Բայց այն օրը, որ մենք կը դադրինք մեր ժողովուրդին զգացումները լսելէ, այդ օր մենք շատ բան կը կորսնցնենք մեր հոգեկան հարստութենեն, շատ բան կը պակսեցնենք օտարանալու հոսանքին դիմադրելու մեր ուժականութենեն:

Գիտեմ՝ նիւթի հոգեբանութեամբ սնած մարդիկ կրնան ըսել՝ ինչ կը բարբաջէ ծերացած այս տղան: Բայց ես համոզուած եմ, որ գիտակից մարդուն համար հայրենիքը, արեան կանչը վեր են մարդկային բոլոր արժանիքներէն: Օրինակ առնենք Հայաստանի, Լիքանանի մեր եղբայրներէն, որոնք հայրենիքի ու ազգութեան սիրոյն՝ կուրծք տուած են ամեն տեսակ դժուարութիւններու:

Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղաք, հերթը ձերն է, ալ պէտք չէ սպասենք, որ մարդիկ՝ մեր յաղթանակներով հպարտ, մեր տեսլականներով վերացած՝ մեզի գան: Մեր խոյանքները ալ անխմաստ են՝ օտար քոհչքներու քով: Ալ պէտք չէ սպասենք, որ հայ զանգւածները՝ հմայուած մեր շեփորին կանչեն, մեր առնական քալուածքն՝ մեր շարքերը խուժեն: Այսօր, շուրջ բոլորը, շատ աւելի անոյշ ու շատ աւելի հրապուրիչ ձայներ կան, անոնց շարքին մէջ կարգը կրնայ մեզի չհասնիլ: Ժամանակին ու մտայնութիւններու հոլովոյը ինտ՝ սովորութիւններն ու բարքերն ալ փոխուած են: Եթէ իրապէս մտահոգ ենք հայ կեանքի ապագայով՝ ալ մենք պէտք է երթանք հայ մարդը փնտոելու, ալ մենք պէտք է երթանք հայ մարդը գտնելու, որպէսզի գան հայութեան շարքերը խտացնեն, որպէսզի գան ու պլայացող հայ կանքեղին... կտոր մը խունկ, քչիկ մը սիրտ դնեն:

Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղաք...

ԲԱՅ ՆԱՍԱԿ...

ՆՈՐ ԱՒԵՏԱՐԱՆ...

Sդաք, լիբանանցի հայ երիտասարդ՝ երիտասարդունիներ, Ամերիկայի այս հեռաւոր ափերէն սրտի խօսք ունիմ, զրոյց ունիմ ձեզի ուղղուած: Եթէ կ'ուզէք, ականչ տուէք, մտիկ ըրէք. հեքիաք չէ, որ պիտի պատմեմ ձեզի: Չեմ գիտեր կեա՞նքը ըրաւ, թէ մենք ըրինք, որ եղանք այսպէս՝ բաժան-բաժան, ցիր ու ցան: Դուք մնացիք հնո՞ւ արեւի ու սրտի շերմուքիւն ունեցող այդ երկիրը, որ Լիբանան կը կոչւի: Իսկ մենք... բայց մեր ու սխալը բուեմ, ու ցաւը պատմեմ...

Մենք հոս շատ ենք, բայց թիւ չենք: Մենք հոս շատ ենք, բայց ամուր չենք, «հին հայերուն» զաւակները արդէն բոնած են ձուլումի ճամբան: Իսկ եկող սերունդները կամայ թէ ակամայ պիտի իյնան նոյն ճամբուն մէջ, եթէ... հոգիներէն ներս ազգային ցնցում, հրաշք չպատահի:

Տղա՛ք, համակ սիրու ու սէր բուրող տղաք, ես ձեզի եկայ, ձեր տեսքին, ձեր հոգիին կարօտով եկայ: 15 տարի որպէս Արարօ, որպէս Գեորգ Զաւուշ կոռուած՝ իրենց ազգին ինչըք, բարոյականն ու արժանապատութիւնը պաշտպանած տղաք, ես ձեզի եկայ: Ես ձեզի եկայ, ով կրանիթեայ կամքով ու անխորտակ հաւատքով զինուած տղաք, որոնց կեանքը եղաւ արիւնով ու զոհողութեամբ շաղախուած երկարատեւ պայքար, գաղափարական տեսլա-

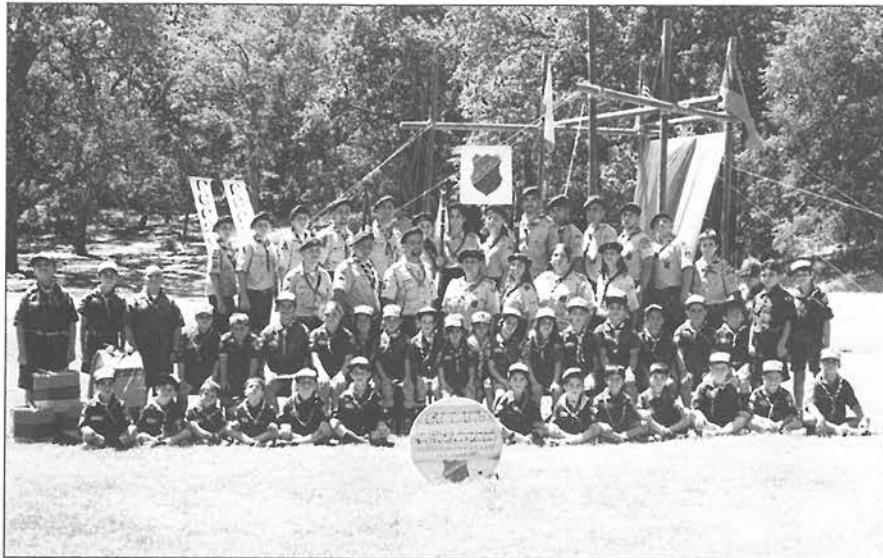

Հ.Մ.Հ.Մ.ական սեմինար՝ ազգային հերոս Սողոմոն Թեհիլիրեամի յուշարձանին քով:

կան ու ազգային նպատակ:

Տղա՛ք, համեստ տղաք, խոռվիլ գիտցող ու չգիտցող տղաք, թէեւ Հայաստանի եւ Արցախի պատերազմական վիճակը պահ մը ձեզ նետեց մոռացութեան վարագոյրին ետեւ, թէեւ պահ մը հայ ազգին նայուածքները հարկադրաբար հեռացան ձեր վրային, բայց դուք միշտ մնացիք հայ մարդուն յիշողութեան հետ, դուք միշտ մնացիք մեր սրտին մէջ՝ որպէս ազգային շերմուքիւն տուող կրակ, որպէս Լիգպոն կերտած սխրանք: Իսկ քանի հայոց աշխարհը սփիւռքեան կեանք ունի, դուք պիտի մնաք յոյսի, լոյսի աղբիւր, ուր սեւեռած պիտի մնան հայ իրականութեան հաւատցող մարդիկ:

Բայց տղա՛ք, ձեր տաք սրտերուն քով ես տեսայ շատ մը երեւոյթեներ, որոնք աղուոր չէին: Ես լսեցի շատ մը զրոյցներ, որոնք

**Արևամտեան Ամերիկայի Հ.Մ.Ը.Ռ.Մ.Ի
բնդհանուր բաճակումէն առնուած նկար:**

շինիչ չեին, վայել չեին: Ես հոն՝ հայ շարքերէն ներս տեսայ ինքնամեկուսացումի, անհոգութեան անգոյն, աննպատակ կեցւածք:

Գուցէ այդ բոլորին մեղքը ձերը չէ: Գուցէ մենք՝ հայ ժողովուրդը, յոգնեցանք 15 տարիներու կոիւներէն, որոնց ընթացքին կորսնցուցինք աննման առաջնորդներ եւ անանուն հերոսներ, որոնք համակ սիրուու սէր էին, որոնք ազգին համար եղան յոյս ու լոյս, եղան նահատակ: Գուցէ մենք՝ հայ ժողովուրդը, մոոցանք մեր սփիւռք ըլլալը եւ սփիւռքեան մեր կեանքին պահանջները: Թերեւս մոոցանք ըսելը նիշդ չէ: Հաւանարար աւելի արդար է ըսել, թէ մենք ազգային անմիջական եւ անյետաճագելի պարտաւորութիւններով բեռնաւորուած ըլլալով՝ ժամանակ չունեցանք մեր եկող սերունդներուն հոգեկան թէ բարոյական կեանքին հոլովոյթին հետեւելու, անոնց հետ ըլլալու, ուղղութիւն տալու, անոնց պահանջները, կարիքները լսելու, հոգալու եւ հոգեկան կապը պահելու:

Բայց կարծեմ այսօր հաշիւ պահանջելու օր չէ: Եւ ոչ ալ հաշիւ տալը բան մը պիտի փոխէ: Զխորանանք, չընդլայնենք, վերը մերն է: Մեր բոլորինն է:

Այսօր կարեւորը այն է, որ մենք՝

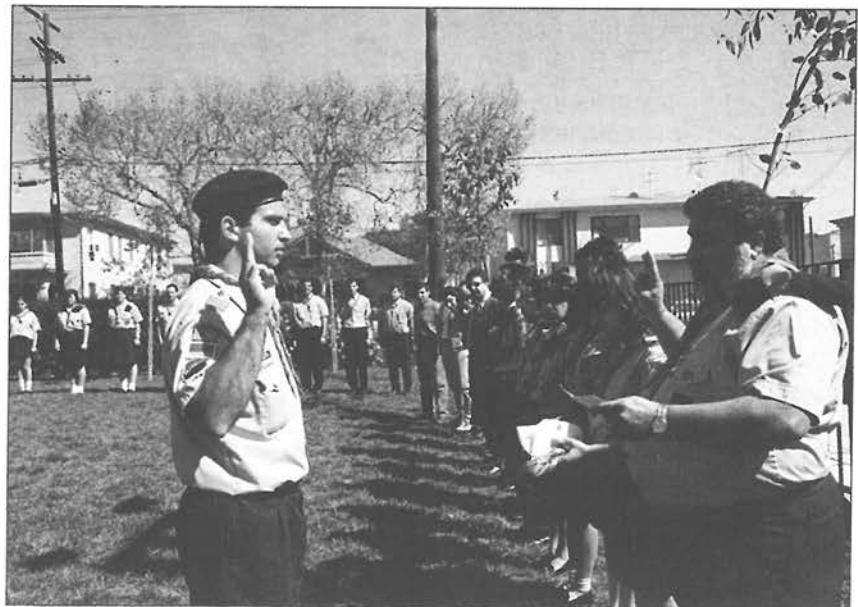
սփիւռքեան հայութիւնը եւ, ինչու չէ, ազգովիճ գիտնանք տեսնել, թէ ի՞նչ բանի պէտք ունինք եւ ի՞նչ պէտք է ընենք մեր ապագան դիմագրաւելու համար, որովհետեւ այսօր մենք կը գտնուինք մեր կեանքը իրապաշտօրէն վերանայելու, մեր կարիքները տեսնելու, չափելու անհրաժեշտութեան առջեւ: Այսօր մենք կը գրտ-

նուինք մեր նիզը, աշխատանքը բազմապատկելու, համադրելու հարկադրանքին առջեւ: Կարծեմ այդ կը պահանջէ սփիւռքեան մեր կեանքը, մեր ազգային դիմագիծը պահելու հրամայականը, մեր հայ ըլլալու հանգամանքն ու նաեւ՝ ղեկավարելու խոհեմութիւնը:

Այո՛, կեանքին պայմանները մեզ կը հարկադրեն, որ այսօր իսկ, երբ մեր հայրենիքը անկախութեան երկունքը կ'ապրի, մենք ըլլանք դարբին ու դարբնենք վաղւան հայ սերունդը: Այսօր այս է կարեւորը:

Որովհետեւ կեանքին պայմանները թէ երեւոյնները այնպէս ցոյց կու տան, որ արտասահմանեան մեր բափառումները դեռ երկար պիտի տեւեն: Չենք գիտեր, թէ մեր Մեսիան ե՞ր պիտի գայ: Բայց եթէ ունինք ազգային հեռանկար, տեսլական, եթէ ունինք պարտաւորութիւն մեր պապերուն արեան հանդեպ, այդ պարագային քող քոյլ տրուի ըսելու, որ հայակերտումի աշխատանքը պէտք է ըլլայ մեր մտահոգութեան ե՛ւ գլխաւոր, ե՛ւ առաջնահերթ հարցը: Նաեւ այդ աշխատանքը բափ առնելու է Լիրանանի՝ հայութենէն, որ ե՛ւ իր դպրոցներով, ե՛ւ պատանեկան միութիւններով, ե՛ւ իր սկաուտական շարքերով, ե՛ւ տեղա-

կան պայմաններով կրնայ առաւելագոյն չափով սատարել հայկերտումի սրբազան առաքելութեան, որովհետեւ սփիւրքեան հայ մշակութային կեանքին սպասարկելու գլխաւոր պարտականութիւնը դեռ երկարօրէն պիտի ծանրանայ Լիբանանի հայութեան ուսերուն վրայ: Երեկ այդպէս էր այդ առաքելութիւնը, այսօր դարձեալ կը մնայ նոյնը: Երեկ հայրենիքը որոշ օգտակարութիւն ու-

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտ մասնաճիւղի սկաուտ խմբապետի պաշտօնի փոխանձման երդման արարողութիւն:

նէր: Այսօր շատ հաւանական է, որ այդ ալ պիտի չունենանք:

Բայց կը խնդրեմ, ներողամիտ եղէք, ես խորհուրդ տալու չեմ ելած. սրտցաւ զրոյց է կ'ընենք: Ուստի,

Գիտեմ՝ օտարութեան մէջ ենք, նոր բարքերու առջեւ ենք, նոր ցաւերու տէր ենք: Գիտեմ՝ մեր ժողովուրդին դժուարութիւնները շատ են, նիւթականի կարիքը մեծ է: Բայց հակառակ այդ բոլոր դժուարութիւններուն, այսօր այս օտար ափերուն վրայ նոր սերունդ պատրաստելու համար չեն բաւեր մեր կարելիութիւններն ու գործելակերպը: Այսօր անհրաժեշտորեն պէտք ունինք նոր միջոցառումներու, նո ր ուղեգործի, ազգային նոր փիլիսոփայութեան: Այլապէս, տարուած աշխատանքները պիտի դառնան կարկտան: Բայց երբ հոգեկան այսքան ցաւ ունինք, երբ ազգային այսքան բարդոյք ունինք, բնական կը դառնայ, որ հարց տանք, թէ ո՞ւր են մեր գիտուններն ու պատմաբանները եւ ի՞նչ կը բանին: Եղբայր, պահեցէք հիներուն շունչը, հիներուն ոգին, բայց հայ պատանին ձեռքը տուէք անոր ազգային եսը գգուող նոր կոռուան, ազգային հպարտանքի նոր սիրանք, ազգասիրութեան նոր աւետա-

րան: Դիտեցէ՛ք, հրեան ոուսերէն կը խօսի, բայց հրեայ կը մնայ. Փրանսերէն կը գեղգեղէ, բայց հպարտ է իր ծագումով. անգլերէն կը հնարէ, բայց հրեայի պէս կը մտածէ: Խսկ մնենք...

Անցնինք:

Սա պահուն, երբ հայակերտումի աշխատնաքին բափ տալու կոռուանը կը փնտում, ինքնաբերաբար ակնարկս կ'երթայ եւ կը կեդրոնանայ Հ.Մ.Լ.Մ.ի վրայ: Սխալ չհասկցուինք. շատ պարզ է, յստակ է եւ ըսելու պէտք չկայ, որ հայակերտումի պարտականութեան առջեւ, գիտակից ամեն հայ, ազգային տրոփի ունեցող ամեն կազմակերպութիւն թէ միութիւն, ինքնաբերաբար պէտք է իր ուժերը տրամադրէ հայակերտումի աշխատանքին արդիւնաւորման: Բայց այս առթիւ ես, որպէս Հ.Մ.Լ.Մ.-ական, կ'ուզեմ առաւել պարտականութիւն մը, առաւել առաքելութիւն մը դնել Հ.Մ.Լ.Մ.ի ուսերուն վրայ: Եւ այս պարզ բաղանք մը չէ, եւ ոչ ալ պահի մը ազդեցութեան պոռթկում: Այլ համոզում, որ Հ.Մ.Լ.Մ. այդ առաքելութեան նամբուն վրայ կրնայ շատ բան ընել, որովհետեւ յիշողութեանս մէջ դեռ բարմ է այն իրողութիւնը, որ 1930ական թուականներէն սկսեալ եւ

մինչեւ 40ականները, Հալեպ քաղաքին մէջ Հ.Մ.Լ.Մ. մտաւ հայ տուներէն ներս, մտաւ հայ դպրոցներէն ներս, շրջեցաւ փողոցներու երկայնքին թէ լայնքին, ու հայ մանուկներ, հայ պատանիներ հաւաքեց ու տարաւ իր բագինը՝ անոնցմէ մարդ դարբնելու, ապագայ իրաւատէր հայը պատրաստելու համար: Այդ օրերուն Հ.Մ.Լ.Մ. լաւագէս յաջողեցաւ իր սրբազն առաքելութեան մէջ, եւ այդ սերունդին զաւակներէն շատերը հետագային դարձան մեր իրականութեան սրբազն խենքերը:

Այսօր ոչ մէկ քան կ'արգիլէ, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ը դարձեալ որդեգրէ աշխատանքի այդ ձեւը: Բայց,

Այսօր Հ.Մ.Լ.Մ. պէտք է դուրս գայ հիւրնկալի սպասողական վիճակէն:

Այսօր Հ.Մ.Լ.Մ. իր բազմանիւղ ու բազմամարդ թեւերը շարժման մէջ դնելով՝ ի՞նք պէտք է երթայ հայ ժողովուրդին: Եւ, իր գործով ու իր շուշով, պէտք է հմայէ, պէտք է ներգրաւէ հայ ժողովուրդին մատղաշ սերունդները՝ անոնց հոգիներուն մէշ ցանելով իր ազգանուեր գաղափարը, իր երիտասարդական աւիւնն ու նուիրումի գեղեցիկ ոգին:

Տարօրինակ է, որ այսօր օտար մարդիկ արդէն որդեգրած են այդ գործելակերպը, արդէն մտած են հայ ժողովուրդին մէշ ու կը գողնան: Իսկ մենք կեցած՝ կը դիտենք, կեցած՝ կը մտածենք, կեցած՝ կը նահանչէնք:

Ուժ տուէք, խանդ տուէք Հ.Մ.Լ.Մ.ին՝ քափ տուէք, յենակ եղէք մարզական թէ մշակութային միութիւններուն ու պահանջեցէք անոնցմէ՝ աւելի կազմակերպ ու աւելի արդինաւոր աշխատանք:

Գիտեմ՝ այսօր գետինները լպրծուն են. կեանքին հոլովոյքը, օտարութեան բարքերն ու մտայնութիւնները իրենց քանիչ անդրադարձ ունին մեր իրականութեան վրայ: Այսօր մարդոց մտասեւեռումը,

1983. Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պուրճ Համուտի Սկ. Խորհուրդի կազմը:
Զախէն աշ՝ Կարինէ Գագէզեան, Լեւոն Գէորգեան,
Կարօ Կարապէտեան, Սամուէլ Մկրտիչեան
(վարչութեան ատենապետ) և Յարութիւն Կիտղինեան
(Սկ. Խորհուրդի ատենապետ):

մարդոց նոգը նիւթն է: Պայմաններու բերումով մարդը դարձած է նիւթին տիրապետութեան ենթակայ: Բայց,

Նոգիններէն ներս ցնցում ստեղծեցէք: Նոր աւետարան՝ հպարտանքի նոր սխրանք տուէք հայ տղուն ձեռքը:

Որովհետեւ այսօր իսկ, համակարգիչի եւ նիւթի այս դարուն մէշն անգամ, դարձեալ մարդկային սիրտն է, զգացումներն են, ազգային գաղափարներն ու տեսլականներն են, որոնք հազարներն ու միլիոնները կը հմայեն, կը քաշեն իրենց ետեւեն եւ հրաշքներու դուռ կը բանան մարդկութեան առջեւ: Օրինակներ տալու պէտք չեմ տեսներ: Մենք արդէն կ'ապրինք այդ ժամանակները: Վկայ լիբանանեան կոխւներուն մեր քաջարի տղոց նուիրումը, Լիզպոնի տղոց սխրանքը, Արցախի թէ հայրենիքի տեսլականով բոցավառ մեր ազատամարտիկները:

Ու թող այդ աննման տղոց զոհողութեան ոգին, անոնց տեսլականն ու յիշատակը մեզի համար դառնան ներշնչման աղբիւր, դառնան յոյսի, լոյսի փարոս:

Մինչ այդ թող մեր գիտուններն ու պատմաբանները ստեղծագործեն՝ ազգային հպարտանքի նոր աւետարան մը տալու հայ տղուն ձեռքը:

ԴԵՊԻ ԴԱՇՏ ՀԱՅ ՄԱՐԴ

Հայ պապուկ, վաղը տօն է հաւասարդեան:

Կահագն, Մեծն Տիգրան ու Արամ Մանուկեան, բոլոր մեծամեծները հայ դիւցազնութեան, իրենց ոգիներով սրբազն, պիտի գան հանդեսին անմահութեան: Պապուկ, բռնիկիդ ձեռքեն բռնած, դուն ալ եկուր մեծարանքին: Օրհներգ եղիր անոր յաջողութեան:

Հայ մամիկ, վաղը տօն է յաղթանակի:

Ի յիշատակ մեր արի պապերուն վարդակարմիր արիւնին, հայրենակարօտ հայ տղաք, իրենց բազուկներով կրանիթեայ, գլուխներէն վեր պիտի ծածանեն դրօշակը հայկեան ցեղին: Մամիկ, ցուպիդ կորնած եկուր դաշտ աղօթք ըրէ մեր բազուկներուն, մեր հոգիներուն զօրացման:

Հայ քո՛յր, վաղը տօն է հպարտութեան:

Հ.Մ.Ը.Մ.Ը, իբրեւ արդար ժառանգորդը իր քաջ պապերուն աւանդին, ահա պատրաստ է շքեղօրէն պանծացնելու ուժը փառաւոր այդ անցեալին: Քո՛յր, վարդաբոսոր շրբներէդ՝ վարդ քող բուրէ, վսեմական հոգիէդ աղբիւր, եղիր ներշնչում եւ եռանդ տուր, խանդ տուր խիզախութեան հայ տղուն, որ աւելի պնդանայ՝ դառնայ խոյանք յաղթանակի, դառնայ կրակ անշէջ հաւատքի՝ մինչեւ հասնինք մեր երազին, մեր պապերուն սրբազն հողին: Մինչեւ հասնինք Սասուն աշխարհ, Մասիսին:

Ես արդէն կը լսեմ ձայնը շեփորին: Շար-

Հ.Մ.Ը.Մ.ի համակիրները և գաղափարական տղաքը՝ դաշտին վրայ:

քերը արդէն պատրաստ են տողանցքի: Ու Մայիսեան գերահրաշ յաղթանակին պայծառ այս օրով, հազար-հազար քայլեր գունդ առ գունդ պիտի տրոփեն հողին վրայ այս բարի: Ազատութեան գաղափարին խորհրդանշան դրօշները ծածան-ծածան խինդ պիտի բերեն հոգիներուն բափառական ու հայ զինուրին տեսալականը պիտի երեւի մեր աչքին:

Հայ մարդ, քալէ, դեպի դաշտ. քու ներկայութեամբ՝ ծափ զարկ հայ տղուն անցքին յաղթական: Նայի՛ր անոր տողանցքին՝ վահագնեան ոգին է, որ ուժ կու տայ հայ ազգին գոյութեան:

Ցաւի, տառապանքի այս օրերուն, կեանքի դժխեմ այս օրերուն, երբ հայը ամեն օր բանով մը կ'արիւնի, այս տղան՝ հայ տղան նակատն է ըրած պատնէշ, կուրծքը՝ վահան ընդդէմ կեանքի դաժան պայքարին ու իր անձը հայուն համար՝ ըրած է զոհասեղան:

Հայ մարդ, մեծով-պղտիկով եկէք

դաշտ: Եկեք դիտելու տողանցքը ձեր զաւակներուն: Եկեք՝ ուրախութեան փառատօնին: Բաժին բերեք՝ գիտակցութեան, փայլը բերեք շըբերքին:

Տղաք, դեպի դաշտ՝ գունդ առ գունդ:

Հ.Մ.Ը.Մ.ն է, որ կ'անցնի՝ իր կակուղ քարիկ գայլիկներով, իր արծւերոիչ արծուիկով, իր սկառու կորիններով, իր երեցով ու վարչականով: Ճակատները վեր, հպարտօրեն քեզի կու զան հայոց ժողովուրդ, իրենց կոչումին արժանելիութեան քննութիւնը տալու:

Դեպի դաշտ հայ տղաք: Աւելի՝ առնական, աւելի՝ կարգապահ: Թող ձեր շարքերը երկարին, երկարին, հասնին՝ հայ մարդուն սրտին: Թող ձեր կամքը աւելի խտանայ՝ ըլլայ բազուկ մեր պահանջին: Թող ձեր առնական քայլերուն դդրդիւնը հեռուները հասնի ու արեւշատ հայու հայրենիքը ձեզմով ցնծայ: Ի տես ձեր շարքերուն կորովի, հայ մարդուն հոգիեն բող հպարտութեան սարսուր անցնի ու հայ մամիկը՝ արտաւալի, դողդոց շրբներով ձեզի համար աղօքք ըսէ:

Տղաք, դեպի դաշտ: Մենք պիտի զանք ձեր տողանցքին: Ձեզի հետ պիտի ըլլանք կեանքին մեջ այս դաժան:

Մենք, հայ հոգիններէն, Մասիսներէն նշխարի առած ձեզի կու զանք՝ իրեւ ուխտաւոր հաւատքի: Մեր հոգինները Հ.Մ.Ը.Մ.ի հուրով շերմեռանդ, ձեզի կու զանք ինկարկելու խորանին առջեւ հայ ժողովուրդին:

Տղաք, շահերը վեր առեք՝ բող վառի կրակը բագինին: Թող ձեր մատղաշ հոգիններէն հայրենական հուրը ցարի, ու ըլլայ տօն նաւասարդեան:

Տղաք, թմբուկները պինդ լարեցէք, բող ըլլայ խինդ ու ծիծաղ: Թող մեր նայուածք-

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Հալէպի ֆութապոլի Ա. խումբին
տղարնեան իրենց պատասխանատուններով
և աննահանգ համակիրներով:

Անըր իրարու մեջ սուզուին ու մեր հոգինները իրարմով զօրանան, լեռնանան: Թող աշխարհի իմանայ, որ հայը մեկ է՝ մեկ հոգի:

Տղաք, մենք ձեզի կու զանք: Այս ժողովուրդը ձեր տեսքին, խոյանքին, ձեր անվեհներ խիզախումին կարօտ է: Սկառու եղբայրներ, քոյրեր, պատրաստ՝ աշխատանքի: Թող զաւակները հայկեան ցեղին խուռներամ զան ձեր հաւատքին, խաղին, ձեր տարագին:

Տղաք, դաշտը բացէք... հոգիններէն ներս կրակ վառեցէք, խանդավառութեան հուր ցանեցէք:

Մենք ձեզի կու զանք, Հ.Մ.Ը.Մ.ի դրօշը պարզած գայլիկ եղբայրներ: Դուք ալ յոյսն ու լոյսն էք հայկեան տաճարին: Դուք՝ վաղուան իրաւատէրն էք հայկեան պահանջին: Դուռը բացէք եղբայրներ, մենք ձեր մանուկ հոգին կու զանք. ձեր խաղերուն, ձեր հայկական կանչերուն, ձեր զուլալ աչուրներուն ընդմեջէն մեր զալիքին պայծառ հեռանկարը դիտելու: Թող ձեր շարքերը խլրտին, տարածուին՝ դառնան անտառ, դառնան բարտի, ու մենք՝ այս տարիքին, ալեհեր մազերով՝ պատրաստ ենք բարեւի:

Ժողովուրդ, ոսքի, Հ.Մ.Ը.Մ.ի տողանցքն է, հայոց բանակն է կ'անցնի:

ԶԵՌ-Ք ՏՈՒ-Ք Հ.Մ.Լ.Մ.ԻՆ

Հայ մարդ, ազգային տեսլականի հաւատաւոր հայ մարդ, խնդրեմ, լսէ'.

Այսօր, երեւանի «Սայաթ-Նովա» փողոցեն ծնունդ առած խօսք մը, ինչպէս պատգամ, կը շրջի երկիրերկիր, ծովեծով:

Այսօր, միայն սիրտեսիրտ փոխանցուող խօսք մը կը շրջի լուռ՝ առանց աղմուկի, առանց թմբուկի: Խօսք մը պզտիկ, բայց խօսք մը կուռ, ինչպէս մոխիրներու տակ ծածկուած կայծ, որ յանկարծ կը բռնկի՝ կը դառնայ բոց, կը դառնայ արեւածին հանանչ ու յոյսով, լոյսով կ'ողողէ աշխարհ մը ամբողչ:

Հայ մարդ,

Այսօր, խօսք մը կը շրջի լուռ, բայց իր լոռութեան մէջ, ինչպէս մեծ աւետիս, ինչպէս նուիրական պատգամ, կը յուշէ.

- Հ.Մ.Լ.Մ.ը տուն պիտի շինէ ...

Հ.Մ.Լ.Մ.ը օտար ափերու վրայ շատ ակումբներ շինած է: Բայց այս մէկը տարբեր է: Այս մէկը տարբեր գոյն, իմաստ ու վեհութիւն ունի: Այսօր Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայրենի հողին վրայ, Մասիսի, Արագածի փեշերուն, ամրակուռ ժայռերու կողին տուն պիտի շինէ: Հ.Մ.Լ.Մ.ը իր պապերու դամբանին վրայ տուն պիտի շինէ՝ այդ դամբաննեն արձակուած պատգամներով սերունդներ դաստիարակելու:

Հայ մարդ, իր ազգային արժանապատութեամբ մրրկող հայ մարդ,

Այսու չենք ուզեր անդրադառնալ անց-

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւամտեամ Մ. Նահանգներու սկաուտութիւնը 1998ի համա-Հ.Մ.Լ.Մ.ական սկաուտական բանակումին, Հայաստան:

եալի այն տիսուր իրողութեան, որ Հայաստանի համայնավար վարչակարգի օրով՝ ամբողջ 70 տարի Հ.Մ.Լ.Մ.ը ոչ միայն տեղ չունեցաւ իր պապերուն հողին վրայ, այլև՝ այլազան հալածանքներու ենթարկուեցաւ: Չենք խորանար... բայց այսու կ'ուզենք հայ մարդու յիշողութեան մէջ բարմացնել այն անսակարկ զոհողութիւնը, այն անչափելի աշխատանքը, զոր Հ.Մ.Լ.-Մ.ը նուիրաբերեց օտար ափերուն վրայ ապաստան գտած հայ սերունդները հայօրեն դարբնելու: Հ.Մ.Լ.Մ.ը ամբողջ 80 տարի եղաւ սիրտ ու սէր, եղաւ խունկ ու բուրփառ ու խնկարկեց իր պապերուն յիշատակը, հայ արեան վրեժինդիր կանչը վառ պահելու համար:

Այսօր իսկ, Հալեպէն մինչեւ Քալիֆորնիա, Պէյրութեն մինչեւ հեռու-հեռաւոր Սիտնի քաղաք, մինչեւ աշխարհին միւս ծայրը, ուր որ հայ մը կայ, Հ.Մ.Լ.Մ.ը

իր թեւերն է երկարած, իր շունչն է տարածած ու հազարաւոր հայ մանկիկներուն կը պատմէ հայուն փառքն ու պարծանքը, ցաւն ու պահանջատիրութիւնը:

Հայ մարդ, իր հայ լինելութեամբ հպարտ հայ մարդ,

Հ.Մ.Լ.Մ.ը տարագիր, թափառական հայ մարդուն հետ շրջեցաւ երկիր-երկիր, ափե-ափ եւ հոն ուր հայ մարդը կայք դրաւ, Հ.Մ.Լ.Մ.ը հոն վրան լարեց, ակումբ շինեց ու մտերմացաւ օտար հողին, օտար քարին: Բայց Հ.Մ.Լ.Մ.ը ամեն անգամ որ ակումբի մը քարը քարին դրաւ՝ իր հին բոյն յիշեց, իր պապերուն հնամենի տունը երազեց, որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ը իր նպատակներուն համբուն վրայ ընկրկում չունեցաւ, նիզ չխնայեց, ուր որ գնաց, կեանքի ինչ պայմաններու մեջ ալ գտնուեցաւ միշտ հաւատաց, որ օր մը պիտի վերադառնայ հայրենի տուն, պապենական օնախ:

Հայ մարդ, նակատագրի լայն թէ նեղ օրերու ընկեր,

Եւ եղաւ հրաշքի համազօր պատահար: Եղաւ կեանքի պայմաններու յեղաշրջում: Եւ եղաւ, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ը վերադարձաւ հայրենի տուն:

Այսօր Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայրենի հողին վրայ տուն պիտի շինէ. իր հազարաւոր ուխտեալներուն համար չերմիկ, նոռողուն բոյն պիտի կերտէ: Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայրենի նոր սերունդներուն խաղ ու տաղ պիտի տայ, ազգային տեսլական պիտի ներշնչէ:

Հայ մարդ, կեանքի լայն թէ նեղ նամբաներուն վրայ մենք միասին քալեցինք. մենք

միասին կերտեցինք հայու մեր նակատագիրը: Դուն եւ սերնդակիցներդ յանախ քրտնեցաք, տքնեցաք Հ.Մ.Լ.Մ.ին համար: Հ.Մ.Լ.Մ.ը շնորհիւ ձեր տուածին, ձեր գիտակից զոհողութեան ուռնացաւ՝ դարձաւ ազգային գոյութեան կոռւան, դարձաւ հայ լինելութեան բոռնեցք, հաւատքի խորան: Դարձաւ յոյսի-լոյսի փարոս ու լուսաւորեց հայեան ցեղի թափառական զաւակները:

Ժպոտուն ու լաւատես պատասխանատուներ:

Փա՛ռք ձեզ ով նուիրեալներ, որ եղաք
Հ.Մ.Ը.Մ.ին հետ, որ քրտնեցաք, տքնեցաք
Հ.Մ.Ը.Մ.ի նպատակներուն համար:

Ճակատագրի ընկեր, հայ եղբայր,

Այսօր, երբ Հ.Մ.Ը.Մ.ը Մասիսի փեշե-
րուն տուն պիտի շինէ, աւելի քան երբեք
հարկ է, որ մենք դարձեալ ըլլանք միասին,
գործենք միասին ու մեր քրտինքը, մեր ճա-
կատին արդար վաստակը խառնենք հայրե-
նի հողին, հայրենի քարին, որովհետեւ ին ն

է հայուն յաւերժութեան վեմը, իոն է մեր
ազգային տեսլականները դարբնելու հնո-
ցը:

Ու մենք կը հաւատանք, որ մեր տեսլա-
կաններով նուիրական ու մեր կամքով ամ-
րակուո, օր մը կը հասնինք Մասիսէն ան-
դին. մենք կը հասնինք Սասուն ու կը վերա-
կանգնենք մեր պապերուն փլատակ տուն:

Հայ մարդ, մինչ այդ ձեռք տուեք, թե՝ ւ
տուեք Հ.Մ.Ը.Մ.ին:

ՀԱՐԿ Է Հ.Մ.Ը.Ը.Ը

ԶՈՐԱՇԱՐԺԻ ԵՆԹԱՐԿԵԼ

Աախքան նիւթին անցնիլս, կուղեմ անդրադառնալ երեւոյթի մը, որ իմ կարծիքով արդէն սկսած է մեզ խոցել մեր ազգային կեանքին գրեթե բոլոր նակատներուն վրայ:

Այդ երեւոյթը կը կայանայ հին թէ նոր սերունդներու յարաբերութեան մէջ, որովհետեւ այդ կապին գոյութեան թէ չգոյութեան հետեւանքով մենք Հ. Մ. Ը.-Մ.ական սերունդները ըսկըսած ենք չնանչնալ մեր արժէքները՝ մենք զմեզ: Մենք սկսած ենք չնանչնալ անոնք, որոնք արդէն կը ծառայեն Հ. Մ. Ը. Մ.ին եւ անոնք՝ որոնք նուիրուեցան, տքնեցան ու քար առ քար կերտեցին Հ. Մ. Ը. Մ.ի վերելքին, պատմութեան սրբազն տաճարը: Նաեւ այս նոր երեւոյթին բերումով, Հ.Մ.Ը.Ը.ը կրնայ շատ բան կորսնցնել իր բարոյական հասկացողութենէն, իր մեծութենէն ու առաքելութենէն:

Գիտեմ, այս երեւոյթը շատ պատճառներ ունի, մէկ օրէն միւսը չգոյացաւ: Գիտեմ, մեր բնակած նախկին երկիրներուն քաղաքականութեան ներքին հոլովոյթները եւ այդ հոլովոյթներէն յառաջացած անապահովութիւնը ստիպեց հայ մարդը՝ քանդելու տուն-տեղ, տարիներու վաստակ ու նորէն գաղթելու: Այդ տեղափոխութիւնները մեզ ըրին այսպէս՝ ցիրուցան, իրարու օտար, ու մեզ դրին նորը շինելու, նորը կերտելու հարկադրանքին տակ: Կարծես հայ ժողովուրդը նորէն կտրուեցաւ իր ար-

«Արարատ» մասնաճիղի 1999ի Սկաուտական Խորհուրդը:

մատներէն՝ իր սովորութիւններէն, բարքերէն, հոգեկան հարստութիւններէն ու ազգային տեսլականներէն: Մինչ նոր միջավայրը մեզ դրաւ նոր բարքերու, նոր կենցաղի ու կեանքի այլազան ու զարմանազան դժուարութիւններու եւ անմարդկային երեւոյթներու առջեւ: Բնական է, որ Հ.Մ.-Ը.Ը.ը եւս ենթակայ եղաւ այդ հոլովոյթներուն եւ կրեց անոնց տիսուր հետեւանքները:

Ուստի, այսօր, ամերիկան այս ափերուն վրայ, երբ կեանքին դժինս օղակը ամէն օր քիչ մը աւելի կը նեղէ մեզ իր տնտեսական, կենցաղային, ընտանեկան, տեսնուող ու չտեսնուող չարիքներով, երբ հայ երիտասարդութեան հոծ շարքերը տակաւ կը դառնան անհոգ ու անտարբեր մեր ազգային հարցերուն, մեր հոգերուն ու մեր գոյութեան սպառնացող վտանգներուն հանդէպ, երբ միութենական թէ զաղափարական կեանքը տակաւ կը տժգութի ու

կը կորսնցնէ իր հմայքն ու ուժականութիւնը, երբ Հ. Մ. Ը. Ը. ի շարքերէն թէ ի անքայի և կեանքէն ներս խօսք ու կշիռ, տեսլական թէ նեղինակութիւն ունեցող եղբայրներու բացակայութիւնը օրէ օր կը դառնայ աւելի զգալի, կարծեմ հարկ է, որ կեանքի այս իրողութեան դիմաց մենք՝ Հ. Մ. Ը. Ը. ական սերունդները, պահ մը խորանանք մենք մեզի հետ: Հարկ է պահ մը լրջօրեն մտածել, թէ ուր ենք եւ ուր կ'երթանք, մանաւանդ, երբ դիմացի հորիզոնը մուտք է եւ ճամբան՝ փշու:

Այո՛, Հ. Մ. Ը. ական սիրելի քոյրեր եւ եղբայրներ, ձեզի ուղղուած է խօսք. ուր ենք եւ ուր կ'երթանք, երբ այսօր ամերիկան այս ափերուն վրայ, ներմակ շարդը արդէն սկսած է մտնել հայ տուներէն ներս ու լուռ ու մունչ, առանց «քօփ - թֆէնկի» կը գործէ, կը սպառնայ մեր խօսք ու բանին, մեր ազգային դիմագիծին ու հայօրէն յարատեւելու մեր գոյութեան: Այո՛, ուր ենք մենք եւ ի՞նչ կ'ընենք մենք, երբ այսօր հայ կեանքը աւելի քան երբեք, պէտք ունի իր տարտ ու դարմանին ծառայող ձեռքերու անձնութաց նուիրեալներու, դեկավարդէմքերու:

Այս ալ ըսեմ, որ Հ. Մ. Ը. ը իր պատմութեան ամբողջ տեսնդութեան երբեք այսքան կենսական հարցի ու ազգային գոյութեան իմաստով այսքան ծանրակշիռ կացութեան մը առջեւ չէ գտնուած:

Կարծեմ այսքան լուրջ ու այսքան կենսական հացի մը առջեւ պէտք չկայ ախտանիազում ընելու եւ ժամավանառ ըլլալու: Այլ հարկ է գործ ու գործնականի անցնի: Թէ ի՞նչ կը մտածենք եւ ի՞նչ կ'ընենք ազգո-

2000. Հ. Մ. Ը. Տ. Ա. Քրասենթայի «Ծանր»
մասնաճիղի արիներու խումբ:

վին, այդ մէկը այլ հարց: Բայց այսու ես, իբրև Հ. Մ. Ը. ական մարդ խօսք կ'ուղղեմ Հ. Մ.-Ը. Մ. ին եւ բոլոր անոնց, որոնք գործնականութեն մտահոգ են հայ կեանքի պագայով:

Կարծեմ այսօր, երբ կը զգանք ու կը

տեսնենք հայ կեանքին սպառնացող վտանգը, հարկ է Հ. Մ. Ը. ամբողջական կարողութիւնները զօրաշարժի ենթարկել, ին թէ նոր սերունդները իրարու ծանօթացնել, իրարու շաղախել՝ դարձնել նոյն շղթային յաջորդական օդակները, դարձնել մէկ ամբողջութիւն, պայքարի մէկ կոռուան, որովհետեւ հայ կեանքի գոյութեան այս դժուարին պայքարին դիմաց հայ կեանքը, աւելի քան երբեք, պէտք ունի իր բոլոր զաւակներուն համախմբումին, նուիրումին ու գոնողութեան:

Այս, այսօր, այս օտար ափերուն վրայ, հայ մարդուն ազգային գոյութեան սպառնացող վտանգը դիմագրաւելու համար, մենք՝ Հ. Մ. Ը. ական սերունդները, աւելի քան երբեք, պէտք ունինք իրարու՝ զիրար լսելու, իրարու ձեռք տալու, խորհուրդ տալու: Մենք պէտք ունինք իրարմով զօրանալու, իրարու հետ ըլլալու, նոյնիսկ եթէ իրարմէ «չենք ախորժիր»:

Զի՞ բաւեր որ մենք մեր միութեան լաւ կամ թերի կողմերը տեսնենք, թելադրանքներ եւ կամ քննադատութիւններ ընենք ու անցնինք: Մենք երեց ըլլանք թէ կրտսեր, երբեք հիշդ չէ, արդար չէ, որ ուրիշներէն քրտինք, նուիրում սպասնք, եթէ մենք հեռու կը մնանք, եթէ մենք ձեռք չենք երկարեր գործին: Այսօր, հայ կեանքի նոր դրութեան առջեւ, կեանքի պայմանները թէ մեր գաղափարական տեսլականը մեզ՝ բոլորին

կը թելադրեն միասնաբար կարելին ընել, որպեսզի հայ դիմագիծը չխաթարուի ու հայու արիւնը չ'օտարանայ:

Այսօր, չի բաւեր ախտանանաչումը ընել, իրականութիւնը տեսնել ու անցնիլ անտարեր, անհոգ ու անզօր ձեւանալով։ Այլ, հարկ է գալիք սերունդներուն ապագան դիտել, հեռու հեռաւոր հորիզոնը դիտել, որ ամպոտ ու մութ կ'երեւի։ Ուստի, հարկ է անոր համապատասխան միջոցներ որդեգրել։ Ըստ հերք ասկէ առաջ եւ այսօր դարձեալ կ'ըսենք, թէ կեանքի նոր պայմաններուն առջեւ մեր նախկին միջոցները՝ մեր խաղերն ու տաղերը, մեր սկառտական տարազն ու մեր միջավայրերը, ալ չե՞ն բաւեր նոր սերունդները հմայելու եւ մեր շարքերը ներգրաւելու եւ անոնց ազգային գիտակցութիւն ներշնչելու համար։ Անցեալին սերունդները իրենք կու գային մեզի՝ կու գային մեր թմբուկին ու մեր կանչին, մեր տարազին ու մեր խաղին։ Այսօր պայմանները շատ փոխուած են։ Այսօր, մենք պէտք է երթանք սերունդներուն ետեւեն։ Մենք պէտք է մտնենք ընտանիքներեն ներս, պէտք է խօսինք, համոզենք, որ մեզի գան, հայ կեանքին գան։ Միջանկեալ պիտի առաջարկեմ, որ Հ. Մ. Լ. Մ.ը 15 տարիքը բոլորած պարման պարմանուիկիներ յատուկ հաւաքներ, խաղեր, զուարենութեան ժամանցներ կազմակերպելու մասին մտածե։ Հաւաքներ, որոնց միակ նպատակը պիտի ըլլայ, պարման պարմանուիկիներու քով քովի բերել։ Անցնինք։ Բայց, ժամանակները իրենց նկարագրային ու կենցադային բարերով այնքան վատրար են, այլազան հրապոյներ ու այլազան աղանդներ այնքան նարպիկ են ու այնքան քաշողական, որ մարդիկ մեր բաց աչքերուն առջեւեն կը խլեն մեր սերունդները ու կը տանին։

Իսկ այսօր, եթէ կը մտածենք, որ գալիք հայ սերունդները ազգային ոգիով դաստիարակուին, գաղափարական տեսլական ունենան ու դառնան Հ. Մ. Լ. Մ.ի սրբազան բագինին, ապասարկող ուխտեալներ, հարկ է վաղուան մարդը պատրաստել։ Ու ես

կը հաւատամ որ Հ. Մ. Լ. Մ.ի շարքերուն մէջ պիտի գտնուին նուիրեալներ, պայմանով որ մենք փնտոենք ու գտնենք եւ ժամանակ տրամադրենք անոնց պատրաստութեան համար։ Թէեւ ընդհանրապէս, կեանքի պայմաններն են, նեղ օրերն ու անհրաժեշտութիւններն են, որ մարդուն կարողութիւնները երեւան կը հանեն, մարդը կը թըրծեն ու կը դարձնեն ղեկավար, բայց այդ բոլորին առընթեր դաստիարակութիւնը, միջավայրը, տունն ու դպրոցը, ընկերային կեանքը կրնան իրենց մեծ դերը ունենալ մարդակերտումի աշխատանքին մէջ։ Ուստի Հ. Մ. Լ. Մ.ը, որ մարդակերտումի ու հայակերտումի դպրոց մըն է, եւ որուն մեծ դարբնոցէն հազար-հազար նուիրեալներ ելան ու գացին, ծառայեցին ու կը ծառայեն հայ ազգին, հարկ է որ այսօր, հայ կեանքի այս դժուարին ու դաժան օրերուն, Հ. Մ. Լ. Մ.ը պայմաններ գտնէ ու իր սկառտութեան եւ իր խաղերուն առընթեր, պարբերաբար հայ տղուն թէ հայ աղջկան խօսի, բացատրէ թէ ի՞նչ կը նշանակեն Հ. Մ. Լ. Մ.ի այս չորս տառերը եւ ի՞նչ կը հետապնդէ Հ. Մ. Լ. Մ.ը իր տեսլականներուն ու իր աշխատանքին նամբակ։ Հարկ է սերունդներուն բացատրել, թէ ի՞նչ կը խորհրդանշէ հայ

արեան կանչը, որ մեզի կու գայ հեռու հեռաւոր դարերեն՝ մեր պատերուն ցեղային շաղախէն, մեր հայրենի հողին ու ջուրին ընդերքներեն եւ մեր մեկուկես միլիոն նահատակներու պատգամին ընդմէջէն: Այլապէս, այդ խաղերն ու այդ տարազը պիտի առնեն տեսակ մը ժամանցի երեւոյք: Նաեւ,

Այս բոլորին առընթեր Հ.Մ.Լ.Մ.ը տեղ պէտք է ունենայ՝ պէտք է գործէ դպրոցներեն ներս, ուր կարենայ նպաստաւոր ենթահող գտնել:

Գիտեմ, խօսիլը եւ ի մասնաւորի բուղբին հետ խօսիլը, շատ դիւրին է:

Գիտեմ ու լաւ գիտեմ այս ափերու կեանքին դժուարութիւնները, որոնք հազար ու մեկ դժոխքէ կը վիժին, ու հազար ու մեկ հոգ կու տան:

Գիտեմ ու լաւ գիտեմ միշավայրի օրենքներն ու հայեցողութիւնը, բարքերն ու կենցաղը, որոնք կը հետեւցնեն նոր օրերու նկարագիրն ու նոր սերունդներու հոգեբանութիւնը: Բայց,

Պատահեցաւ որ հոս իյնանք:

Պատահեցաւ որ դառնանք Սփիւրք: Ու

Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Արարատ» մասմաճիողի սկաուտութիւնը դրոշակի արարողութեան պահում:

դառնանք մենք մեզի դեմ օտար: Եւ կ'երեւակայեմ ու կը լսեմ, օտար մայթերու վրայ իր հայ արեան հետ անզգալաբար օտարացող հայ մանուկներուն նիչը ու հոգիս բնագդօրէն կը պոռթկայ.

Եթէ կը հաւատանք մեր պապերուն անմեղ նահատակութեան, եթէ կը լսենք մեկուկես միլիոն նահատակներուն արեան կանչը, հարկ է խեղդել, հարկ է դարմանել այդ նիչը, որ ամէն օր ու ամէն վարյկեան կը փշարդէ մեր հոգին, հայ մարդու հոգին: Զգոյշ, վաղը կրնայ ուշը ըլլալ:

Հ.Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչ Հրանդ Մարգարեան (կեդրոնը)

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմտեան Միացեալ Նահանգներու

Ծրչանայի Վարչութեան եղբայրներուն հետ

Ազգային ձուլումներու մասին պատմութեան ընդերքներէն վկայութիւններ բերելու պէտք չեմ

տեսներ եւ ոչ ալ կը բաժնեմ կարգ մը մարդոց լաւատեսի երազանքը:

Չեմ ուզեր ոռմանթիկ ըլլալ, բայց կը հաւատամ, որ կեանքի պայմանները որքան ալ ըլլան ծանր ու որքան ալ ըլլան դաժան, կամքով ու հաւատքով զինուած ամեն նուիրում ու ծրագրուած ամեն աշխատանք անպայման պիտի բեղմնաւորուին բափուած քրտինքին արդիւնքով:

Ահա այդ քրտինքն է որ կը սպասենք ու

կեանքը կը հարկադրէ, որ սպասենք Հ.Մ.-Ը.Մ.էն: Նաեւ հարց է, թէ ուրիշներ ինչո՞ւ պիտի յաջողին, իսկ մենք՝ ոչ: Մենք եւս պէտք է յաջողինք: Իսկ այդ մասին պէտք է մեր հարուստները պէտք է հայօրէն մտածեն: Անցեալին կ'ըսէինք՝ հայ տղան պէտք է մեր քրտինքով կարդայ: Այսօր կ'ըսենք, հայ տղան մեր աշխատանքով ու մեր քրտինքով պէտք է հայ մնայ:

ԱՊՐԻՔ, ՀԱԶԱՐ ԱՊՐԻՔ «ԱՐԱՐԱՏ»ՑԻՆԵՐ

Մենք տեսանք վեհ ու խորախորհուրդ Արարատը, հայոց ալեհեր Մասիս սարը, անոր երգն ու վերքը:

Մենք տեսանք Հ.Մ.Լ.Մ.ի Միացեալ Նահանգներու Արեւմբտեան շրջանի մեծ ու մեծնի «Արարատ» մասնաճիւղը, անոր աշխատանքը՝ երգն ու բերքը:

Երկու Արարատ: Մէկը միւսով սնանող ազգային երկու երգ՝ մէկը բռնագրաւած, միւսը տարագիր:

Բայց անվարան կրնամը ըսել, որ այսօրուան հայ գաղթաշխարհի իրականութեան մէջ, միութենական մեր հսկան Հ.Մ.Լ.Մ.ի Միացեալ

Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Արարատ» մասնաճիւղի նորակառոյց կեդրոնին զիսաւոր մուտքը:

Նահանգներու «Արարատ» մասնաճիւղն է: Անկասկած, որ հազար վեց հարիւրը անցնող իր անդամներով, լայնածաւալ գործունեութեամբ, բոլոր յարմարութիւններով օժտուած մեծնի ու բազմատուն իր ակումբով, պատեթապոլի իր բաց ու գոց դաշտերով, ան կը գրաւէ հայ միութիւններու շարքին առաջին տեղը: Եւ այսքան նիզ ու վաստակ՝ Ամերիկա կոչուող խառնարանին մէջ, ուր ազգերն ու ազգութիւնները դարձած են անգոյն ու անկերպարանք զանգուած:

«Արարատ» մասնաճիւղի սենեակի նուիրատուակը:

Ուր, ամեն ինչ,
շնչառոր թէ ան-
շունչ, կուլ կ'եր-
քայ անանուն ու
անտեսանելի, բայց
եւ ամենազօր ուժի
մը:

Այս ահոնելի
իրողութեն են
մտահոգ՝ հարց կու-
տամ ես ինձի, թէ
կարելի՞ է չգնահա-
տել այն հայորդի-
ները, որոնք խիզա-
խօրեն կանգնած են
հայու գոյութեան
սպառնացող
վտանգներուն դէմ
եւ հայապահպա-
նումն ու Արարա-
տը իրենց համար դաւանանք ըրած՝ կը
պայքարին, կը տքնին, իրենց կարելին
կ'ընեն՝ հայը հայ պահելու, հայ մարդուն
մէջ հայ արեան եռքը վառ պահելու եւ հա-
յոց պատմութիւնը փոխանցելու, ներմու-
ծելու եկող սերունդներու հոգիին մէջ:

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի «Արարատ» մասնաճիւղին

21 Հոկտ. 2001, «Արարատ» մասնաճիւղի նորակառոյց սրահի բացում.
մասնաճիւղին 23 տարիներու ատենապետներ եւ
շրջանաւարտ վարչութեան անդամները:

ներկայ վարչութիւնը, ներկայ եւ անցեալ
բոլոր վարչութիւնները, տարիներու ըն-
թացքին աշխարհ մը քրտինք եւ ահագին
զոհողութիւն ներդրած են հայապահպան-
ման սրբազն գործին յաջողութեան հա-
մար: Անոնք շունչ վատնած, ֆիզիքապէս
յոգնած, նգնած են, որպէսզի հայ մարդը
չմոռնայ իր պապերուն պահանջատիրու-
թիւնը, որպէսզի

մէկ ու կէս միլիոն
հայ նահատակնե-
րուն յիշատակը
դառնայ հայ հոգի-
ները մրրկող բոցե-
դին վրէժ: Հայ մնա-
լու վճի՛ն:

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի այս
հսկայ մասնաճիւղը
իր առաքելութեան
նամբուն վրայ կը կի-
րարկէ սկառտու-
թիւն, ֆութապոլ,
պասքեթապոլ, վոլի-
պոլ, արլեք ու հա-
զար ու մէկ խաղ,
հազար ու մէկ մի-
շոց՝ հայ պարման

1999. «Արարատ» մասնաճիւղի վարչութեան կազմ:

ու պարմանուհին Հ.Մ.Լ.Մ.ին բերելու, հայկական շրջանակին վարժեցնելու համար: Հ.Մ.Լ.Մ.ը իր կարելին կը փորձե՝ թումբ ըլլալու, արգելք հանդիսանալու բոլոր այն չարիքներուն դեմ, որոնք կրնան հայտղուն թէ աղջկան նկարագիրը խարարել գէշ մոլութիւններու վարժեցնել: Հ.Մ.Լ.-Մ.ի «Արարատ» մասնաճիւղը կը պայքարի օտար կեանքի հմայքներուն թէ փորձութիւններուն դեմ, բարքերուն թէ սովորութիւններուն դեմ, որոնք հազար ու մեկ հրապոյր են, փորձանք ու փորձութիւն են հայ տղան թէ աղջիկը ազգային նամբեն շեղեցնելու, մոլորեցնելու թէ գէշ նամբաներ առաջնորդելու: Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Արարատ» մասնաճիւղը տասնեակ տարիներու իր գործունեութեան ընթացքին տասնեակ մը հայ սերունդներ դաստիարակած, կերտած՝ հոգեկան ազնուութիւն, մտքի լոյս շամբած՝ ու հայ կեանքին առաջնորդած է: Բայց,

Դժբախտաբար այս ափերուն վրայ շատ ծանր է Հ.Մ.Լ.Մ.ի նուիրեալներուն պարտականութիւնը: Շատ դժուարին է անոնց դիմագրաւած պայքարն ու պարտաւորու-

**Հ.Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչ
Հրանդ Մարգարեան Հ.Մ.Լ.Մ.ի
«Արարատ» մասնաճիւղի ակումբին ներս
խոսքի պահուան:**

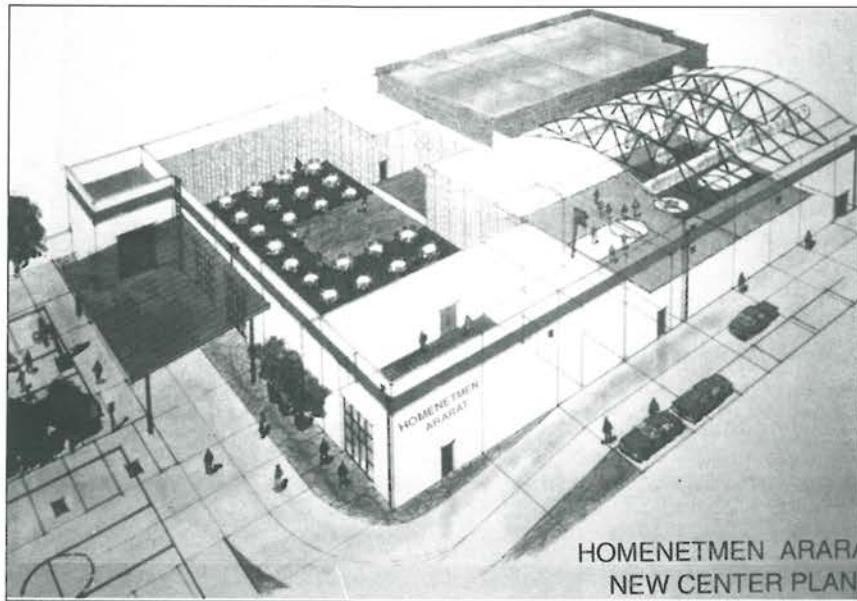
թիւնը: Բայց սուրբ է այս տղոց նպատակը: Հայակերտում, մարդակերտում է անոնց տեսլականին յղացումը, անոնց աշխատանքին բերքը:

Գիտակից ամեն հայ մարդ պէտք է թեւ-թիկունք ըլլայ, զօրավիգ ըլլայ այս տղոց հետապնդած նպատակին, անոնց ձեռնարկած գործին, որ միայն հայն ու հայութիւնը կ'ընդգրկէ: Ամեն հայ մարդ, հայ իրականութեամբ մտահոգ ամեն հայ մարդ, պէտք է գնահատէ ու թերեւցնէ այս տղոց կատարած գործին ծանրութիւնը եւ այն զոհողութիւնը, որ անոնք սիրայօժար յանձն առած են մատուցանել հայ ժողովուրդին գոյատեման պայքարին:

Ու ես առանց վարանելու կրնամ ըսել, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ի նպատակը հետապնդող այս հայորդիներէն շատերը,

**21 Հոկտեմբեր 2001. «Արարատ» մասնաճիւղի
սրահին բացման առիթով կազմակերպուած
պարահանդէսին յանձնախումբը:**

իրենց միութենական պարտականութեան նամբուն վրայ, յանախ մոռցած են իրենց անձնական գործը, յանախ զանց ըրած են իրենց անձնական ու ընտանեկան պարտականութիւնները, պարզապես որպէսզի կարենան ժամ մը աւելի ծառայել Հ.Մ.Լ.Մ.ին, հայ ժողովուրդին: Որպէսզի կարենան կարի մը աւելի քրտինք թափել ազգային հանգանակին մէջ:

Ահա այս գիտակցութիւնը կը թելադրէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի պատուիրանը: Այս է Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդուն տրուած ազգային դաստիա-

րակութեան մեծութիւնն ու վեհութիւնը: Եւ այս ոգին է՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդուն եռանդին, ուժականութեան եւ նուիրումին անսպառ աղբիրը:

Տղաք, հայոց յաւերժական Արարատի տեսիլքեն ներշնչուած տղաք, ես տեսայ ձեր ուսերուն ծանրացող պարտականութիւնը: Ես տեսայ ձեր լեռնացած գործին ծրագիրը, որ հայ ժողովուրդին սրտին

կ'երթայ: Ու ես լիացայ ձեր հսկայական գործին տարողութենէն, ձեր կամքեն, ձեր նպատակեն: Ու եղբայրորէն, հպարտօրէն կ'ըսեմ.

- Ձեր վարձքը կատար «Արարատ»ցիներ: Ապրիք, հազար ապրիք Հ.Մ.Լ.Մ.ի գաղափարով, հայ արեան կանչով առաջնորդուող տղաք: Ու,

- «Կանգ մի առներ սրաբրիչ երիվար, նպատակս տկարութիւն չի նանչնար»:

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԱՅՍ ՏՂԱՔԸ

Հայոց Արարատ սարն է՝ ձիւնը գլխուն, հայուն տարտը սրտին՝ նստած կը խոկայ լո՛ւռ - լո՛ւռ ու տիփուր:

Հայոց Արարատ սարեն սերած Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Արարատ» մասնաճիւղն է՝ Արարատին պէս մեծ, Արարատին պէս խոհուն, բայց հոգիին մէջ հոգեկան Արարատներ կան, տեսլականի քուրմեր կան, որոնք երդուած են եւ Մասիսին, եւ հայոց դատին համար դառնալ յոյսի, լոյսի փարոս:

Հայոց Մասիս սարը կնքահայր առած այս տղաքը, երեկ պզտիկ էին՝ կծկուած ու կոնկուած՝ Պրոտուէյ փողոցի իրենց տաճ չորս պատերուն հետ: Այսօր այս տղաքը՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Արարատ» մասնաճիւղի այս տղաքը, շնորհիւ իրենց կամքին ու երազանքին գեղեցիկ, շնորհիւ իրենց նուիրումին ու քրտինքին արդար, ուռնացան, մեծցան, դարձան երգ ուրախութեան, դարձան օրինեալ գութան, ազգային նոր ծիլերու սերմնացան:

Այս տղաքը, Հ.Մ.Լ.Մ.ի երդումով մկրտուած ու գաղափարականով թրծուած այս տղաքը, հաւատարիմ իրենց խոստումին ու վեհուին, կրանիրեայ, կերտեցին, երկնեցին իրենց օնախը ջերմիկ եւ ահա աշխատանքի՝ հայակերտումի ծուխը քուլայ-քուլայ կը բարձրանայ վեր, կը բարձրանայ սարերեն, ամպերեն վեր՝ Հայոց Աշխարհին, Մասիս սարին աւետելու, թէ հարկ է կոահել նոր երգ՝ սերունդները գրաւելու նոր գործելակերպ:

Ու հիմա հայ մարդ, եկ, պահ մը բարձրանանք վեր՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Արարատ» մասնաճիւղին ջերմիկ օնախը՝ համալիրակումբը եւ հպարտանանք: Հոս՝ երկրորդ

1998. «Արարատ» մասնաճիւղի վարչութեան կազմը:

յարկն է, պաշտօնական բաժինը: Այս վարչութեան ժողովարահն է, անոր քով՝ հիւրասրահը: Անդին՝ ընդհանուր աշխատանքներու գործավարին գրասենեակն է: Անոր քով՝ քարտուղարութիւնը եւ այսպէս տասնեակ մը սենեակներ թէ սրահներ ունին զիրենք զբաղեցնող մարմիններ: Հիւրասրահ չհասած՝ ձախ պատին ամբողջ տարածքին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի նշանակին երկու կողմներուն վրայ դուք կրնաք կարդալ անունները այն պատուական հայոց, որոնք իրենց քրտինքին վաստակով, իրենց ջերմիկ նուիրատուութեամբ քաջալերեցին, սատարեցին այս հայանուէր համալիրակումբին գնումին: Այդ նուիրատուութիւնները եղան օրինաբեր աղօթք, վերքի բալասան: Հայակերտումի աշխատանքին հիւր մարդը, աջ թէ ձախ քայլ առնելէ առաջ, պահ մը կանգ կ'առնէ այս յարգելի անուններուն առջեւ. կը կարդայ, կ'ոգեւորւի, յարգանք կը յայտնէ ու կը քաշէ՝ խորհուրդներու մէջ ինքն ալ խորհուրդ դարձած:

Տեսէ՛ք. ակումբէն ներս, ամէն կողմ Հ.Մ.Լ.Մ.ական կեանքը արդէն կ'եռայ: Ամէն կողմ աշխատանքը արդէն թափի մէջ է. տեղ մը պասքեթպոլ կը խաղան՝ փորձ կ'ընեն տեղ մը սկառտները ժողով կ'ընեն՝ կը սորվին, կը դաստիարակուին, մարդ կը դառնան: Տեղ մը կը մարզուին՝ լուռ, առանց կանչի, յոխորտանքի: Ու, մարդը կը դարբնեն. հայը կը կերտեն: Ահա տեսէք՝ Եւ դուք ալ հայօրէն ուրախացէք՝ հազար երկու հարիւր երկսեռ Հ.Մ.Լ.Մ.ականներ կը մարզուին 11 տեսակ մարզախաղերու մէջ, երկու հարիւր պատասխանատուներու, մարզիներու ցուցմունքին, թելադրանքին ու հսկողութեան տակ: Տեսէք, ու դուք ալ հրենուցէք, Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Արարատ» մասնաճիւղին արի - արենոյշներն են: Անոնք մեր վաղուան յոյսն ու լոյսն են: Անոնք վաղը պիտի դառնան մեր երթին առաջնորդները:

Բարեկամ՝ քոյլ տուէք, որ ալ չմանրամասնենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի այս քուրային մէջ տարւող ազգանուէք գործունեութեան կշիռը: Բայց դուք հանեցէք մօտենալ Հ.Մ.Լ.Մ.ին, դուք հանեցէք շօշափել անոր սրտին տրոփը, դուք լսեցէք անոր ազգային զգացումներն ու տեսլականները ու յետոյ տուէք ձեր գնահատումն ու մտածումները անոր ամբողջական նուիրումին շուրջ:

Համալիր - ակումբին վարի բաժինը իր ամբողջութեամբ յատկացուած է մարզական փորձերուն: Ամէն մարզախաղ ունի փորձի իր տեղը, իր ժամը: Պասքեթը, որ

1998. «Արարատ» մասնաճիւղի
երեցներու վարիչ մարմինը:

Ամերիկայի ամէնեն աւելի սիրուած ու ամէնեն աւելի ընդհանրացած խաղն է, համալիրէն ներս ունի 4 գոց ու 2 բացօղեայ դաշտ:

Իբրև վերջաբան աւելցնենք, որ մարմնակրթական ու մշակութային այս մեծողի միութիւնը ունի իր շարքերուն մէջ ու իր տեսլականին հետեւող մօտ երկու հազար ուխտեալ:

Մենք, հսկայ միութեան մը գործունեութեան շուրջ, երկու խօսք ըսինք ու վերջացնեցինք: Բայց մոռցուած այնքան բան կայ ըսելիք, այնքան խաղ ու այնքան տաղ կայ ըսելիք, որ մենք կը խոնարհինք այդ բոլորին առջեւ ու կ'ըսենք.

- Յարգանք ու փա՛ռք ձեզի, տղաք:

ՏՂԱՔ, ԴԱՐՁԵՔ ԳԱՂԱՓԱՐԻ ԱՌԱՔԵԱԼ

Ա յ ս օ ր
Յ ո ւ ն -
ւ ա ր ի ն ն
է: Կ'ըսեն.

- Կաղանդն ալ անցաւ: Կաղանդն ալ գնաց... առանց նորութիւն մը տալու, առանց բան մը փոխելու մեր այս անհամ կեանքեն:

Այսպէս, ես ինձի հետ խօսելով գացի նամականին բերելու: Ու աշխարհ մը լրագիր, դեզ մը բուղը շալակած եկայ: Բայց սիրտ չունեի: Կարծես ակամայ սկսայ աչք մը նետել հասցեներուն վրայ: Աստուած իմ, այս Ամերիկան ի՞նչ տարօրինակութիւններ ունի...: Ու յանկարծ հասցեներէն մէկը ուշադրութիւնս գրաւեց: Աչքերս ինքնաբերաբար խոշորցան. հետաքրքրական անուն մը տեսած էին քուղթերու այս խառնարանին մէջ, ծանօթ միութեան մը անունն էր: Հին, եղբայրական կապ մը կայ իմ եւ այդ անունին միջեւ: Թիեւ ժամանակն ու կեանքի պայմանները մոռացութեան ստուեր մը սկսած են նետել մեր յարաբերութեան վրայ, բայց այս նամակին անակնկալ երեւումը շատ գեղեցիկ քայլ մը եղաւ: Ուրախ եմ: Ու մանկական խանդավառութեամբ կ'անապարեմ բանալ պահարանը՝ մոռցած ես զիս, մոռցած աշխարհն ու անոր անհամութիւնը:

Բայց միայն պարզ այցեքարտ մը կար պահարանին մէջ: Պարզ, սովորական այցեքարթ մը: Ու այդ այցեքարթը ձեռքիս

Հ.Մ.Հ.Մ.Ի և Անձելսի սկաուտական բաժանմունքը:

մէջ՝ ես պահ մը ինկայ մտմտուքի մէջ, ակնկալութեան գոհացում չստացած մանչուկին պէս: Մի՛ հարցնէք, թէ ինչո՞ւ... չեմ գիտեր: Բայց այդ հոգեվիճակս կարն տեսեց: Հազիւ ակնարկ մը նետած էի այդ պարզ, սովորական բուլացող այցեքարթին վրայ, երբ ան լեզու առաւ ու սկսաւ խօսիլ հոգիիս հետ, սկսաւ յիշատակներս գգուել, շոյել զիս:

Դուք կրնա՞ք ըսել, թէ այս այցեքարտը ի՞նչ ուժ ունէր, ի՞նչ էր անոր դերը, հեղինակութիւնը, որ կարողացաւ այսքան շուտ հմայել զիս ու թեւերուն մէջ առած՝ տանիլ հեռու, հեռո՞ւ, հերիաբային աշխարհ մը, ուր ամեն ինչ գեղեցիկ էր եւ անոյշ:

Ոչ, այս այցեքարտը պարզ, սովորական այցեքարթ մը չէ, որուն նմանները իրենց բազմապիսի մակագրութիւններով կը ծախուին ամենուր: Այս մէկը ուրիշ է: Այս մէկը բացառիկ խորհուրդ մը, եղակի իմաստ մը ունի: Այս այցեքարտին վրայ

**Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Մասիս» մասնաճիղին սկաուտական կազմը՝
շրջանի հրշեցներուն հետ:**

Դուք պիտի տեսնեք Հ.Մ.Լ.Մ.ի նշանակը, որ իր «Բարձրացիր-Բարձրացուր» նշանաբանով վեհ ու ազնիւ տեսլական մը կը պատգամէ: Նշանակին անմիջապէս քովը դուք պիտի կարդաք Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի մասնաճիղին սկաուտական խորհուրդին կողմէ հայ մարդուն նոր Տարին եւ Ս. Ծընունդը շնորհաւորող հայերէն քանի մը բառեր, որոնք բարեւի մը ջերմութիւնը ունին, եւ կը բարախեն ինչպէս հայու տաքուկ սիրտ: Ու դեռ, այս այցեքարդին ծալքին մէջ դուք պիտի տեսնեք Հ.Մ.Լ.Մ.ի ըսկաուտներուն մէկ խմբանկարը, ուր իբրև գաղափարի նուիրեալ զինուոր, արի թէ արենոյշ կանգնած՝ կը խօսին հոգիիդ հետ, ուժ կու տան, ջերմութիւն կու տան, հաւատք եւ յոյս կը ներշնչեն, թէ վաղը, երբ անոնք քիչ մըն ալ մեծնան՝ պիտի դառնան հայ բագինին ծառայող քուրմեր ու ազգային բոց պիտի հաղորդեն տարագիր հայ մարդուն:

Հին, հարազատի մտերմութիւն մը, նուիրական տեսլական մը զիս կը կապէ այս նկարին ու անոր ընդմէջէն ցոլացող խորհուրդին: Եւ այս պահուն, այս նկարը ձեռքերուս մէջ առած, ես արդէն եղբայրուն կը փայփայեմ այս տղաքն ու աղջիկները եւ յուսալի աչքերով կը դիտեմ անոնց

ուռնացող հասակը, անոնց նայուածքը, պայծառ ու խօսուն, ու տակաւ սիրտս կը լիանայ բերկրանքով ու տակաւ հաւատքս՝ հին մարդն ու նորը իրարու կը շաղկապէ նոյն ուխտով ու նոյն գաղափարով սրբազն: Ու դեռ, ես կը դիտեմ հայուսն աչքերով, խընդուն դեմքով այս տղաքն ու աղջիկները եւ ծանօթ դէմք մը կը փնտոեմ անոնց մէջէն: Թայց կարծես

արդէն ծանօթներ ըլլան: Կարծես, երեկ միասին եինք այս տղոց եւ աղջիկներուն հետ ու հիմա անոնք եկած են ու մեր դուռը կը քակեն:

- Կնիկ, ե՛լ, դուռը բաց, Հ.Մ.Լ.Մ.ի ըսկաուտներն են, որ կու գան...

Տղաք, Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղաք, հին օրերու կարօտ կայ սրտիս մէջ, եկէք նստինք քիչ մը զրուցենք մեր բաղցը անցեալին: Հաւատացէք, ալեւորը, որ այս պահուն ես եմ, հերիաք չէ որ պիտի պատմէ ձեզի: Այլ, իր ապրած օրերը, իր տեսած բարի, ազնիւ մարդիկն են՝ հայու ցաւերով տուայտած Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղբայրներն են, որոնց մասին կ'ուզէ խօսիլ ան, պատմել ձեզի, թէ անոնք ի՞նչ հաւատքով գործեցին: Թէ անոնք որքան հայ եին ու որքան սիրտ ու զնոնդութիւն ունեին:

Աստուած իմ, այդ ինչ օրեր եին՝ հաւատքի, ազգային զարբնումի եւ հոգեկան ջերմութեան: Այդ ինչ հիանալի օրեր եին, զորս ապրեցանք ասպնջական արաբական աշխարհին մէջ: Այդ ինչ օրեր եին, որոնք գացին ու մենք մնացինք անոնց մարդկայնութեան, անոնց հայկականութեան կարոտով վառ:

Տղաք, վաղը հայկական Ս. Ծննդն է:

Տղաք, լաւ կը յիշեմ, անցեալին, անմո-

ոանալի Հալեպ քաղաքին մէջ, Ս. Ծնունդին օրը, դուրսը ցուրտ-ձմեռ ըլլար, անձրեւ թէ բուք-բորան, Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկառւտները՝ մրշնիկ, գայլիկ թէ արի-արենոյշ, վայելչօրեն հագուած եւ 4-5 հոգինոց խըմբակներու բաժնուած՝ կը շրջեին քաղաքին մէջ, կը բակեին ամեն հայու դուռ եւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի այցեքարթը իբրեւ նշխար ընծայելով՝ կը շնորհաւորեին հայ մարդուն Կաղանդն ու Ս. Ծնունդը եւ, սրբազն պարտականութիւն մը կատարած մարդու գոհունակութեամբ, կը շարունակեին իրենց երթը՝ մինչեւ որ հայ տուներու շարքը վերջանար, մինչեւ որ հայ մը չմնար Հ.Մ.Լ.-Մ.ի այցելութենեն զրկուած:

Յանախ տանտիրուհին զիրենք կը հրա-

տիրեր իր համեստ սեղանը. կը հիւրասիրեր ինչպէս հարազատի, եւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի գանձանակին նուերն ալ տալով, նամբու կը դներ՝ սիրտը գոհ, ուրախ:

Տղաք, այսօր այդ անցեալը դարձած է քաղցր յուշ: Այսօր Հ.Մ.Լ.Մ.ի այդ ժիր մանուկները դուք էք: Տղաք, դարձէ՛ք սիրտ ու խունկ, դարձէ՛ք գաղափարի առաքեալ ու թող ձեր հասակը ծաղկի հայ տուներեն ներս: Թող ձեր շնորհաւորական այցեքարթերը դառնան նոր օրերու պատգամ, քող դառնան սրտերու մշտնշենական զրոյց ու գաղափարի հանգանակ:

- Կնիկ, ե՛լ, գինի լեցուր գաւաթին՝ տօն ե հայկական, խմենք կենացը Հ.Մ.Լ.Մ.ին:

ՊԱՏԳԱՄ ՄԸ ՍՐԲԱԶԱՆ

Sարի մըն ալ անցաւ: Բայց, ի՞նչ ըրինք, ի՞նչ տրվինք որպէս լաւ, որպէս յիշատակութեան արժանի, որպէս ազգային հրապարտանքի մատեան: Թերեւս ըսուի՝ շատ բան, իրենց այլազան յատկութիւններով: Բայց, ամեն մարդ, ամեն հաւաքականութիւն կրնայ խղճմտօրեն հաշուեկշիռը ընել իր տուած լաւ կամ գէշ գործերուն:

Ու, չմոռնալ բան մը քաղել, բանով մը օգտըւիլ: Եւ բան մը յիշատակել գալիքին, նորին, ընելիքին համար:

Որովհետեւ,

Նորի մը սեմին ենք: Նոր պատասխանատրութեան առջեւ: Սկսնակը պիտի ըլլանք նոր գործերու, նոր հարցերու, նոր կեանքի, այդ ըլլայ անհատական, ըլլայ հաւաքական: Շատերս անդրադարձ մը կ'ընենք. ուղեգիծ մը կը պատրաստենք խորհելով, քէ ի՞նչ պիտի ընենք, ի՞նչ պիտի տանիք:

Ու հիմա,

Նախընտրելի է իրատես եւ իրապաշտ ըլլալ, եթէ իրապէս կը պայքարինք տեղ հասնի՝ բարձունք մը մագլցիլ, ուրկէ պիտի կարենանք հայ անուան պատիւ բերող գեղեցիկ գործ մը, խոյանք մը, յադրանակ մը արձանագրել: Արդարեւ, վեհանձնօրեն յադրանակող մարզիկին գեղեցիկ դափնեպասակը ազգային արդար հպարտանք մըն է, լուսաւոր փառք մըն է:

Հոս, մեր տուածին ձրի գովքը հիւսելու

Նկարին մէջ աջէն ձախ՝ երկու գործումեայ քոյրեր
Լիլիթ Պաղտասարեան և Ժասիկ Շառահեան:

փորձը պիտի չընենք: Գեղեցիկ յաղթանակներու քովն ի վեր տգեղ երեւոյթներ ալ ունեցած ենք: Թեւել մեր տուածը բաղդատած մեր թիւին, մեր ցիրուցան վիճակին, լաւ որակ մը կը կազմէ: Բայց, ինչ կրնանք աւելցնել մեր ունեցածին վրայ: Ինչե՛ր կան, զորս կրնանք սրբագրել հաւաքական ուժով կամ ամեն մարդ իր բաժնին, իր ածուին մէջ: Ահա ասոնք են կարեւորը մեր վաղուան համար:

Ազգ մը առաւել շահագրգոռողը իր երիտասարդութիւնն է, որ ողնայարն է, շիղն է, եռութիւնն է ազգի մը: Մենք տուինք մեր կարելին անոր. կամ՝ շանացինք հասնիլ ամեն տեղ: Ունինք դպրոցներ, միութիւններ, ծնողական տաքուկ բոյն ու շատ բաներ երիտասարդութեան համար՝ երիտասարդը դաստիարակող, կրթող ու սիրող: Բայց, այդ բոլորին հետ այսօր եթէ անգամ մը մեր նայուածքը փողոցը յառենք, ի՞նչ պատկերներու ականատես պիտի ըլլանք:

ի՞նչ մանուկներ, պատաճիներու ի՞նչ խումբեր. մեկ խօսքով ինչ սերունդներ կը մեծնան անտեղեակ իրենց պարտականութեան, ու հայութեան, իրենց վարած ապրելակերպին: Սերունդներու ի՞նչ վաստակ, ինչ անհատներ ոեն չհասունցած կ'երթան խրուիլ, կորսուիլ, հասնիլ օտար բարքերու, օրուան տիղմին մէջ:

Ակամայ կը հարցնեմ.- ո՞վ պիտի հասնի այս տղոց, ո՞վ պիտի կերտէ անոնց նկարագիրը, անոնց հայութիւնը, անոնց նամբան: Ո՞վ պիտի ըսէ այս տղոց այն՝ ինչ որ պէտք է ըսուի: Այն ինչ որ պէտք է գիտնան ամեն գնով ու ամեն միշոցներով՝ չկորսուելու համար:

Փնտոռողի մը պէս, ակնարկս կը սեւենի Հ.Մ.Լ.Մ.ի վրայ: Ու, քիչ մը ուրախ կանգ կ'առնեմ: Այս սերունդն է, այս տղաքն են որ առաւելաբար պէտք է բազմապատկեն իրենց աշխատանքը: Այս տղաքն են, որ՝ պատրաստուած հոգեկան ու իմացական

առաքինութիւններով, օժտուած գեղեցիկ գաղափարներով ու լաւ յատկութիւններով՝ պէտք է իշնեն փողոց, պէտք է իշնեն զանգուածներէն ներս, անհատին մէջ հայը, պարտականութիւնը, գիտակցութիւնը արթնցնելու: Առաւել շանք՝ հատ մը աւելի փրկելու: Այս է օրուան նշանաբանը, այս է սրբազն պատգամը:

Հասած ենք ժամանակ մը, հասած ենք բարքերու քառս մը, հասած ենք խառնարան մը, որուն եզրին կը տարուինք պոռալու, կրկնելու հիներու սրբազն պատգամը.- առաւել շանք՝ հատ մը աւելի փրկելու:

Պատգամ մը սրբազն, նուիրական, անհրաժեշտ: Պատգամ մը՝ հաւատքի համազօր, որուն պէտք է խնկարկեն բոլոր անոնք, որոնք հայ արեան կը հաւատան, որոնք հայ իրականութեան կը ծառայեն: Անոնք, որոնք հայ են ու մեռելներուն կը հաւատան:

ՎԱԶԵՇ, Հ.Մ.Լ.Մ., ՎԱԶԵՇ

Այսօր տօն է. ծըն-
ծննդղայ զարկե՛ք:

Այսօր տօն է. ուղի՛,
Հ.Մ.Լ.Մ.ի շքերթն է
կ'անցնի:

Այս փառաւոր օրով,
Հ.Մ.Լ.Մ.ի 80ամեակի շե-
մին կանգնած, հպարտո-
րեն, բայց խոնարհու-
թեամբ կ'ըսեմ.

- Հազար ապրիս, դա-
լար մնաս Հ.Մ.Լ.Մ.:

Հ.Մ.Լ.Մ., դուն, ութ-
սուն տարի լուռ ու մունջ,
անտրտունջ միա՞յն ծա-
ռայեցիր, միա՞յն տքնե-
ցար, յղացար հայ ժողո-
վուրդին համար՝ ինչպէս
օրինեալ հող հայրենի:

Հ.Մ.Լ.Մ., դուն ութսուն տարի միայն
տուիր՝ սէրդ տուիր, սիրտդ տուիր, եռւ-
թինդ տուիր՝ առանց բան մը ուզելու:
Փառք, պատիւ ու մեծութիւն ազգիդ՝ հա-
յութեան վերապահեցիր:

Հ.Մ.Լ.Մ., դուն ութսուն տարի ազգիդ
համար եղար վերքի բալասան, երգի գու-
սան, ներշնչման աղբիւր՝ զուլալ, բիւրեղ՝
ինչպէս կաթ մայրենի:

Հ.Մ.Լ.Մ., քանի-քանի անգամ աշխա-
տանքի ձեւ փոխեցիր, դեր փոխեցիր, եղար
սկառւտական դպրոց, ֆուրպոլի կանառ,
եղար վազքի խոյանք, մտքի բոխչը ու կո-
փեցիր, դարբնեցիր, հայ ողին ազնուացու-
ցիր, պայքարի ոգին օրացուցիր, ինքնա-
գիտակցութիւն տուիր, հայ մարդը կերտե-
ցիր՝ ինչպէս օրինեալ սերմնացան, ինչպէս
նուիրեալ հայր:

Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայ մարդը դարձուց յոյսի,

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմտեան Միացեալ Նահանգներու
Նաւասարդեան 23րդ Մարզախաղերու խաղերու տողանցք:

լոյսի փարոս, դարձուց ցեղի մատեան, Ապ-
րիլ 24ի վրեժինդրութեան արդարադատ
ատեան, որ եղաւ բոց ու ժայթքեց կրակ, որ
եղաւ Լիզպոն ու գիտցաւ մեղցնել ու մեռ-
նի հայ ազգին համար:

Տօն է այսօր. ծննդղայ զարկեք:

Տօն է այսօր. Հ.Մ.Լ.Մ.ի ծննդեան 80ամ-
եակն է այսօր:

Հ.Մ.Լ.Մ., այս տօն օրով, այս նուիրա-
կան օրով քեզի ի՞նչ նուիրեմ: Սիրտ մը ու-
նիմ, այդ ալ քեզի նուեր: Բայց ափսոս՝
սիրտս ծերացած է, ալ բանի չի գար կ'ըսեն:

Հ.Մ.Լ.Մ., այս ծերացած սրտիս խորեն,
որպէս հայրական օրիներգ, քեզի կը մաղ-
թեմ աշխատանքի նոր կամք, նպատակի նո-
րոգուած հաւատք, պայքարի նոր եռանդ,
որ տեսլականդ շարունակես նախնիներուդ
հաւատքով ու անոնց արժանիքով: Տե՛ս,

Այս օտար նամբաներուն վրայ հազար-
հազար հայ սերունդներ ինկած են օտար

բարքերու, օտար սովորութիւններու, օտար մոլութիւններու ետին ու կ'երթան դեպի այլասերում:

Հ.Մ.Ը.Մ., տե՛ս,

Այսօր, հայօրէն նոր վերքերու, նոր ցաւերու դիմաց կը գտնուիմք: Ամէն օր օգնութեան նոր կանչեր, խաթառումի նոր նիչեր կը լսուին: Ամէն օր հայօրէն տրոփող հայ մարդուն սիրտը քիչ մը աւելի կը խոցուի, ու ամէն

օր հայու գոյութեան ազգային վերքը քիչ մը աւելի կը խորանայ:

Այսօր հոս ենք՝ հեռու Մասիսէն ու Սասունէն սէգ ու հպարտ, հայ ու հայածին: Այսօր հոս ենք՝ կամայ թէ ակամայ: Բայց ամէն օր գոյութեան պայքար ունինք, նոր կոիւ ունինք՝ անգոյն ու անկերպարանք, անզէն ու անանուն: Մեր այս պայքարին ու կոուին ճակատները լայն են, քշնամին

«Նաւասարդեան» 1998. Հ.Մ.Ը.Մ. Սէճ Տիէկոյի վարչականներն ու մարզիկները կ'անցնին:

բիւր ու բիւրաւոր է, իսկ ուժերը անհաւասար: Կոիւ է՝ գոյութեան, ազգին յարատեման կոիւ:

Հ.Մ.Ը.Մ., տե՛ս,

Ազգին մեծամեծները քանի մը դպրոց կառուցեր են ու... կարծես վերջ: Մինչ նոր սերունդին 85 առ հարիւրը օտար համբաներու վրայ կը դեգերի:

Պատկերը տխուր է: Վաղը կորուստը կրնայ մեծ ու անդարմանելի ըլլալ:

Այս տխուր իրողութեան առջեւ հայրենիքը լուռ է՝ ինկած է ինք իր ցաւին ետեւէն: Խօսք չունիմ... բայց այս տխուր իրողութեան առջեւ հայ մարդուն աչքերը ճար ու դարման կը փընտոնէն: Հայ մարդուն աչքերը քեզի են յառած Հ.Մ.Ը.Մ.:

Քեզի են յառած, ինչպէս ճարահատ հայր, ինչպէս անապատին մէջ ովասիս

Նաւասարդեան 23րդ Մարզախաղներու բաժակատուչութիւն:

փնտող ծարաւ անցորդ:

Քեզ տեսնեմ Հ.Մ.Լ.Մ., գիրկդ լա՛յն բաց, թեւերդ լայն տարածե, շուրջդ հաւաքէ ուժերը բոլոր, ու որպէս առաջնորդ, որպէս առաքեալ սրբազն, սուրա՛, սուրա՛ հոն՝ ուր հայու մը ձայնը կը լսուի. հասի՛ր, հասի՛ր բոլորին անխտիր՝ ուժ տուր, սիրտ տուր: Շունչդ թող ըլլայ երկար, կամքդ թող ըլլայ կրանիթեայ, ուժդ թող ըլլայ անսպառ:

Այս անծայրածիր երկրին վրայ դուն պիտի վազես անսահման: Դուն պիտի վազես մարաթոն: Դուն պիտի վազես, ինչպէս վազեց յոյն հովիւ տղան՝ յաղթանակի աւետիսը Արենքի ժողովուրդին տալու:

Հ.Մ.Լ.Մ. միայն զգոյշ, վազքդ երկար է՝

չիյնաս: Բայց հաւատա՛, եթէ առաքելութեանդ նամքուն վրայ իյնաս անգամ, դուն չես մեռնիր, ինչպէս չմեռաւ յոյն հովիւ տղան, այլ դարձաւ համայն մարդկութեան սիրելին՝ դարձաւ Մարաթոն:

Իսկ դուն, Հ.Մ.Լ.Մ., պիտի դառնաս յոյս ու լոյս. պիտի դառնաս հայրենեաց խորան, ուր մարդիկ պիտի գան քեզմով ներշնչուելու, քեզմէ ազգային լոյս ու յոյս առնելու:

Վազէ՛ Հ.Մ.Լ.Մ., վազէ՛. այս ափերուն վրայ հայն ու հայութիւնը քու վազքիդ, քու կամքիդ ու քու տեսլականիդ պէտք ունին:
- Հազար ապրիս, դալա՛ր մնաս Հ.Մ.Լ.Մ.:

ԶԵՐ ՏՈՒԱԾԼ ԿՐՆԱՅ ԱՂՈԹՔ ԴԱՌՆԱԼ

(Հ.Մ.Հ.Մ.Ի «ՍԻՓԱՆ» ՄԱՍՆԱԺԻԼԻ
ԿԵԴՐՈՆ ԱՅՅԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Կը փնտուենք.

Պըրպէնք քաղաք, Մակ-
նոլիա փողոց, թիւ 361 շէնք,
Ը բաժին:

Գտանք փողոցը: Գտանք
շէնքը, բայց սա բաժին Ը
կոչեցեալը. չկայ ու չկայ:
Փլուխդ որ քարին կ'ուզես
զարկ. չկայ ոչ բաժին Ը,
ոչ ալ անուն: Բարեբախտա-
բար մեր գլուխը քարին
զարնելու աստիճանին չհա-
սանք: Հակառակ գիշեր եւ
մութ ըլլալուն, այդ նեղ փո-
ղոցին մէջ բաց դուռ մը մեր
ուշադրութիւնը գրաւեց: Եւ
այդ բաց դոնեն տեսանք դի-
մացի պատէն կախուած՝ Արամ Մանուկեա-
նի մեծկակ նկարը:

Է՞ն, ալ տարակուսելու պէտք չունեինք:
Առանց վարանելու եւ առանց պատշաճ քա-
ղաքավարութիւնը յարգելու գացինք-
մտանք այդ բաց դոնեն ներս այնպէս, ինչ-
պէս պիտի մտնեինք մեր պապենական տու-
նը:

Այս բոլորը պատմելով երբեք միտք չու-
նինք մեր դիմագրաւած դժուարութիւնը
յայտնելու: Այլ, կ'ուզենք հայ մարդուն
նկատառութեան յանձնել խեղճուկ այն
խրճիթը, որ Պըրպէնքի Հայ Կեդրոն կը կոչ-
ւի: Խրճիթ մը, որ իր ամբողջական կեր-
պարանքով, իր արտաքին երեւոյթով ու
ներքին նեղիկ սարքաւորումով, ինծի յի-
շեցուց Հալեպի Սիւլէմանիէ թաղամասին
եւ կամ՝ Պէյրութի ծովեզերեայ Քարանքի-
նայի խրճիթները, ուր բրքական շարդէն

Հ.Մ.Հ.Մ.Ի Պըրպէնք քաղաքի
«Սիփան» մասնաճիղն է կ'անցնի:

մազապուրծ ազատած հայու բեկորներ
եկած եւ ժամանակաւոր կայք հաստատած
էին՝ թիթեղներով կարկտնուած խրճիթնե-
րու մէջ: Թող ներողամիտ գտնուին Հայ
Կեդրոնին պատասխանատուները, եթէ ան-
կեղծ տպաւորութիւններս յանձնեցի բուդ-
րին:

Բայց այս բոլորով հանդերձ գեղեցիկը
այն էր, որ այդ անշուք խրճիթէն ներս մենք
տեսանք հայ մարդիկ, որոնք իրենց գլուխ-
ները հակած կը մտածէին հայ կեանքին կա-
րիքներուն՝ հայ պատանին դաստիարակե-
լու, հայ մարդուն օգնելու եւ հայ մշակոյ-
քը պահելու եւ պահպանելու անհրաժեշ-
տութեան ու կարեւորութեան մասին:

Հոն, այդ պատիկ խրճիթէն ներս, քով-
քովի, իրարու սեղմուած կը գործեն
Հ.Յ.Դաշնակցութեան կոմիտեն, Հ.Մ.Հ.-
Մ.ը, Հ.Օ.Մ.ը եւ Համազգայինը: Ես չեմ

կրնար երեւակայել, թէ անոնք ի՞նչպէս կը գործեն այդքան նեղ սահմաններու մէջ:

- Բարե և ձեզ, ըստնք ու մտանք սենեակէ մը ներս, որուն դրան վրայ գրուած էր Հ.Մ.Լ.Մ.: Ներսը նստած էին Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Սիփան» մասնաճիւղին վարչականները, որոնց դէմքերուն վրայ ակներեւ էր հայ մարդուն յատուկ մտախոհութիւնը: Բայց ի՞նչ գեղեցիկ էր ու որքան սրտի մօտ, երբ անոնք՝ բոլորը մէկ ոտքի ելան՝ հիւրերը դիմաւորելու, յարգելու հայկական հին, խնկաբոյր սովորութեան համապատասխան, որ մէր պապերուն աւանդութեան մաս կը կազմէ: Յարգանքի, մեծարանքի գեղեցիկ սովորութեան մը ականատես եղանք, եւ այն ալ Քալիֆորնիա կոչուող լաբիւրինթոսին մէջ, ուր մարդն ու մարդկային ազնուութիւնը շատ յանախ հինցած, մոռցուած ու մէկ կողմ շպրտուած բաներ են:

Կը նստինք զրուցելու, խորհրդակցելու մէկ ընտանիք, մէկ մարդու պէս՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ը յուզող ազգային հարցերու շուրջ: Կը զըրուցենք՝ սրտքաց, անկեղծ: Մէկ-մէկ կը նայիմ ներկայ երիտասարդներու դէմքին, լայնշի նակատին, ուր կեանքին կնճիռները արդէն իրենց դրոշմը դրած են: Այս երիտասարդները բոլորն ալ հայրեր են, պատասխանատուութիւն ունեցող մարդիկ են, որոնք գիշերուան այս ուշ ժամուն ձգած են տուն-տեղ, կին ու զաւակ եւ եկած են միութենական հարցերու շուրջ խոկալու, եգնելու՝ հայր հայ պահելու, հայուն գիրն ու մըշակոյրը, հայուն սիրտն ու ստեղծագործութիւնը խնամելու, ինչպէս հոգեկան հաւատք, ինչպէս պապենական աւանդ, ինչպէս խղճի սրբութիւն:

Մէծ ներդրում է, զոհողութիւն է այս երիտասարդներուն նուիրաբերումը, աշխատանքն ու սերը, զոր կը տածեն միութենական գործին հանդէպ: Անոնք կը տքնին, անոնք կը մաշին հայ սերունդը դաստիարակելու անոր հոգին ու միտքը զարգացընելու, ազնուացնելու, վաղուան հայը կերտելու համար:

Բայց արդեօք այս տղաքը պէտք չունի՞ն

մէր օգնութեան: Իրենց աշխատանքին, իրենց տեսլականին նամքուն վրայ, իրենց նպատակին յաջողութեան համար անոնք պէտք չունի՞ն մէր քրտինքին, նպաստին:

Ես կը կարծեմ՝ առանց այլեւայլի ...

Այսօր մարդկային կեանքին պայմանները բոլորովին այլ են՝ քան ինչ որ էին երեկ: Այսօր մէր պարած կեանքը հսկայական փոփոխութիւններ կրած է: Պէտք չեմ տեսներ խորանալու, մանրամասնելու: Բոլորս ալ լաւ գիտենք, որ այսօրուան սերունդը ունի այլազան ու զարմանազան պահանջներ, որոնց մասին երեկ չէինք իսկ երեւակայեր: Այսօր Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկաուտը, մարզիկը, գաղափարական պատասնին, պարմանուիին մեզի բերելու, ներգրաւելու, դաստիարակելու, հայն ու հայութիւնը անոր հոգիին ներմուծելու, վաղուան հայը պատրաստելու համար նոր միջոցներ, տարբեր միջավայր ու տարբեր քաշողականութիւն, հմայքներ պէտք են: Խսկ այդ միջոցներն ու քաշողականութիւնը ունենալու համար անպայման որ դրամը անհրաժեշտութիւն է ու մէծ դեր կը խաղայ: Բայց մենք այդ դրամ ըսուածը չունինք, մենք այդ միջոցները չունինք: Բայց,

Եթէ կ'ուզենք, որ մէր սերունդները օտարէն չհմայուին, օտարին չերթան, այդ պարագային պէտք է պայքարինք անոր դէմ: Եթէ չունինք օտարին միջոցները, գէք պէտք է ունենանք անոր մօտ քան մը: Այլազէս, վաղը ուշ կ'ըլլայ: Վաղը հայոց պատմութեան առջեւ մենք կը դառնանք պատասխանատունե՛ր:

Այսօր, ազգային իմաստով մէծ նշանակութիւն ունեցող հարցերու առջեւ կը գըտնինք: Երբ չունինք կրթական իմաստով քաւարար դպրոցներ, գէք տանք՝ ստեղծնենք հայ պատասխին, երիտասարդին յարմար կեդրոն, յարմար հաւաքավայր, որպէսզի անոնք իրարու հետ ըլլան, իրարու հետ մտածեն եւ իրարու հետ դաստիարակուին՝ ազգային բոյրով, ազգային հարցերով ու հոգիով:

Այս խիստ կարեւոր կարիքին առջեւ մտահոգ յանախ կու զանք հարց տալու, թէ

ո՞ւր են մեր հարուստները: Ո՞ւր են ազգային սիրտ, ոգի, ազգային մտահոգութիւն ունեցող մարդիկը: Թող գան, որպէս ազգային մարդու պարտականութիւն թէ որպէս ազնիւ մարդու գիտակցութիւն, որպէս իրենց սիրելիներուն ի յիշատակ թէ որպէս իրենց երակներուն մէջ շրջող արեան սիրոյն, կառոյց մը ձգեն, տաքութիւն տան այս ազգային խրնիքներուն, ուր հայ մարդու սիրտեր կը տրոփեն, ուր հայ մարդիկ կը ճգնին մեր զաւակները՝ հայ ազգին զա-

ւակները դաստիարակել, կերտել, որպէսզի հայ ազգին նրագը յարատեւ պլայա եւ լոյս ու յոյս ներշնչէ եկող հայ սերունդներուն:

Հայ մարդ, կտոր մը սիրտ խունկ ըրած՝ խնկարկենք այս ժողովուրդին առջեւ, որ մերն է, հայութիւնն է:

Զեր կտոր մը լուման կրնայ խնդութիւն դառնալ, յաղթանակ բերել... աղօթք դառնալ:

ԱՅՍ ԽԵՆԹ ՏՂԱՔԸ

(ՆՈՒԷՐԻ ԱՆՄՈՌԱՅ <Մ.Հ.Մ.ԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ>)

Այդ գիշեր ինձի այցի եկած տղան կը կոչուի Անդրանիկ Մալեան: Ինչու մեղքը պահեմ՝ ես նախ չնանչցայ այդ տղան:

Այդ օր Մայիս 28 էր: Մարդիկ մեծ բազմութեամբ կը մտնեին այդ խոշոր սրահնեն ներս, ուր Մայիս 28 պիտի տօնուէր: Ես ալ մեջն էի այդ բազմութեան, որ ծովուն ալիքներուն պէս կը տատանէր ու կը քալէր: Յանկարծ մեկը ճայնեց: Այդ մեծ բազմութեան ժինորին մեջն

մեկը անունս տուաւ: Նայեցայ ճայնին կողմը, բայց ծանօթ դէմք մը չտեսայ, մեկը ուշադրութիւնս չգրաւեց ու ես շարունակեցի նամբաս: Բայց նոյն պահուն մարդ մը բռնեց բանկոնիս քղանցքէն: Մարդ մը կեցուց զիս ու.

- Բարե՛ եղբայր Սամուէլ, ըսաւ քիչ մը անոյշ ու քիչ մը խնդումերես:

Առի բարեւը: Նաեւ բարեւս համեմեցի ժպիտով: Բայց շուարած, ապշած երեւոյթով կը դիտէի դիմացս կանգնած, բանկոնիս քղանցքը դեռ մատներուն մեջ բռնած սա ալեխառն մազերով, նիհար դէմքով, բայց հայու սեւ աչքերով մարդը, որ շուարումս տեսնելով՝ աչքերը աչքերուս յառեց ու պոռքկաց.

- Եղբայր Սամուէլ, դո՞ւք ալ չնանչցաք զիս, դո՞ւք ալ մոռցաք զիս: Է՛հ, այս մեկը չեղաւ. բոլորին կը ներեմ բայց քեզի, որ մեր ֆութպոլին պատասխանատուն էիր, քեզի, որ մեր երեց եղբայրն էիր, ո՛չ, քեզի չեմ ներեր, քեզի չեմ ներեր ու դեռ՝ շատե-

Հ.Մ.Լ.Մ.Ի ֆութպոլի Ա. կազմը 1967 - 1968 տարեշրջանին:
Անդրանիկ Մալեան Ա. շարքին կեղողնը:

րուն ալ պիտի պատմեմ...

Այդպէս վեռոց մարդը ու աչքերը աչքերուս յառած մնաց, ինչպէս ահեղ պահանջատէր, ինչպէս արդար դատաւոր՝ վեհոր ձեռքին: Մինչ ես դեռ կը դիտէի զայն ու կը մտածէի. Աստուած իմ, ո՞վ է սա մարդը, որ այսքան ծանրօրէն կը մեղադրէ զիս, չի ներեր ինձի զինք չնանշնալուս համար ու դեռ՝ շատերուն ալ պիտի պատմէ եղեր: Պահ մը կը մնամ լուռ՝ ես ինձի հետ, խորհուրդներուս հետ, բայց յիշողութեանս արանքին բան դուրս չի գար: Վերջապէս պզտիկցած, խենացած մեկու մը պէս, խնդրական ճայնով մը կը յարեմ.

- Այ մարդ, ժամանակները արդէն լաւ չեն՝ երեկը մոռցուած է, մարդիկ դարձած են ապերախտ, գոնէ դուն ակնածանք ունեցիր տարիքիս հանդեպ ու մի ցաւցներ զիս, ըսէ՛, ո՞վ ես դուն:

- Ես Անդրանիկ Մալեանն եմ...

Այդքանը բաւ էր արդէն, չեմ ճգեր որ շարունակէ: Անդրանիկ Մալեան... Սուրիոյ

Եւ Լիբանանի ֆութպոլի կեանքեն ներս իր խօսքը, իր հմայքը ունեցած մարզիկ մը: Այս տղան երկար ատեն խաղացած է Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալէպի, Պէյրութի եւ Լու Աննելըսի ֆութպոլի Ա. խումբերեն եւ իր օրով Հ.Մ.Լ.Մ.ը փառաւոր ախոյեանութիւններ տուած է հայ ժողովուրդին: Այս տղան, Հ.Մ.Լ.Մ.ի շապիկը վրան, աւելի քան հարիւր կոլ նշանակած է հակառակորդ թերդերեն ներս: Նուրբ, անոյշ էր այս տղուն խաղանեը, որ հիմնուած էր խելքի վրայ:

Յիշողութիւն, ես ի՞նչ ըրած եմ թեզի, որ այսպէս դաւանանեցիր ինձի: Ես ինչո՞ւ չնանչցայ այս տղան, որ դեռ երեկ՝ Քառեն Եփիէ Ճեմարանի աշակերտ եղած ատեն, խորհուրդ տուած եմ իրեն եւ զինք Հ.Մ.Լ.-Մ.ի ֆութպոլին առաջնորդած եմ:

Յետոյ... տարիները տարիներուն յաջորդեցին, կեանքը եղաւ անհամ ու մեր հետքերը զիրար կորսնցուցին օտար ճամբաներու վրայ:

Աստուած իմ, աս ի՞նչ խաբկանք կեանք

է. երեկը այսքա՞ն շուտ անցաւ՝ դարձաւ յուշ, դարձաւ երազ:

Իրաւ են մարդիկ, երբ կ'ըսեն՝ «Ֆութպոլիստները խենք կ'ըլլան...»: Իրապէս ալ՝ երեւ խենք չըլլային, մենք՝ երկուքով իրարու թեւերուն մէջ ինկած այդքան մարդու մէջ պիտի չհամբուրուեինք այդքան չերմօրեն ու այդքան խենթօրեն: Բայց հաւատացէք ինձի, ի՞նչ անոյշ էր այդ համբոյրը ու անոր ընդմէշէն ի՞նչ յուշեր, անցեալի ծովէն յառնած ի՞նչ անոյշ դէմքեր ծնունդ առին, եկան աչքերուս առջեւ, եղան բիւր ու բիւրաւոր, ինչպէս Սասնոյ սարերէն պոկուած ալուան-ալուան ծաղիկներ՝ վառ ու վառման, ինչպէս չերմիկ սրտի սիրոյ խորան:

Ու հիմա կը մտածեմ, թէ ես ի՞նչ գրեմ, ես ի՞նչ պատմեմ Անդրանիկ Մալեանին մասին, երբ կեանքի պայմաններու թերմամբ մոռցուած այնքան Անդրանիկներ կան, որ ինչ ալ գրեմ, ինչ ալ պատմեմ անոնց մասին, անոնց Հ.Մ.Լ.Մ.ական կեան-

Անդրանիկ Մալեանի գեղեցիկ խոյանքը:

քին, անոնց միութենական վաստակին ու զոհողութեան մասին, այսօր, այս հեռաւոր ափերուն վրայ, կրնայ հեքիաթուիլ եւ կամ՝ երեւակայութիւն:

Բայց այդ տղաքն ալ սիրտ ունին, և սունին ու բնական է, որ անոնք ալ ակնկալին...

Այդ տղոց ազգային հասկացողութիւնը, անոնց հոգիին տեսլականը, ֆութպոլի դաշտերու վրայ անոնց գեղեցիկ կեցուածքը, անոնց յաղթանակները միայն փառք ու պատիւ բերին Հ.Մ.Լ.-Մ.ին ու հայութեան:

Անոնք՝ ֆութպոլիստ այդ տղաքը Հ.Մ.Լ.Մ.ի քարոզութեան լաւագոյն աստղերը եղան: Տղաք, չերմիկ տղաք, գիտեմ, լաւ գի-

Անդրանիկ Մալեան:

տեմ, որ ես քանի մը տասնեակ տարի ձեզի հետ եղայ: Ես ձեզի հետ քալեցի, ձեր երգին ու մեր ազգային վերքին շուրջ ձեր սրտին հետ խօսեցայ, ձեր ազգային զգացումները գգուեցի՝ մտերմօրէն, եղբայրորէն... գիտեմ՝ շատերը բան չեն գիտեր այդ մասին: Բայց ես գիտեմ, լաւ գիտեմ, որ պարտական եմ ձեզի: Ուստի, հիմա, այս չերմիկ զրոյցը բող երփներանգ ծաղիկներու փունչ մը ըլլայ՝ դրուած մեզմէ առ յաւետ բաժնըւած եղբայրներու յիշատակին քով: Թող Հալեպի աստղագարդ գիշերներուն երգը ըլլայ, երազը

ըլլայ ճօնուած ձեր անունին, ձեր կերտած փառքին:

ՆԱՒԱՐԴԵԱՆ ՓԱՌԱՏՈՆ ԼՈՍ ԱՆՁԵԼԸՄԻ ՄԷՋ

Կանաչ վարագոյրը իշտ է .Մ.Լ.Մ. ի Արեւմտեան Միացեալ Նահանգներու Շրջանային Վարչութեան կազմակերպած Նաւասարդեան 22րդ Մարզախաղերուն վրայ:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի բագինեն ներս մեծ արարողութեամբ անթեղեցին խաղերուն կրակը, յառաջիկայ տարի՝ Նաւասարդեան 23րդ Խաղերուն առիթով վերստին վառելու սրբազան ջահը հաւատամքին: Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարտնչող սերունդները տուն դարձան՝ յառաջիկայ տարի աւելի՝ կուռ շարքերով վերադառնալու խոստումով:

Այս տարի, այս օտար ափերուն վրայ, իր պապերուն յիշատակին հաւատարիմ մնալու առաջադրանքով, Հ.Մ.Լ.Մ. դարձեալ հնչեցուց շեփորը իր հաւատքին, ուխտին ու երդումին նուիրական: Հ.Մ.Լ.Մ. դարձեալ հնչեցուց հրաւերը հաւաքի՝ աչքերը յառած Սասունին քաջածին, Մասիսին մեծ ու մեծդի եւ երեւանին յուսադրիչ:

Այս տարի Հ.Մ.Լ.Մ.ի 16 մասնաճիւղերու մարզիկ-մարզիկունիներ, բաժնուած 253 խումբերու՝ ֆութպոլի, պասքեթպոլի, վոլիպոլի, թենիսի, վինկ-փոնկի եւ այլազան խաղերու, իշան դաշտ, իշան պայքարի՝ յաղբելու, նուանելու դափնեպսակը նաւասարդեան խաղերուն: Այդքան մարզիկ-մարզիկունի, այդքան քաջ ու քաջածին, ամիսներու տեսողութեան տքնեցան՝ ուժ ու քրտինք վատնեցին, զարկին ու

Տողանցքը բայլ կ'առնէ:

զարնուեցան՝ գեղեցիկին, ազնիւին հասնելու արդար նպատակով:

Գնդակն ու խաղը, սկառուտութիւնն ու մարզանքը գեղեցիկ միջոցներ եղան, առիթ եղան, որպեսզի Հ.Մ.Լ.Մ.ը անգամ մը եւս իշնէ հայ տղուն հոգիեն ներս ու իբրև սերմնացան անոր սորվեցնէ՝ կարգ-կանոն, սէր ու խորհուրդ, ազգ ու ազգութիւն: Հ.Մ.Լ.Մ.ը անգամ մը եւս կերտեց, դաստիարակեց վաղուան հայը՝ իր պապերուն ուխտին, արեան կանչին հաւատարիմ մարդը:

Կիրակի, 6 Յուլիս 1997ին, Նաւասարդեան 22րդ Մարզախաղերուն հանդիսութեան եղրափակիչ օրը, Պըրմինկիամ Հայ Սքուլի դաշտին վրայ տօն էր հայկական: Պատույ թրիպիւնին մէջ տեղ գրաւած էին տարիներով գործօն Հ.Մ.Լ.Մ.ական եւ այսօր խաղերուն պատույ նախագահ, տէր եւ տիկին Կարպիս եւ Թերեգ Քէմաննեաններ, Արեւմտեան Միացեալ Նահանգներու թեմակալ Առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան, որ եպիսկոպոս օծումէն իր վերադարձին առաջին այցելութիւնը կու

1997. Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմտեան Մ. Նահանգակերու Շրջանային Վարչութեան ատենապետ եղը. Մհեր Դաւիթեան, Մուշեղ Եպս. Մարտիրոսեան եւ Նաւասարդեան 22րդ Մարզախաղերու պատույն ախազահ տէր եւ տիկին Կարպիս Քէմանճեան:

Մար Հ.Մ.Լ.Մ.ի ընտանիքին: Հոն էին Հ.Մ.-Լ.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան անդամ եղբայրներ՝ Ժիրայր Սարգիսեան, Գօգօ Պալեան, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Շրջանային Վարչութեան ատենապետ եղը. Մհեր Դաւիթեան, Հ.Յ.Դաշնակցութեան Կեդրոնական Կոմիտեի ներկայացուցիչ Յովիկ Սալիպա, պետական մարդիկ, ազգային մարմիններու եւ միութիւններու ներկայացուցիչներ եւ աւելի քան 13 հազար հայորդիներ:

Բացման խօսքեն ետք, յաջորդաբար բեմ հրաւիրեցան եղը. Մհեր Դաւիթեան, տէր եւ տիկին Կարպիս եւ Թէրեկ Քէմանճեան, եղը. Ժիրայր Սարգիսեան եւ Առաջնորդ Սրբազն Հայրը, որոնք իրենց խօսքերով շեշտեցին գաղթաշխարհի տարածքին վրայ, հայ սերունդներու կեանքեն ներս Հ.Մ.Լ.Մ.ի կատարած դերին գնահատանքն ու կարեւորութիւնը եւ հրաւիրեցին հայ ծնողները, որպէսզի իրենց գաւակները յանձնեն Հ.Մ.Լ.Մ.ի հայակերտումի ու մարդակերտումի դպրոցին: Այս առիրով, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Շրջանային Վարչութիւնը գնահատանքի յուշատախտակով մը պատուեց եղը. Ժագ Տէր Պօղոսեանը, իբրև «Տարւան Տիպար Հ.Մ.Լ.Մ.ականը»: Ապա, Հ.Մ.-Լ.Մ.ի նորակազմ նուազախումբին առաջ-

նորդութեամբ (որուն նըւիրեալ պատասխանատուն է եղը. Մակար Գեղորգեան), սկսաւ Հ.Մ.Լ.-Մ.ական սերունդին դարերէն եկած եւ դարերուն գացող պատմական տողանցքը: Պահ մը դաշտը թնդաց թմբուկին գոռ ձայնին հնչիւնեն: Պահ մը գացինք հեռուն, հեռուն: Գացինք Տարօն աշխարհ, Սուրբ Կարապետի Վանիքը՝ ուխտի: Գացինք հայրենի տուն, ուր փլատակ էր ամէն կողմ ու Վահագնը նստած կը խոկար: Բայց...

...Յանկարծ կարծես փլատակներէն, պապենական անթաղ անիւններէն յանեցան, ծնան աւելի քան չորս հազար արիարենոյշ, արծուիկ թէ գայլիկ, մարզիկ թէ մարզիկուիկ, վարչական թէ հաւատաւոր եղբայր ու ամուր շարքերով, յաղթական քայլերով քալեցին դէպի սիրտերը հայկեան ցեղին, դէպի հայոց ժողովուրդ: Յանկարծ քալեցին, քալեցին՝ հպարտօրէն, հայորէն: Քալեցին կազմակերպ, նակատները վեր ու նայուածքները յառած նամարդ աշխարհին, որ հայը ըրաւ այսպէս՝ բաժանքաժանքան անտուն ու բափառական:

Թէեւ յաղթական էր շքերթը, բայց յուզիչ էր տեսարանը: Կարգ մը սիրտեր ուժգորդներուն տրոփեցին ու ծափեցին. ծափեցին երկար, երկար: Ու ես տեսայ հրճուանքը հայ մանուկին: Ու ես տեսայ՝ նոյնքան մանկացած հայ մամիկը, որուն տամկացած աշքերէն արցունքի շիքեր հպարտօրէն կ'իշնեին վար, մինչ անոր շրբները բնագդորէն կ'աղօրէին.

- Տէ՛ր, սա անտէր ու անտիրական աշխարհին վրայ, դուն տէր եղիր սա մանուկներուն, սա երիտասարդներուն հայ ցեղին: Տէ՛ր ...

Հայ ցեղին:

Այսքան հայ եկած էին հեռու, հեռու

տեղերէ: Անոնք եկած էին հեռաւոր քաղաքներէ՝ օտարութեան բեռը իրենց շալակին եւ օտարանալու վախը իրենց սրտին մէջ: Բայց անոնք, այս օրով եկած էին ուխտի: Անոնք եկած էին հայութեամբ ծարաւ իրենց հոգիին պապակը յագեցնելու՝ հայօրէ՛ն լիցքաւորելու: Անոնք եկած էին պահ մը սեւ առօրեան մոռնալու, հայ մարդուն հետ հայերէն խօսելու, հայերէն մտածելու եւ հայօրէն ուրախանալու:

Անոնք, այդ օր եկած էին ուխտի: Հոն էր Տարօն աշխարհին Սուրբ Կարապետը. սա գնդակին մէջ, սա հայերէն խօսող մարդուն բառերուն մէջ: Իրենց սրտին մէջ: Իրենք, որ խարուած ու վիրաւոր հոգի մը, հայու հոգի մը ունեին:

Ցնծա՝ հայրենիք, ցնծա՝, այսքան սիրա քեզի համար կը տրոփեն ու այսքան մայրեր քեզի համար կ'աղօթեն: Ցնծա՝, ու ե՛լ յարգանքի, զաւակներդ են կ'անցնին՝ ազգային բեռ իրենց շալակին ...

Տղաք, գեղեցիկ էին այս խաղերը, այս տողանցքը: Գեղեցիկ էին ու գեղեցկօրեն ծառայեցին իրենց ազգային նպատակին: Գեղեցիկ էին՝ հայ հոգիները չերմացնող իրենց կրակով, իրենց երգով ու պարով, իրենց շունչով հայկական: Գեղեցիկ էին այս խաղերը, այս տողանցքը, որոնք քափ տուին, թե ու հոգի տուին հայ մարդուն ապրումներուն, երազին, հայութեան:

Ու գիշերը թնդաց հայ մարդուն երգին ու պարին կշոռյթին տակ.- հա նինա, նինա, նինա... -ու նազելանեմ հայ աղջիկներ բոնցին շուրջպար: Գիշերը լուսաւորուեցաւ հրդիոներու լուսեղին բոցերէն: Ու գոռաց ձայնը հնչեղ.- միայն գենքով կայ հայոց փրկութիւն... : Ու տակաւ գիշերը իշաւ, գիշերը դարձաւ երազ ու երազիս մէջ Գեռդ Զաւուշին գենքը գոռաց...

Բաժակներու տուչութիւն:

Տղաք, կարծեմ այս բոլորէն ետք արդար է երկու խօսք ըսել Նաւասարդեան Խաղերու կազմակերպիչ Շրջանային Վարչութեան ու այդ Վարչութեան սատար հանդիսացող այն տղոց մասին, որոնք այսքան բան ու այսքան գեղեցկութիւն կերտեցին մեզի համար:

Տղաք, ես տեսայ ձեր աշխատանքը ու այդ աշխատանքին առբած վազքը, մտահոգութիւնն ու յոգնութիւնը, զոր զուք ապրեցաք: Ես տեսայ ձեր նակատներուն վրայ յոգնութեան քրտինքը, որ կը փայփլէր ինչպէս աղամանդ: Բայց այդ քրտինքին ընդմէշէն, ձեր վազքին ընդմէշէն ու ձեր նայածքներուն ծով խորութեան ընդմէշէն ես տեսայ հայ ժողովուրդին հոգեկան ուրախութիւնը, վերանալն ու հպարտանքը, որ հազար-հազար օրինանք կ'արժէ:

Տղաք, զուք անգամ մը եւս յոյս տուիք, ապրում ներշնչեցիք օտարութեան մէջ իր անձին հետ օտարացած հայ մարդուն: Դուք անգամ մը եւս գոտեպնդեցիք հայապահպանման հաւատամքը, որ գլխաւոր ու գերագոյն նպատակն է Հ.Մ.Լ.Մ.ի տեսլականին:

Տղաք, Հ.Մ.Լ.Մ.ակա՞ն տղաք, ձեր վարձքը կատար: Հազա՞ր ապրիք...

ՏԵՐՏԵՐ, ԱՂՕԹԵՇ

(ՆՈՒԷՐԻ ԱՆՄՈՌԱՅ Հ.Մ.Լ.Մ.ԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ)

Օրը Կիրակի էր, օրուան խորհուրդը՝ մեծ ու վեհ: Սուրբ Կարապետ Մայր Եկեղեցւոյ գմբեթն վերասլաց շարականներու մեղեղին խունկ ու մոմ կը բուրեր:

Օրը գեղեցիկ էր, արեւապայծառ ու շեն:

Ծերունազարդ հայ մամիկներ, սիրասուն ծիլ ու ծաղիկ առաջ ձգած, կու գային հոգեպարար աղօքքի:

- Տէ՛ր, ազգիս հայոց ողորմէ:

Բայց այդ Կիրակի բարեկամս՝ Կարոն չէր եկած աղօքքի: Այդ Կիրակի Կարոն չէր եկած ժամադրավայր. Կարոն յանցաւոր էր՝ չէր եկած զրոյցի ու հոգիս կը մնար առանձին, կը մնար մարդու կարօտ:

Այդ օր ես նստած էի Ալեք Փիլիպպոս դպրոցին բակը՝ պատին տակ դրուած նստարանին վրայ ու կոճակս տուած շոնիի ծառին կ'երազէի՝ լուռ ու խոհերով քեռաւոր: Բայց աւաղ, երազս շերմութիւն չուներ ու հոգիս կը մնար պաղ:

- Է՞ն, ի նչ պիտի երազէ եօթանասունը գտած ծերունին. թող ուզածին չափ երազէ՝ բան դուրս չի գար, - ըսաւ երիտասարդ մը ու անցաւ քմծիծաղ մը շրբներուն:

Նստած էի շոնիի ծառին տակ առանձին, աչքերս գոց, երբ յանկարծ տարերային ձայն մը եկաւ եւ ուժգնօրէն զարկաւ ականչիս: Յանկարծ մանկական կանչեր. կանչեր խաղի, կանչեր անսանձ, վայրի սկսան իրարու ետեւեն գալ, սկսան զգա-

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիկուսի մասնաճիղի
սկաուտական կազմը հաղորդուելու պահում:

ցումներուս հետ խաղալ ու ցնցել հոգիս: Կանչեր, որոնք կարծես կը քաշէին զիս ուժգին, ուժգին ու տակաւ հին, մոոցուած յիշատակներ կ'արբնցնեին մէջս:

Բնագդօրէն կ'ելլեմ ոտքի: Կարգ մը շարժումներ կ'ընեմ, որպէսզի արիւնս խլրտի ու տարիքի թմրութիւնը անցնի վրայէս: Մինչ կանչերը դեռ կը շարունակուին, կանչերը դեռ կը քաշեն, կը հմայեն զիս: Ու ես, եռանդի եկած, կը փորձեմ վազել դէպի կանչերը: Բայց յանկարծ առնական դէմքով, թաւ պեխով, քառասուննոց մարդ մը կը կանցնի դէմս ու կը սկսի սաստել զիս:

- Ծերուկ, կա ց, այդ ի նչ կ'ընես. հոս Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի «Նաւասարդեան» դաշտը չէ... ծերուկ, մէկ տեղդ չցաւցնես՝ անցած են օրերդ բոիչքի:

Բայց չեմ ուզեր առարկել ու ժամավանառ ըլլալ: Ես ալ գիտեմ, որ օրերս կարճ են եւ ուժերս՝ տկար: Բայց նաև համոզուած եմ, որ թէկուզ պղտիկ բան մը ընելու վագ-

քը ե'ւ գեղեցիկ է, ե'ւ օգտակար: Մինչ ամէն մարդ կրնայ բան մը ընել՝ տարիքին համապատասխան: Ու ես կը վազեմ ձայներուն ուղղութեամբ:

Ահա հոն են կանչողները՝ աղմուկ-աղաղակ հանողները: Եկէ՛ք, տեսէ՛ք մանուկներ են, որոնք կը խաղան Ալէք Փիլիպպոս դպրոցին պասքերի դաշտը: Անոնք Հ.Մ.Լ.Մ.ի գայլիկներն են. Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտ քաղաքի գայլիկները՝ վառվուն, ժիր ու եռանդուն:

Պահ մը մտածումներուս հետ կ'երթամ հեռուն,

շատ հեռուն: Պահ մը կը վերանամ, ետ կը դառնամ պզտիկ, ես ալ կ'ըլլամ գայլիկ՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպ քաղաքի գայլիկ: Ու, Աստուած իմ, ի՞նչ պատուական անուններ, մշուշուած ի՞նչ սիրելի դէմքեր կու գան աչքիս առջեւ, ձեւ ու կերպարանք կ'առնեն, կը դառնան Պալու, Առաջնորդ ու ես կը կանգնիմ բարեւի:

Մինչ ոտքերս տոտիկ-տոտիկ, գաղտա-

Հոլիվուտի մասնաճիղի գալիկներն ու մրցակները Հ.Մ.Լ.Մ. ական բարեւի պահում:

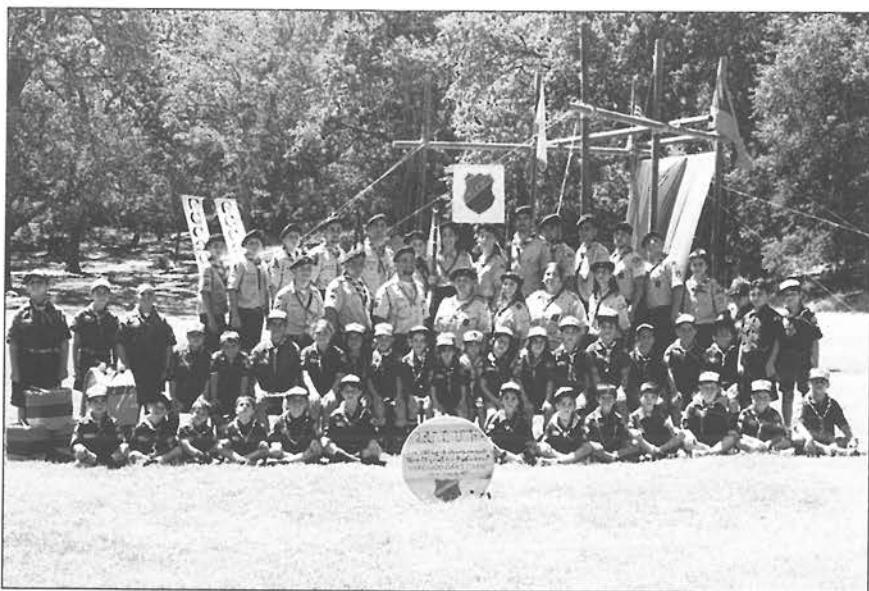
գողի կը քալեն, կը մօտենամ գայլիկներուն, կը խօսիմ իրենց հետ՝ իրենց պայծառ, հայու սեւ աչուկներուն հետ, կը հաղորդուիմ իրենց մաքրամաքուր հոգիին հետ ու.

- Գայլիկներ, զի՞ս ալ առէք ձեր շարքերուն մէջ: Բալիկներ, քող ես ալ խաղամ, ես ալ պոռամ, կանչեմ ձեզի հետ..., կ'ըսեմ քիչ մը անոյշ, քիչ մը աղաչական ձայնով ու կը սպասեմ իրենց խօսքին, իրենց կամքին:

Բայց գայլիկները կը նային մազմօրուքիս, կը նային կննոռտ նակատիս, յոգնած աչքերուս, հարցականօր կը նային իրարու ու կը ձայնեն.

- Պապուկ, դուն մեծ ես:

- Պապուկ, դուն մեծ գայլ ես՝ կը յոգնիս, դիտէ մեզ, կ'ըսէ երկրորդ մը ու կը խնդան անոյշանոյշ:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի մասնաճիղի 1997ի բանակում:

Աստուած իմ, այդ որքա՞ն առինքնող էր այդ խնդուքը մանկական, այդ խնդուքը զուլալ ու գլուխ, որ անոնց անմեղ հոգին կու գար: Կարծես հայոց Մասիս սարեն կու գար, կարծես Պինկեօլեն ալուան ծաղիկ առած կու գար:

Այ մարդ, դուք երբեք դիտա՞ծ էք գայլիկներուն հաւաքը, երբ իրենց լաւագոյնը կ'ընտրեն ու իրենք ալ կը դառնան կարգկանոնի հնագանդ մարդ:

Իրաւ, դուք երբեք տեսա՞ծ էք բարի, ազնիւ գայլիկներուն ցասումը անզուսպ, կրակը աչքերուն. երբ վտանգ սպառնայ իրենց խմբակին, անոնք կը դառնան մէկական առիւծի կորիւն:

Այ մարդ, դուք երբեք վայելա՞ծ էք 8-10 տարեկան գայլիկներուն խաղը, երբ անոնք գնդակին ետեւեն կը վազեն, կը պոռան ու կը սուրան, ինչպէս խոյանք անմեհի, ինչպէս անզուսպ երիվար:

Տեսէ՞ք. ահա հո՞ն են, կը խաղան:

Անդրանիկը կոլար է: Յովիկը, Արշակը, Շանքը, գայլիկներուն ամբողջ վոհմակը քրտնած ու կարմրած՝ կը վազեն ու կը վա-

զեն գնդակին ետեւեն, իրարու ետեւեն: Կարծես կրակ ինկած է անտառը ու կ'երթան մարելու: Կարծես գազաններն են մտած փարախ ու կ'երթան վանելու:

- Հայ, հո՞յ, հասէ՞ք ...

- Կօօ՞լ, հուռա՞ ...

Ու յաղթանակի գլխարկները կը նետին վեր՝ երկինքն ի վեր: Ու գայլիկները կը պանան գլխարկներն ի վեր:

Իրաւ, ի՞նչ հանելի է գայլիկ ըլլալը:

Կը նայիմ իրենց խաղին, իրենց վազքին, իրենց խենք ու խելառ կանչին ու հոգիս կը լիանայ, կը շերմանայ իրենց կրակով, իրենց խանդով ու յանկարծ բնագդական ծայն մը, խնդրանքի հանգոյն, կը պոռթկայ հոգիես:

- Տերտէր, աղօթէ՝ այս մանուկներուն համար: Տերտէր, առաջնորդ թէ պատասխանատու հոգ տարէք, սիրտ տուէք այս գայլիկներուն: Ասոնք են, որ վաղը, այս օտար ափերուն վրայ, հայ ազգը պիտի առաջնորդին դէպի հայ ու Հայաստան:

Տերտէ թ...

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԵՊԻ ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՅԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

21 Ապրիլ 1996ին, Կիրակի առաւ-
տօտեան ժամերուն կեցած էի
Կլենտէյլ քաղաքին Հոնոլու-
լու փարքին մեկ անկիւնը՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Լա
Քրասենթայի «Շանթ» մասնաճիւղին հա-
ւաքավայրը, եւ հետաքրքիր կը դիտէի Հ.-
Մ.Լ.Մ.ի սկաուտներուն հաւաքը:

Այդ օր Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Շանթ» մասնաճիւ-
ղին սկաուտները ուխտի պիտի երթային
հայ նահատակաց Մոնթեպելլոյի Յուշար-
ձանը: Գեղեցիկ ու գնահատելի էր գաղա-
փարը:

Ինքնաշարժները արդէն մեկ-մեկ կու
գային՝ իրենց հետ բերելով մաքուր, կոկիկ
հագուած կակուղ թաթիկ գայլիկներ, ժիր
ու պելտուն մրցնիկներ, որոնք, հազիւ ինք-
նաշարժին դուռը թացուած, կը նետուէին
դուրս ու վազելով կ'երթային իրենց ընկեր-
ներուն քով: Տեսարանը եւ հետաքրքրա-
կան էր, եւ հանելի: Մարդուս մէջ ինքնա-
րերաբար կը զարբնէին մանկութեան օրե-
րու գեղեցիկ յուշեր:

Բայց առաւելաբար ուշադրութիւնս
գրաւեց այն երեւոյքը, որ ընդհանրապէս
դեռատի մայրեր էին, որոնք իրենց սիրա-
սուն զաւակները կը բերէին ժամադրա-
փայր: Անոնք նախ իրենց զաւակներուն
մասին քանի մը խօսք կը փոխանակէին
պատասխանատուներուն հետ, կ'առնէին
կարգ մը տեղեկութիւններ ու յետոյ իրենք
ալ կ'երթային ու կը կենային հոն՝ իրենցմէ
առաջ եկած մայրերու քով: Թէեւ անոնք
խօսքի կը բռնուէին իրարու հետ, բայց
ամէն մէկուն նայուածքը սեւեռած էր իր
զաւակին: Հեռուէ հեռու կը հետեւէին
անոնց խաղին, անոնց կանչին: Ու այդ պա-
հուն այդ մայրերուն խօսքին, նայուածքին
ընդմէջէն կրնայիր տեսնել անոնց հոգե-

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Լա Քրասենթա
մասնաճիւղի գայլիկները:

կան ապրումը, անոնց գոհունակութիւնն ու
երշանկութիւնը:

Այդ մայրերը արժանի են գնահատանքի:
Անոնք հազար ապրին, որովհետեւ ամե-
րիկեան այս ափերուն մէջ, կեանքի այսքան
դժուարութիւններու մէջ, իրենց յանձն
առած ընտանեկան գոհողութիւններն ու
զաւակներուն հանդէպ իրենց ունեցած ազ-
գային մտահոգութիւնները՝ զիրենք կը դար-
ձնեն գնահատանքի արժանի: Անոնք իրենց
զաւակները Հ.Մ.Լ.Մ. կը բերեն, որպէսզի
տուննեն դուրս, հայկական միջավայրի բոյ-
ը շնչեն:

Վերջապէս, որոշեալ ժամուն, անուա-
նացանկերու ստուգումն ետք, ինքնա-
շարժներու կարաւանը՝ սկաուտներով, պա-

տասխանատութերով
եւ ծնողներով քենա-
ւոր, քալեց դէպի
Մոնիքեպելլօ, դէպի
հայ նահատակաց
Յուշաբանը:

Քիչ յետոյ, Հ.Մ.-
Ը.Մ.ի «Շանթ» մա-
սնաճիւղի իրենց եղ-
քայրներուն միա-
նալու եկան Քալի-
ֆորնիոյ Սառու Պեյ
շրջանի «Արագած»
մասնաճիւղի սկառտ-
ները:

Ահա դիտեցէք սա
պատկերը, տեսէք սա
մանուկները, անոնք
իրենց այս տարիքին,
հեռաւոր շրջաններէ ուխտի եկած են իրենց
նահատակ պապերուն յիշատակը յաւեր-
ժագնող Յուշարձանին: Տեսէք, անոնք,
զլուխները հակած, ծաղիկ կը աօնեն իրենց
նահատակներու յիշատակին:

Ու դեռ, անոնք պիտի լսեն իրենց մեծերուն խօսքը. պիտի լսեն թուրքին կազմակերպած ջարդին մասին, պիտի հաղորդ-

**Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Արագած» մասնաճիշտի զայլիկներ եւ մրջելիկներ
Մոռնթեակելոյնի Ապրիլ 24ի լուշարձանին բռվ:**

ւին իրենց պապերուն հոգիին հետ: Ու ազգային ինքնազիտակցութիւնը, ինչպես կրակե արձակուած կայծ, պիտի քանդակւանոնց մանուկ հոգիին մէջ:

Տեսէք, անոնք դեռ մատղաշ են, անոնք
քիչ են, բայց Հ.Ա.Ը.Մ.ի քուրային մէջ պի-
տի դաստիարակուին, պիտի կոփուին իբ-
րև հայ, պիտի դառնան առոք հասկ ու վա-
ղը իբրեւ նշխար պիտի բաշխուին հայ ժո-
ղովուրդին:

**Հ.Մ.Ը.Մ.ի «Արագած» մասնաճիւղի սկզբուտներ
Մոնթեպելլոյի Ապրիլ 24ի յուշարձանին քով:**

Տեսէք, անոնք
Եկած են հայոց աշ-
խարհին բոլոր ան-
կիւններէն, քաղաք-
ներէն ու աւաննե-
րէն՝ մութ ու խա-
ւար։ Անոնք Եկած
են Սահնոյ բար-
ձունքներէն, ուր
Գէռզգ Զաւուշին,
Սերոբին ու Փետա-
յիններու հազարա-
ւոր հոգիները դեռ
քուն չեն մտած ու
կը գոռան։ արդա-
ռութիւնը եւ կամ

կրէ՛ք:

ՅԱՐԳԱՆՔ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՆՈՒԻՐԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

(ՆՈՒԷՐ ԵՂԲ. ՍԹԻՒ ԱՐԹԻՆԵԱՆԻՆ)

15 Փետրուար 1947. Հ.Մ.Ը.Մ.Ի Սուրիոյ, Լիբանանի, Պահեստինի և
Աղդ-Յորդանանի 9րդ պատգամատրական ժողովի մասնակիցներ:

«Մարզիկ»ի անցեալ թիւով կարդացինք, թէ 26էն 28 Մարտ 1997ին, Ֆրանսայի լոյսի քաղաք Փարիզի մէջ տեղի ունեցած է Հ.Մ.Ը.Մ.Ի միջ-դիւնական խորհրդաժողովը:

Նրջանային եւ Մեկուսի 13 Վարչութիւններ, աշխարհի այլազան կողմերէն, ընդառաջելով Հ.Մ.Ը.Մ.Ի Կեդրոնական Վարչութեան հրաւերին, իրենց դիւնական դրկած են այս ժողովին:

Նաեւ կարդացինք, թէ անոնք հաւաք- ւած են զեկուցելու միութենական իրենց երկամեայ գործունեութեան մասին: Բայց կը կարծեմ, որ խորին մէջ անոնք հաւաք- ւած են խորհուրդ տալու եւ խորհուրդ առ- նելու, թէ ի՞նչ կարելի է ընել եւ ինչ պէ՛տք

է ընել աւելի լայնօրէն եւ աւելի գեղեցկօ- րէն ծառայելու հայրենիքին եւ գաղթաշ- խարի տարածքին ցիրուցան եղած հայ ժո- ղովուրդին, որպէսզի այդ ժողովուրդին զաւակները չմոլորին օտար նամբաներու վրայ, որպէսզի այդ տառապած ու հալած- ւած ժողովուրդին զաւակները կապուած մնան հայրենի հողին ու հայրենի ժողո- վուրդին, որպէսզի հայ մարդը մնայ տէրն ու տիրականը իր պապերուն պահանջատի- րութեան, անունին ու պատմութեան:

Այս եղած պիտի ըլլայ այդ ժողովին թե- լադրանքը, նպատակն ու նաեւ՝ հրամայա- կանը, որովհետեւ Հ.Մ.Ը.Մ.Ը, որ ծնած է հայ ժողովուրդի երկունքէն, չի կրնար տարրեր ձեւ մտածել ու տարրեր ձեւ գոր- ծել: Հ.Մ.Ը.Մ.Ը, որ ծնած է հայ ժողովուր-

Խմբանկար՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի 20րդ պատգամատորական ժողովի:

դին ծառայելու եւ հայ ժողովուրդին վերքը դարմանելու առաքելութեամբ, չի կրնար չանսալ իր պապերուն արեան կանչին, չի կրնար չլսել իր ազգային արժանապատութեան թելադրանքը։ Հ.Մ.Լ.Մ.ը, որ հայ կամքին արտացոլումն է ու երդուեալ զինուորը անոր սրբազն տեսլականին, չի կրնար ինքզինք յանձնել մոռացութեան քմայքին ու դառնալ անառակ, վախկոտ ու խոստմնադրուժ։

Ո՛չ, այդ մեկն ու այդ մեկերը չկան Հ.Մ.Լ.Մ.ի պատուիրաններուն մեջ։

Հ.Մ.Լ.Մ.ը, ըլլայ Ամերիկայի ամենակուլ կամարներուն տակ թէ Աւստրալիոյ լայնածիր տարածքին ցանուցիր, ըլլայ ասպնջական արար ժողովուրդին մօտ թէ Փարիզի գեղատեսիլ պողոտաներուն վրայ, չի կրնար իր արեան ճայնին դաւանեն, չի կրնար իր սկզբունքներն ու տեսլականը անտեսել։

Հ.Մ.Լ.Մ.ը հայերէն խօսի թէ ֆրանսերէն գեղգեղէ, արաբերէն բարբառէ թէ անգլերէն ստեղծագործէ, պարտի ամեն բանէ առաջ հայօրէն մտածել ու մարդկօրէն գործել։

Հ.Մ.Լ.Մ.ը, մարդակերտումի թէ հայակերտումի իր սրբազն առաքելութեան նամքուն վրայ, թէկուզ հարկադրուի աշխարհի բոլոր լեզուները գործածել - կեան-

քը արդէն մեզ հոն կը տանի - մեղադրելի պիտի չնկատւի։ Բայց անքաւելի մեղք, դաւանանութիւն պիտի նկատուի եթէ Հ.Մ.-Լ.Մ.ը դադրի իր ազգային իրաւունքներուն, իր պապերուն հողին, արեան կանչին պահանջատէր հայ մարդը դարբնելէ։

Մենք նաև կարդացինք, թէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի միջդի-

ւանական այդ ժողովին իր մասնակցութիւնը բերած է Հայաստանի Ազգային Սկզբանական Կազմակերպութիւնը։ Ու բնական է, որ կազմակերպութեան տղաքը ահագին զոհողութիւն, ահագին յանձնանութիւն ու յոգնութիւն շալակած եկած են լոյսի քաղաքը՝ գաղափարական լոյսով ու եղբայրական յոյսով ամրանալու։ Ու մենք ապրեցանք անոնց կարօտալի հոգին երգը ու անոնց վիրաւոր սրտին վերքը։ Ու անոնց երգն ու վերքը հազար ցաւով ու հազար տարտով եին տրոփուն։ Բայց անոնց երգին ու անոնց վերքին մեջ հայրենի հողին չերմութիւնը կար։ Անոնց խորունկ նայուածքին մեջ հայոց պայծառ տեսիլիքին արեւը կար, Արագածին քով Մասիս սարը կար, հայոց Վանն ու Սասուն աշխարհը կային։ Թեեւ այսօր տղաքը դեռ ծիլ են, քիչ են, սակայն վաղը անոնք պիտի բազմանան, պիտի դառնան անտառ՝ հազար-հազար ծառ ու խաչքու։ Ու Հ.Մ.Լ.Մ.ի ալեծածան դրօշին տակ, անոնք յոյս պիտի ներշնչեն, լոյս պիտի սփոնք հայոց աշխարհին վրայ, որովհետեւ անոնք իրենց ոտքին տակ ուժ տուող հայրենի հող ունին։ Անոնք իրենց հոգին խրախուսող նահատակներու պատգամը ունին։ Խսկ աւելին, անոնք իրենց հաւատքը խարսխած են Հ.Մ.Լ.Մ.ի սրբազն տեսլականին վրայ, որ աւելի ամուր է՝ քան-

**1970ակամաներու վերջ. Հ.Մ.Ը.Մ.ի Լիբանանի Շրջանային ներկայացուցական
ժողովի մը մասնակցողներու խմբանկար:**

կրանիթեայ որեւէ ապառաժ:

Ու հիմա քող ներողամիտ գտնուին Հ.Մ.Ը.Մ.ի բոլոր Շրջանային եւ Մեկուսի Վարչութիւնները, որոնց անուանական յիշատակութիւնը չկատարեցի եւ բան մըն ալ չըսի իրենց գաղափարական թէ ազգանընէք գործունեութեան մասին: Մեզի համար բոլորն ալ արժանի են գնահատանքի ու ծափի, որովհետեւ գաղթաշխարհի տարածքին, ուր գետինը լպրծուն է, ազգայնօրէն սայրաքիլը՝ դիւրին, այսքան տարի առանց պետական հովանիի ու առանց հայրենի հողի, գոյատեռումի ու հայակերտու-

մի համար տարուած ու տարուող այսքան պայքար ու այսքան զոհողութիւն իրապէ՞ն որ հերոսական քաջութիւն է եւ անհաւատալի սիրանք: Բայց,

Իմաստուն այսքան բան, այսքան իրագործում ու պարձանք, ազգային այսքան շունչ ու ստեղծագործութիւն կեանք առին շնորհիւ գաղթաշխարհի հայութեան նիգին, քրտինքին, շնորհիւ ձեզի՝ ձեր կամքին, ձեր հայօրեն մարտնչումին ո՞վ Հ.Մ.Ը.Մ.ական քաշակորով սերունդներ:

Փառք ու յարգանք Հ.Մ.Ը.Մ.ի նուիրեալներուն:

ՀԱՅ ՄԱՐԴԻԿ, ՍԻՐՏ ՏՈՒԷՔ, ԱԷՐ ՏՈՒԷՔ Հ.Մ.Լ.Մ.ԻՆ

(Հ.Մ.Լ.Մ.Ի ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 82ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Այսօր տօն է:

Գայլիկ, զարկ շեփորին. այսօր Հ.Մ.Լ.Մ.Ի ծննդեան տօնն է, արիարենոյց դրօշները պարզած, ժիր քայլերով, բող գան շրջանային հաւաքի: Թող գան՝ հազար-հազար ծիլ ու ծաղիկ, խունկ ու մոմ խնկարկելու Հ.Մ.Լ.-Մ.Ի արեւաշող բագինին:

Այսօր տօն է:

Գայլիկ, ծնծղայ զարկեք, հալածուած ու շարդուած հայ ժողովուրդին մէկ ու կէս միլիոն նահատակներու վրէժխնդիր արիւնեն հաւատքի փիւնիկ մը ծնաւ՝ ազգային դրոշմը նակատին: Սաղմոս երգեցէք, աւետիս տուեք հայոց աշխարհին, բող գան՝ կեանքի յոյս ու լոյս առնելու ազգանուեր այս երկունքէն, որ Հ.Մ.Լ.Մ. կը կոչուի:

Տօն է այսօր:

Գայլիկ, բա ց պատրոյգը նրագին. տե՛ս, ահա կու գան ուխտաւորները բագինին: Կու գան՝ շարան-շարան, պիրկ նակատները տուած օտարութեան բորբ արեւին: Կու գան՝ հաւատքի ծարաւ հոգիներով, աչքերը յառած հայկեան տեսիլքին:

Գայլիկ, պատրաստ բարեւի, տօն է այսօր: Տօն է յաղթանակի երկարեայ վճիռին: Տօն է հաղորդուելու Հ.Մ.Լ.Մ.Ի հաւատամքին ու երդումին նուիրական:

Հայ մարդ, այս տօն օրով եկեք ըլլանք միասին: Եկեք Հ.Մ.Լ.Մ.Ի փառաւոր ծնուն-

Հ.Մ.Լ.Մ.Ի Արեւմտեան Մ. Նահանգներու նաւասարդեան 24րդ Մարզախաղեր:

դը տօնենք միասին. հպարտանանք, ուրախանանք ու օրիներգ տանք միասին: Ու եկող հայ սերունդները բող մեզմով ոգեւորուին, բող հայօրէն պնդանան:

Հայ մարդ, այս տօն օրով, փառքի այս օրով, եկեք սիրտ-սիրտի տանք ու զրուցենք եղբայրօրէն: Եկեք, հայը հայու ծանօթացընենք, ձեռք-ձեռքի տանք եւ ուխտենք ծառայել հայուն հայօրէն: Ու եկող հայ սերունդներուն նամբան բող ձեզմով-մեզմով լուսաւորուի:

Հայ մարդ, եկեք եղբայրօրէն, հայօրէն, հայօրէն եկեք մեր փառատօնին. մեր սիրտերը բաց են ձեզի համար: Եկեք, ձեր ներկայութեամբ խրախուսեցէք, սիրտ տուեք, սէր տուեք, բափ տուեք Հ.Մ.Լ.Մ.Ին՝ նուիրեալ այն տղոց, որոնք հայ ազգին հոգն ու ցաւը շալակած՝ կը գործեն, կը տըք-

Աին, որպեսզի
Հայապէտանի
հօդին լվրայ,
ազգային տես-
լականութ ամ-
րակուռ նոր
հայը կերտեն,
որպեսզի օտար
ափերու վրայ
հայ ոգին ժիր
մնայ, հայ
անունը պայ-
ծառ մնայ: Որ-
պեսզի հայ տը-
ղան հայ մնայ
ու՝ հայ եր-
գին ու վերքին,
հայ դատին ու պահանջատիրութեան տէր
մնայ:

Հայ մարդ, եկեք՝ բաց սիրտերով եկեք,
լուսաշող աչքերով եկեք մեր աշխատան-
քին, մեր երգին ու Հ.Մ.Լ.Մ.ի օրինեալ
խաչրուոք՝ ատոք բերքը թող ձեզի ըլլայ
ընծայ, ըլլայ օրինեալ նշխար հաւատքի:

Հայ մարդ, այսու Հ.Մ.Լ.Մ.ի կերտածին
ու վաստակին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի բափած քրտին-
քին ու կրած տանջանքին երգն ու վերքը
պիտի չհիւսեմ:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի խաղերուն ու տաղերուն,
Հ.Մ.Լ.Մ.ի կերտած փառքին ու պարծանքին

գովքն ու ազգա-
յին հպարտանքը
պիտի չթուեմ:

Հ.Մ.Լ.Մ.ին
հայը հայ պահե-
լու, հայ տղան եւ
հայ աղջիկը հայ
կեանքին հետ
շաղելու եւ շա-
ղախելու համար
գործադրած մի-
ջոցներուն եւ այ-
լազան հնարքնե-
րուն անուններն
ու պատմու-
թիւնը պիտի
չգրեմ եւ ոչ ալ

Հ.Մ.Լ.Մ.ի պատասխանատուններուն վագ-
քին ու կանչին, սպառած շունչին ու հատ-
նումին չափն ու կշիռը պիտի տամ:

Բայց, հայ մարդ, եկեք Հ.Մ.Լ.Մ.ի փա-
ռատօնին, եկեք Հ.Մ.Լ.Մ.ի գործին: Եկեք,
որպէս իրաւատէր, որպէս դատաւոր ու ար-
դար խղճով դատեցէք այն ինչ որ
Հ.Մ.Լ.Մ.ը տուած է հայ ժողովուրդին,
կշուցէք այն զոհողութիւնը, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ը
յարատեւօրէն ներդրած է ու անսակարկ
կը ներդրէ ազգային կեանքին: Բայց,

Հայ մարդ, ազգային կեանքով մտահոգ
հայ մարդ, այս օտար ափերուն վրայ, հա-
յութեան համար եկող
օրերը լաւ չեն: Եկող
օրերը մութ ու տխուր
կ'երեւին: Մինչ հայա-
պահպանման ու հայա-
կերտումի սրբազն
գործին ծառայող սրբա-
զն խենթերը օրէ օր
զգալիօրէն կը պակսին
ու տակաւ կը հատնին՝
լուռ ու մունջ, առանց
ծափի ու ծաղիկի:

Հայ մարդ, օրերը
լաւ չեն:

Հասած ենք բարքե-
րու քառս մը, հասած

ենք անդիմագիծ բազմութիւններու խառնարան մը, որուն եզրին կանգնած, ակամայ կը կրկնենք մեր նահատակ պապերուն սրբազն պատգամը.- առաւել ջանք, առաւել զոհողութիւն՝ հատ մը աւելի փրկելու օտարացումի նիրաններէն:

Հայ մարդ, այս գիտակցութեամբ, նինե-

րու այս մտահոգութեամբ ձեռք տուեք, սիրտ տուեք, սէր տուեք Հ.Մ.Ը.Մ.ին, որպէսզի ձեզմով խանդավառ, ձեզմով զօրացած՝ 82 տարեկան այս միութիւնը աւելի քափով ու եռանդով նուիրուի հայ ժողովուրդին:

ԱՅՍՈՐ ՏՕՆ Է ՀԱՇՈՒՄԵՏՈՒԹԵԱՆ

Այսօր՝ 1993 թ-ը լականը Հայ Մարմնակըրպական Ընդհանուր Միութեան հիմնադրութեան 75րդ տարեդարձն է:

Այսօր տօն է յարգանքի, պաշտամունքի, հաշվառութեան: Այս վեհութեան խորհախորհուրդ տօնին առիթով մենք՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ական սերունդին զաւակները, երկիւղածութեամբ, աղօրող շրթներով պիտի մօտենանք խորանին ու խոնարհինք յիշատակին առջեւ բոլոր անոնց, որոնք Հ.Մ.Լ.Մ.ի բազինին կրակը վառեցին ու՝ բոլոր անոնց, որոնք այդ կրակը վառ պահեցին:

Հ.Մ.Լ.Մ.ական քոյքեր եւ եղբայրներ,

Նաեւ այսօր՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի 75րդ տարեդարձին առթիւ հարկ է, որ պահ մը, որպէս ուխտեալներ հաւատքի գաղափարի, նըստինք մենք մեր անձին հետ առանձին: լուս խորհրդածենք մենք մեզի հետ, թէ ի՞նչ տուած ենք Հ.Մ.Լ.Մ.ին ու դեռ ի՞նչ ունինք տալիք: Որովհետեւ,

Զի բաւեր, որ մեր պաշտամունքը կատարելով բաւարարուինք այդ ծեսով: Զի բաւեր, որ մենք մեր Հ.Մ.Լ.Մ.ական ըլլալը յայտարարենք ու հպարտանանք մեր միութեան պերճաշուրք գեղեցկութեամբ, մեր նախնիներու ծգած փառաւոր ժառանգով: Այլ, հարկ է, որ մենք՝ ամեն Հ.Մ.Լ.Մ.ական, նիւթական թէ բարոյական գեղեցիկ աշխատանք մը, փառաւոր վաստակ մը

Անոնց դէմքին վրայ ժիր՝ վճիռն է հաւատքի:

տանք հայ ժողովուրդին: Հարկ է, որ մենք օրինակելի զոհողութիւն մը, ազնիւ գործ մը աւելցնենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի բազմակառոյց ու գեղատեսիլ շենքին վրայ: Որովհետեւ,

Մենք երդում ունինք. հայ ազգին տըրած ուխտ ունինք՝ վառ պահելու Հ.Մ.Լ.Մ.ի բազինին կրակը, ուրկէ յետագայ հայ սերունդները պիտի գան՝ հոգեկան ջերմութիւն, հաւատք ու ազգային տեսլական առնելու: Որովհետեւ,

Հայոց Մասիս սարը, հազարան աղբիւրն ու Սասուն աշխարհը դեռ կը մնան լուծի տակ՝ բոնագրաւուած ու կալանաւոր: Որովհետեւ,

Մենք, որպէս բալանուած ու ջարդուած ազգի զաւակ, դեռ ազգային դատ ունինք, հողի ու սրբազան արեան պահանջ ունինք:

Ու հիմա, այս սրբազան տօնին առիթով, ես իմ միութեանս գովքը պիտի չընեմ: Ես Հ.Մ.Լ.Մ.ի կառոյցին գաղափարական վե-

հութիւնը պիտի չփառաբանեմ, Հ.Մ.Ը.Մ.ի անհամար աշխատանքներուն, ազգանուեր զոհողութիւններուն յիշատակութիւնը պիտի չքուեմ: Բայց,

Ես, 70 տարիներու ըեռ մը առած շալակիս եւ կեցած Հ.Մ.Ը.Մ.ի 75 տարիներու վաստակին առջեւ, կոչ կ'ընեմ բոլորին՝ հայ իրականութեան բոլոր մարմիններուն՝ Հայաստան աշխարհի հանրապետութենեն սկսեալ մինչեւ արտասահմանի ամենէն հեռաւոր անկիւնը գտնուող հայ մարդուն, որ գան՝ տեսնեն պատուական ազգային գործունեութիւնը: Այո՛, քող գան, քող տեսնեն 75ամեայ այս նահապետին գեղատեսիլ հասակը, սրբատաշ կառոյցը ու անոր տարածուն օրինեալ գերդաստանը:

Այո՛, քող գան, քող ըմբոշինեն հայ ժողովուրդին ցնծութիւնը, հպարտութիւն տուող տողաճըը կակուղ բարիկ գայլի-

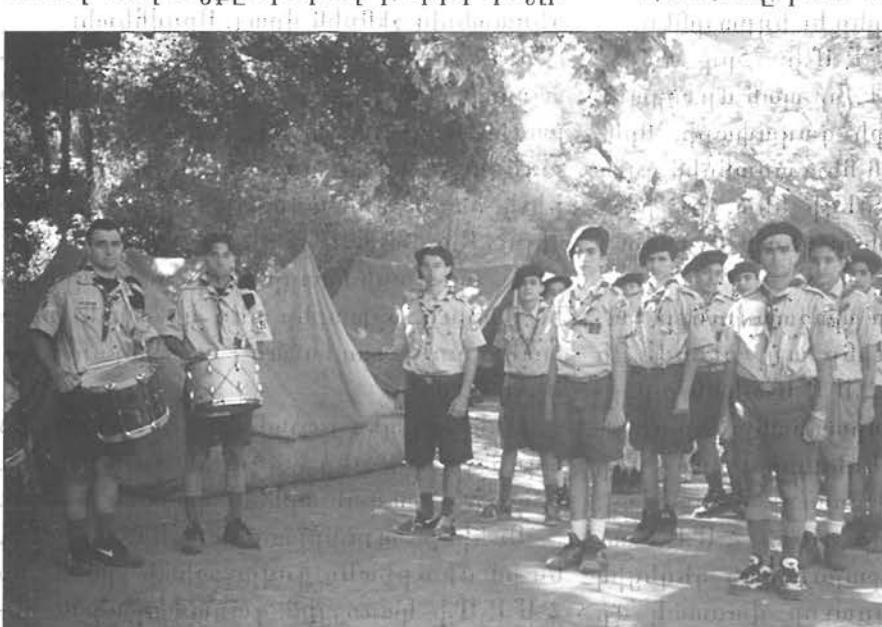

Կը քալեմ՝ ճակատները վեր, աչքերը յառած Արարատին:

կին ու քող ունկնդրեն հաւատամքը առնական քալուածքով պարմանին:

Այսօր տօն է: Թող գան զաւակները հայ ազգին, խումբ-խումբ քող գան՝ իրենց նայուածքը յառած հայոց աշխարհի աստղերուն ու քող դիտեն՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի ուխտեալներու սերունդն է՝ կ'անցնի՝ աչքերը ուղղած Մասիսին ալեհին, Ղարաբաղին վիրաւոր:

Հ.Մ.Ը.Մ.ը թեւ 70 տարի հայածուցան

Գայլիկ, զա՞րկ թմրուկին, այսօր տօն է հաշուետուութեան, քող գան հաւարի:

հայրենիքի համայնավար իշխանութիւններուն կողմէ, թեւ կղաւ քանութեան զոհի, եղաւ իրաւագր քուած, ուրացուած ու հայրենիքն հեռացւած զաւակ, բայց հակառակ իրաւանդական ու տարագիր վիճակին, հակառակ առանձին, որը ու անտեր ըլլալուն, պն՛չ Հ.Մ.Ը.Մ.ը եղաւ շեփոր ազգահարքի, եղաւ յոյսի լոյսի ազգանը-

ւեր գաղափարական, եղաւ ներշնչարան՝ հայ սերունդներուն համար, որոնք աշխարհ եկան, հասակ առին օտար աստղերու տակ, բայց հայ մեծան: Հ.Մ.Ը.Մ.ը ամբողջ 75 տարի միայն տուաւ՝ ազգային շունչ տուաւ, ազնիւին, գեղեցիկին գիտակցութիւնը տուաւ, հայ մնալու, հայորէն հապարտանալու ուժը, կամքը տուաւ հայ մարդուն: Հ.Մ.Ը.Մ. հայ տղուն, հայ աղջկան չսորվեցուց միայն մարզանք, միայն սկառուտութիւն, միայն եղբայրական սեր, այլ՝ հայ տղուն, հայ աղջկան սորվեցուց սիրել ազգ ու հայրենիք:

Այսօր, բաւ է թղթատել Հ.Մ.Ը.Մ.ի ոսկեն պատմութիւնը՝ իմանալու համար այն զոհողութիւնը, զոր Հ.Մ.Ը.Մ.ական սերունդները բափեցին աշխարհացրիւ հայ ժողովուրդին գոյութիւնը պաշտպանելու, պահելու համար:

Այսօր, հարկ է ըլլալ արդարադատ դատաւոր: Հարկ է մտնել Ապրիլ 24ը ապրած սերունդին դժուարութիւններուն, զրկանքներուն մէջ. ապրիլ այդ անցեալը դժինմ,

Ու հիմա, 70 տարիներու խաւարէն, զուլումէն ու բռնակալ կեանք մը ապրելէն յետոյ, երբ հայ ժողովուրդը ազատ է իր լեռներուն հետ, երբ պետ ու պետականութիւն ունի, հարկ է արդարօրէն գնահատուի Հ.Մ.Ը.Մ.ի դերն ու ազգային կեանքին բերած նպատակը: Հարկ է, որ Հ.Մ.Ը.Մ.ին տրուի իր աշխատանքին, իր զոհողութեան համապատասխան վարկ ու վերաբերմունք, իր գործունեութեան համապատասխան դաշտուն կազմակերպիչ աշխատանքին առաջարկ ուղարկած լինի:

ԲԱՑ ՆԱՍԱԿ

Ն. Վ. ԼԵՒՈՆ ՏԵՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՆԱԽԳԱՋՀԱՅԱՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Պրն. Նախագահ,
Ստորագրեալս՝ Սամուել
Մկրտիչեան, թէեւ շատ նե-
ղացած եմ ձեր 28 Դեկտեմ-
բեր 1994ի ելոյթեն, բայց այ-
սու կու գամ 73 տարեկան
մարդու յարգանքներս մա-
տուցանել ձերին վսեմու-
թեան: Որովհետեւ,

Հ.Մ.Ը.Մ.ը ինձի սորվեցու-
ցած է յարգել մեծն ու մեծա-
ւորը: Նաեւ,

Պրն. Նախագահ,
Հ.Մ.Ը.Մ.ը, ինձի տուած
դաստիարակութեան առնե-
քեր, սորվեցուցած է պատ-
շաճօրեն արտայայտել իմ
խոսքս ամեն անգամ, որ կա-
րիւոր հարց մը կը յուզէ հայ
ազգային կեանքը: Ուստի,

28 Դեկտեմբերի ձեր տիրադէմ ելոյթեն
ետք, երբ նախագահական հրամանագրով
կը հրահանգէք փակել հայրենի հողին
վրայ գործող Հ.Մ.Ը.Մ.ի ակումբներուն
դոները, գրաւել միութեան ինչքերը եւ
ձերբակալել Հ.Մ.Ը.Մ.ական կարգ մը եղ-
բայրներ, պարտք կը զգամ իմ համեստ
խոսքս ուղղելու ձեզի:

Պրն. Նախագահ,
Կարծեմ, հարկ է, որ ազգային պետակա-
նութեան նախանձախնդիր ամեն հայ մարդ
կենայ իր պետականութեան կողքին: Բայց
նաեւ կը կարծեմ ձեր դիրքը, ձեր հանգա-
մանքը կը պահանջէր, որ դուք ալ ըլլայիք
հայր, որ դուք ալ ըլլայիք արդար դատա-

**Հ.Մ.Ը.Մ.ի «Արագած» մասնաճիշի
զայլիկներն ու մրցնիկները՝ ծաղիկներ կը տանի
Մոնթեպելլոյի հայ ճահատակաց յուշարձանին:**

ւոր, դատէիք եւ պատժէիք, եթէ Հ.Մ.Ը.Մ.ի
շարքերուն մէջ իրապէս գտնուած են յան-
ցաւոր եւ պատիժի արժանի մարդիկ: Այն
ատեն, վստահ եղէք, մենք պիտի գնահա-
տէինք եւ պիտի ծափահարէինք ձեր որո-
շումը, ձեր պետական մարդու կեցուածքը:
Բայց...

Երբեք եւ երբեք ճիշդ չէք, արդար չէք,
երբ հազարաւոր սկառուտներու, արենոյշ-
ներու թէ նորածիլ գայլիկներու առջեւ,
դափ ու թմբուկով, նախագահական հրա-
մանագրով փակել կու տաք Հ.Մ.Ը.Մ.ի
ակումբներուն դոները, ուր այդ մատղաշ
սերունդները կ'երթան հայօրեն աղօթելու,
հայօրեն մտածելու եւ հայօրեն հայ կերտը-
ւելու համար:

Պրն. Նախագահ,

Իրապէս, կրնա՞ք ըսել, թէ ի՞նչ էր մեղ-
քը այդ հազարաւոր պատանիներուն, պար-
մանուինիներուն նոյնիսկ երէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի
շարքերուն մեջ գտնուած ըլլան մեկ-երկու
մեղաւոր մարդիկ, մեկ-երկու մոլորածներ
եւ կամ՝ մեկ-երկու ծախուածներ, որոնք
այս օրերուն, ափսոս որ շատ են... հայ
կեանքեն ներս, ձեր իսկ շարքերէն ներս:

Մինչ այս օրերուն, երբ հայութիւնը
առաւել քան երբեք պէտք ունի իր զաւակ-
ներուն միասնականութեան, երբ հայու-
թիւնը պէտք ունի խելացի, խոնհմ առաջ-
նորդներու, ձեր տիրադէմ ելոյթը կը դառ-
նայ առաւել գրգորիչ, կը դառնայ հայու-
թիւնը առաւել պառակտող արարք եւ մտա-
ծել կու տայ, որ քաղաքական յետին նպա-
տակներ կան անոր ետին: Այլապէս, ամեն
ազնիւ հայ, իր հանգամանքին գիտակցու-
թիւնը ունեցող պետական ամեն մարդ, հա-
կառակ իր գաղափարական կեցուածքին,
միայն պիտի գնահատէր ու պիտի խոնար-
հէր Հ.Մ.Լ.Մ.ի վաստակին առջեւ: Որովհե-
տեւ,

Հ.Մ.Լ.Մ.ը ազգային այն սրբազան ոգին
է, որ կ'ապրի գիտակից ամեն հայ մարդու
սրտին մեջ: Նաեւ, Հ.Մ.Լ.Մ.ը այն գերբնա-
կան ուժն է, խորհուրդն է, որ կրցաւ գաղ-
թաշխարհի տարածքին ցրուած, անտէր ու
անտիրական, հալածուած ու շարդուած
հայ ժողովուրդի որբերէն կերտել առողջ
դատողութեան տէր, իր ազգային պատկա-
նելիութեան գիտակից, իր պապերու հողին
ու դատին պահանջատէր հայ մարդը:

Հ.Մ.Լ.Մ.ը ազգային այն գեղեցիկ, այն
օրինակելի կառոյցն էր, որ օտար ափերու
վրայ ունեցած իր գործունեութեամբ
միայն պարծանք, միայն պատիւ եւ հպար-
տութիւն բերաւ հայութեան ու արժանացաւ
պետական մարդոց, վարչապետներու թէ
նախագահներու գնահատանքին:

Պրն. նախագահ,

Միթք չե՞ս գիտեր, չես լսած անունները
Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերուն մեջ հասակ առած
այն առասպելօրէն քաջ տղոց, որոնք ի
հարկին դարձան խոյանք, դարձան վրիժա-
ռու բազուկ ու... յետոյ, դարձան բոց ու

իրենց հուրով առաւել բոցավառեցին ազ-
գային պահանջատիրութեան, ազգային
դատին շահը:

Իրաւ, չե՞ս լսած Լիզպոնի մաքրամա-
քուր տղոց մասին... չե՞ս լսած, որ այսօր
իսկ Ղարաբաղի բարձունքներուն վրայ,
այդ սրբազան խենթերուն սրբազան ընկեր-
ները դեռ կը խնկարկեն հայ բագինին առ-
ջեւ, որպէսզի հայ մարդուն արժանապատ-
ւութիւնը բարձր մնայ, որպէսզի եկող սե-
րունները գիտնան հայրենի հողը պաշտ-
պանել:

Բայց ափսո՞ն...

Յարգանքի փոխան, խունկ ու մոմի փո-
խան... եկել է մի նոր Գեորգ Աբով, եկել է
մի նոր վարդապետ ու չես գիտեր հոգեկան
ինչ բարդոյթէ թելադրուած կը գոռայ. փա-
կեցէք դոները ազգային տեսլականով բո-
ցավառ Հ.Մ.Լ.Մ.ին ու են դաշնակ... մառ-
կերիստներին:

Բայց ինչո՞ւ...

Պրն. նախագահ,

Միթք մառուզերիստ չեի՞ն սրբազնա-
սուրք այն տղաքը, որոնք աշխարհի բոլոր
պողոտաներուն վրայ, բուրք պետական
մարդոց հաշիւը տեսան ու դեռ... կը մնան
բանտերուն մեջ: Միթք շնորհիւ այդ մառ-
ուզերիստներուն չե՞ս, որ այսօր մեր նակատ-
ները բարձր են ու հպարտ...

Պրն. նախագահ,

Գիտեմ, այս գրութիւնը նամակի մը
սահմաններէն դուրս ելաւ: Բայց քանի
հարցը կը պահանջէ, բոյլ տուեք, որ անց-
ելին պատկանող պատմական էջ մը բա-
նամ:

Թուականը 1946 էր: Ներգաղթի խանդա-
վառ օրեր էին: Տարագիր հայ մարդը
մրրկուած էր հայրենիքի գաղափարով:
«Դեպի Հայրենիք» նշանաբանը դարձած էր
համայն հայութեան կարգախօսը: Արտա-
կարգ եռուզեռ կար հայրենիքի եւ արտա-
սահմանի հայութեան միջեւ: Տաք, բայց
խանդավառ օրեր էին:

Այդ օրերուն Հալեպ էինք: Հայրենասի-
րութեան չափանիշը իրենց ձեռքերուն մեջ
առած մարդիկ, հայրենիք երթալ ուզող

Հ.Մ.Լ.Մ.ականներու առջեւ հրաժարական-ներու խեղկատակ հարց մը դրին: Պէտք էր հրաժարիլ Հ.Մ.Լ.Մ.էն, պէտք էր հրաժարիլ Դաշնակցութենէն: Այլապէս, ենթական չէր կրնար հայրենիք երթալ: Կարծես հայրենիքը կարգ մը մարդոց սեփականութիւնը ըլլար:

Այդ հրաժարականներու հետեւանքը հայութեան համար եղաւ ողբերգութիւն. տղան հօրմեն բաժնեցին, կինը ամուսինը ձգեց, իսկ շատեր՝ հայ համայնավար մատնիշներու ցուցմունքին պատճառով դաշնակցական պիտակը իրենց նակատին՝ բռնեցին Սիպերիոյ համբան: Հայաստանի մեր եղբայրները լաւ գիտեն այդ ողբերգութեան համն ու հոտը:

Այդ օրերուն, պոլշեւիկները լաւ խաղացին իրենց սարքած խաղը: Ու, զարմանալի բան, բոլոր խաղերու ետին մեղաւորն էր՝ Դաշնակցութիւնը: Նոյնիսկ եթէ մէկուն աղջկը... փախչէր՝ մեղաւորն էր Դաշնակցութիւնը...: Իսկ այդ խաղերէն հայութիւնը միայն տուժեց, հայը հայուն դարձաւ քնամի, եղբայր եղբօր՝ ատելի: Զերկարենք...

Այսօր հայ կեանքին երեւոյթը նոյնն է: Այսօր խաղը նոյնանման է: Բայց ափսո՞ս... դերականարներն ալ հայեր են:

Երեկ, այդ խաղով պոլշեւիկները կը միտէին ջլատել Հ.Մ.Լ.Մ.ը, քանդել Դաշնակցութիւնը, որ հայ ժողովուրդի ազգային ինեալներուն, ազգային դատին ու արեան պահանջատէր ուխտեալն էր:

Երեկ, պոլշեւիկներն էին այդ խաղին ետին: Բայց այսօր ո՞վ է, որո՞նք են եւ ի՞նչ կը միտին:

Պրն. նախագահ,

Զեզի կը հարցնեմ, ձեզի կը հարցնեն բազմահազար հայեր: Զեզի, դուք, որ գլխաւոր պատասխանատուն էք հայութեան այս լարուած վիճակին, այս շփորկեանքին: Լսեցինք. քանի մը մաուզերիստներ բռներ էք: Ի՞նչ մեծ գործ: Բայց պէտք կայ այսքան աղմկելու: Պէտք կա՞ր հայ կեանքը այսքան լարելու... .

Երեկ պոլշեւիկները եւ իրենց հայ մանկալակիները չհասան իրենց նպատակին: Բոլոր Ստալինները գացին: Բոլոր բռնակալները գացին, բայց Հ.Մ.Լ.Մ.ը դեռ կը մնայ, մաուզերիստ դաշնակները դեռ կը մնան՝ աւելի ուժեղ, աւելի պայծառ ու աւելի պատրաստակամ՝ իրենց հայրենիքին ու ազգին ծառայելու:

Պրն. նախագահ,

Այսօր Հ.Մ.Լ.Մ.ականը գիտէ՝ լաւ գիտէ, մաուզերիստ դաշնակցականը գիտէ, լաւ գիտէ, դուն ալ գիտցիր, որ այս խաղն ալ պիտի անցնի, առանց որ կարենայ հայ ժողովուրդին հոգիին մէջ արմատացած Հ.Մ.Լ.Մ.ի եւ Դաշնակցութեան ազգային տեսլականնեն բան մը շարժելու: Ուստի,

Մեղք է հայ ժողովուրդին, որ հազար ու մէկ ցաւ ունի, որ ընտանիքն ու օնախը ձգած օտարութեան կ'երթայ՝ կտոր մը հացի համար: Զեր պարտականութիւնը ժողովուրդին ծառայելն է՝ առանց եսի, քենի ու արոռամոլութեան: «Ազգն ու հայրենիքը ամեն քանէ վեր է» նշանաբանով: Հոն պէտք է ըլլայ ձեր մեծութիւնը: Զեր սիրտը՝ հայոց պատմութեան առջեւ: Յաշողութիւն:

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի «ԱԶԱՏԱՄԱՐՏ» ՄԱՍՆԱՅԻԼԻ ԲԵՐՔԸ

Այդ գիշեր
հանդիպում
պիտի ունեց-
նայինք Հ.Մ.Ը.Մ.Ի Արեւ-
մտեան Մ. Նահանգ-
ներու «Ազատամարտ»
մասնակիլի վարչու-
թեան հետ:

Երկուրով էիմք՝ եղբար Սարգիս Սագայեանը եւ ես: Հազիւ մէկ-երկու քայլառած էիմք Փասա-
տինայի Հայ Կեդրոնի սրահէն ներս, երբ ոտ-
քերս ինքնարերաբար կանգառուին: Կարծես մագնիսական ուժ մը քաշեց կանգնեցուց զիս ու ես սկսայ շուրջս դիտել, ինչպէս մէկը որ յանկարծ գեղեցիկ տեսարանի մը առ-
ցեւ կը գտնուի եւ զմայլած կը կանգնի այդ գեղեցկութիւնը ըմբոցինելու համար: Իրապէս ալ, հիացած էի պատիկ սրահէն ներս պարզուող տեսարանով: Բայց չեմ գիտեր այդ պահուն ոք սպտանան դրդեց Սագայեանը, որ յանկարծ ընդհատեց այդ հոգեգրաւ զմայլանք: Ան նախ միտեց զիս կարծես քնացած ըլլայի, իսկ յետոյ մեզմէ քիչ մը անդին խօսակցող երիտա-
սարդներուն, ու շադրութիւնը մեր վրայ հրափրելու բացայայտ դիտաւորութեամբ կոչեց բարձրածայն:

Եղբայր, փառ Աստուծոյ, վերջապէս երեսդ խնդրաց:

Այս, Սագայեանը ճիշդ էր: Ես ալ զգացի, որ մինչ այդ ծուռ դէմքիս վրայ ժպիտ մը գծագրուեցաւ: Սագայեանը նակայն միայն ժպիտիլս տեսաւ, մինչ ես հոգեպէս ալ ուրախ էի. նոր տրամադրութիւն, նոր

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի «Ազատամարտ» մասնակիլի

1998 տարեցքանի վարչութիւնը:

Եկան եկած էր վրաս: Ու անհրաժ ցանկութիւն մը զիս կը մղէր երթալ խառնուելու պյտ առինքնող տեսարանին, որ աչքերուս առջեւ կը պարզուէր:

Բայց ինչո՞ւ, ի՞նչ կար այդքան հիանալու, - կրնայ բացականչել ընթերցողը:

Է՞ն, ես ինչպէս բացադրեմ: Այդ տեսներող միշավայրը իր բնոյրով՝ տղաքը որ նստած թուղթ կը խաղային, այն միւսները որ կը գրուցէին անոյշ-անոյշ, անոնք, այդ ներմկած մազերով «երիտասարդներ»ը, որոնք երիտասարդի խանդով վարակուած՝ կը ցատկուէին փինկ-փոնկի սեղաններուն շուրջ ոստոստող ներմակ ու պատիկ գնդակին ետեւեն. այդ բոլորը՝ հոյակապ տղաքը, զորս կը ճանչնայի Հալէպէն, Պէյրուքէն, Ֆուրպուէն՝ զիս գրաւեցին ու կարօտի ի՞նչ յիշատակներ արթնցուցին հոգիիս մէջ: Ըսէք, գուք կրնա՞ք երեւակայել այդքան բան, այդքան կեանք ու ապրում... Այդ տղաքը...

Այդ անման տղաքը, այդ միշավայրը,

այդ հայկական շերմիկ տունը, որ կարծես Պուրճ Համուտի «Սարդարապատ» ակումբին մեկ պգտիկ նմանակն է, որ կարծես մեկ պգտիկ մասն է, որ մարդիկ իրենց հոգին հետ շալակած, առած-քերած ու գամած են հոս՝ այս օտար լեռներու կուշտին, հեռու քաջածին Սասունեն ու Մասիսեն ալեհեր:

Հե՞յ կիտի սուտ աշխարհ, այս ինչո՞ւ ըրիր այսրան ցիրուցան:

Բայց հաւատացէք, առանց այս ակումբին մտերմիկ մթնոլորտին, առանց անոր հոգեկան շերմութեան, այդ տղոց հոգին պիտի մնար առանձին, պիտի մնար որք ու անոնց հոգեկան տրտունջքը զիրենք պիտի խեղդէր ու անոնք աւելի շուտ պիտի երթային կորսուելու, ծովուելու այս անգոյն մարդոց խառնարանին մէջ:

Ու ես համոզուած եմ, որ այդ տղաքը հոս իրարու քով գալով, հոս խաղալով՝ գոնե պահ մը կը մոռնան իրենց տաղտկալի առօրեան, կը մոռնան ամերիկեան պիլերը, իրենց հոգն ու ցաւը եւ իրենց համար պահ մը կեանքը կը դառնայ անոյշ երազ:

Ես սիրեցի այդ տղոց խաղը, այդ տղոց երազը, որ գեղեցիկ է եւ օգտակար:

Սիրելի ընթերցող, ահա թէ ինչու ծուռ դէմքս խնդաց եւ ես ուզեցի խառնուիլ այդ տղոց խաղին ու խօսքին եւ մոռնա՝ լ, մոռնա՝ լ...

Ներողութիւն, գիտեմ՝ բաւական շեղեցանք մեր նպատակէն: Բայց այս ալ հայ կեանքին մեկ երեսն է՝ քիչ մը անոյշ ու քիչ մը տխուր: Է՞ն, վերջապէս այս բափառական հայ մարդուն կեանքը՝ օր մը այսպէ՞ս, օր մը այնպէս:

Ընթերցող ու հիմա՝ այսքան ուշացումէ ետք, եթէ կ'ուզես քալէ՝, այս հին ֆութպոլիստը՝ Սագայեանը մեր հետ առած, երթանք Հ.Մ.Լ.Մ.ի Փասատինայի «Ազատամարտ» մասնանիւդին վարչութեան դուռը բակենք, եղբայրական բարեւ մը տանք Շրջանային Վարչութեան «Մարզիկ» ամսաթերթի յանձնախումբին անունով, իրենց որպիսութիւնն ու աշխատանքը հարցընենք: Իրենց բերքն ու երգը լսենք:

Տե՛ս, դուռը արդէն բաց է, ինչպէս հայ մարդուն սիրտը հիւրընկալ: Տե՛ս, կարօտ կայ անոնց աչքերուն մէջ խոհուն: Ու լսէ՛, բրբուն է, փիրուն է անոնց ձայնը: Կարծես այդ ձայնը հայոց սարերէն կու գայ: Կարծես հայոց երգն ու վերքը շալակած կու գայ:

- Եղբայրներ, մեր շերմ բարեւները տարեք, մեր եղբայրական մաղթանքները տարեք Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Մարզիկ» ամսաթերթի խմբագրութեան: Իսկ գալով մեր գործունեութեան եւ բերքին, անմիջապէս ըստնք, որ հոս՝ հայրենիքէն այսքան հեռաւոր ափերուն վրայ մեր գործունեութեան գլխաւոր ու առաջնահերթ նպատակը հայը հայ պահել եւ ազգային տեսլական ունեցող սերունդ պատրաստելն է: Աշխատանքի այդ համբուն վրայ ունինք բաւական դժուարութիւնները: Զմոռնանք, որ օտար միջավայրը, օտար բարքերը անպայման իրենց ժխտական անդրադարձը, իրենց աննպաստ դրոշմը կը դնեն եկող սերունդներու նկարագիրին վրայ: Բայց հակառակ կեանքին մեզի պարտադրած այլազան դժուարութիւններուն, մենք՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի տեսլականով սնած երդուեալներ, ուխտած ենք քայլել մեր պապերուն հաւատամքին ու արեան նամբով: Մենք պիտի ցանենք հունտերը մեր ազգային լինելութեան՝ այն հաստատ համոզումով, որ ատոր հասկերէն անպայման որ օրինեալ ծիլեր պիտի ընձիւղինին:

Այս առթիւ ուրախութեամբ կը յայտնենք, որ Փասատինա քաղաքին հայութիւնը մեծ հետաքրքրութիւն ունի մեր ազգային աշխատանքին հանդէպ, մարդիկ կը բաժնեն մեր մտահոգութիւնները եւ իրենց զաւակները կը բերեն Հ.Մ.Լ.Մ.ին, որպէս զի այս հայկական շերմ օնախին մէջ անոնք ազգային հոգիով մեծնան, հայօրէն դաստիարակուին ու դառնան մեր ազգային կեանքին գործօն տարրերը: Նաեւ մեր գոհունակութիւնը կը յայտնենք հայ ժողովուրդի զաւակներուն, որոնց օժանդակութեամբ կը տանինք հայակերտումի մեր սրբազն պարտականութիւնը:

Իսկ գալով մեր ազգային բերքին, այսօր Հ.Մ.Լ.Մ.ի Փաստինայի «Ազատամարտ» մասնաճիւղին ընտանիքը կը բաղկանայ 520 անդամներէ, որոնք կը ծառայեն Հ.Մ.Լ.Մ.ի նպատակներուն՝ աշխատանքային հետեւեալ բաժանումներով.- սկառութութիւն՝ 140 անդամ. բոլոր աստիճանաւորները ունին իրենց պարտականութեան համապատասխան կոչում: Պասքեթպոլ՝ 21 խումբ: Ֆուլբայլ՝ 2 խումբ (այս տարի շահեցան Նաւասարդեան խաղերու մեծերու դասակարգին ախոյեանութիւնը): Վոլիպոլ՝ 3 խումբ: Փինկ-փոնկ՝ 8 մարզիկ: Քարաբէ՝ 20 մարզիկ:

Նաեւ ուրախութեամբ կը յայտնենք, որ անցեալ տարի Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմտեան Մ. Նահանգներու Շրջանային Վարչութեան կազմակերպած Նաւասարդեան խաղերու պատուոյ նախագահութիւնը յանձն առած էին տէր եւ տիկին Կարպիս եւ Թերէգ Քէ-

մաննեանները, որոնք «Ազատամարտ» մասնաճիւղին անդամ են (քոյր Թերէգ տարիներէ ի վեր մաս կը կազմէ մասնաճիւղին վարչութեան):

Հայոց ժողովուրդ հաւատա՛, ժիր են այս տղաքը, որոնք քեզի համար կը տքնին: Հայոց ժողովուրդ, հաւատաւոր են այս տղաքը, որոնք քեզի համար ու քու տեսլականներուդ համար զոհողութիւն կ'ընեն, կեանք կը հատցնեն, որպեսզի դուն մնաս, որպեսզի դուն ծաղկիս ու շեննաս: Մենք այդ բոլորին վկայութիւնը կարդացինք իրենց պայծառ աչքերուն մէջ, իրենց հոգի-ին խորը: Մենք այդ բոլորին վկայութիւնը տեսանք իրենց գործին տարողութեան, իրենց բարոյական կշիռին, կամքին ուժականութեան մէջ ու կը կոչենք.

- Ապրի ք տղաք...

Հայ ժողովուրդ, զաւակներդ յանձնէ՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի ինամքին...

Հ.Մ.Բ.Մ.ԱԿԱՆ
ԳԵՄՔԵՐ

ԱՆՄԱՀՆԵՐԸ

Հ.Մ.Լ.Մ.ի հիմնադրութեան 70րդ տարեդարձին առիթով, երբ նորէն յուշերուս յանձնուած՝ կը փորձեմ վերականգնել այդ փառաւոր անցեալին կարգ մը գեղեցիկ երեսները, դարձեալ կը դիմում Հալեպի Հ.Մ.Լ.Մ.ական կեանքը:

Թող յարգելի ընթերցողը ներողամիտ գտնուի, եթէ իմ ապրումներուս խանդավառութիւնն ու ոգեւորութիւնը յանախ կ'առնեմ Հալեպի հայ կեանքեն: Բայց կարծեմ, որ իմ ոգեւորութիւնս այնքան ալ առանց հիմքի եւ առանց դրական պատճառի չե: Ինձի համար այդ կեանքը բացառիկ իմաստ, բացառիկ արժեք ունի: Հալեպ քաղաքը եղաւ շարդէն վերապրող հայութեան օրրանը: Եղաւ հանգիստի այն կայանը, ուրկէ անցան շարդը ապրած բազմահազար հայ բեկորներ: Հոն, մարդու սրտին խոսող, հոգին յուզող շատ բաներ կան: Եւ ես համոզուած եմ, որ բոլոր անոնք, որոնք 1940էն մինչեւ 1960 բուականները Հալեպ ապրած, հոն գտնուած կամ Հ.Մ.Լ.Մ.ի նաւասարդեան խաղերուն ներկայ եղած ու վայելած են այդ հոգեգրաւ մթնոլորտը, անպայման կը հասկնան այս հոգեվիճակիս տուն տուող շարժառիթը:

Ըստմ անմիջապէս, որ այս առիթով Հալեպի մասին պիտի չխօսիմ: Հալեպի Հ.Մ.Լ.Մ.ի կեանքին մասին գրելը նաև իմ կարողութենէս վեր աշխատանք մըն: Մանաւանդ շատ լայն ծանօթութեան եւ շատ խոր ուսումնասիրութեան կը կարօտի: Որքան օգտակար գործ տեսնուած պիտի ըլլար, եթէ ազնիւ հայորդի մը ձեռնարկէր այդ աշխատանքին: Իմ փորձելիքս պարզապէս այդ անոյշ կեանքեն, այդ փառաւոր անցեալէն փրցուած պատառիկներու՝ ինձի համար մասունք դարձած յուշերու վերապ-

Նշան Թիւսիգեան, որ մղիչ ուժը
եւ պահանջատէրը եղաւ
միութեական կեանքին:

րումը պիտի ըլլայ: Ինձի համար իրապէս մեծ ուրախութիւն, հոգեկան բաւարարութիւն է անդրադառնալ այդ գեղեցիկ անցեալին բարխուն էշերուն եւ անոնց հուրով վարակել նաև մեր նորահաս երիտասարդութիւնը:

Ուստի, քանի որ նորէն ոլոր-մոլոր ուղիներով ինկանք Հալեպ տանող համբուն վրայ, կարծեմ ապերախտ եղած պիտի ըլլամ, եթէ Հալեպ չմտած՝ չխօսիմ այն երկու անմոռանալի դեմքերուն մասին, որոնք իրենց օրաւոր դրոշմը դրին սուրիահայ, բայց ի մասնաւորի հալեպահայ Հ.Մ.Լ.Մ.ական կեանքին վրայ:

Երկու հայորդիներ, երկուքն ալ հայութեան արսորի, ջարդի սերունդէն: Երկուքն ալ հայութեան տառապանքը տեսած, հայութեան կոտորածը ապրած տղաք:

Հալեպ քաղաքը, որ իր պատմութեամբ ծանօթ է իրբեւ լրջութեան եւ մտքի քաղաք, հայութեան համար եղաւ գաղափարական մարդու կերտումի եւ թրծումի քաղաք: Հալեպի այդ հնամեայ թերդին մօտ՝ քարէն աւելի ծանրակշիռ ու աւելի խոհուն Հրաչը: Մտքի ու ազնուութեան այդ քաղաքին մէջ թէեւ կար սրտի տէր աննման Գաղափեանը, քայց առանց Լուտերի ու առանց Նշանի՝ Հալեպի հայկական դիմագիծը կը մնայ թերի ու անկատար:

Իսկ այսօր, երբ հպարտօրէն կը տօնենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի 70րդ տարեդարձը, արդար է եւ տեղին, որ առաջին հերթին անդրադառնանք վաստակին այս երկու եղբայրներուն, որոնք Հ.Մ.Լ.Մ.ի արժանի դրօշակիրները եղան:

Անոնք պզտիկ տարիքէն եկած էին Հ.Մ.Լ.Մ.ի օնախը: Աշխատանքի ծարաւ էր իրենց հոգին: Հետաքրքրութիւն մը, պահանջ մը կար իրենց ներաշխարհին մէշ: Բայց գաղափարին հուրը շատ շուտ կը բռնկեցնէր իրենց հոգին, կը լուսաւորէր իրենց եռութիւնը եւ բոիչք կու տար իրենց երեւակայութեան:

Ու անոնք, հազիւ երիտասարդութեան սանդղամատին ոտք դրած, արդէն ձեռք կ'առնէին պատասխանաւուութեան խոշոր բաժին: Ե՞րբ կազմեցին կեանքի իրենց փիլիսոփայութիւնը: Ե՞րբ ստացան գաղափարի, զոհողութեան այդ կրակը:

Ե՞րբ սորվեցան հոգեկան այդքան գիտակցութիւն, մտքի այդքան պաշար, որ կրցան հազարները հմայել իրենց անձով,

Լուտեր Մասպանաճեան:

իրենց շունչով: Անոնք եղան խոնարի ու բոլորանը-ւեր առաքեալները իրենց գաղափարին, հայութեան եւ իրենց հաւատքին, իրենց յարատեւ աշխատանքին շնորհիւ՝ հայ պատանիներու հոգիներուն մէջ յաջողեցան ներմուծել հուրը Հ.Մ.Լ.Մ.ի գաղափարին, սէրը հայութեան, գիտակցութիւնը եւ ազնուութիւնը նուիրումին:

Թող տարօրինակ չբուի երէ ըսենք, թէ այս տղաքը որոշ ուսում ալ չունեին: Նշանը նախակրթարանի մը սեղաններէն իշած էր գործի

շուկայ: Իսկ Լուտերը՝ հազիւ երկրորդականի մը երեսը տեսած: Բայց հայութեան նուիրուելու արտակարգ սէր մը, արտակարգ խմորում մը կար երկութին ալ հոգիին մէշ:

Կարծես հայ մարդուն կրած տառապանքը, քաշած ցաւը եղած էր խթան, եռանդ եւ գործունեութեան ոգի իրենց համար: Եւ անոնք բացառիկ գիտակցութեամբ մը, բացառիկ համոզումով լծուած էին միութեական աշխատանքին:

Այս երկու հայորդիները իրենց անձը մոռցած, գիշերը ցերեկին խառնելով՝ ծրագրեցին, տքնեցան եւ իրենց յարատեւ կամքին, իրենց յարատեւ աշխատանքին շնորհիւ՝ հայ համեստ խաւերէն ապագայ մարդը, ապագայ հայը կերտեցին: Իրենք հիւծեցան, սպառեցան, բայց շատ բան տուին հալեպահայութեան: Եւ այդ նամբով շատ բան տուին հայութեան:

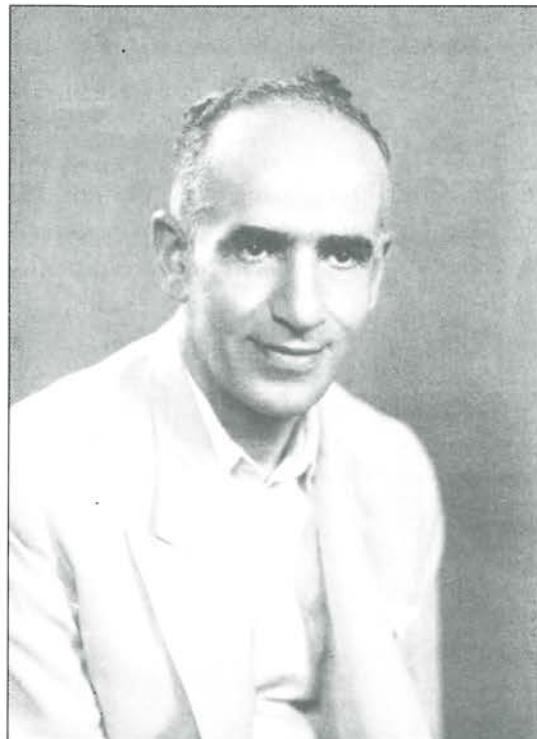
Նիւթականացած այս դարուն մէշ, անոնք հոգեկան գեղեցկութիւն փնտուեցին եւ, ինչպէս անխոնչ մշակ, հոգիներու մէշ հոգեկան ազնուութեան սերմեր ցանեցին: Անցեալէն մինչեւ այսօր գաղթաշխարհի ամբողջ տարածքին, հայութեան ծառայող, հայութիւնը առաջնորդող շատ-շատ դեկավարներու դարբնումը, պատրաստութիւնը

Կը պարտինք այս երկու նուիրեալներու թափած նիզին ու աշխատանքին:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի սկառտութիւնը ունեցաւ շատ խմբապետներ, որոնք տարիներով սկառտութեան մականը իրենց ձեռքին՝ շարունակ տողանցքներ առաջնորդեցին: Նշաններով ու աստղերով ծանրաբեռն շատ մը վարիչներ խելայել ծափերու արժանացան: Ուրիշներ պատուանշաններ կախեցին ու փայլեցան ամպիոններու վրայ, բայց

Նշան Թիւյսիգեանը մնաց Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկառտութեան ամենէն տիրական, ամենէն սիրուած ու ամենէն երդուեալ սկառտը: Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆուրպոլի խումբը տարիներ շարունակ բաժակներ շահեցաւ, երկար տարիներ Հալեպի ախոյեանութեան տիրացաւ: Շատ մը արլեքներ խոյանք առին եւ դափնիներ խլեցին, բայց Լուտեր Մասպաննեանը մնաց այդ բոլորին ներշնչման աղբիւրը, այդ բոլորին անխոնչ զեկավարը: Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի մասնաճիւղը կազմակերպեց բազմաթիւ բանակումներ, այլազան խաղեր: Տարիներ շարունակ մեծ յաջողութեամբ պսակեց Նաւասարդեան տօները եւ հապարտանք տուաւ, պատիւ բերաւ հայութեան: Բայց երե պահ մը կենանք այդ բոլորին քով, երե պահ մը բդրատենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի պատմութիւնը, պիտի տեսնենք, որ այդ բոլորին մղիչ ուժը, այդ բոլորին եռանդն ու կորովը, այդ բոլորին միտքն ու ոգին առաւելաբար կ'երթար կամ նշանին, կամ ալ Լուտերին:

Թեւ անոնք երկու մարմին եին՝ բոլորովին տարբեր խառնուածքով ու բոլորովին

Տոք. Ատոր Գապարեան:

տարբեր բնաւորութեամբ, բայց աշխատանքի նամբուն վրայ մեկ եին՝ զիրար ամբողջացնող միաւորներ: Առանձինն առած՝ անոնցմէ իւրաքանչիւրը տարբեր նկարագրով տէրն ու տիրականն եր իր յանձն առած գործին, իրեն յանձնուած պարտականութեան, բայց երկու տարբեր ուղիներով նոյն տեսլականին առաջնորդող քուրմեր եին անոնք: Առանձինն առած՝ ամեն մեկը վարպետն եր իր արևստին - բող բառը ծանր չգայ - դարբինն եր իր դարբնոցին,

բայց խորքին մեջ անոնք համադրողն ու կառուցողն եին գաղափարի բագինին:

Չեմ ուզեր բուել, թէ անոնք ի՞նչ տուին Հ.Մ.Լ.Մ.ին: Կը խուսափիմ այդ բուումը ընելէ անոնց անունը արդէն բաւ է: Անոնց անունը արդէն խօսուն է եւ շատ բան կը խորհրդանշէ: Ի՞նչ ըսեմ, երբ անոնց ամբողջ կեանքը եղաւ միութենական ապրում, Հ.Մ.Լ.Մ.ական սէր, ուժեղ հաւատք եւ նոյնքան օրաւոր կիրք:

Անոնք մարդ եին, բայց բոլորովին տարբեր մարդիկ, տարբեր մշակներ, ինչպէս որ Հալեպի միութենական կեանքը տարբեր էր՝ իր կարգապահական ու բարոյական ըմբոնումներով: Անոնք սուրբեր կամ նգնաւորներ չեին, բայց իտեալը, խօսքը կը մարմնաւորէին իրենց սէրով ու հոգիով, իրենց ապրումին օրինակով: Թէեւ մարդ եին ու իրենք ալ սխալական:

Նշանը պարտականութեան վրայ կարգապահ, օրէնքի մարդ, աններող, անշեղ, խստապահանչ: Նշանը՝ համակ կիրք ու ջիղ, ամբողջութեամբ վազք ու գործ: Նշանը՝ մարդամօտ, սիրտ ու սէր, անկեղծ, մա-

քուր՝ ինչպէս բիւրեղ:

Լուտերը՝ համեմատաբար խոհուն, վարպետ թիավար, որուն կարելի էր վստահիլ: Լուտերը՝ լաւ խմբավար, զօրաւոր կամք, որ կրնար գաղտնիք մը պահել մինչեւ մահ:

Ու անոնք, իրենց մանկութենեն «մինչեւ շունչ վերջին» մնացին հաւատարիմ իրենց ուխտին, մնացին աւանդապահը իրենց տեսլականին ու գացին այս աշխարհեն, երբ դեռ պարտականութեան վրայ էին: Անոնք տուին իրենց լաւագոյնը: Հ.Մ.Լ.Մ.ը իր բարձրագոյն նշանով վարձատրեց զիրենք: Հազա՞ր պատիւ իրենց վաստակին, իրենց ոգիին:

Ու հիմա, իր ծնունդէն եօթանասուն տարի ետք, Հ.Մ.Լ.Մ.ը կրնայ հպարտօրէն ըսել, թէ հակառակ կեանքի աննպաստ պայմաններուն, հակառակ հայրենազուրկ իր վիճակին, ինք կրցաւ լաւապէս ծառայել իր նպատակին, հայ ժողովուրդին:

Ինք կրցաւ Նշան, Լուտեր եւ Շահինեան տալ հայ ժողովուրդին:

Անոնք թէեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի հիմնադիրները չեին, բայց հայ ժողովուրդին իրենց տուածով ու կերտածով՝ արժանի են Հ.Մ.Լ.Մ.ի հիմնադիրներու շարքին դասուելու: Իրենց անունը հազա՞ր ապրի:

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԱՀԻՆԵԱՆ ՄԱՐԴԸ ԵՒՀ.Մ.Ը.ԱԿԱՆԸ

Կու գան ու կ'երթան...

Այսպէս է օրէնքը բնութեան, ուզենք թէ չուզենք: Այս է իրականութիւնը՝ իր տխուր վախնանով: Մարդ արարածին համար, մեկնումը աս աշխարհին միշտ ալ տուած է հոգեկան տիրութիւն, եղած է ցաւ տուող շարժանիք:

Բայց այս իրականութեան կողքին կայ նաեւ ուրիշ իրականութիւն մը՝ առաջին են բոլորովին տարբեր, շատերուն համար անտեսանելի, ուրիշներուն համար անարժեք, անիմաստ: Քիչերուն տրուած է միայն բափանցել այս իրականութեան խորքը՝ զգալու հոն գտնուող հոգեկան ազնուութիւնը, տեսնելու զոհողութեան ոգին ու այդ զոհողութենեն անդին, այս նիւթական աշխարհին վրայ յաւերժանալու, մահին ետք վերապրելու գեղեցկութիւնը, վեհութիւնը:

Քիչերուն տրուած է այս աշխարհին նիւթեղին հանոյքներէն, տափակ, հասարակ վայելքներէն ձերբազատուելու ոգին՝ նուիրուելու համար վեհ, բարձր եւ համամարդկային ու ազգային նպատակներու:

Այդ քիչերու կարգին կրնանք դասել Յովհաննէս Շահինեան մարդը:

Դեռ պատաճի՝ իր եսեն առաջ, իր անձեն առաջ ընդհանրականին, հայութեան նըւիրուելու հուրը, սէրը կար իր հոգիին մէջ: Ան կու գար հայութեան համատարած շարդէն վերապրող, ոտքը բոպիկ սերունդին շարքերէն, որքանոցէն: Կու գար այն սերունդէն, որ շարդին դառն գաւաթը ցմրուր ըմպած, ազգային նիւթական ու բարոյական հարստութիւններէն զրկուած, անտէր ու անտիրական՝ նակատ կու տար կեանքի բոլոր դժուարութիւններուն: Այդ սերունդին տղաքը անօգնական էին եւ իրենց կը սպասէր շատ բան, բայց հայ ըլ-

լալու գիտակցութիւնը, անտեսուած դատի մը իրաւատէրը ըլլալու գրաւականը զօրաւոր կերպով դրոշմուած էր անոնց դեռ մանուկ ներաշխարհին մէջ: Կեանքի նոր պայմաններու տառապանքը դիմագրաւելու, նիւադ բուրքին տուած անմարդկային ողբերգութիւնը յաղթահարելու, անոր չար, խենէշ մտադրութիւնը նզմելու վեռականութեան ոգին կար անոնց շաղախին մէջ, եւ այդ ոգին կը հոսէր իրենց երակներուն մէջ, արեան հրդեհին հետ միաձոյլ վարակելով իրենց ընկերներն ու շրջապատը: Ու անոնք, այդ որբերը, իրենց մենոներու հայօրէն ապրելու եւ իրբեւ ազգ յարատեւելու պատգամը բարձր բռնած՝ կու գային իրենց խօսքը ըսելու հայ կեանքին:

Ահա անոնցմէ էր Յովհաննէս Շահինեանը: Հայուն տառապանքը կրած, ցաւը տեսած ու այդ ցաւին ներշնչումէն մղուած ան կու գար հայ իրականութեան, որ սկսած

Եր խմորուիլ, ձեւ ու մարմին առնել իր հայրենիքեն դուրս՝ օտար հողի վրայ ապրող ժողովուրդին համար

Այդ բուականին...

Աքսորի, շարդի երկունքեն արդէն ծնած էր Հ.Մ.Լ.Մ.ը եւ, իբրև հայ վերքը ամոքող բալասան կը հիւղաւորուեր, կը մեծնար, կը դառնար տառապած հայ սրտի մխիթարութիւն:

Պեյրութի մէջ, նախաձեռնութեամբ Ալպէր Յակոբեանի, կը հիմնուեր Հ.Մ.Լ.Մ.ի մասնաճիւղը, որուն առաջին վարչութեան մաս կը կազմէր Յովիաննես Շահինեան:

Ու այդ բուականին...

Յովիաննես Շահինեանի համար միութենական աշխատանքը դադար չառաւ մինչեւ այն օրը, երբ ալ յոգնած ու սպառած ան հրաժեշտ տուաւ այս նիւթեղեն աշխարհին:

Ճակատագիրը այնպէս դասաւորած էր, որ Յովիաննես Շահինեան ծնած էր Հ.Մ.Լ.Մ.ի համար: Անոր հոգիին մէջ մարդն ու միութիւնը դարձան իրարու հոմանիշ՝ զիրար ամբողջացնող, ազնուացնող, արժեքաւորող տեսլական: Որք Յովիաննես Շահինեանը հոգեկան ու գաղափարական շատ գեղեցկութիւններ առաւ Հ.Մ.Լ.Մ.ին: Բայց Յովիաննաէս Շահինեան մարդը, իր հերթին, կրցաւ շատ բան տալ Հ.Մ.Լ.Մ.ին: Հ.Մ.Լ.Մ.ը եղաւ անոր մտածումը, գործը, ապրումն ու հոգեկան գոհունակութիւնը: Իր կեանքին ամբողջ տեսողութեան ան միայն վազեց, գործեց ու տքնեցաւ այդ գաղափարին համար, որ դարձած էր իր համոզումը, հայութեան ծառայելու իր նպատակը: Առանց Հ.Մ.Լ.Մ.ի Յովիաննես Շահինեան մարդը կը դառնար հիւանդ, կեանքեն դժգոհ:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերուն մէջ ան եղաւ ֆութպոլիստ, մարզիկ, վարչական ու երկար տարիներ՝ Շրջանային Վարչութեան անխոնչ ատենապետ: Իբրև համեստ զինուր ծառայեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի վերելքին եւ ժողովրդականացման, եւ ամեն տեղ, ուր Հ.Մ.Լ.Մ.ը ներկայացուց՝ իր վարկով եւ իր գործով պատիւ ու հմայք ապահովեց իր

միութեան: Օտար հանրութեան թէ մարզական շրջանակներէ ներս իր կեցուածքով, իր բարոյական եւ նկարագրային արժանիքներով ան կրցաւ ըլլալ մեծ կշիռ ու հեղինակութիւն ունեցող դէմք: Արժանացաւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի եւ պետական շքանշաններու:

Կարծեմ, կ'արժէ պահ մը կենանք Շահինեանի միութենական վաստակին առջեւ ու չափենք տարողութիւնը անոր տուածին: Բայց հաւանաբար չունենանք անոր տուած չափանիշին համապատասխանող կշիռ:

Այսօր, երբ նիւթեղեն Յովիաննես Շահինեանը ա'լ չկայ, երբ պահ մը հոգիները իրենց բարձունքեն կ'իշենեն վար, մեր մտածումներուն առանձնութեան հետ, վստահ եմ, աւելի լաւ կը զգանք Յովիաննես Շահինեան մարդուն ձգած բացը, յարգանքի արժանի անոր մեծութիւնը, անոր անփառի արժանիքը, ազդեցիկ հեղինակութիւնն ու վայելու հմայքը, որուն առջեւ օտարներ անգամ կու տային յարգանքի իրենց բաժինը:

Այսօր, Հ.Մ.Լ.Մ.ի 70րդ տարեդարձին առիթով, երբ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդուն ոգեկոչումը կ'ընենք՝ կը խոնարինք այս անխոնչ Հ.Մ.Լ.Մ.ականի վաստակին առջեւ եւ կ'ըսենք. «Հազար պատիւ Յովիաննես Շահինեանի յիշատակին»:

***

Անցեալ օր, հոգիս խոռվ՝ ինկած էի հին, մոոցուած բուղբերու դեզի մը մէջ ու չեմ գիտեր, թէ ինչ կը փնտուի, երբ սեւագրութեան տետրակ մը ուշադրութիւնս գրաւեց: Սկսայ թղթատել, անցեալին ընդմէշէն խոռվ հոգիիս համար մտերմութիւն մը գտնելու յոյսով: Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլի Շրջանային Յանձնախումբի գործունեութենէն հատուկտոր բաներ կային արձանագրուած հոս-հոն: Հին յուշեր, հին բաներ: Բայց ուրախութիւնս մեծ եղաւ, երբ մոոցուած, անցեալ եղած բաներու մէջ նորագրուած գտայ Յովիաննես Շահինեանի մէկ բանախօսութիւնը, տրուած Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլի կրտսեր խումբին խաղացողներուն:

Ու ահա ես վերստին կ'ապրիմ շինիչ այդ

Երեկոն: Հաւաքոյթը տեղի կ'ունենար Մարաշի Հայրենակցական Միութեան Տան մէջ: Այդ օր, կրտսեր խումբի տղաքը, ֆութպոլի իրենց հերթական փորձը ընելէ ետք, ամբողջական կազմով ներկայ էին լսելու իրենց երեց եղրօր խօսքը: Շատոնց մոռցուած սովորութիւն էր, որ տեղի կ'ունենար: Բայց զարմանքս մեծ եղաւ, երբ իմացայ, որ տղոցմէ շատերը չեին ճանչնար Շահինեան մարդը: Նոյնիսկ հարց տուողներ եղան, թէ ո՞վ կ'ըլլար այն անձը, որ պիտի բանախօսէր իրենց: Խնծի տարօրինակ թուեցաւ, թէ տարիներով միութեական եղած տղաք, ֆութպոլին հետեւած մարդիկ ի՞նչպէս կրնային չնանչնալ Շահինեան Հ.Մ.Լ.Մ.ականը, Շահինեան մարդը, որուն ամբողջ կեանքը անցած էր դաշտերու վրայ ու եղած էր զոհասեղան իր սիրած ու ծառայած միութեան համար: Չեմ գիտեր, բայց հաւանաբար այդ տղաքը այնքան ալ յանցաւոր չէին: Գուցէ առիթ չէր տրուած իրենց՝ ծանօթանալու իրենց երեց եղբայրներուն:

Այդ հաւաքոյթին նաեւ ի պաշտօնէ ներկայ պիտի ըլլային կարգ մը պատասխանատու եղբայրներ, բայց չեին եկած: Մինչ Շահինեան մարդը, պարտականութեան գիտակից համեստ զինուորին պէս, արդէն ժամանակէն առաջ ներկայ էր: Թէեւ բժիշկները արգիլած էին իրեն գիշեր ատեն դուրս ելլել, նկատելով որ տեսողութեան տկարութիւն ունէր: Թէեւ քաղաքական կացուորինը հանդարտ չէր եւ Շահինեանի բնակավայրը կը գտնուէր հաւաքավայրէն բաւական հեռու, բայց հակառակ այդ անպատեհութիւններուն եւ իր ծերութեան, անհոն էր արդէն:

Նստած էինք եւ կը սպասէինք, որ բանախօսութեան ժամանակը հասնի: Բայց այդ պահը շատ գեղեցիկ առիթ եղաւ, որ մտերմիկ զրոյցով մը գոհացում տայ միութեանական իր հետաքրքրութեանց: Ու հարցումները սկսան յաջորդել հարցումներու: Մոռցըւած սուրբի գաւաթը պահած էր արդէն, բայց ինք, ինչպէս պարտականութեանէ քաշուակութիւններուն ու անոր ունենալիք արժեքը, ազգեցիկ հեղինակութիւնն ու անոր ունեցած վայեած ազնիւ մշակ, դեռ կ'ուզէր աւելիով

տեղեկանալ ցաւին ու յաջողութեանը իր յաջորդներուն:

Կարծես տրուած տեղեկութիւնները բաւական գոհացուցին զինք: Շահինեան մարդը ուրախ էր ու իր հոգեկան գոհունակութիւնը արդէն կ'արտացոլար դէմքին վրայ: Հ.Մ.Լ.Մ.ական Շահինեանը կրնա ը չուրախանալ, երբ կը լսէր ու կը տեսնէր միութեականօրէն կատարուող օգտակար աշխատանք: Հոն էր ինք խոստմնալի պատահիներով շրջապատուած: Հոն էր ինք՝ երիտասարդացած: Հաւաքականութիւնը, մթնոլորտը, որուն մէջ ինք կը գտնուէր, ապրումն ու աւիւնն էր իր հոգիին, որ տարիներով տքնած, կոփած ու զոհուած էր այդ զաղափարին, հայորէն ծորող այն աղբիւրին համար, որ Հ.Մ.Լ.Մ. կը կոչուի:

Ու այդ գիշեր վստահ եմ, որ այդ հաւաքոյթէն ետք, Շահինեան խաղաղ հոգիով, գոհ սիրտով դարձաւ տուն: Ու հազար անգամ վստահ եմ, որ այդ գիշեր, դեռ քուն չմտած, Շահինեան նորէն հաւատաց հայկերտումի նամբով ցանուած հունտերուն օգտակարութեան, հաւատաց յոգնատանց մշակին քրտինքին արդինաւորման, հաւատաց ու աղօթեց ընձիւղած ծիլերուն ծաղկումին ու հոգին հանգիստ, ուրախ, ժպիտի շող մը շրբներուն՝ մտաւ քուն:

Բայց այդ գիշեր երբեք մեր մտքէն չանցաւ, թէ Շահինեան մարդը իր վերջին խօսքը կ'ըսէ, իր վերջին պատգամը կու տայ Հ.Մ.Լ.Մ.ի իր կրտսեր եղբայրներուն: Ճակատագիրը այդպէս գրած էր, ու այդպէս ալ եղաւ, կարն ժամանակ մը ետք, ան արդէն մեկնեցաւ այս աշխարհէն: Շահինեան մարդը ալ չկար:

Հիմա, երբ նիւթեղէն Շահինեանը ալ չկայ, երբ պահ մը հոգիները իրենց բարձունքէն կ'իշնեն վար, մեր բիւրեղացած մտածումներուն առանձնութեանը հետ աւելի լաւ կը տեսնենք ու աւելի լաւ կը զգանք Շահինեան մարդուն ձգած բացը, յարգանքի արժանի անոր մեծութիւնը, անոր անփոխարինելի արժեքը, ազգեցիկ հեղինակութիւնն ու անոր ունեցած վայե-

լուչ հմայքը: որուն առջեւ օտարներ անգամ կը խոնարհէին:

Հսու կարելի խութեան չափ պիտի աշխատինք յիշատակելու այն ոգին, որ այդ երեկոյ Շահինեան մարդը ուզեց փոխանցել այդ տղոց, իր կրտսեր եղայրներուն:

«Սիրելի տղաք Հ.Մ.Լ.Մ.ի կրտսեր խումբի, ուրախութեամբ ընդունեցի գալ եւ ձեր մէջ ըլլալ, ըլլալ ձեզի հետ, ծանօթանալ ձեզի, լսել ձեզ ու խօսիլ, զրուցել ձեզի հետ: Յառաջացած տարիքս, գիշերուան ուշ ժամանակը, աչքերուս տկարութիւնը երբեք արգելք չեղան իմ հոս գալուն, որովհետեւ ձեզի հետ ըլլալը պարտականութիւն է, ուրախութիւն է ինձի համար:»

«Սիրելի տղաք, գոհունակութեամբ հետեւած եմ ձեր խումբին կազմութեան նիգերուն, որ գնահատելի աշխատանք մըն է Հ.Մ.Լ.Մ.ի կեանքէն ներս: «Ազդակ» օրաբերք էջերէն կարդացած եմ ձեր խաղարկութեան, ձեր յաղթանակներուն մասին եւ ըսեմ, թէ ձեզմով մեծ յոյս կապուած է Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլի ապագային:»

«Ու հիմա, որ արդէն ձեր մէջ եմ, կը տեսնեմ, որ բոլորդ ալ պատանիներ էք՝ ուժեղ, եռանդուն ու կայտառ: Կը գտնուիք նիշտ կազմուելու, պատրաստուելու տարիքին մէջ: Իրապէս՝ խոստում էք դուք եւ ինչպէս չուրախանալ ձեզմով: Բայց տղաք, թէ որքանո՞վ ֆութպոլ կը խաղաք, թէ ի՞նչ է ձեր խաղարկութիւնը այդ բոլորը ինձի համար եական չեն: Եականը այն է, որ իբրև լաւ մարդ գիտակցութիւնը ունենաք, թէ ինչ են ձեր պարտականութիւններն ու պարտաւորութիւնները հանդէպ այն ազգին, որուն զաւակներն էք եւ հանդէպ այն միութեան, ուր եկած էք ծառայելու: Ֆութպոլի շատ լաւ խաղացող կրնաք ըլլալ, այդ պատճառով կրնաք գնահատուիլ, բայց այդ բաւ չէ, թէ ձեր հոգին թրծուած չէ հայկականութեամբ ու ձեր սիրտը չի տրոփեր հայութեան համար, որովհետեւ հալածուած, իրաւագրկուած ու ջարդուած ժողովուրդի մը զաւակներն էք թափառական վիճակով ինկած աշխարհի չորս ափերուն վրայ:

«Սիրելի տղաք, ֆութպոլն ալ մեզի հա-

մար ազգային դպրոց մըն է, ուր հայ տղան կու գայ ուսանելու, սորվելու մարդկային հոգին ազնուացնող, ազգային միտքը զարգացնող գիտելիքներ: Ուստի, կարգապահութեան օգտակարութիւնը, պարտականութեան գիտակցութիւնը, ձեր պատկանած ազգին հանդէպ զոհողութեան ըմբռնումը բող օրաւոր ըլլան ձեր մէջ: Ունեցէք մաքուր մտածում, ունեցէք ազնիւ հոգի ու եղէք միակամ ձեր աշխատանքներուն ընթացքին: Այլապէս, եթէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի ոգիին մաս կազմող այս օրինակելի յատկութիւնները տեղ չունենան ձեր մտքին, ձեր առօրեային գործունեութեան մէջ, այդ պարագային ձեր լաւ ֆութպոլ խաղալը այնքան ալ արժէք պիտի չունենայ հայութեան համար, որովհետեւ դուք պարզ ֆութպոլի խումբի անդամ չէք: Հ.Մ.Լ.Մ.ը միայն ֆութպոլի գործունեութեամբ, յաղթանակներով առաջնորդուող խումբ չէ: Ան ֆութպոլէն առաջ ունի տեսլականներ, ունի ազգային պարտականութիւն, ու անոր խաղացողները այդ համոզումով պէտք է մօտենան ֆութպոլին:

«Կը յիշեմ՝ անցեալին Հ.Մ.Լ.Մ.ը ֆութպոլի շատ վըտեթներ տուած է: Անոր խաղացողները գեղեցիկ յաղթանակներ կերտած են ու փայլուն էջեր տուած են լիրանեան ֆութպոլի պատմութեան: Երբ կազմուեցաւ Լիբանանի ֆութպոլի ազգային առաջին խումբը, անոր ինը խաղացողները Հ.Մ.Լ.Մ.ական տղաք եին: Այդ մէկը պատիւ, ուրախութիւն էր մեզի՝ հայութեան համար:

«Շատ լաւ կը յիշեմ՝ անցեալին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի իւրաքանչիւր մրցումէն ետք, դեղարանիս հեռածայնը տասնեակ անգամ կը հնչէր ու մարդիկ հայ մարդիկ կը հետաքրքրուէին, թէ ի՞նչ ըրաւ Հ.Մ.Լ.Մ.ը: Ամէն անգամ, որ ան կը յաղթեր- ու այդ յաղթանակները շատ էին- հայ մարդուն իրենուանքը կ'ըլլար մեծ, ու ան աւելի կը օրանար, աւելի կը պնդանար իր հայութեամբ: Այդ յաղթանակները իբրեւ հայ գոյատեւելու, ամրանալու գրաւականներ էին: Այսօր կ'արժէ, որ դուք ալ մտածէք

այդ մասին եւ ըլլաք արժանի յաջորդները Սաաթիներու, Արմէններու, Վարդիվառներու սերունդին:

«Տղաք, գաղթաշխարհի մեջ կան հայկական շատ միութիւններ, բայց Հ.Մ.Լ.Մ.ը աւելի շեշտակի կապուած է հայ մարդու առօրեային, հայ մարդու ապրումին: Այս գիտակցութեամբ պէտք է խթանուիք, այս համոզումով պէտք է աշխատիք ձեր լաւագոյնը տալու ձեր ժողովուրդին: Աշխատանքի ճամբուն վրայ կրնաք դժուարութիւններու հանդիպիլ, բայց երբեք մի յուսահատիք, մի տկարանաք: Ընկրկումը ձեր

բաժինը պէտք չէ ըլլայ, որովհետեւ հայ ժողովուրդը ձեր լաւ կեցուածքին, ձեր յաջողութիւններուն պէտքը ունի: Որովհետեւ դուք միայն Հ.Մ.Լ.Մ.ի խումբ չեք: Դուք հայութեան խումբն եք: Թեեւ դժուար եւ քրտինք ու զոհողութիւն է, բայց վեռական ու ազնիւ իմացականութեամբ հետապնդեցէք ձեզի յանձնուած պարտականութիւնը, որպեսզի մեր միութեան, մեր ժողովուրդին արժանի խումբը ըլլաք: Եւ հաւատացէք, թէ կը յաջողիք...»:

ՏՈՔԹ. ՄԻՍԱՔ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆԻ Հ.Մ.Լ.Մ.ԱԿԱՆ ՎԱՍՏԱԿԸ

Մա պահուն, երբ յուշերս հաւաքած կը փորձեմ անդրադառնալ եղայր տոքքոր Միսաք Արզումանեանի Հ.Մ.Լ.Մ.ական գործունեութեան կը զգամ, որ եղօր ներդրումը ծանր է ու քերեւս ես դժուարանամ պատկերացնել այդ տարածուն ու ծաւալուն վաստակը: Թերեւս դժուարանամ, այն խմաստով, որ տարիները արդեն սկսած են իրենց ստուերը տարածել յիշողութեանս պաստառին վրայ ու ես կը վախնամ այն մտածումնեն, թէ չըլլայ որ սխալ գաղափար մը սպրդի խօսքերուս արանքին ու ամօթով մնամ: Ուստի պիտի շանամ սեղմ գիծերու նկարագրականով բաւարարուիլ:

Տոքքոր Միսաք Արզումանեան Հ.Մ.Լ.-Մ.ական կեանքին եկած է երիտասարդ տարիքին՝ քանը դեռ չբոլորած: Տարիք մը, երբ մարդ համակ ուժ ու եռանդ է եւ կրնայ աշխարհ մը գործել: Բայց այդ տարիքին միութենական կեանքին եկող երիտասարդը պետք է հոգիին մէջ ժառանգական կայծ մը եւ գործելու սէր ունենայ: Այլապէս, առանց այդ կայծին՝ կրնայ շուտ յոգնիլ եւ կամ ճանձրանալ միութենական միօրինակ կեանքին: Բայց, եղը. տոքքոր Միսաք Արզումանեան ոչ յոգնեցաւ եւ ոչ ալ ճանձրացաւ: Այլ, չորս տասնեակ տարի, ամբողջական նույրումով եւ կարելի է ըսել՝ առանց ընդմիջումի գործեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի ազգանըւելք կեանքին ներս: Գործեց՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պուրք Համուտի մասնանիւդին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Մերձաւոր Արեւելքի Շրջանային Վարչութեան, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան եւ հուսկ բանին՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան մէջ: Ու այս

չորս մարմիններէն երեքին մէջ գործեց իբրեւ ատենապետ, իսկ մէկուն՝ իբրեւ փոխ ատենապետ:

Աւելի քան քառասուն տարի գործել՝ խօսքով ըսել ու անցնիլ շատ հեշտ է: Բայց խորքին մէջ քառասուն տարի գործել՝ ժողովներ գումարել, ծրագիր մշակել, խօսք հասկցնել, շունչ հատցնել ու միտք յոգնեցընել՝ կը նշանակ՝ նույրում, ֆիզիքական ու հոգեկան մաշում. կեանքի մը հատնում: Ու, առանց նկատի առնելու՝ ահագին վաստակի կորուստ, նիւթականի մեծ վնաս: Բայց տոքքոր Միսաք Արզումանեան հոգեկան այդքան բեռ ու այդքան պատասխանատուութիւն շալակած ըլլալով հանդերձ՝ օր մը օրանց դժգոհութիւն չյայտնեց. օր մը օրանց աշխատանքէ խուսափում չունեցաւ ու վազեց հոն, ուր Հ.Մ.Լ.Մ.ը պէտք ուներ իրեն: Վազեց հոն, ուր Հ.Մ.Լ.Մ.ը բու-

ԺԵԼԻ ՎԵՐՔ ՄԸ, ԱԵՐՔԻՆ ցաւ մը ուներ:

Եղբ. տոքքոր Միսաք Արգումանեանի հետ ծանօթացանք 1964ին: Ես, պատմական Հալեպ քաղաքէն դեռ նոր անցած էի Պեյրութ: Խսկ այդ օրերուն, կարելի է ըսել, թէ եղբ. Միսաք Արգումանեան դեռ նոր սկսած էր երեւիլ Հ.Մ.Լ.Մ.ի բեմին վրայ: Մինչ այդ, առաջին հանդիպումն էր առած տպաւորութիւնս այն եղաւ, որ տոքքորը ազնիւ, համեստ մարդ մըն է ու կրնայ օգտակար ըլլալ Հ.Մ.Լ.Մ.ի գործունեութեան: Հետագային ալ համոզումս մնաց նոյնը:

Երկար տարիներու ընթացքին, Հ.Մ.Լ.-Մ.ական պարտականութիւններու բերումով, յանախ հանդիպած եմ տոքքորին՝ իր կարծիքը, խորհուրդը առնելու համար: Մեր յարաբերութիւնները մտերմիկ էին՝ ուշադրութիւն գրաւելու աստիճան: Թէեւ այդ մտերմութիւնը յառաջ եկած էր Հ.Մ.Լ.Մ.ի միջոցներով եւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի համար: Բայց հակառակ այդ մտերմութեան պատահած է, որ մենք ալ տարակարծիք ըլլանք միութենական այս կամ այն հարցին շուրջ: Այդ պարագաներուն տոքքորը միշտ ալ մնացած է կառչած՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի շինիչ սկզբունքներուն, միշտ ալ շանացած է իր լայնախոնի, շրջահայեց ու համոզիչ քելադրանքներով յաղթահարել անհասկացողութիւններն ու դժուարութիւնները: Զղայնութիւն, ծայրայեղութիւն երբեք չեմ տեսած իր մօտ: Թէեւ տրտունչք, դժգոհանք ինքնն ալ ունեցած է միութենական կեանքէն ներս, կարգ մը կարեւոր պարագաներու առքի: Բայց կրցած է լայնախոնիութեամբ համբերել: Կրցած է իրատեսութեամբ մատնանշել հարցը ու հաշտուիլ գործելու կարեւորութեան հետ:

Եղբ. տոքքոր Միսաք Արգումանեան չորս տասնեակ տարի Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերուն մէջ եղաւ բախտաւոր մարդ: Հ.Մ.Լ.Մ.ը տուաւ իրեն եղբայրական շերմիկ սէր, գուրգուրանք, փառք ու պատիւ: Շատ բնական է, որ այդ բոլորը կը բխէր որոշ վստահութենէ մը: Եղբ. տոքքորը առաւ այդ բոլորը, զօրացաւ այդ բոլորով: Բայց, իր հերքին, ինքն ալ, իրեւ երախ-

Տոքք. Եղբ. Արգումանեան Հ.Մ.Լ.Մ.ի

*Արժանացած շքանշանը կը ստանայ
Եղբ. Ժիրայր Սարգսիսեանէն:*

տագետ գաւակ, Հ.Մ.Լ.Մ.ին տուաւ իր որդիական յարգանքը, իր նուիրումն ու կարողութիւնները, իր քրտինքն ու ներդրումը եւ իրեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի տեսլականներուն հաւատարիմ մարդ, նիզ չխնայեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի ազգանուեր գաղափարներուն յաջողութեան համար: Ու՝ իր գործունեութեամբ նոխացուց, մեծարեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի հրաշափառ տանարին հայակերտ նախանչները:

Եղբ. Միսաք Արգումանեանի Հ.Մ.Լ.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան ատենապետութեան օրերուն էր, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Եռագոյն դրոշը վերստին ծածանեցաւ հայրենի երկնակամարին վրայ: Ու, Հ.Մ.Լ.Մ.ը, 70 տարիներու թափառական կեանքէ մը ետք, վերստին սկսաւ գործել, վերստին սկսաւ իր ազգային տեսլականները սերմանել իր պապերուն սրբազան հողին վրայ: Հ.Մ.Լ.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան կողմէ առնուած այդ որոշումը՝ նիւթական ու բարոյական մէծ ներդրում կը նշանակեր: Բայց Հ.Մ.Լ.Մ.ի այդ քաջ որոշումը՝ մեծ ուրախութեամբ ու խանդավառութեամբ ընդունուեցաւ եւ իր շարքերուն եւ հայ ժողովուրդին կողմէ: Ու, Հ.Մ.Լ.Մ.ը իր մեծով ու պատիկով գնաց հայրենիք՝ իր

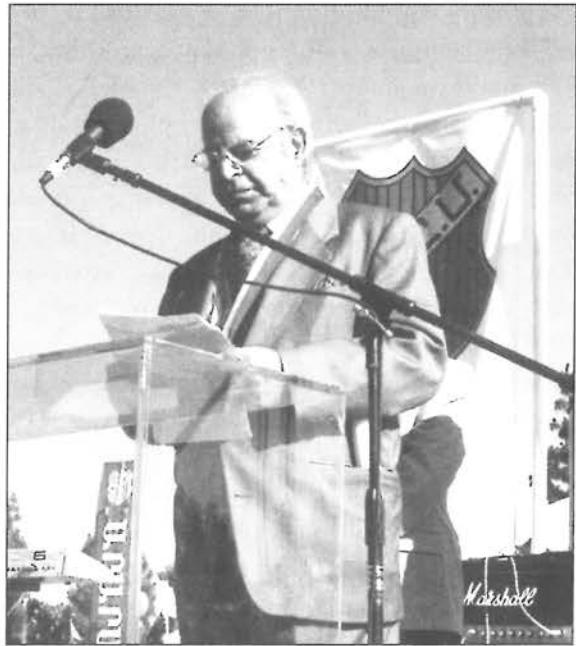
քրտինքը, իր եղբայրական սէրը խառնելու պապենական հողին մշակման՝ նոր լոյս ու նոր յոյս ներշնչելու հաւատքով։ Նաեւ, հակառակ հայրենի պետականութեան կողմէ ստեղծուած խոչընդոտներուն, Հ.Մ.Լ.Մ.ը չնահանցեց իր առաքելութեան, իր նպատակներուն դժուարին ուղիեն եւ այսօր արդէն կը քայլ դեպի հայակերտում, դեպի ապագան լուսատու։

Համա-Հ.Մ.Լ.Մ.ական բանակումին եղը. Միսաք Արզումանեան հոն էր՝ երկնառաք Մասիսի փեշին, էջմիածնայ տաճարին մէջ, Ծիծեննակաբերդի խորախորհուրդ կրակին առջեւ խոնարհած։ Հոն էր՝ երբ հազարաւորներ բարեւի կեցան Հ.Մ.Լ.Մ.ին եւ Եռագոյնին առջեւ։ Հոն՝ եղը. Արզումանեան գործեց ու իր գործին արձագանգը ապրեցաւ իրեն յառած աչքերուն ընդմէջեն։ Հոն, տպաւորեց ու անպայման տպաւորուեցաւ շուրջ բոլորէն՝ Հայոց Աշխարհին, քարեն ու շուրէն, հայոց բանակին ու հողին հետ հող դարձած նահատակներու շիրիմներէն։ Ու այդ պահուն սասունցի երկու աչքեր մէկ յառեցան տոքքորին ու մէկ ալ՝ հեռո՛ւն - հեռո՛ւն. Մասիսէն անդին...»

Ու հաւատացէք, որ եղը. Միսաք Արզումանեան, երիտասարդ տարիքին՝ Հ.Մ.Լ.-Մ.ի շեմէն ներս քայլ առած պահուն, իր երազներուն տաճարին մէջ, երբեք չէր երեւակայած այդքան փառք, ապրուած այդքան երազ ու Հ.Մ.Լ.Մ.ի ձօնուած այդքան նուիրուածութիւն ու այդքան չերմիկ վաստակ։

Ու հիմա, եզրակացնենք։ Բայց,

Ինձմէ հեռու՝ քառասուն տարիներու երկայնքին ապրուած այդքան կեանքի մը պատմութեան կշիռը ընել։ Ես միայն յարգանք ունիմ բոլոր անոնց հանդեպ, որոնք ծառայեցին, քրտնեցան ու նուիրուեցան Հ.Մ.Լ.Մ.ի տեսլականին։ Բայց այս առքիւ զանց չընենք Լիբանանի 15 տարիներու քանդիչ կոխները, որոնց կրակէ քուրային մէջ գործեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութիւնը։ Նաեւ չմոռնանք հայութեան ներքին եւ արտաքին գաղթերը, որոնք ցիրուցան ըրին հայ ժողովուրդին զաւակնե-

ըը եւ բնականօրէն դժուարացուցին Հ.Մ.Լ.Մ.ի առաքելութիւնը։ Ուստի, մարդկային ընկերութեան մէջ ամբողջական մարդ՝ բոլորէն ընդունուած ու բոլորէն գնահատուած մարդ չկայ։ Բնական է, որ եղը. Միսաք Արզումանեանն ալ ենթակայ էր բնութեան օրենքներուն։ Ուստի, ինքն ալ սխալական էր ու թերեւս ինքն ալ թերութիւններ ունեցած է։ Բայց ես համոզուած եմ, որ եղը. տոքքոր Միսաք Արզումանեանի համեստ, ազնիւ նկարագիրը, խոհեմ ու համբերատար բնաւորութիւնը, հեռաւես դեկավարներու իւրայատուկ ոնք մեծ արժանիքներ էին ու մեծ դեր ունեցան, որպէսզի Հ.Մ.Լ.Մ.ի գործունեութիւնը, Հ.Մ.-Լ.Մ.ի տեսլականը լաւագոյնս ծառայեն հայ ժողովուրդին։ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութիւնը գնահատելով եղը. տոքքոր Միսաք Արզումանեանի այդքան աշխատանքներն ու զոհողութիւնները, 2000ին զինք պարզեւատրեց Հ.Մ.Լ.Մ. Արժանեաց շքանշանով։

Բայց, համոզուած եմ, որ այդքանով վերջ չեն գտներ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդու պարտականութիւնները։

ԵՐՈՒԱՆԴ, ԵՐԹԴ ԲԱՐԻ

Ո՞վ եր Երուանդ Տէմիրնեան մարդը, որուն համար կ'ըսեն՝ երեկ կար, այսօր չկայ:

Սուտ աշխարհ, տարօրինակ կեանք. երեկ կար, այսօր չկայ: Ու վերջացաւ:

Այս քանիերորդ անգամն է, որ գրիչը առած կը մօտենամ թուղթին, կը փորձեմ բան մը արտայայտել. թերեւնալ զիս յուղող ցաւեն, հոգեկան լլկումեն: Բայց բառները չեն գար ինձի հետ: Այդ պահուն կարծես տրամաբանելու կարողութիւնս կը սառի: Կարծես հոգիս կաշկանդուած ըլլայ ու ես թուղթ-մատիտը կը հրեմ մէկ կողմ: Նաեւ, այդ նոյն պահուն, կու գամ այն եզրակացութեան, որ ես պէտք չէ բան մը գրեմ Երուանդ Տէմիրնեանի մասին, որովհետեւ ես ինձի հետ հաշտուած չեմ, համոզուած չեմ Երուանդին մահուան գաղափարին հետ:

Իսկ երբ այս է հոգեվիճակի, երբ այս է գացող կեանքի մը հանդէպ համոզումդ, ալ ի՞նչպէս գրել, որ Երուանդը մեռած է, որ Երուանդը ալ չկայ: Ի՞նչպէս պիտի կարենաս ըսել, որ Երուանդը ալ պերճօրեն պիտի չխօսի, ալ պիտի չգրե, ալ պիտի չկարենաս տեսնել այդ շենշող տղան, որ գիտէր սիրել, որ գիտէր վիճիլ միութենական հարցերու, հոգերու, ցաւերու համար, որ գիտէր տեսակէտ պաշտպանել ու փորորկիլ:

Ըսէ՛ք. ամբողջութեամբ եռանդ բուրող, կեանք բուրող, կատակը սիրող, խնդալը սիրող այդ տղան կրնայ մեռնիլ: Բայց,

Սուտ աշխարհ, սեւ նակատագիր...

Անցեալ օր, երբ Երուանդին ինձի գրած նամակները կը թղթատէի, յանկարծ գրութիւն մը ուշադրութիւնս գրաւեց: Ան կը գրէր.- «Եղր... այլեւս ժամանակը սուլ է, սուլ է... Շատ գրէ, բոլորին համար գրէ...

Ես հանգիստ եմ անհանգիստ ըլլալու չափ...»:

Ես ի՞նչ գիտնայի. այն ատեն բան մը չկոահեցի: Կեանքին հանդէպ, մարդոց հանդէպ իր ունեցած դժգոհանքին վերագրեցի ու անցայ՝ առանց խորանալու: Ես ինչ գիտնայի, որ տխուր, սեւ բան մը կար այդ տողերուն մէջ, այդ բառերուն ետին պահւածած:

Իր մահէն երկու-երեք ամիս առաջ տեսայ զինք, բայց... բառը անոյշ չէ:

Տօ լան, տնաւեր, աս ինչ ըրիբ: Երուանդ, զեւզեկութիւնը՝ բառը քեզմէ առի - մէկ կողմ դիր, եկուր՝ պահ մը նստինք զրոյցի. Հ.Մ.Լ.Մ.ական շատ բան կայ խօսելիք, շատ գործ կայ ընելիք: Նայէ շուրջդ. մարդու

պակաս կայ: Ե՛լ, նստինք ժողովի ու որքան կ'ուզես վիճէ, պոռայ, ես գիտեմ քու հոգիդ: Ես գիտեմ քեզ, երբ գիւղէն եկար, տրեխը ոտքիդ, բայց հոգիդ մաքուր, սիրտդ վեճիտ, ինչպէս ջուրերը Տիգրիսին, ինչպէս զեփիւռը մեր սարերուն: Թէեւ քաղաք տեղ մեծցար, բայց գիւղացիի հոգեբանութիւնդ քեզի հետ մնաց, վրադ մնաց ու խոռվքիդ պահուն կարելի էր անոյշ խօսքով, պարկեշտ բառով սիրտդ առնել, ներգըրաւել քեզ ու գործի լծել:

Տօ լան, տնաւեր, ե՛լ, ինչո՞ւ ես քենուտեր ու դէմքդ տուած ես անձանօթ աշխարհին: Ե՛լ, մենք դեռ քեզի շատ պէտք ունինք:

Երուանդ, ես քեզ գիտեմ դպրոցական տարիքէդ, Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերէն գիտեմ: Ես քեզ գիտեմ, երբ քու եռանդով, քու խոյանքով ու քու վազքով պատի կը բերէիր ե՛ւ Հ.Մ.Լ.Մ.ին, ե՛ւ հայութեան:

Ես պիտի չխօսիմ քու հանրային թէ կուսակցական կեանքիդ մասին: Ատիկա ինձէ դուրս է: Բայց ես չեմ կրնար չյիշել Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Մարզիկ»ին համար գրած քու խմբագրականներդ, որոնք համակ սիրտ ու սէր կը բուրեն եւ վստահ եմ, որ անոնք դեռ

երկար ժամանակ պիտի պահեն իրենց այժմէական արժեքն ու միութենական իմաստը:

Նաեւ պիտի չմոռցուի Հայաստանի 7 Դեկտեմբեր 1988ի երկրաշարժին նուիրած «Մարզիկ»ին այն բացառիկ թիւր, որուն նոխ ու բովանդակալից եշերուն մէջ, որուն զեղեցիկ պատրաստութեան քով կը տրոփէ քու սիրտդ եւ կը տեսնուի ազգն ու հայրենիքը սիրող մարդու քու հոգիդ ու գուրգուրանքը: Իսկ քու պատրաստած մանկական պատկերազարդ պատմութիւններուդ երեք շարքերը դեռ երկար ատեն պիտի կարդացուին համով-հոտով, բռնիկներու պահանջով ու մամիկներու լեզով:

Ու հիմա, Երուանդ, եթէ հակատագիրը քեզ կանչեց ու դուն կարգապահ սկառուտի պէս գացիր, երբդ բարի: Դուն Հ.Մ.Լ.Մ.ի ե՛ւ պաշտօնական, ե՛ւ անպաշտօն դեսպանն էիր:

Երուանդ, երբդ բարի: Բայց հաւատայ՝ վաղը նոր գայլիկներ պիտի գան անցած նամբուդ վրայ նոր լոյսեր վառելու:

ՄԿՐՏԻՉ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ - ՄԻԿԵ - ՄԱՐԴԵ

Լներեցող, եթէ կը հանիս պահ մը կանգ առ, զրուցենք: Դուք ձեր կեանքին ճամբուն վրայ երբեւիցէ հանդիպա՞ծ էք Մկրտիչ Մկրտիչեան անունով մարդուն, որ իր սրտակից ընկերներուն թէ սրտակից ժողովուրդին կողմէ փաղաքշական անունով կը կոչուի Միկէ:

Ընթացող, բարի մարդ, այս հարցումին պատճառը այն է, որ այս աշխարհին վրայ արդարութեան նժարը ծուած է, դէպքերն ու նուիրեալ դէմքերը շուտ կը մոռցըւին: Մէկը բան մը չյուշեց Միկէին մասին:

Բարեկամ, անակնկալի չգաս, չզարմանաս, եթէ ըսեմ, որ ես պատիկ յուշ մը պիտի գրեմ Միկէին մասին: Է՞ն, փառքերը փոխուած են, դարը փոխուած է:

Միկէն ինձմէ 19 տարիով փոքր եւ միակ եղբայրս է: Հօրս վկայութեամբ Միկէն Մկրոյենց տան Արթինին՝ հօրս հօրենքօր հարազատ նկարագիրը եւ նմանութիւնը ունի: Արթինը այնքան, քաջ ու խիզախ եղած է, որ գիւղին քիւրտերը կը դողային իրմէ: Հոս տեղին չէ երկարօրէն խօսիլ այդ մասին: Բայց օր մը օրանց Գեորգ Զաւուշ Յ օրով դոնախ կ'ըլլայ Մկրոյենց տունը: Երեք օրը անց Գեորգ Զաւուշ Արթինը հետը առած կը բարձրանայ լեռ: Իսկ ... մինչեւ օրս դեռ Արթինին հետքը կը փընտնենք:

Միկէ՝ ձախին:

Միկէ.

Ընթացող դիտէ Միկէն: Անոր դէմքին վրայ կարծես Սասնոյ վեհ սարերէն ու խորախոր ձորերը խորհուրդի են նստած: Կարծես սասունցի տղուն պատմութիւնը կը յուշեն, թէ Փուրպոլի մըցումներու ընթացքին ի՞նչ փորձանքներ եկած են Միկէի դէմքին ու բժշկական ի՞նչ կարեր նետած են հոն: Իսկ Միկէի հոգին այնքան պարզ ու այնքան զուլալ է, ինչպէս իր պապերուն Սէրնաթէ կոչուող աղբիւրը, որ սեպ լերան կողէն կը բխէր զերդ գեղչկական հոռովկել ու կ'երթար զովացնելու մշակը արդար ու Մկրոյենց տան դրախտային

պաղչան, ուր Մուսթաֆա Քեմալ փաշան անպատկառ քէֆի է նստած: Մինչ Միկէին խօսքը ժլատ է. ան ընդհանրապէս քիչ կը խօսի: Բնաւորութեան հարց: Բայց այդ քիչն ալ աղամանդի կարծրութիւն ու բիւրեղեայ նառագայթում ունի: Միկէին պապերը կու գան Սասուն աշխարհի քարձունքներէն եւ իրենց նկարագրին մաքրութիւնն ու աստուածային ծոռութիւնը ժառանգած են Միկէին:

Միկէն ծնած է 1941ին, պատմական ու հիւրամեծար Հալէպ քաղաքը ու նախակրթաբանի կրթութիւնը ստացած է տեղույն Ազգ. Սահակեան վարժարանէն: Վարժարան մը, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ական արտադրող դարբնոց մըն էր: Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկաուտութիւնն ու ֆութպուլ շատ բան կը պարտին այդ դպրոցին:

Միկէն շատ կանուխէն մտաւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերուն մէջ: Ան եղաւ գայլիկ, սկաուտ, սկաուտական պատույ առաջին խումբի ֆութպոլի խաղացող: Իսկ 1957ին հրաւիրւցաւ խաղալու Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալէպի Ա. խումբէն: Միկէն դեռ այդ տարիքին չարքաշ, տոկուն ու խիզախ խաղացող մըն էր: Իր ոճը բացառիկ էր, իսկ իր հարուածները շատ վտանգաւոր էին: Ան այն ատեն կը խաղար աշ ծայր ու իր վոլեները իրենց

կշիռ ունէին: Միկէն կրնար ֆութպոլիստի շատ մեծ համբաւ շահիլ, կրնար շատ մեծ անուն դառնալ, եթէ հարկ եղած ժամանակը յատկացներ ֆութպոլին: Բայց Միկէին հոգիին մէջ բնածին ու հոլովուող ազգային ապրումները, բուրքին հանդէպ ունեցած ատելութիւնը, թեև դեռ իրենց տրամաբանական հունաւորումը, ձեւն ու մարմինը չէին գտած, բայց արդէն կ'ապրէին իրենց փորորկումն ու պոռորումը: Այդ բոլորին աղբիւրը պէտք է փնտոել հօրս Ապրիլեան շարդերուն նկարագրութեան եւ Միկէին ընկերային շրջանակին մէջ: Մինչ հոգեկան այդ փորորկումներուն հետեւած դէպքերը առիթ չտուին, որ Միկէն հարկ եղած ժամանակը տրամադրէ ֆութպոլին:

Միկէն 1963ին անցաւ Լիքանան: Բայց հոն ալ երբեք չնախատեսուած հարցեր ծընունդ առին, բայց պէտք չեմ տեսներ անոնց մեկնաբանութեան մէջ մտնել:

Այդ բոլորով հանդերձ, Լիքանանի մէջ Միկէն նախ խաղաց Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պուրճ Համուտի առաջին կազմէն: Իսկ յետոյ ան հրաւիրուցաւ խաղալու Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պէյրութի առաջինէն: Այսու անվարան կըրնամ ըսել, որ ան դարձաւ լի-

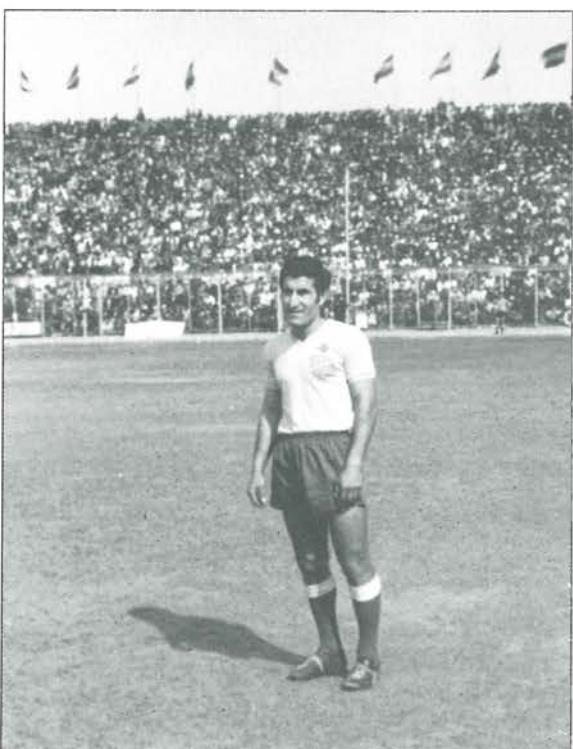
բանանեան ֆութպոլին լաւագոյն խաղացողներէն մէկը: Պէտք չեմ տեսներ այլ վկայութիւններ մէջբերել եւ ոչ ալ կ'ուզեմ տխուր դէպքեր յիշատակել: Ինծի համար Միկէն ֆութպոլի իր լաւագոյն ելոյթները ունեցաւ Հ.Մ.Լ.Մ.-Սուրիոյ եւ Հ.Մ. Ը. Մ. Երեւանի «Արարատ»ի մրցումներուն ընթացքին: Միկէն իր ֆութպոլի ասպարեզին վերջին տարիներուն ընտրուեցաւ խումբին խմբապետը:

Միկէն, ֆութպոլի կեանքէն զատ իր ներդրումը բերաւ նաև Հ.Մ.Լ.Մ.ի այլազան աշխատանքներուն: Ան գործեց իբրեւ Պուրճ Համուտի մասնաճիւղի վարչական, իբրեւ ֆութպոլի պատասխանատու ու նաև՝ քանի մը շրջան, որպէս ֆութպոլի շրջանային յանձնախումբի անդամ: Պէտք է ըսել, որ ան բոլոր պարագաներուն ալ եղաւ պարտականութեան գիտակից, լուրջ, հեղինակութիւն ունեցող սիրուած ու յարգուած մարդ:

Միկէն, իբրեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ական թէ իբրեւ մարդ, ազնիւ, համեստ ու մաքուր նկարագիր ուներ եւ միշտ պատրաստ էր ծառայելու, օգնելու: Իր խօսքը խօսք էր եւ երբեք առարկութիւն չէր վերցներ: Հակառակ քիչ մը չոր բնաւորութեան, գոնէ արտաքնապէս այդպէս էր, ան համեստ էր ու նուիրեալ Հ.Մ.Լ.Մ.ական: Իր զոհողութիւններուն դիմաց երբեք սակարկութիւն չըրաւ: Մնաց բարոյական բարձրութեան վրայ: Միկէն լաւ գիտէր, որ գաղափարականի տէր մարդը միայն պէտք է տար, միայն պէտք է նուիրուէր: Ու Միկէն միայն տուաւ, միայն նուիրուեցաւ: Նոյնիսկ խիստ էր անկարգապահ եւ շփացածութիւն ցուցադրող խաղացողներուն հանդէպ: Այս տողերը կը գրեմ ոչ թէ իբրեւ Միկէին եղբայրը, այլ, իբրեւ այդ շրջանի պատասխանատուներէն մէկը: Իսկ երկրորդ, Միկէին ընկերները լաւ գիտէին Միկէին պարկեցտութիւնը, Հ.Մ.Լ.Մ.ական անբասիր ոգին, խիզախ նկարագիրը: Ե՞ն, կեանք է, շատ քան կը մոռցուի: Բայց գուցէ այս մէկը մոռցած չըլլան, ֆութպոլի մրցումներու ընթացքին վայ որ հակառակորդ մը յանդրգներ Միկէին ընկերներէն մէկը ցաւցնել, Միկէն անպայման որ կու տար անոր դասը: Պարապի չէ ըսուած. «Միկէ, կրակէ ...»:

Լիբանանեան կոհիւներու ատեն, երբ հայութիւնը դիմեց ինքնապաշտպանութեան ազնիւ գաղափարին՝ իր ինչքն ու պատիւը, իր բարոյականն ու անունը բարձր պահելու համար, Միկէն եղաւ այն քաջ, այն խիզախ

տղան, որ կեցաւ կոիւներու առաջին ճակատին վրայ եւ իբրեւ պատասխանատու, ոռումքերու, փամփուշներու կրակին տակ վազեց դիբրէ դիբր. վազեց տկարին, անկարին քով՝ փայփայեց, խրախուսեց զինեալ տրղան. կամք տուաւ ու ներշնչեց: Միկեն կոիւներուն առաջին օրեն մինչեւ վերջին օրը մնաց պատրաստակամ, մնաց իբրեւ ուխտեալ զինուոր՝ պարտականութեան վրայ ամուր: Ան իր կեցուածքով, իր խիզախութեամբ, իր նուիրումով տիպար հայրենասերի գեղեցիկ օրինակը եղաւ:

Միկեն կեանքը: Կարծեմ չափազանցած չեմ ըլլար, եթէ ըսեմ՝ Միկեն կեանքը

**Միկէ (ոսքի, ձախէն Յրդը) Հ.Մ.Ը.Մ.ի Լիբանանի
ֆութապոլի վեթերան մարզիկներուն հնտ:**

Եղաւ գաղափարականի, նուիրումի, կամքի ու կարգապահութեան խորհրդանիշ, բայց հիմա, ես ալ չեմ գիտեր այդ կեանքին ազնընութեան թէ խիզախութեան ո՞ր դրուագով փակեմ՝ պակասաւոր այս էշը:

ԺԻՐԱՅՐՆ ԱԼ ՏՈՒԻՆՔ ՀՈՂԻՆ

- Պատրաստ բարեւի. դրօշը վար:

Ուխտեալներեն հատ մըն ալ գնաց այս աշխարհին: Ուխտեալներեն հատ մըն ալ գնաց՝ գաղափարական շահը ձեռքին, կրակը վառ:

Լուրը ծանր է. կապարի պէս ծանր ու կը ննջէ սրտերուն, հոգիներուն վրայ, ինչ-պէս գիշերը մոռայլ, ինչպէս սուզը մայրական:

Լուրը ծանր է, տիսուր է, սուզ է՝ սեւ, սրտակեղէք:

Ու սա պահուն, երբ կը փորձեմ երկու խօսք գրել, սիրտս արդէն կը դժկամի հնչելու, արտասանելու այն բառը տիսուր, սգաւոր, որ կը գուժէ կորուստը ծանր, մահը դժխեմ: Բայց,

Կեանքին մէջ պարագաներ կան, դէպքեր կան վեհ, նուիրական, երբ մարդ կը հարկադրուի յաղթահարելու յոյզն ու զգացումը հոգեկան, երբ մարդ կը խօսի, կը գրէ հակառակ իր կամքին, հակառակ իր ցաւող սրտին:

- Գայլիկ, ինչէ՝ շեփորը մահուան:

Եղբ. Ժիրայր Պոյանեանն ալ շիշեցաւ. օրերուն հետ՝ տակաւ հալեցաւ, հատնեցաւ: Ժիրայրն ալ գնաց այս աշխարհին՝ դեռ երիտասարդ, դեռ համակ աւիւն ու սէր:

Կ'ըսեն. մահը իր ճամբռով...

Մահն ալ անցորդ մըն է՝ պիտի գայ ու պիտի անցնի այս աշխարհին: Բոլորս ալ պիտի երթանք նոյն ճամբռով. մահուան ետեւեն: Բայց,

Կորուստներ կան, մահեր կան, որոնց հետ կրնաս տիրիլ, արտասուել. կրնաս երթի բարի ըսել ու՝ հաշտուիլ, թերեւնալ մահուան գաղափարին հետ: Մինչ մահեր ալ կան, որոնք երեւ ուզես իսկ մոռնալ, չեն մոռցուիր. կը մնան յիշողութեանդ մէջ, սրտիդ վրայ լուռ, բայց միշտ յուզող, ան-

մարմին, բայց միշտ ներկայ:

Ահա, այդ մահերեն մէկն է կ'անցնի:

- Գայլիկ, բաց էշը մատեանին:

Ու հիմա Ժիրայր,

Երբ բաց աչքերով՝ ափ մը հող նետեցինք դագաղիդ վրայ, երբ երթի բարի ըսելով ալ պիտի հետեւինք կեանքի օրենքին ու պիտի բաժնուինք՝ սիրտերը տիսուր, գլուխները հակ, ազնիւ տղայ, երեւ կրնաս պահ մը ե՛լ, նստէ՝ դամբանիդ եզրին ու լսէ՛ զիս:

Ես պիտի չխօսիմ քու միութենական թէ վարչական գործունեութեանդ մասին: Այդ

մեկը քող ընեն ուրիշներ: Ես պիտի փորձեմ քու կեանքեդ քաղուած կարգ մը պղտիկ տպաւորութիւններ պատմել Հ.Մ.-Լ.Մ.ի գայլիկներուն, սկառուտներուն արի եւ բոլոր անոնց, որոնք միութենական պարտականութիւն ունին հայ ժողովուրդին հանդէպ:

Ժիրայրին հետ յանախ կը հանդիպէինք հոն՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի գրասենեակին մէջ եւ կը զրուցէինք Հ.Մ.Լ.Մ.ը հետաքրքրող, յուղող հարցերու շուրջ: Կարծիքներու հակադրութեան պարագային ան երբեք չէր փորորկեր: Այլ, կը խօսէր հանդարտ, տրամաբանութեամբ, անկեղծօրէն: Իր խօսքերը պարզ էին, բայց անոյշ. համեստ էին, բայց շինիչ եւ օգտակար: Ժիրայր չէր խոռվեր, կը մնար խաղաղ, հոգեկան բարձրութեան վրայ ու կը շանար բացատրել, լուսաբանել միութենական կեանքին դժուարութիւններն ու կարելիութիւնները, որովհետեւ ան հոգիով մաքուր էր, բարի ու անշահանդիր: Որովհետեւ ան կը հաւատար, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ը պարտականութեան ունի հայ կեանքին հանդէպ եւ այդ պարտականութեան լաւապէս ծառայելու համար ան գործի դրաւ իր ազնիւ հոգին, բարի ժամանութիւնը:

անսահման անկեղծութիւնը: Ու շահեցաւ շատերուն համակրանքը: Ժիրայրը Հ.Մ.Լ.-Մ.ականի գեղեցիկ տիպարն էր:

Ամէն անգամ որ իր որպիսութիւնը կը հարցնէի՝ լաւ եմ կ'ըսէր: Օր մը տրտունչ չըրաւ, խոռվք չունեցաւ ու չտկարացաւ: Աննման կամք մը ունէր:

Առիթով մը բան մը գրած էի Հ.Մ.Լ.Մ.ի մասին: Երբ լսեց, «քեր կարդանք» ըստ: Այն ատեն, երկրորդ գործողութենէն ետք, ալ տունը կը մնար: Գացի: Բայց երանի գացած չըլլայի, երանի զինք այդ վիճակով տեսած չըլլայի: Բայց ինք, իր այդ վիճակին մէջ, դեռ Հ.Մ.Լ.Մ.ը կը մտածէր:

Օտար այս ափերուն վրայ, երբ ուխտելներուն թիւը տակաւ կը պակսի, Ժիրայր Պոյանեանի կորուստը մեծ վնաս մըն է Հ.Մ.Լ.Մ.ի ընտանիքին համար:

Ժիրայր, այս կեանքին մէջ դուն բոլորին հետ եղար բարի, եղար ժպիտ՝ բարի, հեզ ու անկեղծ: Իսկ հիմա, երբ դուն ալ չկաս, արցունքի տեղ, բող վարդ ու ծաղիկ ժպտին շիրիմիդ վրայ:

Ժիրայր, հողդ թեթեւ: Համբերութիւն ծնողքիդ:

ՍԱԱԹՇԻՆ

Տարի մը առաջ.

Գեշօր մը, երբ գեղեցիկ այս երկրին մէջ ամեն կողմ փամփուշտի ու ոռումքի որոտում կար, երբ արին կար ու մահուան սարսուն, հոս, Ճիւնիի Նոթրը Տամ հիւանդանոցին մէջ եղբայր Կարապետ Սաաթնեան լուռ ու մունչ աչքերը կը փակեր այս կեանքին:

Ազգականները, Հ.Մ.-Լ.Մ.ական եղբայրներ ու բարեկամներ, տխուր սրտով, ամեն վտանգ աչք առած, խուռներամ գացին Ճիւնի, իրենց յարգանքի վերջին տուրքը տալու այս մարդուն, որ իր կեանքին ամբողջ տեսողութեան իր առաւելագոյնն ու լաւագոյնը տուաւ իր սիրած միութեան՝ Հ.Մ.-Լ.Մ.ին, անոր միջոցով իր ազգին, հայութեան:

Սաաթնեան Կարապետն ալ թաղեցին: Մարդ մը պարտականութիւնը կատարած՝ գնաց այս աշխարհին:

Որքան ալ մահուան սուգին առջեւ մեր հոգին կը ցաւի, դարձեալ կարծէք ակամայ կը տարուինք բան մը փնտոել, գացողէն մեզի մնացած, մեզի յիշատակ:

Բան մը, բաժանումի ցաւը միխթարող:

Ու հիմա, երբ Սաաթին թաղեցինք հոն, Ճիւնիի շննիներուն տակ, հպարտօրէն կրնանք ըսել.- Սաաթին մեռաւ, բայց անոր ճգած յիշատակը երկար պիտի ապրի, որովհետեւ ան գեղեցիկ գործ մը, լաւ անուն մը ճգեց իր ետին: Ան չապրեցաւ

միայն իր անձին, իր եսին համար: Այլ, սիրեց մարդկութիւնը, սիրեց իր ազգը ու իր սիրտը տրոփեց այդ բոլորին համար:

Համեստ եր ու հեզ. առանց սակարկութեան տուաւ զոհողութեան իր բաժինը, իրեւ ազգային պարտաւորութիւն: Գիտակցօրէն իր կորովն ու ուժը տրամադրեց Հ.Մ.-Լ.Մ. ի վերելքին եւ յաջողութեան:

Սաաթնեան Կարապետ Հ.Մ.-Լ.Մ.ին եկաւ գիւղացիի անկեղծ ու պարզուկ հոգիով: Հ.Մ.-Լ.Մ.ը դարբնեց զինք իրեւ մարդ, բայց ինքն ալ իր կեանքին ամբողջ տեսողութեան գիտցաւ իր անձով Հ.Մ.-Լ.Մ.ը արժեւորել: Իրեւ մարդ բարձրացաւ ու Հ.Մ.-Լ.Մ.ն ալ բարձրացուց իր անձին հետ:

Սիրելի Սաաթի, թոյլ տուր այդպէս կոչել քեզ, որովհետեւ հիացողները քեզ այդ անունով նանցան ու այդպէս սիրեցին: Դուն այդ անունով իրենց ֆութպոլի քուրմը դարձար: Քեզ այդ անունով ծափահարեցին ու հիացան վրադ երկար տարիներ:

Լաւ կը յիշեմ. Հալէպ, երբ տակաւին պատիկ եինք ու ֆութպոլի խենթեր, Սաաթին իր բարձր հասակով, թիկնեղ ու հուժկու կազմով արդէն կը խաղար Հ.Մ.-Լ.Մ.ին, ու մենք շատ կը սիրեկնք իր գլխու հարւածները: 1932ին եր կարծեմ, երբ Դամակոսի մէջ կազմուեցաւ չերքեզներու հոչակաւոր ֆութպոլի խումբը, Սաաթին ալ ու-

րիշներու հետ մաս կազմեց այդ խումբին, միաժամանակ խաղալով Գամասկոսի Հ.Մ.Լ.Մ.էն: Այդ թուականներուն էր Սաարբին, ինչպէս նաև Օննիկները եւ Արմենները երկար ժամանակ Հ.Մ.Լ.Մ.ը յաղթանակէ յաղթանակ առաջնորդեցին՝ հապարտութեան գեղեցիկ ապրումներ շնորհելով մարզասէր երիտասարդութեան:

Ապա, Սաարբին կ'անցնի Պէյրութ: Պգտիկ դադարէ մը ետք զինք դարձեալ կը տեսնենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերուն մէջ: Միշտ պարտականութեան պատրաստ զինուոր ըլլար կարծես: Արդար պէտք է ըլլալ ըսելու, որ Պէյրութի Հ.Մ.Լ.Մ.ի յաղթանակներուն վերելքը կը սկսի իրմով: Արդարեւ, 1940ին իր խմբապետութեամբ Հ.Մ.Լ.Մ. կը տիրանար քաղաքապետարանի քաժակին: Հ.Մ.Լ.-Մ. առաջին անգամն էր, որ այդպիսի յաղթանակ մը կ'արձանագրէր: Սաարբին ֆրանսացի օրավարին ճեռքէն քաժակը առած ատեն, արդէն կու լար ուրախութեան առթած յուղումնէն:

Առիթով մը, շատ արդարօրէն, Հ.Մ.Լ.-Մ.ական դեկավար եղբայր մը կ'ըսէր. «Օննիկներու, Սաարբիններու տիպարով տղոց պէտք ունինք այս օրերուն»: Սաարբին ոչ միայն լաւ ֆութպոլիստ ու լաւ արլեք էր, այլ նաև ու մանաւանդ՝ իր համեստ ու օրինակելի բնաւորութեամբ ու պարկեշտ կեցուածքով, բոլորէն սիրուած ու յարգուած մարդ էր:

Սաարբին երբէք փառքի տիտղոսի ետեւէն չվագեց: Դրամը չէր խօսեր իր հոգիին. իր նպատակը գործին յաջողութիւնն էր, խումբին լաւ դասաւորումը, փոխադարձ սէրը, ներդաշնակ խաղարկութիւնը: Ու ինք, միշտ պատրաստ էր բանով մը օգտակար ըլլալու այդ յաջողութեան համար:

Խումբին երկար տարիներու խմբապետն էր: Ընտրութեան ատեն բոլորին նայուածքը իր վրայ կը սեւեռէր: Ու նոյն ատեն վախ մը կար.- Զըլլայ՝ որ մերժէ:

Ուրկէ այս մարդուն հմայքը: Ո՞ւր էր յաջողութեան տանող իր ուժը: Այս մարդուն ուժը իր աննման բնաւորութեան, իր մաքուր նկարագրին ու բարձր բարոյականին մէջ կը կայանար:

Ներգաղթի օրերուն, ազնիւ ու հայրենասէր այս հայուն սիրտը ուժգնօրէն տրոփեց Հայաստանի համար: Ուզեց Հայրենիք երբալ: Ուզեց զաւակները Հայաստանի խնամքին յանձնել: Ուզեց հոն, Մասիսի շուրքին տակ փակել իր աչքերը ու Հայաստանի հողին մէջ թաղուիլ: Բայց կարգը իրեն չեկաւ դժբախտաբար, ու զինք եւս յանձննեցինք օտար հողին:

Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղբայրներդ, ու բոլոր անոնք որոնք նանցան քեզ, միշտ պիտի յիշեն քեզ, բու տրեխններովդ ու շապիկովդ Հ.Մ.Լ.Մ.ականի, որուն համար երկար տարիներ կուրծքդ վահան ըրիր ու սլացիկ բոհիչքներով զայն վերերը բարձրացուցիր:

ՏՂԱՄ, ՀԱՄՈՆ Է Կ'ԱՆՑՆԻ

Լաւ կը յիշեմ
ֆութպոլի խենք
այդ տղան՝ Հա-
մազասպ Արգումանեա-
նը:

Ահա, երեւակայու-
թեան մեկ ոստումով յի-
սուն տարի ետ կ'երթամ:
Կ'երթամ անմոռանալի
Հալեպ քաղաքը, որ ջար-
դեն ազատած հայութեան
համար եղաւ վերքի բա-
լասան, եղաւ հայազարդ-
նումի ազնիւ օրրան,
եղաւ մարդակերտումի
մեծ դարբնոց, հայակեր-
տումի մեծ դպրոց, որուն
նմանը արտասահմանը չէ ունեցած:

Տարիներ առաջ էր: Առաւոտ էր, Մայիս-
եան անոյշ առաւոտ: Ցողի շիքը վարդի
շրթին բառած՝ դեռ կը քնանար անխոռվ:
Կենսատու արեւը ծաղիկներուն դեռ համ-
բոյր չէր տուած: Հ.Մ.Լ.Մ.ի դաշտին հնա-
մենի պահակը՝ Լեւոն ամմոն, դեռ բաց-
ւող օրուան աղօթքը չէր մրմնչած:
Բայց,

Առաւոտեան այդ վաղ ժամերուն, ար-
լորներու կանչին հետ, արդեն զարբնած էր
Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլի խաղը: Հոն՝ Հ.Մ.Լ.-
Մ.ի Ազիզիկի դաշտին վրայ, արդեն
կը վագվագէին գնդակին ետեւեն: Այդ ի՞նչ
զօրութիւն էր, այդ ի՞նչ սէր էր, որ այսօր
տարօրինակութիւն, խենքութիւն կը քուի:

Առաւոտեան այդ ժամուն Համոն արդեն
հնու էր՝ դաշտին մեկ անկիւնը, առանձին,
ճեռքերը գրպանը, աչքերը յառած թաւալող
գնդակին: Այդ պահուն Համոն, խորասուց-
ւած ինքն իր մէջ, կը մտածէր, թէ ի՞նչպէս

Համազասպ - Համո Արգումանեան աշէն առաջինը:
Սուրիոյ ֆութպոլի ազգային խումբին տարազով:

պէտք էր ֆենք ընել, ի՞նչպէս պէտք էր
գնդակը հարուածել, որպէսզի կարելի ըլ-
լար զայն նպատակին հասցնել:

Այն ժամանակները Համոն դեռ պատա-
նի էր ու դպրոց կ'երթար՝ հայ գիր, հայ լե-
զու սորպէլու: Համոյին մօր երազն էր՝
տղան «քան մը» եղած տեսնել: Բայց Համո-
յին դպրոցը առաւելաբար դաշտն էր, ու իր
գիրքը՝ կաշիկ գնդակը: Ֆութպոլի խենքին
համար ի՞նչ կար աւելի ուսանելի, ու ի՞նչ
կար աւելի հանելի, քան ֆութպոլի սէրն ու
ֆութպոլի արուեստը:

Այդ հին, անոյշ օրերուն, պատանի Հա-
մոյին երազն էր՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի առաջին խում-
բին խաղացող ըլլալ: Այդ օրերուն բոլորին
ներաշխարհը յուզող, շարժման դնող մո-
լուցք մը կար: Կարծես քնազդական մտա-
ծում մը, մղում մը կար մեզ դէպի ֆութ-
պոլ, դէպի սկառտութիւն, ու անոնց ընդ-
մէշեն դէպի հայն ու Հայաստան տանող:
Այդ էր մեր մոլութիւնը, - եթէ կարելի է

զայն մոլութիւն կոչել, -
այդ էր մեզ դեպի պայ-
քար մղող ուժը, դեպի
յաղթանակ առաջնոր-
դող զսպանակը: Ու,
մեզմէ շատերուն մէջ
անհատին եսը, ազգային
գիտակցութիւնը գոյն ու
ձեւ առին շնորհիւ ֆուր-
պոլի յաղթանակներէն
ծնած ինքնագիտակցու-
թեան:

Համոյին ֆութպոլը
կը զարգանար Հ.Մ.Լ.Մ.ի
սկառտական պատույ
Ա. խումբէն ներս: Այդ խումբը Հալեպի
Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլի դարբնոցն էր: Շնոր-
հիւ սկառտութեան կարգապահ ու գիտա-
կից դաստիարակութեան, այդ խումբէն
դուրս եկան բաւական մեծ թիւով խաղա-
ցողներ, ու տարիներով զօրացուցին Հ.Մ.-
Լ.Մ.ի Ա. խումբին կազմը: Համոն ալ եղաւ
այդ շատերէն մէկը, բայց այն քիչերէն,
որոնք երկար ժամանակ ծառայեցին Հ.Մ.-
Լ.Մ.ի վերելքին ու փառքին: Այդ տղաքը՝
համեստ Համոները, շատ բան տուին Հ.Մ.-
Լ.Մ.ի պատմութեան գեղեցկագոյն էջերու
կերտումին համար:

1940ին էր, որ Համոն՝ դեռ 16 տարեկան,
կ'առնուեր Հ.Մ.Լ.Մ.ի Ա. խումբէն ներս:
Նոյն օրերուն, եղը Լուտեր Մասպանան-
եան, եղբայրաբար յորդոր տալէ ետք,
կ'աւելցներ. «Համօ, կը յուսամ պիտի ար-
ժեցնես վրադ դրուած յոյսերը»: Այդ քուա-
կանէն ետք, Համոյին համար սկսաւ ֆութ-
պոլի իսկական վերելքը: Կարճ ժամանակի
մը ընթացքին ան ոչ միայն կրցաւ լաւապէս
արժեցնել իր վրայ դրուած յոյսերը, այլ՝
դարձաւ Սուրիոյ եւ Լիբանանի փնտոուած
ծախ ծայրի խաղացողը: 1942էն սկսեալ եւ
երկար տարիներու տեսողութեան ան մաս
կազմեց Հալեպի եւ Սուրիոյ ազգային
խումբերուն:

Նաեւ, տեղական խումբեր յանախ
կը զօրանային իրմով: Համոն ֆութպոլի
խումբերու հետ յանախ այցելեց օտար եր-

1940. Համազասպ - Համօ Արզումանեան աշէն առաջինը:

կիրթեր՝ Յունաստան, Եգիպտոս, Թուրքիա,
Պաղեստին, Լիբանան: Ուր որ գնաց, Հա-
մոն իայ անունը եւ Հ.Մ.Լ.Մ.ը հետը տա-
րաւ: Շնորհիւ իր գեղեցիկ խաղին, իր կար-
գապահ ու գիտակից կեցուածքին՝ շատեր
հմայեց, լաւ յիշատակներ ձգեց, բարձրա-
ցաւ, գնահատուեցաւ ու իայ անունն ալ
իրեն հետ բարձրացուց: 1940էն 1948 քուա-
կաններուն Հալեպի Հ.Մ.Լ.Մ.ը ունեցաւ իր
զօրաւորագոյն կազմը: Համոն մաս
կը կազմէր այդ խումբին, որ իր ներդաշնակ
ու հիանալի խաղարկութեամբ կրցաւ եր-
կար տարիներ պահել Հալեպի ախոյեանու-
թիւնը: Այդ խումբին մէջ Համոն սարսափն
էր հակառակորդ բերդապահին: Այն գնդա-
կը, որ Արմէնը պիտի «Փիկ՝ ր» ու Համոն
պիտի քաշէ՝ ր, այդ գնդակը վտանգ
կը դառնար հակառակորդ բերդին գլխուն: Այս երկու խաղացողները այնքան ներդաշ-
նակ, այնքան սերտուած խաղ մը ունեին,
որ «աչքերնին գոց» գիտէին, թէ գնդակը
ուր պիտի տրուի: Խաղը իրենց համար դար-
ձած էր տեսակ մը հաշիւ՝ քանի-քանի ան-
գամ չափուած-ձեւուած: Ու մարդ կը զմայ-
լէր անոնց խաղանքին:

Համոյին խաղը առաւելաբար մտքի
խաղ էր: Ան ունէր իր անհատական ոնք՝
նրբութեամբ ու սրամտութեամբ համեմ-
ւած: Իր գաղտնի տրիփլները հմայք, իսկ
զօրաւոր հարուածները իրենց ծանր կշիռը
ունեին կոլերու նժարին վրայ: Խումբէն
ներս Համոյին ներկայութիւնը յաջողու-

թեան խթան մըն էր:

1952ին՝ խումբի
խմբապետ:

Ու այս երիտա-
սարդը մօտ տասն-
հինգ տարի լուր ու
մունչ, կարգապահ
եւ գիտակից նուի-
րումով ծառայեց Հ.-
Մ.Լ.Մ.ին ու յաճախ
փայլ տուաւ անոր աշ-
խատանքին, անոր
նպատակին:

Համոն ֆուրդպո-
լեն զատ նաեւ լաւ

փինկ-փոնկ կը խաղար ու յաջորդաբար
երեք տարի, 1945, 1946, 1947ին շահեցաւ
Հալեպի ախոյեանութիւնը: Իսկ վերջին
տարին, եղբ. Նուպար Գոնտրանեանի հետ
շահեցան զոյգի ախոյեանութիւնը: Ան կը
կիրարկեր նաեւ գունդ նետելու եւ մեկ քայլ
ոստումի խաղերը: Եթէ չեմ սխալիր,
1944ին էր, որ շահեցաւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Նաւա-
սարդեան խաղերու մեկ քայլ ոստումի
առաջնութիւնը:

Այսօր անոյշ այդ օրերուն վրայէն տա-
րիներ եկած ու անցած են: Համոն ալ ան-

1945. Խել Ալիի մէջ, եղբայրներ Մանուկ
Գաթրճեան, Նուպար Պոյաճեան, Ալեքսան
Փիլաճեան, Յակոբ Աֆարեան, Երուանդ

Յովհաննէսեան եւ Համազասայ:

ցաւ, հինցաւ, դարձաւ
երեկ: Համոն ու Հա-
մոնները եղան պատ-
մութիւն՝ գեղեցիկ,
փառաւոր: Անոյշ այդ
տղաքը շատ բան
տուին մեզի ու գա-
ցին: Ու այսօր եթէ
հարց տանք, թէ այդ
տղաքը ի՞նչ տարին,
ի՞նչ առին մեզմէ,
պիտի ըստմ.- Միայն
ծափ:... Ու հիմա...

Ալ չեմ երեւակա-
յեր: Հիմա՝ կը տես-
նեմ ալեհեր մարդ մը, որ երբեմն կ'անցնի
մայրին վրայէն: Կը նայիմ կարօտագին:
Կ'անցնի կորաքամակ, կարծես աշխարհին
բեռը ածած ըլլայ շալակին: Կ'անցնի ան-
շուր, կ'անցնի խոհուն. կարծես մոռցուած
է աշխարհին, կարծես քեն ըրած է աշխար-
հին:

Ու նորէն՝ բնագդօրէն կ'երթամ հին
երազին, կ'երթամ փառահեղ հին օրերուն,
ու սրտիս խորէն, ուժգնօրէն կը ճայնեմ:

- Տղա՛ս, նայէ՛, Համոն է կ'անցնի:

ՄՈՒԽԸ ՄԱՐԷ ՄԱՆՈՒԿԸ

Հայեաքին մարզական կեանքէն ներս, ֆութպոլի սիրահարներուն համար սովորութիւն դարձած էր Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի ներկայացուցչական խումբին ճախ յետսապահ Մանուկ Յովհաննեսեանը «Մուխը Մարէ Մանուկ» կոչել: Թէեւ շատերը չեին գիտեր, թէ այս «Մուխը Մարէ» յորջորջումը ուրկե՛ ուր եկած եւ փակած էր Մանուկին նուրբ, անմեղութիւն խորհրդանշող անունին քով: Բայց ի՞նչ էր մեղքը այդ մարդոց, երեւ ֆութպոլի դաշտերուն վրայ թէ ֆութպոլի շուրջ դարձած խօսակցութիւններու ընթացքին այդ ածականով նաև չափահարած էին Մանուկը եւ ան միայն այդ անունով դրոշմուած էր իրենց մտքին մէջ: Նոյնիսկ երեւ պատահէր, որ խօսակցութեան մը ընթացքին Մանուկը յիշատակէին իր խսկական անուն-մականունով՝ ան շատերուն համար պիտի մնար անծանօթ: Մինչ Մանուկը, գիւղացիի հոգերանութեամբ մեծցած այդ տղան, որ շատ պարզ ու համեստ հոգի մը ունէր, երբեք առարկութիւն չէր կատարեր այդ յորջորջումին համար եւ կարծես ինքն ալ գոհ էր այդ յորջորջումէն: Ուրեմն անցնինք:

1940ական թուականներուն, ատկէ քիչ մը առաջ թէ քիչ մը ետք, Հալեպ քաղաքի ֆութպոլի կեանքէն ներս Խնիոն Սփորթիվ կոչուող ֆութպոլի խումբը տիրական ուժ մըն էր: Մանաւանդ ֆութպոլի պայքարը սուր էր Հ.Մ.Լ.Մ.ի եւ Խնիոն Սփորթիվի միջեւ:

Եղբ. Մանուկ Յովհաննէսեան - «Մուխը Մարէ Մանուկը».
ոտքի, ձախէն Յրդը:

Խնիոն Սփորթիվի կազմէն կը խաղային անուանի քանի մը խաղացողներ, որոնք կը կոչուէն Արտաւազդ, Արրահամ (ոչ մնայուն), Ապտալլա Թառուիլ, Ֆեթրուի, Ահմէտ Ճումաա եւ դեռ ուրիշներ: Այդ շրջանին, երբ Սուրիոյ եւ Լիրանանի մէջ դեռ արհեստավարժ խումբեր չկային, ի մտի ունինք միայն Դամասկոսի զինուորական խումբը, Արտաւազդը մեծ ժողովրդականութիւն ունէր եւ կը վարձատրուէր իր խաղերուն համար:

Արտաւազդը ունէր ֆութպոլիստի մը համար անհրաժեշտ գրեթէ բոլոր յատկութիւնները: Մանաւանդ ան շատ խելացի ու խորամանկ խաղացող մըն էր, որ հակառակորդին բերդին առջեւ, նեղ պարագաներու մէջ, երբ հակառակորդ յետսապահներով շրջապատուած կ'ըլլար, գիտէր ստեղծել ու հիացնել հանդիսականը: Անոր հասակը, ֆիզիքական կազմը տեղին էին, բայց իր նուրբ խաղը, իր բաքրիքը բացարձակօրէն յենուած չէին ֆիզիքական յատկութիւններու միջամտութեան վրայ: Մանաւանդ

տրիպոլերու իր ոճը այնքան կարե ու անակնկալ էր, որ կարծես գնդակը մագնիսած էր իրեն ու կ'երթար իր ետեւեն:

Ֆուրբուլիստ Արտաւագդ Մարութեանի հասցեին ըստած գովասանքի այս քանի մը խօսքը բող երեք չափազանցութիւն չըուի: Ուստի,

1943 թուականն էր: Հալեպի Քաղաքապետութեան Բաժակին գծով իրարու դէմ պիտի մրցեին Հ.Մ.Լ.Մ.ի եւ Իւնիոն Սփորթիվի ֆուրբուլի կազմերը: Մրցումը տեղի

պիտի ունենար Հ.Մ.Լ.Մ.ի Ազիգիեի թիթեղապատ դաշտին վրայ: Զիաւոր ժամանակը առաջ կը հսկեր դաշտին շուրջ բոլորը: Դաշտը ժամանակին առաջ լեցուած էր հանդիսականերով: Թրանսացիները, մանաւանդ իրենց զինուորական դասը, բաւական աչքառու ներկայութիւն էին թէ՝ իրենց բիով եւ թէ ալ իրենց դիրքորոշումով: Իրենց գլխաւոր բացագանձութիւնն էր՝ «Ուխսկի», «Ուխսկի»...: «Ուխսկի» բառը Հ.Մ.Լ.Մ.ի նշանաւոր խաղացող Վազգենին անուան փաղաքշական ձեւն էր: Նաեւ պէտք է ըսել, որ այդ խաղին Վազգենն ալ գերազանցեց ինքնզինք՝ մանաւանդ իր աննման բոխչքներով:

Մրցումէն առաջ, հանդերձարաններէն ներս, երբ խաղացողները իրենց պատասխանատուներուն վերջին թելադրանքները կը ստանային, Հ.Մ.Լ.Մ.ի պատասխանատուն՝ եղը. Լուտեր Մասպանանեանը մէկ կողմ կը կանչէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի յետսապահ խաղացող Մանուկ Յովհաննէսեանը ու կը սկսի պատուէր տալ անոր: Այստեղ խօսքը կու տանք Մանուկին:

«Երբ եղը. Լուտերը զիս հեռացուց խումբէն. տպաւորութիւնս այն եղաւ, որ ան խաղարկութեանս շուրջ թելադրանքներ պիտի ընէ, բայց անակնկալի եկայ, երբ ան բոլորովին այլ հարցով ու այլ շեշտով սկսաւ իր խօսքը: Եղբայր Մանուկ, զիս լաւ

Եղբ. Մանուկ ոտքի, աջէն 2րդը:

մտիկ ըրէ, այսօր մրցումին գլխաւոր պարտականութիւնը պիտի ծանրանայ ուսերուդ վրայ, որովհետեւ խաղին նակատագիրը առաւելաբար կախեալ պիտի ըլլայ քեզմէ: Եթէ դուն կարենաս լաւ կատարել վրադ դրուած պարտականութիւնը այն ատեն մեր յաղրանակը շատ հաւանական կը դառնայ: Ուստի,

«Մանուկ, այսօր խաղին ընթացքին պարտականութիւնդ միայն Արտաւագդը բոնել պիտի ըլլայ: Դուն միայն Արտաւագդով պիտի զբաղիս: Արտաւագդը ուր որ գնաց, դուն ալ անոր ետեւեն պիտի երթաս եւ պիտի չճգես որ ան շարժի: Մանուկ, կը հասկնա՞ս ըսածս, կը հասկնա՞ս միորս. այսօր դուն Արտաւագդը աքցանի մէջ պիտի առնես ...

«Կանգնեցաւ, շունչ մը առաւ ու աչքերուս մէջ նայեցաւ: Կարծես ուզեց գիտնալ իր խօսքին ճգած տպաւորութիւնը: Իրականութեան մէջ ես եղբայր Լուտերին կարգ մը բառերուն իմաստը չէի հասկցած, բայց ամէն անգամ որ ինձի հարց կու տար, թէ հասկցա՞ր, ես թէ՝ գլխու դրական շարժումով եւ թէ խօսքով կ'ըսէի՝ այն՝ եղբայր Լուտեր, հասկցայ: Վերջաւորութեան ան խօսքին շեշտը աւելի զօրացնելով, շարունակեց.

«Մանուկ, այսօր դուն Արտաւագդին մոլխը պէտք է մարես: Այսօր դաշտին վրայ Արտաւագդը որպէս խաղացող պէտք

չե գոյութիւն ունենայ, Մանուկ, եթէ հասկցար միտքը՝ գնա՝ գործիդ:»

Վերջին պատուերը ծանր էր. Սահակեան վարժարանի երկրորդ թէ երրորդ դասարանէն ելած տղան թէեւ լաւ չէր հասկնար եղբայր Լուտերին բառերուն նշանակութիւնը, բայց ան մտածումներու մէջ ինկած՝ գլուխը վեր կ'առնե ու ինքնավստահ, վնասական շեշտով մը կը պատասխանէ.

- Այո՛ եղբայր Լուտեր, այսօր ես Արտաւագդին մո՛ իխը պիտի մարեմ եւ կօշիկներն ալ ձեռքը պիտի տամ...

Եւ ահա, այդ լարուած մթնոլորտին մէջ եւ հանդիսականներուն բուռն բացազանչութեան տակ, երկու խումբերը կ'իշնեն դաշտ տարիներու իրենց մըցակցութեան հաշիւը մաքրելու համար: Ո՞ր խումբը պիտի յաղթէր, որ խումբը պիտի տիրանար Քաղաքապետարանի տրամադրած այդ գեղեցիկ բաժակին, որ դրուած էր հոն, պատոյ սեղանին վրայ, Սուրբիոյ հերոս Խպրահիմ Հանանոյի առջեւ:

Խաղին առաջին վայրկեաններուն իսկ Մանուկ, որ կ'երեւի բառերուն իմաստեն աւելի հասկցած էր իրեն տրուած պարտականութեան միտք բանին, ուժգին հարուած մը կ'իշեցնէ Արտաւագդին ոտքին, որ գնդակը առած կը փորձէր ճեղքել Հ.Մ.Ը.-Մ.ի յետսապահ գիծը: Երկու խաղացողները ծուռ-ծուռ կը նային իրարու, բայց խաղը կը շարունակուի: Քանի մը վայրկեան անց, այս անգամ օդէն եկած գնդակի մը առիթով Մանուկին եւ Արտաւագդին միշեւ տեղի կ'ունենայ զօրաւոր բախում մը, որուն հետեւանքով Արտաւագդ կ'իյնայ գետին: Բայց ան չի բաւարարուիր իրաւարին ի նպաստ իրեն տուած ազատ հարւածով, այլ ինք կը սկսի ազդարարել.

- Մանուկ, մաքուր խաղցիր, այլապէս...

Մանուկ պատասխան չի տար, միայն գլուխը կը շարժէ ու կը խնդայ քիրին տակէն: Բայց ան Արտաւագդին պոչը չի ճգեր. Արտաւագդը ո՛ւր որ է՝ ան ալ հո՛ն է, քովը, անոր մօտ, անոր քայլերուն հետ քայլ պահած, աչքերը յառած անոր աչքերուն, շարժումներուն ու պատրաստ՝ վնասական քայլ

Եղբ. Մանուկ Յովհաննէսկան:

մը առնելու: Մանուկին սրունքները երկար են ու յանախ աքցանի դեր կը խաղան՝ արգելք կ'ըլլան Արտաւագդին խաղին: Ան պահ մը կը փորձէ հակագդել, բայց կը բախի Մանուկին վնասական, կարծր կեցուածքին: Ուստի, ալ կը զգայ, որ այդ օր անախորժ, անբնական բան մը կը դառնայ իր շուրջը, իր անձին հետ: Արտաւագդ այդ կացութեան առջեւ պահ մը կը մտածէ, բայց չ'ուզեր իր վարկեն բան մը տեղի տալ ու քիչ մը չոր ու քիչ մըն ալ շղային ձայնով կը յարէ.

- Լակոտ, ի՞նչ կը դառնաս շուրջս, ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ... է՞ն, շատ եղաւ ըրածդ...

Ու լակոտ բառը բանի մը անգամ կը բգայ Մանուկին ականչին մէջ: Նոր Գիւղի հոգիով մեծցած այդ տղան ալ գաւարը լեցուած կը համարէ ու պահ մը ինքնինք մոռցած, ծուռ-ծուռ կը նայի Արտաւագդին ու հեգնական ձայնով մը կը պոռքկայ.

- Խաւանա Արտօ, եթէ մինչեւ հիմա չհասկցար թէ ի՞նչ կ'ուզեմ քեզմէ, հիմա հասկցիր, իրահանգուած է ինձի, այսօր ես քու մուխդ պիտի մարեմ: Այո՛, ես քու

մո՛ւխդ պիտի մարեմ... Այն ատեն պիտի հասկնաս, թէ ի՞նչ կ'ուզեմ քեզմէ եւ ո՞վ է լակոտը:

Այդ վայրկեանէն սկսեալ կարծես Արտաւագդը ալ գոյութիւն չունէր դաշտին վրայ: Կարծես մտածումներու մէջ ինկած շուք մը ըլլար այդ նշանաւոր խաղացողը՝ Արտոն, որուն կորովը քանդած էր այդ գիւղցի տղան՝ Մանուկը:

Այդ օր Հ.Մ.Լ.Մ.ը յաղթեց Իւնիոն Սփորթիվին ու բաժակը առաւ Սուրիոյ հերոս զաւակին՝ Իպրանիմ Հանանոյի ձեռքեն: Իսկ այդ օրուընէ սկսեալ Մանուկին

անունին քով ածական մը աւելցաւ ու Մանուկը դարձաւ «Մուխը Մարէ Մանուկ»: Ու այդ ածականով ալ դարձաւ հանրածանօթ:

Մանուկ, գիտե՞մ, այս գրութիւնը ուշացած է. օրին չէ եղած: Է՞հ, հայ կեանքը շատ բաներ մոռցնել տուաւ... նաեւ հպարտօրէն կ'ըսեմ. ձեր սերունդը գովասանք սպասող չէր... հիմա բող հոգիդ խաղաղութեան մէջ հանգչի: Բայց վստահ եղիր, եթէ առիթը ներկայանայ, դեռ կը խօսինք, կը պատմենք այդ անցեալէն, որ շատ անոյշ, համակ սիրտ ու սէր էր:

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԱՀԻՆԵԱՆ ՄԱՐԴՈՒՆ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆԸ

1 963 թուականեն սկսեալ որոշ տարակարծութիւն ծայր կ'առներ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Լիբանանի երկու մասնաճիւղերուն՝ Պէյրութի եւ Պուրճ Համուտի վարչութիւններուն միջեւ։ Թեւ տարօրինակ, բայց իրաւ։

Տարակարծութիւնը ծնունդ կ'առներ այն իրողութենեն, որ վերեւ յիշուած թուականեն ըսկրսեալ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պէյրութի մասնաճիւղին ֆութպոլի Ա. խումբին խաղացողներուն մեծ մասը կ'առնըւէին Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պուրճ Համուտի մասնաճիւղին խումբերէն։

Ժամանակի ընթացքին խաղացող առնելու հարցը կը սկսէր իր ժիւտական անդրադարձը ունենալ Պուրճ Համուտի մասնաճիւղին ֆութպոլի խաղացողներուն եւ պատասխանատուներուն հոգեբանութեան վրայ։ Մանաւանդ, երբ նկատի ունենանք, որ խաղացողները կ'առնուէին առանց Պուրճ Համուտի վարչութեան գիտակցութեան։ Վերջապէս, ժամանակի ընթացքին այս հարցերը պատճառ կը դառնային, որ 1966ին Պուրճ Համուտի վարչութի նը սկսէր պահանջել՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պէյրութի մասնաճիւղին ֆութպոլի Ա. խումբը դեկտիվ մարմնին մակամի իրաւունք։ Բայց Պէյրութի վարչութիւնը կը մերժէր նման պահանջի մը ընթացք տալ։ Երեն համար այդ խումբը իրն եր եւ իր անունով արձանագրուած էր Լիբանանի ֆութպոլի ֆետերասիոնին քով։ Նաեւ այդ խումբին կազմութենեն ասդին քանի մը տասնեակ տարի ինք եղած է խումբին ամբողջական պատասխանատուն։ Ուստի ան արդարացի որեւէ պատ-

Տորթ. Յակոբ Պէրակեան, Յովհաննես Շահինեան և Լուտէր Մասպանաճեան։

նառ չէր տեսներ, որ քոյր մասնաճիւղ մը մասնակից դառնար իր խումբը ղեկավարելու իրաւունքին։ Եսկ խաղացող առնելու հարցին գալով, ան կ'առարկէր ըսելով, թէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի բոլոր մասնաճիւղերը կ'աշխատէին նոյն նպատակներու յաջողութեան համար եւ կ'աւելցնէր, թէ Պէյրութի ֆութպոլի Ա. խումբն ալ կը ծառայէր նոյն նպատակներուն։ Ուստի, այդ տուեալներէն մեկնած՝ այդ խումբը կը նկատուէր բոլոր Հ.Մ.Լ.Մ.ականներու խումբը եւ այդ հանգամանքէն թելադրուած՝ բոլոր մասնաճիւղերը պէտք է պարտաւորութիւն զգային ֆութպոլի խաղացող տրամադրելու Պէյրութի ֆութպոլի Ա. խումբին։

Մօտաւորապէս այս էր Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պէյրութի մասնաճիւղին կեցուածքը խաղացող տալու եւ չտալու հարցին շուրջ։

Թեւ միութենականօրէն որոշ իրականութիւն կար այդ առարկութեան եւ կեցւածքին մէջ։ Բայց Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պուրճ Հա-

Մինչ նոյն հարցին շուրջ երկու մասնա-
նիւղերուն՝ Պէյրութի եւ Պուրբ Համուտի
ունեցած հանդիպումները արդիւնք մը չէ-
ին տուած: Երկուստեք կեցուածքները
կը մնային նոյն կետին վրայ: Նոյնիսկ
Պուրբ Համուտի մասնաճիւղը երբեմն կը
հասկցնէր, թէ ինք կը մտածէր իր ֆութպո-
լի խումբը Ա. դասակարգ բարձրացնելու
մասին: Թէեւ շատ հաւանական է, որ Հ.Ս.-
Լ.Մ.ի Լիբանանի Շրջանային Վարչու-
թիւնը ընթացք պիտի չտար նման քայլ մը
առնելու:

Նաեւ հոս պարտք կը զգամ նշելու, որ
Հ.Մ.Լ.Մ.ի Լիբանանի բոլոր մասնաճիւղե-
րը կը ծառայէին նոյն տեսլականին ու նոյն

1974. Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պորբ Համուտի Փոթոպոլի Ա. Խումբը:

նպատակներու յաջողուրթեան համար: Իսկ այդ տեսլականը եւ այդ նպատակները ընդհանրապէս իրենց ուղեգիծն ու մղիչ ուժը կ'առնեին Հ.Մ.Ը.Մ.ի Լիբանանի Շրջանային Վարչութենեն, որուն տեսութիւններուն պաշտպանն ու դրանուրողը ընդհանրապէս կ'ըլլար եղը. Յովհաննես Շահինեան: Իսկ եղը. Յովհաննես Շահինեանի համար կենսական նշանակութիւն ունեցող հարցը Հ.Մ.Ը.Մ.ի նպատակներուն յաջողութիւնն էր: Իսկ այդ նպատակները յաջողուրթեան տանելու համար, իր հայեցողութեամբ պէտք է աշխատանք տարուեր կեդրոնացեալ դրութեամբ: Այսինքն բազում մեքենայ, բայց մեկ ուղեցոյց. մեկը բոլորին համար եւ բոլորը մեկին համար նշանաբանով: Հ.Մ.Ը.Մ.ի Լիբանանի արլեքը արդեն որդեգրած էր աշխատանքի այդ համակարգը: Կեդրոնացեալ ղեկավարութեան ենթակայ արլեքները ի պահանջեալ հարկին կը փոխանցուեին մեկ մասնաճիւղին երկրորդ մասնաճիւղ:

Հետագային կեանքի պայմանները եկացոյց տալու, որ այդ օրերու Շրջանային Վարչութիւնը որոշ պատճառ ուներ այդպէս մտածելու եւ աշխատանքի այդ ձեւը որդեգրելու, որովհետեւ Լիբանանի հայութեան եւ ի մասնաւորի պէյրութահայութեան տնտեսական մակարդակին բարեկաւումը սկսած էր իր ժխտական անդրադարձը ունենալ հայ բարեկեցիկ ընտանիքներու զաւակներուն կենցաղին վրա։ Անոնց զա-

ւակները սկսած էին կամաց-կամաց հեռանալ միութենական կեանքեն: Անոնք այլեւս այլ խաղերու եւ ընկերային այլ միշավայրերու մէջ կը փընտուի ին իրենց հանոյքն ու ժամանցը:

Մինչ Պուրբ Համուտին սերունդին համար հարցը դեռ այլ էր: Պուրբ համուտի հայահոծ միշավայրը թէ միշավայրին մէջ ընկերային թէ գաղափարական շրջանակները իրենց գերակը-շիո ազդեցութիւնը ունեին հայ նորահաս սերունդներու դաստիարակութեան՝ ընկերային եւ ազգային ընկալումներուն թէ սովորութիւններուն վրայ:

1964 թուականէն սկսեալ Պուրբ Համուտի մէջ հիմնուած Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան Գոլենին ուսանողութիւնը արդէն սկսած էր ազգային թէ գաղափարական հունտերով ուռնանալ: Այդ հայանպաստ տուեալները իրենց դրական անդրադարձը պիտի բերէին հայ կեանքին: Եւ բնականօրէն այդ կենսալի բերքէն առաջին օգտը-ւողներէն պիտի ըլլար Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պուրբ Համուտի մասնաճիւղը:

Կողմերը այս դրութեան մէջ էին, երբ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Լիբանանի Շրջանային Վարչութիւնը խորհրդակցական ժողովի հրաւիրեց ֆութպոլի հարցին առնչակից երեք վարչութիւնները՝ Շրջանայինը, Պեյրութին ու Պուրբ Համուտը: Այս ժողովին Պուրբ Համուտի վարչութիւնը կը ներկայանար մէկ կեցուածքով՝ պահանջատէրի իրաւունքով եւ այդ իրաւունքին պաշտպանը պիտի ըլլար վարչութեան փոխ ատենապետ եւ ֆութպոլի պատասխանատու եղբ. Սամուել Մկրտիչեան: Եղբայր մը, որ այդ օրերուն, միութենական կարծր կեցուածք ունեցողի վարկը կը վայելէր:

Ուստի այդ օր ծանր մթնոլորտ կը տիրէր ժողովարահէն ներս, ուր երեք վարչու-

**Աճյունը երրորդութիւնը. Լուտեր Մասպահաճեան,
Վահաճ Տօնապետեան, Յովհաննէս Շահիմեան:**

թիւններու անդամները նստած էին՝ լուռ ու մտախոհ: Կարծես դժուարին հարց մը դրուած էր իրենց առջեւ եւ իրենք պարտաւոր էին լուծելու զայն: Եւ իրապէս այդպէս էր: Անոնք հրաւիրուած էին հոն՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պեյրութի մասնաճիւղին ակումբը՝ միասնաբար խորհրդակցելու եւ միասնաբար եզր մը գտնելու Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պեյրութի Ա. խումբը դեկավարելու հարցին, որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի երկու վարչութիւններուն՝ Պեյրութի եւ Պուրբ Համուտի միշեւ ծագած տարակարծութիւնը միայն կը վնասէր Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլի վարկին: Մինչ Փուրպոլը Հ.Մ.Լ.Մ.ի ազգային նպատակներուն սատարող գլխաւոր ազդակներէն մէկն էր: Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլի յաղթանակները՝ հայ ժողովուրդին յաղթանակները կը նկատւէին ու նաև՝ անոր ուրախութեան, ազգային հպարտանքին առիթ տուող գեղեցիկ գործնները: Հայ ի՞նչ երիտասարդներ եկած են Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերը եւ իրենց գեղեցիկ խաղով եւ իրենց սքանչելի խոյանքներով հմայած, խրախուսած են հայ զանգւածները եւ ազգային կրակ վառած են անոնց հոգիին մէջ: Այս տուեալներուն լաւատեղեակ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդը չէր կրնար անտարեր եւ կամ հարեւանցի անցնիլ ֆութպոլի հարցին վրայէն:

Ժողովարահէն ներս արդէն սուր վիճաբանութիւն մը ծայր տուած էր երկու ժողովականներու միշեւ: Անոնցմէ իրաքան-

չիւրը կը շանար իր տեսակէտին առաւելութիւնները եւ օգտակարութիւնները ապացուցանել: Բայց երկուքն ալ շատ կարծր էին իրենց տեսակէտին վրայ: Մեկը միւսին բան մը զիշելու որեւէ տրամադրութիւն ցոյց չէր տար: Օտար ունկնդիր մը պիտի ենթադրեր, որ անոնք շատ յամառ ու եսասէր մարդիկ են: Բայց այդպէս չէր: Ոչ մէկ խօսք, ոչ մէկ կասկած կարելի էր ունենալ անոնց հոգիին մաքրութեան, անոնց անկեղծութեան եւ անշահախնդրութեան վրայ: Անոնց այդ կեցուածքը կը բխէր պարզապէս Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլին կառոյցը լաւ հիմներու վրայ դնելու մտահոգութենէն:

Բայց դժբախտաբար այդ վիճարանութեան մէկ տաք պահուն պատահեցաւ չսպասուած անակնկալը՝ ծանր ու մտահոգիչ դէպքը: Դէպք մը, որուն նմանը գուցէ չէ պատահած Հ.Մ.Լ.Մ.ի ամբողջ պատմութեան ընթացքին: Այդ դէպքը պատահեցաւ հետեւեալ պարագաներու մէջ:

Երբ եղր. Սամուել Մկրտիչեան իր տեսակէտին պաշտպանողականը կ'ըներ, քերեւս այդ պաշտպանողականը քիչ մը երկարած ըլլար, յանկարծ եղր. Յովհաննես Շահինեան ընդմիշեց անոր խօսքը եւ կարծր բառերով պահանջեց, որ ալ լուէ: Եղր. Յովհաննես Շահինեան Հ.Մ.Լ.Մ.ի Շրջանային Վարչութեան ատենապետն էր: Ժողովականները պահ մը շշմած նայածքներ փոխանակեցին: Անոնց դէմքերուն վրայ արդէն կը կարդացուէր պատահելիք անախորժութեան մտավախութիւնը: Մինչ եղր. Սամուել Մկրտիչեան լուց: Բայց կարճ, շատ կարճ պահ մը, ակնթարք մը: Բայց այդ ակնթարքը այնքան երկար բռնեցաւ, որ կարծես անոր տեսողութեան կարելի էր աշխարհ մը լեցնել: Ցետոյ ան, այդ քարացած լուութեան մէջ, նայուածքը սեւեռեց եղր. Յովհաննես Շահինեանին ու բռնեցք ուժգնօրէն զարնելով սեղանին պոռքաց բառերը հատ-հատ արտասանելով.

- Եղր. Սամուել Մկրտիչեան մարդը կը

խօսի, եղր. Յովհաննես Շահինեան միայն պիտի լուէ, պիտի լուէ:

Ու կեցաւ: Պահ մը մտածեց: Ճակտին կննիոնները շփեց. հաւանաբար անդրադարձաւ ըսածին: Հաւանաբար վերլուծեց ըսածին ծանրութիւնը, սխալը ու, պգտիկ նշդում մը ընելով, կրկնեց խօսքը.

- Երբ Սամուել Մկրտիչեան կը խօսի եղր. Յովհաննես Շահինեան պէտք է լուէ, պէտք է լուէ, որպէսզի մենք լոելը սորվինք եղր. Յովհաննես Շահինեան մարդէն:

Ու դարձեալ լուց:

Պահը ծանր էր: Մարդ բան չխօսեցաւ. հաւանաբար զգուշացան: Կարծես ժողովականները քարացած ըլլային: Բայց ո՛չ. կարծես բան չէր պատահած, որովհետեւ նոյն պահուն նուրք մտերմիկ ժպիտ մը գծագրուեցաւ եղր. Յովհաննես Շահինեանի դէմքին վրայ. մեծ մարդոց ներողամբութեան յատուկ, լուսաւոր մտքի տէր մարդոց յատուկ ժպիտ մը, որ տակաւ մէծցաւ, պայծառացաւ, դարձաւ վարակիչ, դարձաւ շինիչ խօսք ու՝ բան իմաստութեան:

- Ճիշդ ես եղր. Սամուել, ճիշդ ես եւ արդար... Յովհաննես Շահինեան պէտք է լուէ....

Այնքան անոյշ, անկեղծ էին. այնքան մաքուր սիրտ կար այդ խօսքերուն մէջ, որ... երկու ձեռք զիրար սեղմեցին՝ դարձան խորհուրդ, դարձան հոգիներու միութիւն անքակտելի: Ժպիտ կար ժողովականներու դէմքին վրայ. ուրախ էին...

Ժողովը փակուած էր՝ շինիչ, գեղեցիկ ու եղբայրական մթնոլորտի մէջ: Հ.Մ.Լ.-Մ.ը հասած էր իր նպատակին՝ աշխատանքի նոր կառոյց մը յառաջացնելով ու հոգեկան նոր մեծութիւն մը աւելցնելով իր մեծութիւններուն վրայ:

Ու երբ ինքնաշարժը պիտի սուրար դէպի Անքիլիաս, ժողովականներէն մէկը համբոյր մը դրոշմեց Սամուել Մկրտիչեանի նակտին ու...

- Տոքքոր, միտքդ բե՛ր, ո՞վ էր եւ ի՞նչ ըսաւ:

ԵՂԲԱՅՐ ՎԱԶԳԵՆԸ ՄԵՐ ՄԷՋ

Եղբայր Վազգեն Տէր Ղուկասեան այցելութեամբ կը գտնուի Լոս Աննելըս:

Չեմ զիտեր, արդեօք պէտք կա՞յ Վազգենը ներկայացնել մեր հանրութեան: Վազգենը, այս Հ.Մ.Լ.Մ.ականը, որ քանի մը տասնամեակ Սուրբոյ եւ Լիբանանի մարզական աշխարհեն ներս հանրածանօթ, յարգուած ու սիրուած անուն մըն էր: Վազգենը, որ ֆուրապոլի դաշտերուն վրայ հմայեց ու ծափերու, յաղթանակներու արժանացաւ:

Քայց կարծեմ ժամանակները փոխուած են, սերունդներ եկած եւ անցած են, ձիւն իշած է սեւ մազերու վրայ, նոր ծիլեր արձակուած են նոր հորիզոններու երկայնքին ու մեր երեկուան պատմութիւնը կը մնայ ստուերի մէջ: Ու նաեւ կը կարծեմ, որ մեր ներկայ կեանքը, մեր ներկայ դրութիւնը անհրաժեշտ կը դարձնեն, որ մեր անցեալի միութենական թէ ընկերային կեանքին փայլ տուած արժէքները յանախ ներկայացնենք, յանախ ծանօթացնենք մեր նոր սերունդներուն, որպէսզի անոնք հաղորդակից դառնան մեր անցեալին, որպէսզի նոր սերունդներու հոգին մէջ դրոշմուի հիներուն

Վազգեն Տէր Ղուկասեան իւմիոն Սփորթիվիա յաղթելու բաժակը կ'առնէ Սուրբոյ ազգային հերոս Խպրահիմ Հաճանոյէ:

Եղբ. Վազգեն (աջին) և Եղբ. Ալեքսան Փիլատճեանի հետ:

հոգեկան գեղեցկութիւնը, հիներուն զոհողութեան ոգին ու հիներուն զաղափարական տեսլականին մեծութիւնն ու վեհութիւնը:

Ուստի, այսու ես պիտի շանամ քանի մը տողերու մէջ ամփոփել Վազգենին երկար տարիներու միութենական կենսագրութիւնը:

Ես նախ Վազգենին մէջն վեր պիտի առնեմ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդը, որովհետեւ Վազգենը կը պատկանի այն սերունդի անդամներուն, որոնք իրենց փոքր տարիքին իրենց առաջին քայլերը առին Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկաուտական շարքերուն մէջ: Մարդիկ, որոնց միտքը դաստիարակուած է

1944. Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալէպի խումբը տողանցքի պահում,
եղր. Վազգէն ձախէն առաջինը:

սկառատական շարքերու կարգ-կանոնվ, որոնց հոգին թրծուած է Հ.Մ.Լ.Մ.ի հրաշափառ տեսլականով՝ ազնիւին, պարկեշտին, գեղեցիկին ու ազգին ծառայելու գաղափարով: Ու անօք, Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկառատական շարքերուն մէջ, որպէս մարդ ու որպէս հայ կոփուած այդ տղաքը, մնացին հաւատարիմ իրենց տրուած հոգեկան գեղեցկու-

թիւններուն ու ծառայեցին իրենց ազգին, ծառայեցին մարդկութեան՝ միշտ գեղեցիկին գաղափարը ունենալով որպէս նշանաբան:

Վազգէն Տէր Ղուկասեան իր շատ մը արժանիքներուն շարքին նախ մեզի կը ներկայանայ իբրեւ անւանի ֆութպոլիստ: Ան 1936էն սկսեալ ֆայլեցաւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլի առաջին շարքերուն մէջ եւ ամբողջ քսան տարի Սուրիոյ թէ Լիբանանի

ֆութպոլի դաշտերուն վրայ, ֆութպոլիստի իր գեղեցիկ կեցուածքով՝ իր խաղով ու խաղանով, իր նկարագրով ու մաքրութեամբ, իր թոփչքներով թէ իր անկումներով միայն հմայեց, սիրտեր գրաւեց, յաղթանակներ կերտեց, փառք ու պարծանք շահեցաւ ու հպարտանքի գեղեցիկ առիթներ տուաւ հայ մարդուն: Ըսած եմ եւ յանախ կրկնած, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ը շնորհիւ Վազգէններու, Արմեններու, Համոններու եւ անօնց ընկերներուն կերտած ֆութպոլի յաղթանակներուն՝ հայ մարդուն մէջ հայ ըլլալու զգացումը աւելի զօրացուց, հայ ծնած մարդուն մէջ հայը կերտեց ու ազգային գիտակցութիւն դրաւ: Այդ յաղթանակներուն կերտման մէջ, մանաւանդ 1940էն մինչեւ 1950 թուականները, Վազգէնը, իբրեւ խաղացող թէ իբրեւ խմբապետ, իր մէծ բաժինը ունեցաւ: Վազգէնը, ամբողջ քսան տարի իր հմայքը դրաւ Սուրիոյ եւ Լիբանանի ֆութպոլին վրայ:

Վազգէնը, նակատին ներմակ թաշկինակ մը կապած Վազգէնը, ֆութպոլի դաշտին վրայ ֆրանսացիներուն խանդավառութեան ողի տուող «Ուխսկի»ն էր, տեղացիներուն համար՝ անկեղծօրէն գնահատած, սիրուած ֆութպոլիստն էր, իսկ Հ.Մ.Լ.Մ.ի համար, հայ ժողովուրդին համար Վազգէնը խումբը դեպի յաղթանակ առաջնորդող թոփչքն էր, փառքեր շալա-

Վազգէն Տէր Ղուկասեանի
մետալներն ու շքանշաններ:

կած Հ.Մ.Լ.Մ.ին համեստ զինուորն էր:

Բնական է, որ այսքան չէ ֆութպոլիստ Վազգենին կենսագրութիւնը: Յուսամ յաշորդիւ աւելի լայնօրեն, աւելի հանգամանօրեն կ'անդրադառնանք ֆութպոլիստ Վազգենին, աթլետի թէ թենիսի ախոյեան Վազգենին ու նաև՝ ֆութպոլի միջազգային իրաւարար Վազգենին:

Վազգեն, գիտեմ՝ կրնաս ուշացած նկատել այս քանի մը տողը: Բայց... ես կը հա-

ւատամ սկաուտական քու ներողամտութեանդ:

Վազգեն, տէ՛, ե՛լ, երթանք Հալեպ, երթանք Հ.Մ.Լ.Մ.ի Ազիզիկի բիթեղապատղաշտը ու հեղ մըն ալ բոիչք տուր, հեղ մըն ալ մազերդ յանձնել հովերու ծփանքին ու... հուռա՝ հուռա՝:

Վազգեն, դուն բարով եկար:

ՏՈՔԹ. ՎԱՐԴԳԵՍ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

Եռագոյնով ծածկը ւած դագաղ մը անցաւ այս օտար ափերէն: Հայ գիր մը կար նակատին ու հայրենիքի կարօտ սրտին: Ընկերներ «վերքերով լի» երգեցին ու:

Նուիրեալներէն մէկն ալ գնաց այս աշխարհէն. հատ մըն ալ պակսեցաւ սրբազան «խենթ»երու փաղանգէն:

Տոքթ. Վարդգէս Կիւրեղեան ոչ եւս է:

Վարդգէս, այդ օր Կիւրեղի եր եւ ես կանուխէն եկած եի քովդ՝ քիչ մը որպիսութիւնու հարցնելու: Դուն առանձին եիր՝ աչքերդ գոց: Չեմ գիտեր՝ կը մրափեիր, թէ ինկած եիր խորհուրդներու մէջ մթին: Խորհուրդներ, որոնք երբեք վերջ չունեցան քեզի համար:

Այդ օր կեցած եի հիւանդանոցի սնարիդ վերեւ գլուխս հակ, սիրտս տիսուր ու քեզ մտիկ կ'ընեի: Թէեւ դուն կը փորձեիր եռանդ դնել, ուժ դնել ճայնիդ մէջ, բայց շրբներդ հազիւ կը շարժէին: Մինչ հակառակ վատուժ վիճակիդ դուն կ'ուզեիր խօսիլ, ըսելիք ունեիր այս յանցաւոր աշխարհին: Բառերդ պարզ, բայց խորին էին, ինչպէս լուռ արցունքը, որ թէեւ թեթեւօրէն կը սահի, բայց ծանր է ու կը յուզէ: Բառերդ պարզ էին, բայց խոռվք, տառապանք կար անոնց մէջ:

Եղբայր Վարդգէս, չեմ ուզեր որ այս խօսքերը ըլլան ծանր, ցաւալի, ինչպէս բոքաբեր լուր՝ սեւ ու տիսուր: Կ'ուզեմ, որ

այս գրութիւնը ըլլայ զրոյց մը մտերիմ, պարզ, ինչպէս երկու բարեկամներ կը խօսին նամբու մը ընթացքին, կամ՝ ծառի մը շուքին տակ: Երբեք չեմ ուզեր որ մարդիկ կարծեն, որ դուն ալ չկաս: Ոչ, դուն կաս, դուն պիտի մնաս, որովհետեւ դուն հազար ու հազար մարդոց սրտին մէջ տեղ ունիս: Նոյնիսկ, երբ փորձենք քեզ մոռցնել տալ՝ դարձեալ պիտի չկարենանք, որովհետեւ քույիշատակդ մաքուր, համեստ մարդոց հոգիին մէջն է: Մինչ հոգիները անմեռ են: Ճշմարիտ հոգիները քիծ չեն ընդունիր: Վարդգէս, մարդիկ ի՞նչպէս մոռնան քեզ, երբ հիւանդուրեանդ պարագային անգամ, երբ դուն դեղ դարմանի, հանգիստի պէտք ունեիր՝ չկրցար մնալ անկողին, չկրցար մոռնալ երդումիդ պարտականութիւնը ու ելար գացիր այդ անտէր ու անօգնական մամիկին տարտին դարման դառնալու: Փննցիր զայն ու դեռ՝ գացիր մօտիկ դեղարանէն դեղ գնեցիր այս հիւանդ մամիկին համար: Ու այդպէս՝ հազարներ կան: Ո՞ր մէկը ըսեմ: Վարդգէս, ո՞ր մէկը պատմեմ, երբ դուն ծով բարիք եիր ժողովուրդի համար: Դուն մեծ թիշկ, մեծ վիրաբուժ եիր: 30 հազար գործողութիւն: Դուն բարի, ազնիւ սրտով մեծ մարդ մըն էիր:

Ո՞ր մէկը յիշեմ:

Բայց, չեմ կրնար մոռնալ Սաքը Քեօր հիւանդանոցին այն հիւանդ կինն ու անոր գործողուրեան պարագան: Այդ օր, երբ

գործողութեան սենեակէն դուրս ելար՝ շարժումներդ ծանր էին, արիւն կար հագուստներուդ վրայ, դէմքդ յոգնած երեւոյք մը ունէր: Բայց, հակառակ այդ բոլորին, դուն գոհունակութեամբ կոչեցիր.

Ուրախ եմ, գործողութիւնը լաւ անցաւ...

Դուն ուրախ էիր եւ այդ կինը, որ տարիներով տառապած էր, ազատեցաւ. բայց դուն ալ մարդ էիր ու մարմինդ ալ տեղի կու տար:

-Սամուել, ալ յոգնեցայ. որքան կը ցանկամ, որ ընտանիքիս հետ կողի մը բնակիմ, հողին հետ խաղամ, բանջար քաղեմ...

Վարդգէս, հիմա ալ կրնաս հանգիստ ընել, ալ կրնաս հողին հետ խաղալ, որովհետեւ դուն շատ յոգնեցար մարդ հողին համար:

Բայց ես կը հաւատամ, որ այդ օր դուն նախազգացումը ունէիր պատահելիք դժբախտութեան եւ անոր համար՝ սիրութացիր ու պատմեցիր: Շատ բան պատմեցիր.

-...Երանի այսքան զոհողութիւն պարապի չերթայ... Երանի եկող սերունդները հասկնան իրականութիւնը...

Պահ մը կեցար. յուզում կար սրտիդ վրայ, արցունք կար աչքերուդ մէջ: Յետոյ շարունակեցիր.

-Ե՞ն, շատ ուրախ եմ, որ աղջիկս հօրը գաղափարական գործը կը շարունակէ... Ու աւելցուցիր.- աղջիկս, «Հայրերու Օր»ուան առիթով, ծաղիկ է դրկած ինձի:

Այդ պահուն դուն ուրախ էիր, անհունօրէն ուրախ: Թէեւ հազիւ պատիկ շող մը փայլ տուաւ աչքերուդ ու դուն նորէն քաղեցար խորհուրդներու անհունին մէջ:

Վարդգէս, տիկինդ արդէն եկած էր, ինչպէս միշտ: Մաղիկներուն քաղաքը հոն էր: Բայց ծաղիկներէն մէկ քանին կը ժպտէին՝ անհոգ, անտեղեակ աշխարհէն ու անոր տարտէն: Մինչ ուրիշներ տիխուր էին, կարծես կը զգային ողբերգութիւնը, որ մօտ էր ու արդէն կու գար:

Հէյ աշխարհ...

Ու հիմա, երբ Վարդգէսը ալ չկայ, ո՞վ էր Վարդգէս Կիւրեղեան մարդը:

Վարդգէս Կիւրեղեան, կիւրինցի ծնողի զաւակ, ծնած էր 1925ին, Հայնական կրթութիւնը ստացած ազգային վարժարանէ ներս: Որպէս մարդ կը բըրծըւէր Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկաուտական շարքերուն մէջ ու մարդկային իր նկարագիրը կը կերտըւէր Հալեպի ընտանեկան տաքուկ, ընկերային գեղեցիկ ու հայկական անկեղծ, տոհմիկ շրջանակին մէջ: Վարդգէս Կիւրեղեան հարազատ պատկերն էր Հալեպի պայծառ գիշերներուն, որոնց անհուն, շինչ երկինքին վրայ բիւրաւոր աստղեր անմեղորէն կը խօսին, փայլ կու տան ու ընկեր կ'ըլլան ուղեւորին: Մաքուր աստղեր, որոնք կը մազնիսն մարդը ու կը տանին իրենց խորհուրդին մեծ ու սրանչելի: Այդպէս էր Վարդգէսը: Մարդ էր բառին լման, հարազատ իմաստով: Հակառակ իր արտաքին լուրջ ու պաշտօնական երեւոյթին, ան հոգեպէս պարզ, համեստ, գիւղացիի հոգեբանութեամբ մարդ մըն էր: Եթէ այդքան անկեղծ ու այդքան հարազատ չըլլար պիտի չկարենար այդքան լայնօրէն ու այդքան խորօրէն իշնել մարդոց հոգիին մէջ, մարդոց սրտին մէջ ու պիտի կարենար բարձրանալ այնքան վեր ու պիտի չշահէր այդքան սէր:

Ես պիտի չխօսիմ անոր ազգային, կուսակցական ու միութենական կեանքին ու գործին շուրջ, թէեւ տարիներով խաղացած եմ ֆուրթպոլի նոյն խումբէն, թէեւ քանի մը տասնեակ տարի եղած ենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերէն ներս ու յանախ մօտ եղած ենք իրարու:

Բայց, Վարդգէս Կիւրեղեան ընկերային կեանքէն ներս ունէր բարձր դիրք: Ան սկզբունքի տէր մարդ մըն էր եւ եթէ պէտք ունենար տեսակէտի համար կրնար մինչեւ ծայրը երթալ: Մինչ ազգային իր գիծը, իր հայկականութիւնը, որ չէր դրսեւրեք, հաւանաբար ամենէն շեշտուած գիծն էր իր նկարագրին: Իր հոգին դարբնուած էր ազգային հուրով. մեր բիւրաւոր նահատակներու յիշատակը, ազգային պահանջատիրութիւնը յանախ կը դողանչէր իր հոգիին մէջ եւ ան առաւելաբար կը հաւատար գործելու ուժին:

Տոքք. Վարդգես Կիւրեղեանի կորուստով մեր ազգային իրականութիւնը կը կորսնցնէ քանի մը կարեւոր յատկութիւններու տէր, տինամիք ուժ մը: Բայց կեանքին օրէնքը այս է. եկած ենք ու պիտի երթանք: Միայն կրնանք ըսել՝ երանի անոնց, որոնք բարի յիշատակ մը կը ճգեն իրենց ետին:

Եղբայր Վարդգես դուն այդ բարիին, հոգեկան այդ գեղեցիկին համար, շատ տուիր, շատ տառապեցար: Հիմա, երբ գացիր, երբդ բարի, յիշատակդ անմեռ ու հանգիստ ուսկորներուդ: Թող եղբայրական, Հ.Մ.Ը.Մ.ականի այս քանի մը խօսքը անթառամ ծաղիկ ըլլայ դրուած շիրիմիդ վրայ: Երբդ բարի:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՓԻԼԱՒԹԵԱՆ ԱԼ ԳՆԱՑ

Բարեւի կանգնած սկառուտներուն երկիւղած ու կարգապահ շարքերուն ընդմէջն Հ.Մ.Ը.Մ.ական եղբայր մը եւս յանձնեցինք օտար հողին, Հ.Մ.Ը.Մ.ի դրօշը իրեն ըրած հովանի:

Այս է աշխարհը, ի՞նչ-պէս հաւատալ, որ երկաթի նման այդ տղան կրնար հիւծիլ ու պարտուիլ մահեն, որ կու գայ անգութ ու դարանակալ:

Եղբայր Ալեքսան Փիլաւեանն ալ գնաց այս աշխարհեն: Հ.Մ.Ը.Մ.ի հին սերունդին պատկանող հաւատարիմ եղբայր մըն ալ պակսեցաւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի շարքերեն:

Ու հիմա, ո՞վ էր ան: Ո՞վ էր Ալեքսան Փիլաւեան մարդը, որ ծնած էր Հալեպի քաղաքը, 1922ին: Այս օտար մայքերուն վրայ գուցէ մարդիկ ըսեն.- լոկ անուն մը:

Բայց ո՞չ, ան լոկ անուն մը չէր, ան կը պատկանէր Հ.Մ.Ը.Մ.ի հին սերունդին, որ ֆութպոլի իր խաղով ու

տաղով, գաղթական հայութեան համար եղաւ պայքարի կոռուան, յաղթանակի դրօշ, խինդ ու ծիծաղ:

Ալեքսան Փիլաւեան կը պատկանէր Հ.Մ.Ը.Մ.ի Հալեպի ֆութպոլի այն խումբին, որուն տղաքը 1940-1950 ու քիչ մըն ալ անդին երկարող ժամանակաշրջանին, Սուրիոյ թէ Լիբանանի ֆութպոլի դաշտերուն վրայ, բազմահազար համակիրներուն երկայութեան, իրենց կերտած յաղթանակներով եւ եօթը ախոյեանութիւններով, հայ նորածիլ սերունդներուն համար դարձան յոյսի, փառքի դրօշ, հայ մնալու, հայ կերտելու հզօր ներշնչարան:

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Հալեպի ֆութպոլի Ա. խումբին տղաքը, որոնց շարքին կը գըտնըւէր այս տղան, համակ սիրտ ու նուիրում այդ տղաքը՝ Եղագոյն տարագով այդ տղաքը, հայութեան համար, կեանքի այդ նեղ օրերուն եղան երգ ու պար, յաղթանակի

կամար, եղան մեծութեան շքերթ, հայ մնալու, հայ ապրելու հպարտանքը: Ու Հ.Մ.Լ.-Մ.ի այս տղոցմով խելառ քանի-քանի հայ սերունդներ ծափ զարկին, երգեցին այս տղոց երթը յաղբական ու իրենք ալ բռնեցին այս տղոց քալած ճամբան՝ հայութեան ծառայելու սրբազն ճամբան:

Կը յիշեմ այդ հին, այդ անոյշ օրերէն օր մըն էր, Հ.Մ.Լ.Մ. պիտի խաղար Հալէպ քաղաքի ֆութպոլի ախոյեանութեան վերջին ու ճակատագրական մըցումը: Խումբերը իշած էին դաշտ, բայց Ալեքսանը դեռ չկար. Ալեքսանը կ'ուշանար: Հ.Մ.Լ.Մ.ի համակիրները մտահոգ էին: Բայց յանկարծ դաշտը դդրդաց. աւելի քան 10 հազար ժողովուրդ կը պոռար.- բորոն եկաւ, բորոն (Ալեքսանը) եկաւ....: Այդ օր եղաւ տօն յաղբանակի, տօն հայկականի:

Կը յիշեմ 1946ն էր. սուր ու քանդիչ պայքար մը կար Հ.Մ.Լ.Մ.ի դէմ: Այդ օրերուն, այդ նեղ օրերուն, Ալեքսան Փիլաւեանը եւ Ալեքսանին բռլոր խաղընկերները, մեկ մարդու պէս եւ աւելի վճռական՝ քան երբեք, եղան Հ.Մ.Լ.Մ.ի կողքին՝ դիմագրաւելու ամեն դժուարութիւն:

Ալեքսան Փիլաւեան մօտ 15 տարի ծառայեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլին, ծառայեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի ազգանուեկ զաղափարականին ու մինչեւ կեանքին վերջին օրը մնաց հաւատարիմ իր խոստումին, իր Եռագոյն տարագին: Բայց իրեն համար այդքանով չվերջացաւ իր պարտականութեան գիտակ-

ցութիւնը: Ան չմոռցաւ իր սիրած Հ.Մ.Լ.Մ.ը: Թէ՛ Լիբանանի, թէ՛ Միացեալ Նահանգներու շրջանի Հ.Մ.Լ.Մ.ը երբ դիմած են իրեն, ան կատարած է իր պարտականութիւնը:

Իսկ այս տղուն ազգային ուղեգիծը իր հաւատամքը եղաւ, առանց թմբուկի ու ցուցամոլութեան մարմաշի, հայ եկեղեցին ու Հ.Մ.Լ.Մ.ը եղան, որոնց ազգային դերին հաւատաց ու անոնց հանդեպ սէր ու յարգանք տածեց մինչեւ իր մահը՝ 22 Դեկտեմբեր 1999:

Ալեքսան Փիլաւեան 1955ին, օրիորդ Աշխեն Հելվանեանի հետ կը կազմէր ընտանեկան իր շերմիկ բոյնը եւ միասնարար կը բախտաւորուեին երկու մանչ զաւակով՝ Վահրինով եւ Բեկլարով:

Ալեքսան եւ Աշխեն Փիլաւեան ընտանիքը ուրախ էր իր զաւակներով, բոռներով ու Աստուծոյ շնորհած բարիքներով: Այդ բարիքներէն անոնք գիտցան բաժին մըն ալ հանել հայ կազմակերպութիւններուն եւ անհատներուն:

Ալեքսան Փիլաւեանին յուղարկաւորութիւնն ու բաղման կարգը տեղի ունեցան 29 Դեկտեմբեր 1999ին:

Իր դամբանական խօսքին մէջ, Սմբատ արք. Լավիանեան գնահատեց Ալեքսան Փիլաւեանի հիւրամեծար եւ հայ եկեղեցին շատ մօտ ըլլալուն հանգամանքը, իսկ թեմի Առաջնորդ Մուշեղ եպս. Մարտիրոսեան անդրադաւ Ալեքսանին հանրային կեանքին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Բարձրացիր-Բարձրացուր» նշանաբանին եւ եզրակացուց ըսելով, որ Ալեքսան Փիլաւեան լաւապէս իւրացուց եւ գործադրեց այդ իմաստալի նշանաբանին ոգին:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկաուտներուն երգած «Յառաջ Նահատակ»ով Ալեքսան Փիլաւեանին մարմինը յանձնուեցաւ հողին:

Ու հիմա, բանկագին եղբայր, քող այս քանի մը խօսքը Հ.Մ.Լ.Մ.ի Շրջանային Վարչութեան կողմէ շիրիմիդ դրուած ծխացող խունկ ու մոմ ըլլայ, թող հին եղբօր մը կողմէ յիշատակդ յաւերժացնող յուշ ըլլայ:

ԵՂԲ. ՔԵՐՈՔ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ ՄԱՐԴԸ

Այս մարդը:

Լուրջ նայուածքով, խրոխտ կեցուածքով, հայու կամքով առլցուն այս մարդը, որուն նայուածքին խորը հայու տառապանք կը տեսնուի, ծնած է 6 Դեկտեմբեր 1909ին, Այնթապ:

Եկեք պահ մը նստինք այս ալեհին մարդուն քով ու լսենք անոր պատմութիւնը՝ մանկութեան կեանքը, կրած տառապանքը:

«- Երկու տարեկան էի, երբ մեր ընտանիքը փոխադրուեցաւ Ատանա, հօրս քով: Բայց երկար չմնացինք հոն: 1914ին արդէն սկսած էին շարդել անտէր ու անզէն հայ ժողովուրդը: Նոյն օրերուն թրքական կառավարութիւնը կը հրահանգէր տեղահան ընել Ատանայի հայութիւնը, ու իրեն սպասող ճակատագրին անտեղեակ հայ ժողովուրդը գաղթականութեան ցուպը ձեռքը տուած՝ կը քալէր դեպի արեան, շարդի ճամբան, դեպի Տէր Զօր:

«Ես դեռ վեց տարիս չեի բոլորած: Դեռ չեի գիտեր ի՞նչ կը նշանակէ տեղահանութիւն: Զեի գիտեր ո՞ւր կը տանին այդքան ժողովուրդ՝ երիտասարդ թէ ծեր, երեխայ թէ ծոցուոր կին: Հարցումներուս, թէ այս զինուրները ո՞ւր կը տանին մեզ, հայրս միայն գլուխը կ'օրօրէր ու «համբերէ տղաս» կ'ըսէր: Բայց կը զգայի որ հայրս տիսուր էր:

«Հազարներ հաշուող մարդկային կարաւանը արդէն հասած էր Ղարլըք կոչուող տեղը, երբ Ատանայի վալիին քով աշխատող մեր ազգականը՝ Յարութիւն Պողոսեանը մեր ընտանիքին ազատ արձակուելուն հրամանգիրը բերաւ: Շնորհիւ այդ հրամանագիրին մեզ ազատ արձակեցին դեպի կոտորած առաջնորդուող կարաւանին: Կարծես հօրս դեմքը գոյն փոխեց, ու

մենք ուղղուեցանք Հալեպ: Հոն մահացաւ երկու տարեկան եղբայրս: Մենք կը վախճայինք տունեն դուրս գալու: Հրահանգը խիստ էր գաղթականներու դեմ. կրնային մեզ բռնել ու վերստին յանձնել կարաւանին: Ուստի, կին մը շորի մը մեջ փարքեց եղբօրս դիակը ու տարաւ քաղելու: Այդ դեպքը սրտիս վրայ ծանրացած՝ դեռ կը նեղ դէպի:

«Հալեպի մեջ, օր մը այսպէս օր մը այդպէս, քաշքեցինք կեանքը մինչեւ Աշխարհամարտին աւարտը: Պատերազմի աւարտէն ետք վերադարձնեք Ատանա: 1919ին են եւ երկու եղբայրներս եղանք Հ.Մ.Լ.Մ.ի Ատանայի նորաստեղծ մասնահիւղին սկառւտներէն եւ նոյն տարին ունեցանք մեր առաջին տողանցքը՝ խանդավառ մթնոլորտի մեջ: Հազիւ երկու տարի ետք

սակայն, 1921ին, քեմալական շարժումին հետեւանքով դարձեալ ստիպուեցանք հեռանալ մեր սիրելի Ատանայէն: Նորէն բոնեցինք գաղթականութեան նամբան: Շատերուն հետ գացինք Կիպրոս, գացինք Իզմիր, բայց մեզ ընդունող չեղաւ: Վերջապէս իշանք Յունաստանի Փիրէա քաղաքը: Հոն հայրս գործ չունեցաւ: Ես մինչեւ կեսօր դպրոց կ'երթայի, իսկ կեսօրէ վերջերը կօշիկ կը ներկեի՝ ընտանիքիս օգտակար դառնալու համար: Մեկ-մեկուկես տարի ետք բոլորովին ճգեցին դպրոցը եւ գացի արհեստ մը սորվելու:

«Յունաստանի մէջ ալ մենք՝ երեք եղայր բաւական եռուն գործունեութիւն ունեցանք Հ.Մ.Լ.Մ.ի կեանքեն ներս: Ես սկառուտ առաջնորդի աստիճան ունեի: Սկառուտական մեր աշխատանքին առընթեր ունեինք ֆութպոլի գօրաւոր խումբ մը: Երկար ատեն ես եղայ այդ խումբին խմբապետը եւ ֆութպոլի լիկին մօտ անոր ներկայացուցիչը: 1930ին անցայ Մեքսիկօ, ուր կազմեցի խումբ մը: Ես շատ յոգնեցայ այդ խումբին հետ: Դժբախտաբար սակայն երկար չտեսեց անոր կեանքը»:

Այսպէս եղած է եղբ. Քերոր Առաքելեանի կեանքը: Այդ կեանքը եղած է թափառաշրջութիւն, թշուառութիւն ու պայքար. պայքար՝ կեանքին դէմ, հայու նակատագիրին դէմ: Բայց եղբ. Քերոր չէ յուսահատած. պարտքի առած է 4 տոլար եւ միայն չորս տոլար դրամագլուխով եւ հայու կամքով զինուած՝ նետուած է կեանքի պայքարին մէջ: Ատաղագործի իր ծիրքը գործի դնելով շինած է մանուկներու յատուկ գեղեցիկ խաղալիքներ եւ զանոնք ներկայացուցած է շուկայ: Յաջողութիւնը քալած է իրեն հետ: Կարճ ժամանակի ընթացքին իր խաղալիքները բաժնուած են Մեքսիկոյի բոլոր շրջաններուն մէջ: Այդ խաղալիքնե-

1959. եղբ. Քերոր Առաքելեան Զարեհ Փայազեան կաթողիկոսին և Խորէն արք. Բարոյեանին (հետագային կաթողիկոս) հետ:

ըլ այդնքան լաւ ընդունելութիւն գտած են, որ մարդիկ սկսած են զինք կոչել «Խաղալիքներու Թագաւոր»: Եւ երբեք զարմանալի բող չբուի, որ այսքան յաջողութիւն կերտած է այն մարդը, որ միայն մէկ, մէկուկես տարի դպրոցի երես տեսած եւ ասոր - անոր կօշիկները ներկած է: Հակառակ իր յաջողութիւններուն սակայն, Քերոր Առաքելեան մարդը՝ աղքատ թէ հարուստ, մնացած է համեստ, ընկերասէր եւ ծառայող: Ան չէ մոռցած իր սիրելի Հ.Մ.Լ.Մ.ը եւ 1953ին Միջին Արեւելք կատարած իր համբորդութենէն վերադարձին՝ հանդիպած է Յունաստան եւ իր բարերարութեամբ Ֆիքս քաղաքին մէջ կառուցել տուած է Հ.Մ.Լ.-Մ.ի պասքերպոլի դաշտ մը:

Եղբ. Քերոր իր հիւանդութեան պատճառով 1968ին վերջնականօրէն կը հաստատւի Լոս Անջելոս: 1969ին արդէն Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի մասնաճիւղին ատենապէտն է: Ան այդ պարտականութիւնը կը պահէ մինչեւ 1973 թուականը: 1972ին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի ֆութպոլի խումբը կ'առաջնորդէ Պէյրութ՝ մասնակցելու Հ.Մ.Լ.Մ.ի Նաւասարդեան խաղերուն: Խումբին այցելութիւնը մեծ խանդավառութիւն կ'առաջացընէ հայ գաղութիւն մէջ: Եղբ. Քերոր յաջորդաբար երկու շրջան, 1976 - 1981, կը վարէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմտեան Մ. Նահանգներու

Շրջանային Վարչութեան ատենապետութիւնը: Այդ հանգամանքով ան կը մասնակցի Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պատգամաւորական Բ. Ընդհանուր Ժողովին (1979):

1981ին, եղբ. Քերոբ կը ըստանձնէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմբտեան Մ. Նահանգներու Շրջանային Վարչութեան կազմակերպած Նաւասարդեան Զ. խաղերուն պատույ նախագահութիւնը:

1982ին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Կեղրոնական Վարչութիւնը գնահատելով եղրօր երկար տարիներու միութենական նուիրումն ու վաստակը, զինք կը պատուէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արժանեաց ոսկի շքանշանով:

1988ին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի 70ամեակին առիթով՝ Մեծի Տաճա Կիլիկիոյ Կարողիկոս Գարեգին Բ. եղբ. Քերոբը կը պարգեւատրէ «Կիլիկեան Ասպետ» շքանշանով:

1993ին, դարձեալ իրեն յանձնուած է Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմտեան Մ. Նահանգներու Նաւասարդեան խաղերու պատույ նախագահութիւնը: Այդ առիթով ան 75 հազար տոլար նուիրած է Հ.Մ.Լ.Մ.ի Առաքելեան ֆոնտին: Այնուհետեւ, ան ցկեանս պատույ նախագահ հոչակուած է Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմտեան Մ. Նահանգներու շրջանին:

Կը կարծենք այսքան գնահատումներէ ետք, Քերոբ Առաքելեան մարդուն Հ.Մ.Լ.-Մ.ական գործունեութեան հաշուեկշիռը ընելու կարիքը չի մնար:

Այստեղ կ'ուզենք մատնանշել իրողութիւն մը, որ այս պատուական ծերունին իր 10 տարեկան հասակին, 1919ին, երբ Հ.Մ.Լ.Մ.ը դեռ մեկ տարեկան մանուկ էր, մտած է Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերը եւ այսօր՝ իր կեանքին 90ամեակի սեմին կանգնած, դեռ կը մնայ իր սկաուտական երդումին հաւատարիմ, դեռ կը փորձէ կարելին ընել իր սիրած միութեան համար ու դեռ կը հաւատայ Հ.Մ.Լ.Մ.ի տեսլականին: Այս կատակ չէ: Այս նկարագիրի, հաւատամքի կեցուածքը է՝ մեծ, գեղեցիկ ու հիանալի: Բացառիկ

1988. Գարեգին Բ. կարողիկոս կը պարգեւատրէ
եղբ. Քերոբ Առաքելեանը:

կեցուածք մը, որուն առջեւ մարդ պէտք է միայն խոնարհի:

Մեր իրականութենէն ներս մարդիկ յանախ չեն գտնուած իրենց կոչումին եւ ընդունակութեան արժանի դերին մէջ: Համոզուած ենք, որ եղբ. Քերոբ Առաքելեանի Հ.Մ.Լ.Մ.ական գործունեութեան դաշտը, անոր վաստակին կշիռը, Հ.Մ.Լ.Մ.ի առաքելութեան հանդեպ սերն ու նուիրումը ընդհանրական այս երեւոյթին հակառակ փաստը կու տան: Մեր հաստատումին մասին շատ բան կրնան վկայել եղրօր կեանքները:

Կ'արժէ որ վայելենք այդ նկարներուն խորհուրդը՝ միտք բանին: Դիտե՞նք, այս մեկը կը ներկայացնէ եղբայր Առաքելեանի տանը մէջ ժողովի նստած Հ.Մ.Լ.Մ.ական վաստակաշատ կարգ մը եղբայրներ, որոնք կը խորհրդակցին, միջոցներ կ'որոնեն Հ.Մ.Լ.Մ.ի համար հասութաբեր շենք մը շինելու գաղափարին շուրջ: Այս միւսը կը համախմբէ Քըրք Գրիգորեանը, Փալիփորնիոյ նահանգապետ Ճորին Տէօրմէնեանը, Քերոբ Առաքելեանը եւ Ճորին Մէյսընը: Անոնց խօսակցութեան նիւթը, ենթադրելու պէտք չկայ, անպայման որ հայն ու հայութիւնը կը շօշափէ: Խսկ այս սկաուտական այս պարզ նկարը սկաուտական երդման

արարողութենէ ետք տեղի ունեցող մտերմիկ, գոհունակ զրոյց մըն է, որ կը դառնայ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի մասնանիդի սկառուտ խմբապետին՝ եղբ. Միքայէլ Եմենինեանի եւ եղբ. Քերոր Առաքելեանի միջեւ: Լուս, բայց գոհունակ մտիկ ընողն է Եմենինեանի որդին՝ սկառուտ եղբ. Ալեքս Եմենինեանը, որ այսօր պրն. Քըրք Գրիգորեանի գործերուն գլխաւոր պատասխանատուն է: Խսկ ի՞նչ գեղեցիկ է տեսնել հայր եւ որդի նոյն տարագը հագած, գաղափարական նոյն նամբուն վրայ:

Նկարներ ու նկարնե՞ր:

Եղբ. Քերոր Առաքելեան բացուած ամեն ծրարի հետ կը բանայ նոր զրոյց, նոր բացատրութիւն, Հ.Մ.Լ.Մ.ական նոր աշխատանք:

Պահ մը նկատի կ'ունենանք անոր հիւանդ վիճակը, անոր յառաջացած տարիքը ու կը յարենք.

- Եղբայր Քերոր, հանեցէք նստիլ: Եղբայր, ձեր ձեռքի այս գաւագանը մեկ կողմ դրէք ու նստէք...

Բայց չի նստիր, մեր գլխուն վերեւ կանգնած՝ նկարներ ցոյց կու տայ մեկ - մեկ ու ամեն մեկուն կը կցէ խօսք, կը կցէ սիրու ու սէր: Բայց ինչ դժուար բան է: Արդէն կը զգանք, արդէն կը տեսնենք: Ան ամեն մեկ նկարին հետ կ'ապրի, ամեն մեկ նկարին հետ կ'երբայ հեռուն՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի անցեալը ու կը յուշէ անդադար: Երբեմն ձայնին խաղը կը խոպոտի: Կը նայինք աչքերուն, կը նայինք տարիքին ու, Աստուած իմ, կարծես յուզումը լինացած է հոն՝ աչքերուն անկիւնը եւ հիմա պիտի յորդի վար. պիտի յորդի սրտին մէջ: Վայ աշխարհ, բայց ինչ աշխարհներ փլած են այս մարդուն հոգիին մէջ:

- Նայէ՛, նայէ՛ ...

Կը նայինք. երիտասարդ Քերորն է: Կամ, աւելի նիշդը, համակ եռանդ ու խանդ, համակ ուժ ու կորով յորիդդանշող Քերորն է, նկարուած՝ խումբ մը սկառուտ-

*Ճորճ Մշյալճ, Քըրք Գրիգորեան, Ճորճ Տէօրմէճեան
եւ եղբ. Քերոր Առաքելեան:*

ներու հետ, Յունաստան: Կը նայինք. կարծես Հայաստանի լեռներուն վրայ ըլլան, կարծես հայ ու Հայաստան կը կերտեն: Երիտասարդութիւն, ի՞նչ գեղեցիկ խորհուրդ ես դուն:

- Նայէ՛, նայէ՛ ...

Կը նայինք: Նկարը մեր ձեռքն է, միաժամանակ կը նայինք ծերացած Քերորին՝ աչքերը կը խնդան, ժպիտ կայ շրթներուն վրայ: Երիտասարդութիւն, ինչ ուժ, ի՞նչ հմայք ունիս դուն:

- Եղբայր Քերոր ի՞նչ կը թելադրէք Հ.Մ.Լ.Մ.ի եկող նոր սերունդներուն:

- Ես կը թելադրեմ, որ եկող հայ սերունդները նախ հետեւին ուսումի. ուսումի միշոցով դառնան ուժ, որպէսզի զարգացումի միշոցով կարենան աւելի լաւ օգնել իրենց ազգին: Նաեւ կը թելադրեմ, որ եկող սերունդները կազմեն հայկական օնախ, ամուսնանան հայու հետ: Այս ափերուն վրայ երէ կ'ուզենք հայ մնալ՝ հայ ընտանիքը, հայ ամուսնութիւնը իր մեծ դերը կրնայ ունենալ: Հ.Մ.Լ.Մ.ի կրտսեր եղբայրներուս կը թելադրեմ, որ սիրեն, շատ սիրեն Հ.Մ.Լ.Մ.ը, իրենց բարձրանալով՝ բարձրացնեն Հ.Մ.Լ.Մ.ը, որպէսզի Հ.Մ.Լ.Մ.ն ալ կարենայ աւելիով ծառայել հայ ժողովուրդին:

ՔՈՅՉ ՍՕՍԵ ՏԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

- Եղբայր, բան մը գրէ այս քրոջ մասին... ան շատ փառք ու պատիւ տուած է Հ.Մ.Լ.Մ.ին:

Զեի հանչնար Սօսեն...

Գացի գտայ Սօսեն՝ պարզ ու անմիշական Սօսեն, որուն խօսուածքէն Հալէպի համն ու հոտը կու գար:

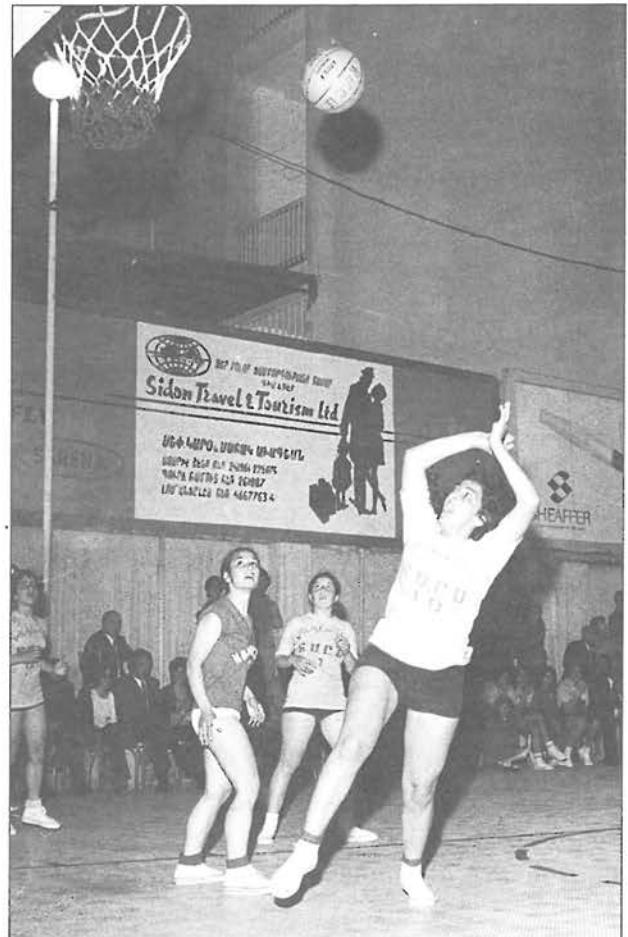
- Կը կոչուիմ Սօսէ Տէր Յովհաննեսեան, ծնեալ՝ Միհրաննեան: Հայրով-մայրով սասունցի ծնողներու զաւակ եմ:

Սասունցի՝ Ծուռ-ծուռ իրարու նայեցանք:

- Ո՞ր տունեն ես:

Ու ծայր տուաւ մեր զրոյցը: Սօսեն անմիշապէս բուեց ու ծանօթացուց սասունցի քանի մը տուն: Ցետոյ, մեր երեւակայութեան թեւ տուած, այցելութիւն տուինք Հալէպի Թիլէլ փողոցին վրայ գտնուող Հ.Մ.Լ.Մ.ի պատմական ակումբը: Անկէ անցանք գացինք Ազգային Քառեն Եփիէ ձեմարան եւ ադօքք մը մրմնչեցինք երշանկայիշտակ Զարեհ Կաթողիկոսի եւ անմոռաց Հրաչ Փափազեանի կիսանդրիներուն առջեւ: Այդ տեղին անցանք անմիշապէս քովի բակը՝ Սահակեան Վարժարանը, որուն տարիներու թերքէն մեծ բաժին ինկաւ Հ.Մ.Լ.Մ.ին: Ցետոյ գացինք հասանք Հալէպի հնութիւններու բաղը՝ Սալիպէն: Սալիպէն, ուր բրբական շարդէն հրաշքով ազատած հայր իր առաջին կայքը հաստատեց ու փառք տուաւ ամենակալին: Սալիպէն՝ օրինեալ Հալէպ քաղաքը, ուր հայութեան մնացորդացին թեկորները ծիլ առին՝ դարձան տուն-տեղ, քայլ ու քայլարշաւ, դարձան փառահեղ տողանցք՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ական հրաշք:

Ու մեր հոգիները սասունցի փոապանին

Սօսէն Հ.Մ.Լ.Մ.ի շապիկը վրան:

թխած հացին պէս հոտաւետ պատումներով լիցքաւորելէ ետք, նստանք Սօսենց բակը ծառի մը շուքին տակ: Պահ մը ծառ ու ծաղիկ դիտեցի, չինացի կինը դիտեցի, որ իրիկնամուտի այդ պահուն, կանաչութիւնները ջրելով՝ թերեւ, բայց հանելի զովութիւն մը կու տար Օգոստոսեան տօթին: Կարծես կեանքէն նոր եռանդ, նոր աւիւն առած ըլլայի, դարձայ Սօսէին ու հարց տուի.

- Այ սասունցի աղջիկ, ես եկայ քու

սիրանքներդ լսելու, ես եկայ քու խոյանքներովդ ոգեւորուելու: Դուն որ արարական աշխարհին մեծ դարպասներէն մըտած ես ներս եւ թեւ առնելով քոչած ես որպէս մեծ պասքեթպոլիստ, պատմէ՛, պատմէ՛, հոգիս ծարաւ է Հ.Մ.Լ.Մ.ական յաղթանակներու:

Նոյն պահուն խանդակառ գոհունակութիւն մը դրսեւորուեցաւ Սουէի դէմքին վրայ, աչքերը սկսան փայլվիլի յաղթանակէ վերադարձող զինուորին աչքերուն պէս ու Սուէն սկսաւ իր պատմութեան կծիկը քակել.

- Ես ծնած եմ Հալէպ, 1954ին: Ուսումնատացած եմ Ազգային Հայկագեան Վարժարան, իսկ յետոյ աւարտած եմ Ազգային Քառէն Եփիկ Ճեմարանը: Ամուսնացած եմ, ունիմ աղջիկ զաւակ մը եւ կառչած կը մնամ պապերուս աւանդութիւններուն եւ ազգային տեսալականներուն:

- Քոյր Սուէ, ո՞ր ճամբով եւ ո՞վ քեզ առաջնորդեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի շարքերը:

- Ես Հ.Մ.Լ.Մ.ի մեծ ընտանիքին եկած եմ արծուիկութեան ճամբով: Բայց կարծեմ աւելի նիշտ պիտի ըլլայ, եթէ ըսեմ, որ ծնողներս արդէն անցած էին Հ.Մ.Լ.Մ.ի բովէն եւ իրենք էին, որ ձեռքէս բոնած, զիս տարին եւ արծուիկ արձանագրել տուին: Իսկ թէ ի՞նչպէս պասքեթպոլիստ եղայ, երկար պատմութիւն է: Օր մը Հ.Մ.Լ.Մ.ի պասքեթպոլի մարզիչը՝ եղբ. Յարութիւն Յարութիւննեանը եկած էր մեր արծուիկութեան պասքեթի խումբին փորձին հետեւու: Ու երբ ես գնդակը առած կը վազվզէի հոս-հոն, եղբ. Յարութիւնը զիս կանչեց.

- Քոյր Սուէ, գնդակը առ եւ հոս՝ քովս եկուր:

Ես, գնդակը պառս ընելով, գացի եղբ.

**Հալէպի միջ-դպրոցական խառն խումբը:
Քոչը՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղբ. Յարութիւն Յարութիւննեան:
Սուէ Միջրանեան՝ աջէն Յրդը: Այս խումբը 1971ին
կը շահի Սուրիոյ պասքեթի ախոյեանութիւնը:**

Յարութիւննեանին քով: Բայց հանդարտ չէի, կանգնած տեղս հոգիս կ'եռար: Մինչ եղբ. Յարութիւնը զիս կը դիտէր՝ խոհուն ու բարակ ժպիտ մը շրբներուն վրայ, յանկարծ կոչեց.

- Այ աղջիկ, կ'ուզե՞ս պասքեթպոլիստ, լաւ պասքեթպոլիստ ըլլալ:

- Այո՛ կ'ուզեմ, ըսի անմիջական, խանդակառ ու շարունակեցի. մայրս արդէն պասքեթպոլիստ եղած է Հ.Մ.Լ.Մ.ի խումբէն: Ես ալ կ'ուզեմ մօրս օրինակին հետեւիլ: Ուստի այդ օր անակնկալօրէն տրուեցաւ պասքեթպոլիստ դառնալու որոշումն եւ գծուեցաւ զիս յաջողութեան տանելիք նամբան: Բնական է, որ եղբ. Յարութիւնն էր այդ որոշումին գլխաւոր հեղինակը: Այդ օր նաեւ վերջ կը գտնէր արծուիկութեան կեանքս: Այդպէս պահանջեց եղբ. Յարութիւն: Ես այդ օր, սիրտս տխուր, ճգեցի արծուիկութիւնը:

Սուէն լոեց. ալ չէր պատմեր: Պահ մը կարծեցի, որ պատմութեան թելը կորսընցուց: Ակամայ ձայնեցի.

- Սուէ պատմէ՛, պատմէ՛. յետոյ ի՞նչ ըրիք: Ո՞ր թուականին մաս կազմեցիր Հ.Մ.Լ.Մ.ի Ա. խումբին եւ առաջին ելոյթը ո՞ր խումբին դէմ ունեցար:

Սուեն պահ մը խորանալէ ետք, յանկարծ ետ ձեռք առաւ պատմութեան թելը.

- Ինչպէս ըսի, 1968ին, երբ դեռ նորեկ մը կը նկատուէի, մաս կազմեցի Հ.Մ.Լ.Մ.ի Ա. խումբին: Շնորհիւ եղբայր Յարութիւնին ցուցմունքներուն, փորձերս շատ արագ արդիւնք տուին: Գրեք ամէն փորձէ ետք նոր յաջողութիւն մը կ'արձանագրէի: Բայց 1969ին ուրս կոտրեցաւ: Այդ տարին ինձի համար հանգիստի տարի մը եղաւ: Թէեւ պառկած վիհանկիս մէջ իսկ կը հետաքրքրուէի պասքէրի լուրերով: Բարեբախտաբար նոյն տարուան վերջին ամիսներուն ոտքի վրայ էի եւ կ'աշխատէի ես զիս քարմացնել: Գալով Հ.Մ.Լ.Մ.ին հետին՝ առաջին ելոյթիս, այդ տեղի ունեցաւ Հ.Ե.Ը.Մ.ի պասքերպոլի աղջկանց խումբին դէմ: Կարծեմ 1970ի առաջին ամիսներուն պիտի ըլլար: Լաւ կը յիշեմ, հակառակորդ կազմէն կը խաղային մօրաքրոշս երկու աղջիկները՝ Սոնա եւ Տիգրանուիկի Պարոնեանները: Մրցումին ազդանշանին հետ խոյացի վեր՝ մօրաքրոշս աղջկան ձեռքէն խլեցի գնիակը ու վազեցի դէպի կողով: Մրցումը Հ.Մ.Լ.Մ.ի յաղթանակով վերջացաւ:

Այդ օր շատ ուրախ էի եւ համոզուեցայ, որ կրնայի լաւ պասքերպոլիստ մը ըլլալ: Արդէն նոյն տարին՝ 1970ին, Հալէպի միշակմբային մրցումներուն առիթով տեղական թերթերը կը գրէին, թէ Սուեն իր խումբին լաւագոյն խաղացողն է: Թէ ի՞նչպէս ունեցայ այդքան արագ յառաջիմութիւն, չեմ գիտեր: Բայց համոզուած եմ, որ պասքերպոլի հանդէպ ունեցած սէրս եւ յամառ փորձերս իրենց բաժինը ունեցան այդ յաջողութեան մէջ:

1971ին արդէն կը խաղայի Հալէպի դպրոցականներու հաւաքականէն եւ այդ տարի մէր խումբը շահեցաւ Սուրիոյ դպրոցականներու մրցաշարքին ախոյեանութիւնը: Այդ բուականէն սկսեալ եւ մինչեւ 1987 ես մաս կազմած եմ թէ՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի եւ թէ Հալէպի դպրոցականներու պասքերի խումբերուն. ես միաժամանակ երկու խումբերուն խմբապետուհին էի:

Լոեց: Կարծեցի յոգնած է: Իրիկնամուտի այդ պահուն նստած էինք բակը, ծառի մը շուքին տակ: Երբեմն-երբեմն բարակ հով մը կու գար կը խաղար տերեւներուն հետ ու թերեւ շոյանք մը կու տար մեր երեսներուն: Բայց իրիկնամուտի այդ պահը տաք էր: Գաւաք մը շուր խնդրելէ ետք հարց տուի.

- Քոյր Սուեն, այսքան տարի ձեր խաղացած մրցումներէն ո՞ր մէկը քեզի համար կը մնայ ամէնէն յիշատակելին ու ամէնէն քաղցրը:

Նոյն պահուն Սուենին դէմքը թերեւօրէն գոյն փոխեց. կարծես մոայլեցաւ: Անոր խօսքը կորսնցուց իր վառ, եռանդուն չերմութիւնը ու ան սկսաւ պատմել խոհուն, ծանր-ծանր: Կարծես, չկամօրէս:

- Բազմաթիւ ախոյեանութիւններու մասնակցած եմ եւ բազմաթիւ ոսկի մետալներ շահած եմ, բայց անոնցմէ ոչ մէկը հոգիս չէ խանդավառած, սիրս չէ յուզած այնքան, որքան այն վերջին մրցումը, զոր խաղացինք Ահլիի աղջիկներու խումբին դէմ, 1990ի Մարտ 15ին: Ախոյեանական մրցում մըն էր: 1987ին, յղութեանս թերումով ճգած էի պասքէր խաղալը: Բայց բող համեստութեան դէմ չըլլայ՝ խաղը ճգելէս ետք մեր խումբը սկսած էր նահանջել եւ եղաւ ատեն մը 1989ին, երբ վախ կար, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ի խումբը կրնար երկրորդ դասակարգ իշնել: Ահա այն ատեն, ընդառաջելով Հ.Մ.Լ.Մ.ի վարչութեան հրաւերին, նորէն հագուեցայ Հ.Մ.Լ.Մ.ի շապիկը ու նորէն իշայ դաշտ՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի վարկը պաշտպանելու: Բարեբախտաբար յաջորդական յաղթանակներ արձանագրելով ոչ թէ խումբը երկրորդ դասակարգ իշնելէ ազատեցինք, այլ այդ վերջին յաղթանակով զայն բերինք հասցուցինք չորրորդութեան պատուաբեր դիրքին:

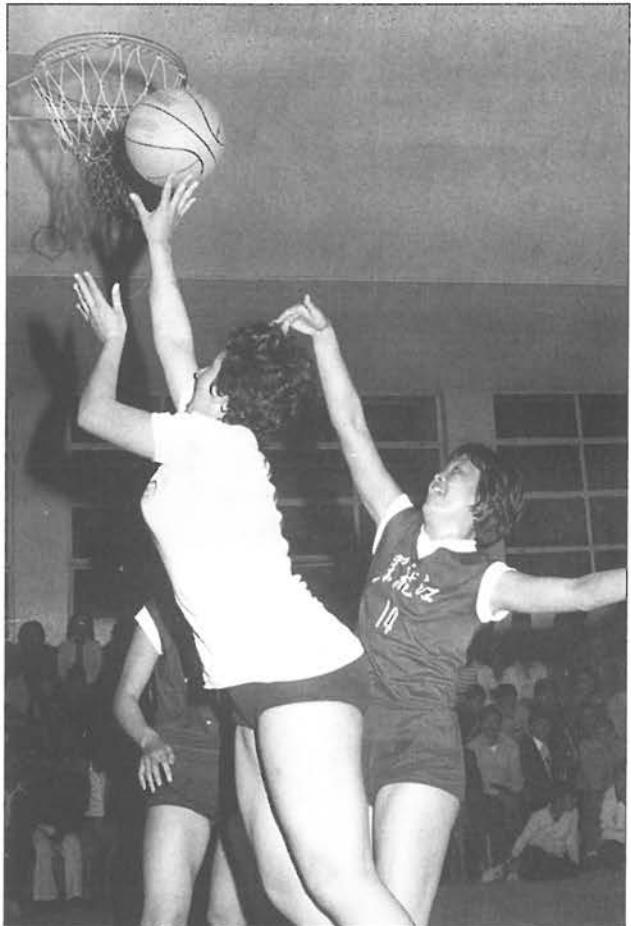
Ահա այդ վերջին մրցումն է, որ ինձի համար կը մնայ ամէնէն յիշատակելին ու պասքէրի ասպարեզիս ամէնէն քաղցրը: Ինձի համար այդ բուականը, 15 Մարտ 1990ը, նուիրական է երկու իմաստով: Նախ, որովհետեւ այդ բուականին ես իմ

սիրած միութեանս՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի խումբին հետ խաղացի իմ ասպարեզիս վերջին մրցումը ու յաղթեցինք: Իսկ երբորդ, որովհետեւ այդ գիշեր տեղի ունեցաւ ողջերթիս նուիրուած հաւաքը: Այդ գիշեր, երբ ամէն մարդ ուրախ եւ խանդավառ էր Հ.Մ.Ը.Մ.ի յաղթանակով, ես թէ՝ ուրախ էի եւ թէ տխուր: Այդ պահուն ես սոսկ Սոսէ անունով աղջիկը չէի, այլ քանի մը Սոսէներ կային հոգիիս մէջ, մէկը այսպէս, մէկը այնպէս: Մէկը ուրախ, միւսը տխուր: Եթէ այդ գիշեր ես ուրախ էի, պատճառը այն էր, որ Հալէպ քաղաքը ճգելով պիտի երթայի միանալու ամուսինիս, Ամերիկա: Ես նաեւ ուրախ էի, որովհետեւ համոզուած էի, որ իբրեւ Հ.Մ.Ը.Մ.ական եւ իբրեւ սուրիացի, կարողացած էի կատարել համեստ զինուրի իմ պարտականութիւնս, թէ՝ իբրեւ խաղացող եւ թէ իբրեւ վարք ու բարքի տէր մարդ: Բայց այդ գիշեր ես նաեւ տխուր էի: Տխուր էի, որովհետեւ իբրեւ բանականութեան տէր մարդ կը զգայի, որ ա՛լ վերջ կը գտնէր պասքեթապոլի փայլուն ասպարեզս, որ ալ Հ.Մ.Ը.Մ.ի շապիկը հագուած դաշտ պիտի չիշնէի: Այդ օր խաղացած մրցումն կեանքիս վերջին մրցումը պիտի ըլլար: Տխուր էի նաեւ, որովհետեւ ալ կը բաժնուէի ընկերուիներէս, միութենէս եւ այն ազնիւ մարդոցմէ՝ հայ թէ արաբ, որոնց հետ պայքարած էի լատին, ազնիւին հասնելու եւ ազգիս ծառայելու արդար նպատակով: Իսկ այս բաժնումով ահա այդ բոլորը ետեւ կը մնային: Կարծես այդ բոլորը գեղեցիկ երազ մըն էր, որ յանկարծ փուլ կու գար:

Այդ գիշեր, բաժնումի այդ նուիրական պահուն ուրախութեան եւ տիրութեան արցունք կար աչքերուս մէջ, հոգիիս խորը: Աստւած թող մարդս փորձութեան մէջ չճգէ:

Ու լոեց:

Գլուխս բարձրացուցի ու նայեցայ Սօսէին դէմքին: Աստուած իմ, բան մը կար հոն: Կարծես անաւարտ բան մը, անաւարտ

Սօսէն օդին մէջ՝ Սուրիոյ խառն խումբին հետ, Զինաւտանի խառն խումբին դէմ խաղի պահուն:

Խօսք մը կար հոն՝ Սօսէին դէմքին վրայ, աչքերուն մէջ, զոր չկարողացայ կարդալ: Գուցէ այդ անաւարտ խօսքը հայու նակատագիր կը կոչուի: Հաւատալ կամ ոչ, չեմ գիտեր:

Պահ մը զդացացի Սօսէին այդ հարցումը ուղղած ըլլալուս համար: Բայց եղածը եղած էր եւ կեանքը պէտք է շարունակւ եր, ու ես շարունակեցի պրատել այդ համեստ աղջկան հոգին, ուր անթեղուած խոր զգացումներ կային:

- Փոյր Սօսէ, ես երբեք պիտի չուզէի տխուր յիշատակներ արքնցնել ձեր հոգիին մէջ, բայց կարծես ամէն հայու նակատին վրայ կայ այդպիսի բան մը, որ կարծես հայու արեան հետ կու գայ: Ուստի եկէք առայժմ մոռնանք այդ գիշերը եւ հիմա

դուն մեզի պատմէ, թէ ի՞նչ ախոյեանութիւններ շահած ես, մաս կազմելով Հ.Մ.-Լ.Մ.ի եւ Սուրիոյ պաքեթպոլի խումբերուն:

- Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի պաքեթի խումբին հետ խաղալով, 1968էն սկսեալ եւ մինչեւ 1987, թերեւս մէկ-երկու տարիններու բացառութեամբ, շահած ենք թէ՝ Հալեպի եւ թէ Սուրիոյ պաքեթպոլի աղջկանց ախոյեանութիւնները. յաղթանակներու շարան մը, որ թերեւս բացառիկ երեւոյթ է Սուրիոյ պաքեթպոլի պատմութեան մէջ: Ասոնց առընթեր, նոյն բուականներուն՝ 1968էն մինչեւ 1975, երբ Քառէն Եփիէ Ճեմարանի ուսանողունի էի, դպրոցի աղջկանց պաքեթի խումբին հետ, առանց բացառութեան, շահած ենք Հալեպի միջ-դպրոցականներու (70ի մօտ վարժարաններու) մրցաշարքերուն յաջորդական ախոյեանութիւնները: 1976էն մինչեւ 1990 պաշտօնավարած եմ Ազգային Սահակեան Վարժարանի եւ Քառէն Եփիէ Ճեմարանին մէջ, իբրև մարզանքի ուսուցչուի: Նոյն ատեն կը մարզէի Հ.Մ.Լ.Մ.ի պաքեթի խումբը:

«Այս առթի ես պարտք կը զգամ երախտագիտութիւններս յայտնել Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի մասնաճիւղին, որուն ծոցին մէջ մեծցայ եւ որուն տեսլականներով զօրացաւ հոգիս: Նաեւ երախտապարտ եմ եղք. Յարութիւն Յարութիւննանին, որ զիս մղեց պաքեթի խաղին եւ եղաւ պաքեթի իմ առաջին ուսուցիչս: Շնորհակալութիւններս կ'ուզեմ՝ յայտնել նաեւ բոլոր անոնց, որոնց հետ գործեցի ըլլա՝ յ իբրև պաքեթի խաղընկեր, թէ իբրև Հ.Մ.Լ.Մ.ի գաղափարականին սպասարկող համեստ ուխտեալ:

«Միջ-դպրոցական եւ միջ-միութեանական յաղթանակներուս առընթեր, 1973ին մաս կազմեցի Սուրիոյ դպրոցականներու պաքեթպոլի աղջկանց խառն խումբին եւ նոյն բուականին շահեցանք Լիբանանի մէջ տեղի ունեցած համա-արաբական դպրոցականներու պաքեթպոլի աղջկանց մրցաշարքին երկրորդութիւնը: Հոս կ'ուզեմ յիշել հանելի անակնկալ մը: Արաբա-

կան աշխարհէն եկած այդքան մարզիկութիներուն մէջ միայն երեք հայ մարզիկութիներ կային: Երեքս ալ թիւ 10 շապիկը կը կրէինք եւ երեքս ալ Հ.Մ.Լ.Մ.ական էինք. ես՝ Սուրիային, Ուրֆալեանը՝ Պէյրութէն, իսկ Անահիտը՝ Իրաքէն:

«1975ին դարձեալ մաս կազմեցի Սուրիոյ դպրոցականները ներկայացնող խումբին եւ Եգիպտոսի Ա.ղեքսանդրիա քաղաքին մէջ կայացած համա-արաբական դպրոցականներու մրցաշարքին շահեցանք ախոյեանութիւնը: Այդ յաղթանակը անսահման ուրախութիւն եղաւ Սուրիոյ համար:

«1977ին, սուրիական խումբին հետ, այս անգամ Լիպիոյ մէջ կայացած համա-արաբական երկիրներու պաքեթպոլի մրցաշարքին շահեցանք ախոյեանութիւնը եւ ստացանք ոսկի մետալներ:

«Վերջին անգամ՝ 1985ին, Մարոքի մէջ կազմակերպուած համա-արաբական երկիրներու աղջկանց մրցաշարքին, մաս կազմեցի Սուրիոյ պաքեթի աղջկանց խումբին եւ շահեցանք մրցաշարքին երրորդութիւնը:

«Կարծեմ ասոնք են հաւաքական խումբերու հետ շահած տիտղոսներս»:

Սօսէն այս բոլորը բուեց շատ պարզ, առանց յաւակնութեան եւ առանց անհատական վերագրում ընելու: Կարծես այդքան յաղթանակներու մէջ ինք բաժին ունեցած չըլլար: Վերջապէս դարձայ քոյր Սօսէին ու իբրև վերջարան հարց տուի.

- Քոյր Սօսէ, այսքան հաւաքական ախոյեանութիւններու եւ յաղթանակներու կողքին, որոնք ինծի մեծ ուրախութիւն եւ հպարտանք տուին, կրնա՞ք ըսել, թէ անհատական ի՞նչ տիտղոսներու եւ գնահատանքներու արժանացած էք պաքեթպոլիսի ձեր ասպարեզին ընթացքին:

- Զեմ գիտեր, արդեօք համեստութեան դէմ մեղանչում պիտի չըլլա՞յ, եթէ ըսեմ, որ Սուրիոյ պաքեթպոլի աղջկանց պատմութեան մէջ թերեւս միակն եմ, որ այսքան երկար ժամանակ՝ մօտ քսան տարի մնացած եմ Սուրիոյ պաքեթպոլի ասպա-

րեզին մէջ, այդ ալ տիրական ձեւով։ Կը կարծեմ այսքանը արդեն մեծ ու թերեւս մեծագոյն տիտղոսն է շահած տիտղոսներուս։ Այսուհանդերձ, թուեմ անհատական կարգ մը յաղթանակներ։ Այստեղ ես զանց պիտի ընեմ թերթերուն կողմէ անձիս ու խաղիս տրուած գովեստները։ Ուստի,

«1970ին, Հալեպի միշ-ակմբային պատերպոլի աղջկանց մրցաշարքին արժանացած եմ Հալեպի լաւագոյն խաղացողի պատիւին։

«1973ին, ընտրուած եմ Սուրիոյ թիւ 1 պատերպոլիստ աղջիկը. 100 ձայնի վրայ ստացած եմ 97 ձայն։

«1974ին, նկատուած եմ Հալեպի պատերպոլի լաւագոյն խաղացողը։

«1975ին, նկատուած եմ Սուրիոյ պատերպոլի լաւագոյն մարզիկուիին։

«1977ին, Լիպիոյ մէջ կայացած համարաբական պատերպոլի մրցաշարքին նկատուած եմ համա-արաբական աշխարհի լաւագոյն աղջիկ պատերպոլիստը։ Նոյն տարին ես Սուրիոյ աղջկանց պատերի խումբին խմբապետուիին եի։

«1978ին, ընտրուած եմ Հալեպի լաւագոյն աղջիկ պատերպոլիստը. 100 ձայնի վրայ ստացած եմ 97 ձայն։

«1979ին, նոյնպէս ընտրուած եմ Հալեպի լաւագոյն աղջիկ պատերպոլիստը. 140 ձայնի վրայ ստացած եմ 137 ձայն։

«1985ին, Մարոքի մէջ կայացած պատերպոլի համա-արաբական մրցաշարքին նկատուած եմ Սուրիոյ խումբին «Ռուկի Մարզիկուիին»։ Այդ տարի ես Սուրիոյ խումբին խմբապետուիին եի։

«Այսքան ախոյեանութիւններու կերտումին մէջ մեծ բաժին ունեցած եմ։ Այսքան տիտղոսներ շահած եմ եւ բազմաթիւ պատուոյ մետալներ կուրծքս զարդարած

են, բայց ես չեմ կրնար ուրանալ, որ այդ բոլոր ախոյեանութիւններն ու տիտղոսները որքան ինձի կը պատկանին, նոյնքան եւ աւելիով կը պատկանին Հ.Մ.Լ.Մ.ին, որուն ծոցին մէջ մեծցայ եւ որուն շնորհիւ արժանացայ այսքան փառքի ու պատիւի։ Ես շատ բան պարտական եմ Հ.Մ.Լ.Մ.ին եւ այդ գիտակցութենէն թելադրուած՝ միշտ ալ շանացած եմ բարձրացնել Հ.Մ.Լ.Մ.ն ու հայութիւնը։

«Ուրախ եմ, հպարտ եմ, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի վարչութիւնը առ ի վարձատրութիւն տարիներու իմ վաստակիս, 1987ին զիս պատուեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի նշանակով։ Իսկ 1990ի Մարտ 15ին, երբ ա'լ վերջնականօրէն պիտի ճգկի Հալեպ քաղաքը, դարձեալ զիս պատուեց յիշատակի արծաթ ափսէով։ Նոյն առթիւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Սուրիոյ Շրջանային Վարչութիւնը զիս պատուեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի Շառայութեան շքանշանով։ Այստեղ պարտք կը զգամ յիշատակել, որ ողջերքի նոյն հանդիսութեան, Սուրիոյ այլազան շրջաններէն եկած մարզական ներկայացուցիչներ ինձի յայտնեցին իրենց բարի մաղթամքները։ Մանաւանդ յուզիչ եր այն պահը, երբ Սուրիոյ մարմնակրթանքի նախարարութեան տնօրէն Պրն. Մարուան Արաֆար, որ յատկապէս Դամասկոսէն եկած եր, անձնապէս ըսաւ ողջերթի խօսք. հայրաբար ողջագուրուեցաւ ինձի հետ ու տուաւ յիշատակի բաժակ մը։ Այդ մէկը բացառիկ պատիւ եր թէ՛ ինձի եւ թէ հայութեան։

Լոեց Սօսէն. Սասուն աշխարհի զաւակը։ Վերջացած եր շղթան փառաւոր ախոյեանութիւններուն եւ աննման յաղթանակներուն։

Սօսէ, Հ.Մ.Լ.Մ.ի պարձանք, դուն հազար ապրիս...

ՀՐԱԶ ՉԱԼԵԱՆՆ ԱԼ ԳՆԱՑ. . .

- Լսեցի՞ր, Հրաչ Չալեանն ալ գնաց...

Խօսողը՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ական երեց եղբայր մըն էր, կեցաւ նամբուս վրայ՝ ցաւ կար ձայնին մէջ, խոռվք դէմքին վրայ: Բայց՝

Սեւ, տխուր բօթը լսեցի կամ ոչ՝ նոյնն է: Լաց մը աւելի կամ լաց մը պակաս նոյնն է. բան մը չի փոխուիր, մահը իր նամբով պիտի երթայ... ու մի հարցընէք, թէ Հրաչը ի՞նչպէս գնաց, ո՞ւր գնաց, կամ՝ ի՞նչու գնաց: Այլ պիտի երթար ու գնաց: Բայց,

Հայու դագաղ մըն ալ անցաւ օտար ափերէն՝ հեռո՛ւ, հեռո՛ւ իր ծննդավայր հայաշունչ Հալեպէն, հեռո՛ւ հեռո՛ւ իր միութենական ընկերներէն ու այն միջավայրէն, որ միայն հայ ու հայութիւն կը բուրէր: Հայու դագաղ մըն ալ անցաւ առանց սկառտական շեփորի, առանց բարեւին այն տղոց, որոնց հետ տասնեակ տարիներու կեանք ունեցաւ, որոնց հետ միայն սիրտ ու սէր եղաւ:

Հալեպ քաղաք, դուն որ հայ ազգային կեանքին օրրանը եղար, դուն որ տուն տեղ տուիր, դուն որ սիրտ ու շերմութիւն տուիր հալածուած, շարդուած հայ մարդուն, ինչո՞ւ այսպէս եղար: Ինչո՞ւ քու ծոցիդ մէջ հասակ առած, ազգային ոգի առած տղաքը եղան այսպէս բաժան-բաժան, ցիրուցան, մոռցուած, օտարութեան մէջ՝ օտար դարձած:

Այն տղաքը՝ փունչ մը վարդ ու զարդ, հոյլ մը յոյս ու լոյս այն տղաքը, որոնց եր-

կար շարքին մէջ գտնուեցաւ նաեւ Հրաչ Չալեանն, շատ բան տուին իրենց ազգին, հայութեան:

Այս տղաքը եղան յոյսի ծիածան, յաղթանակի խոյանք, հպարտութեան դրօշու տարիներով՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի փառքը կերտեցին: Այս տղաքը, համակ սիրտ ու սէր այս տղաքը, Հ.Մ.Ը.Մ.ի ակումբը իրենց համար ըրին տուն ու խորհրդատուն: Հ.Մ.Ը.Մ.ի խաղերը իրենց համար եղան դաս ու դասարան: Հ.Մ.Ը.Մ.ի նպատակը իրենց համար եղաւ հաւատանք, տեսլական ու այս տղաքը տարիներով վազեցին այդ նպատակին ետեւեն ու տարիներով իրենց կարելին տուին այդ տեսլականին յաշողութեան համար:

Այս տղաքը, համեստ, երբեմն անանուն այս տղաքը ալ կը պակսին. ալ կը փնտոենք այս տղաքը, անոնց ոգին, անոնց մաքուր սիրտը՝ անոնց զռիողութեան գիտակցութիւնը, որ կազմուեցաւ Հալեպի ընկերային տաք միջավայրին մէջ՝ Նշաններու, Լուտերներու, Դապաքեաններու շունչին տակ: Ու ամէն անգամ, որ Հրաչ մը կ'երթայ, ու ամէն անգամ, որ Հրաչ մը կը պակսի, նոր ցաւ մը կ'աւելնայ արդէն վիրաւոր մեր սրտին վրայ: Օտարութեան մէջ հայօրէն ապրելու, յարատեւելու մեր յոյսն է յոյսին աղբիւրներն են, որոնք կը նուազին, կը պակսին:

Հրաչն ալ գնաց: Հաւատանք կամ ոչ՝ համակ եռանդ, շարժում, բողոք եղող այդ տղան ալ գնաց՝ լուռ, անակնկալօրէն, Նիւ

Եռքի աղմկոտ նամ-
րաներուն վրայ:

Հրաչ Զալեանը
ծնած էր Հալեպ,
1930ին: Ան նա-
խակրարանի ու-
սումը Ազգային Հայ-
կացեան փարժարա-
նեն առնելէ ետք
կ'անցնէր Ալեքս
Գոլեն»: Նաեւ Հրա-
չը փոքր տարիքեն
կը մտնէր Հ.Մ.Լ.Մ.ի
շարքերէն ներս:
Նախ կ'ըլլար գայ-
լիկ, սկառուտ եւ յե-
տոյ՝ գայլիկներու

Պալու: Ու տակաւ կը խաղար թենիս, փինկ-
փոնկ եւ նուպար Գունտուրանեանի հետ,
2-4 անգամ կը շահէին Հալեպի զոյգի
ախոյեանուրիւնը: Նոյն ատեն կը հետեւէր
ֆութպոլի եւ կարճ ատեն մը կը խաղար
Հ.Մ.Լ.Մ.ի Ա. խումբէն: Բայց բազում ձիրք
ունեցող այս տղուն միութենական գործու-
նեութեան գլխաւոր դաշտը պիտի հանդի-
սանար պասքեթպոլի ասպարեզը: Ան մօտ
10 տարի մաս կազմեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի պասքեթ-
պոլի Ա. խումբին: Լաւ խաղացող մըն էր՝
յոգնութիւն, յուսահատութիւն չգիտցող:
Յետոյ, երկար ժամանակի համար եղաւ
նոյն խումբին մարզիչը, իսկ մեկ տարի ալ
մարզեց Հ.Մ.Լ.Մ.ի պասքեթպոլի աղջկանց
կազմը: Նաեւ Հրաչը մօտ 10 տարի եղաւ
Հ.Մ.Լ.Մ.ի պասքեթպոլի յանձնախումբի
անդամ եւ այն քիչերէն էր, որոնք արժա-
նացած էին պասքեթպոլի իրաւարարու-
թեան պետական վկայականին:

Հրաչ Զալեանը, որպէս մարզիկ թէ որ-
պէս պատասխանատու, եղաւ իր պարտա-

**Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի պասքեթի
յաղթանակներ կերտած խումբը:**

կանութեան գիտա-
կից մարդ: Ան սի-
րեց Հ.Մ.Լ.Մ.ը, զո-
հողութեան առջեւ
տատամսում չունե-
ցաւ, իր կարելին
չխնայեց ու շատ
բան տուաւ սերունդ
պատրաստելու աշ-
խատանքին:

1967ին կ'անցնէր
Նիւ Եռք: Հոն ալ՝
հետեւցաւ Համագ-
գայինի աշխա-
տանքներուն եւ
շրջան մը վարեց
ա տենապէտու-

թիւնը: Վերջապէս բազում ձիրք ունեցող
եւ համակ եռանդ եղող այս տղան աչքերը
փակեց 27 նոյեմբեր 1992ին, ետին գգելով
իր կինը, երկու մանչ զաւակները եւ բեղուն
գործունեութիւն:

Թաղումին, Համագգայինի կողմէ յար-
գանքի խօսքը ըսաւ Պրն. Յովհաննէս
Պգտիկեան:

Հրաչ, ներողամիտ կ'ըլլաս, երէ չկրցայ
լաւապէս ներկայացնել պատկերը միութե-
նական կեանքիդ: Բայց վստահ եմ, երէ օր
մը գրուի Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի պատմու-
թիւնը, դուն կ'ունենաս քու արդար տեղդ
այդ պատմութեան մէջ:

Ու հիմա՝ այս տիսուր պահուն, երբ
օրէնք դարձած հրամեշտի վերջին խօսքը
պէտք է յայտնեմ, ես, թէեւ սիրտս տիսուր,
բայց հպարտօրէն կ'ըսեմ. Հրաչ, յարգանք
նուիրումիդ, հանգիստ ոսկորներուդ ու
թող այս քանի մը խօսքը ըլլայ ծաղկե-
փունչ՝ դրուած դեռ թարմ հողակոյտիդ
վրայ:

Հ.Մ.Բ.Մ.ԱԿԱՆ
ՅՈՒՆԵՐ

ԱՆՑԵԱԼԻՆ ԱՅՍՊԷՍ ԷՒՆ

Հիմա, երբ նստած եմ յուշերուս հետ եւ կը փորձեմ անցեալին ընդմէջեն անոյշ օր մը լոյսի բերել ու վերապրիլ զայն, ներքին ձայն մը կ'ըսէ.- տղայ, զգո՞յշ, սխալ բան մը չգրես:

Ուրեմն, թեև քուականը չեմ յիշեր, բայց Ուրբաթ օր մըն եր. Մայիսի գեղեցիկ եւ պայծառ օր մը: Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալէպի մասնաճիւղը լծուած եր ողիմպիական խաղերու նախապատրաստական աշխատանքներուն:

Սուրբ Յարութեան տօնը կանխող շաբաթը, Հալէպի Հ.Մ.Լ.Մ.ի կեանքին ամենէն խանդավառ, ամենէն եռուն ու բեղուն շաբաթը կ'ըլլար: Սուրիոյ շրջաններէն, մօտիկ թէ հեռաւոր երկիրներէ հազարաւոր մարզիկ, սկառուտ, արենոյշ կու գային Հալէպ: Կու գային սկառուտական խաղերով, հայու տաղերով, իրենց վառ աչքերով՝ հայ մարդու սիրտը շենցնելու, հայուն մէջ հայ ծնած ըլլալու հպարտանքը վառ պահելու:

Անցեալ դարձած անոյշ այդ օրերուն, մանաւանդ Շաբաթ, Կիրակի եւ Երկուշաբթի օրերուն, Հալէպ քաղաքը գոյն կը փոխէր, կը հայանար, կը դառնար Հայաստան: Կը դառնար հայու սիրտ ու հոգի: Հաւատացէք. այդ օրերու հայկական կեանքը բնորոշելու համար ինչ ալ գրուի քիչ է, չի կրնար տալ ոգին: Արտասահմանի բոլոր հայութեան աչքերը սեւեռած կ'ըլլային հոն՝ Հալէպ: Ակումբներէն ներս, տուներէն ներս, ամեն տեղ, ուր երկու հայ հաւաքուած ըլ-

Եղբայրներ Գառնիկ Աղիբեան եւ
տոռք. Յակոբ Գասապեան:

լար, խօսակցութեան նիւթը Հ.Մ.Լ.Մ.ն եր՝ իր աւանդական խաղերով եւ իր առնական տողանցքով: Մանաւանդ տողանցքը, երբ հայ ժողովուրդին զաւակները բանակ կազմած, մէկ ձայնով, մէկ քալուածքով կը քալէին դէպի թրիպիւն: Կը քալէին՝ յոյս դարձած, հայուն ապագան դարձած, ու հայ ծերուկը կը ծափէր, ուրախութեան ու հպարտութեան առբած արցունքը աչքերուն: Կը ծափէր՝ սիրտը ամուր բոնած, որպէսզի հրենանքէն չպայթի: Ով հայ մարդ, դիտա՞ծ ես դուն դաշտին վրայ խրոխտօրէն քալող գայլիկը. լսա՞ծ ես դուն՝ անոր ի տես, դողդոշ աղօթքը հայ մամիկին:

Ուրբաթ, այդ օրը, դաշտին մէկ անկիւնին վրայ, աշխատանքի պահուն, մենք ալ կը խօսակցէինք.

- Տղաք, աղօթքնք, որ Երկուշաբթի օր այսպէս պայծառ օդ ըլլայ:

Բալուցի Մանուկն եր: Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆուրպովի կազմին, Հալէպի ախոյեան խումբին

մէջ տարիներու խաղացող «Մուխը Մարէ Մանուկ»ն էր:

- Տղաք, վաղը ես մոմ պիտի վառեմ Յիսուս պապային առջե...

Հաւատաւոր սկառուտ եղած, հին Հ.Մ.Ը.Մ. Մական ձեմնեմեանն էր: Բայց Սասնոյ լեռ բարձունքներն իշած՝ «ծուռ» մէկը իր գոռ ձայնով կը պատզամէր.

- Տղաք, ճգենք բնութիւնը իր գործին, անձրեւ ըլլայ թէ արեւ, ես Հ.Մ.Ը.Մ.ի կրակը պիտի վառեմ, քող հազարները գան ու հայութեան բազինին հուրով ջերմանան:

Այսպէս, խօսակցութեան մէկ տաք պահուն էր, երբ դաշտ մտան եղայրներ՝ Նշան Թիւյսիզեան, Գառնիկ Ազիրեան եւ տոքք. Յակոր Գասապեան:

- Բարեւ ձեզ տղաք, ի՞նչպէս էք...

- Լաւ ենք... մեզի մնացեր է միայն դաշտին գիծերը քաշելու գործը, ան ալ սկսելու վրայ ենք:

- Տղաք, դուք յոգնած ըլլալու էք, եթէ կարելի է սա չուանն ու կիրը մեզի ճգելով դուք քիչ մը հանգստացէք:

Փորձեցի առարկել:

- Եղքայր յր Նշան, այս ձեր գործը չէ... մենք կ'ընենք:

Հակառակ պնդումներուս ան տեղի չտուաւ: Գիտեի բնաւորութիւնը՝ չոր բայց մաքուր, անկեղծ, յամառ-բայց արդար եւ ուղիղ էր: Ուստի, յանձնեցինք չուանն ու կիրը: Իրենք անցան գործի, իսկ մենք, իրենց գլխուն կեցած, դարձանք ղեկավար: Կը հետեւեինք իրենց տարած աշխատանքին ու երբեմն ալ ուղղութիւն կու տայինք:

- Եղքայր... մեծ քառակուսիին երկայնքը տանուք մեթք պիտի ըլլայ:

Արդէն դաշտին մեծ գիծերը կը քաշէին: Չուանին մէկ ծայրը Ազիրեանին ձեռքն էր, իսկ միւսը՝ տոքք. Գասապեանին: Մինչեւ օրս ինձի տարօրինակ կը բուի դաշտին վրայ մեր տեսած պատկերը. Եղք. Ազիր-

եան, նոր զգեստ մը վրան, լման հասակով պառկած էր կուրծքին վրայ, փոշիներու մէջ եւ գլուխը հազիւ մէկ թիզ գետնեն վեր բռնած՝ կը նշղէր չուանին ուղղութիւնը ու կը ձայնեւր. Փորձեցի առարկել:

- Տոքքոր, չուանը ձախ տար: Տոքքոր, տոքքոր ի՞նչ ըրիր, շատ եղաւ, շատ... հասնեկ, քիչ մը...

Տոքքորը նոյնակէս, լման հասակով երկարած, լուռ ու մունջ կը կատարէր դիմացինին հրամանը: Ու երբ չուանին ուղղութիւնը կը նշղուէր, եղք. Ազիրեան դարձեալ կը պոռար.

- Նշան, հայտէ՛, բափէ փոշին:

Ու եղք. Նշան, իր պատմական ֆեսը գլխուն, բուռ-բուռ փոշի առնելով կը բափէր չուանին քաշած գիծին վրայէն: Վայոր ան պգտիկ մը շեղէր չուանին վրայէն ու փոշին բափուէր գիծէն դուրս: Այն ատեն Ազիրեան կը յանդիմանէր.

- Նշան, ուր կը բափես ուր, հայտէ՛, աւրէ ու նորք բափէ...:

Ու նոր գործողութիւն:

Կեսօրը անցած էր արդէն ու օրը տաք, իսկ իրենք յոգնած, քրտնած էին: Տոքքորը երբեմն-երբեմն վրայ գլուխը կը բօրուէր, ներմակ թաշկինակը առած՝ քրտինքները կը սրբէր: Մօտեցայ, փորձեցի օգնել.

- Եղքայրներ, բոյլ կու տա ք, որ մենք շարունակենք:

- Հայտէ, հայտէ, մենք դասալիք չենք...

Վերշացուցին: Տոքքորը հեւասպառ, պգտիկ ժպիտ մը դէմքին, ըսաւ.

- Աղուոր մարզանք մը ըրինք:

Եղքայրներ, բոյ այս գրութիւնը ձեր աննման ոգին, ձեր մեծութիւնը, ձեր յիշատակը յաւերժացնող փունջ մը ծաղիկ ըլլայ:

Անցեալին այսպէս էին:

ՀԻՆ ՄԱՐԴԻԿ, ՀԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

Ուշ գիշեր է: Անքուն
եմ ու հոգիս նորեն
խոռվ է: Առանձին
նստած եմ պատշգամբ ու
կ'երազեմ:

- Զեփիւռ, գաւաք մը ջուր
տուր հայրիկին:

Բայց աղջիկս հոս չէ, ես
որո՞ւ կը ձայնեմ:

Դուրսը լուռ է: Աշնանա-
յին հով մը թեթեւօրէն կը շո-
յէ նակատս, բայց գլուխս կը
մնայ ծանր, ինչպէս տարի-
ներու թեռան տակ կրած ծե-
րունի, որուն համար անցնող
օրերը կը մնան միայն երազ,
միայն անո՞յշ յիշատակ:

Այս պահուն հին դէմքեր,
հին յիշատակներ եկած ու պարուրած են
հոգիս: Հին դէմքեր, լաւ մարդիկ, որոնք
այսօր ալ չկան: Անոնք եկան, ինչպէս
առարեալ լուսաւորեցին հոգիս ու գացին:
Անոնք գացին, բայց այսօր անոնց անուն-
ները, անոնց կերպարը, ինչպէս անգին
առարկայ, ինչպէս անմոռանալի յիշատակ,
դրոշմուած կը մնան յիշողութեանս պաս-
տառին վրայ: Յանախ կը նստիմ իրենց
հետ, կը խօսիմ իրենց հետ ու կը պատմեմ
իրենց մասին:

Իմ անոյշ յիշատակներէս մեկ քանին,
որոնք կապուած են այդ հին դէմքերուն,
կու գան ֆուրապոլիստի կեանքէս: Թող չա-
փազանցութիւն չնկատուի եթէ ըսեմ, որ
ֆուրապոլիստի կեանքս իր մեծ ազդեցու-
թիւնը ունեցաւ նկարագիրիս կազմութեան
վրայ: Եթէ հայրս իր մաքուր, անկեղծ, աշ-
խատասէր եւ զոհաբերուող հոգիէն, իր գո-
րովալի ու զգայուն սրտէն շատ բան տուաւ

Զախէն աշ՝ Խաչիկ Զարշաֆեան, Արշակ ..., Բարգէն
Արմատունի, Սամուել Մկրտչեան, Վաղարշակ Մանուեան,
Լեւոն Ժամկոչեան, Երուանդ Տէմիրճեան:
Ուրիշ՝ Մինաս Մուրսալեան, Սերայտարեան...:

ինձի, ֆուրապոլը եկաւ գեղեցկացնելու, ագ-
գային ոգի դնելու, պարտականութեան գի-
տակցութիւն ներմուծելու դեռ կազմաւոր-
ման նամբուն մէջ գտնուող իմ շաղախիս: Եթէ հայրս հսկեց, ուղղութիւն տուաւ քայ-
լերուս, ֆուրապոլը տրամաբանելու, լաւն ու
գէշը զանազանելու ճգտումը դրաւ հոգի-
իս: Այս աշխարհը գալու նամբուս վրայ ես
բախտաւոր եղած եմ, որ յանձնուած եմ այն
մարդուն, որ հետագային հայրս եղաւ: Իսկ
ֆուրապոլի կեանքիս ընթացքին ես դարձեալ
բախտաւոր եղած եմ, որ հանդիպած եմ լաւ
մարդոց, գիտակից դեկավարներու, որոնք
իրենց ուղիղ, պարկեշտ եւ բարոյական ազ-
նիւ արժանիքներով գեղեցիկին, լաւին օրի-
նակը եղան եւ ազդեցութիւն ճգեցին անհա-
տականութեանս վրայ:

Փոքր տարիքէս ֆուրապոլը սիրած եւ
ֆուրապոլին հետեւած մարդ եմ: Թէեւ այդ
տարիքին տրամաբանելով չմտայ այդ

նամբան, այլ հոսանքը առաւ տարաւ զիս եւ միջավայրն ու շրջանակը եղան ինձի ընկեր: Այդ նամբուն երկայնքին ունեցած եմ նիւթական վնասներ, բայց եք շահն ու վնասը նժարի դնեմ, կարծեմ բարոյապէս ու հոգեպէս ես շատ շահաւոր կ'ըլլամ: Թերեւս ես գտնուած եմ ֆուրապոլի լաւ ընկերութեան մէջ: Ֆուրապոլը ինձի համար միայն հանոյր կամ ժամանց չեղաւ, այլ դպրոց, ուր շատ բան սորվեցայ:

Արդէն տասը-տասսներկու տարեկան կայի, երբ մեր բաղի տղոց հետ կը խաղայի: Կաշին գնդակ չունեինք. ատիկա հարուստներուն յատուկ եք: Մեր գնդակը յանախ ճգախէժէ եւ կամ ալ քուրչերով կարկտնուած գունտ մը կ'ըլլար, ու մենք Հալեպ քաղաքի Նոր Գիւղ քաղամասին փոս դաշտին վրայ, ու երբեմն բոպիկ ոտքերով կը վազէինք հա կը վազէինք ճգախէժէ գնդակին ետեւեն, որուն հազիւ դպչած՝ արդէն կը սուրաբ: Բայց կարծեմ այդ փոս ու փոշոտ դաշտը մեծապէս օգտակար եղաւ ֆուրապոլի մեր խաղարկութեան կերտումին: Քալող օրերուն հետ, որքան մեծցանք, ֆուրապոլի մեր շրջանակն ալ մեծցաւ: Այդ օրերուն, երիտասարդութեան ամենեն աւելի սիրած ու ամենեն աւելի կիրարկած խաղը ֆուրապոլն եք: Մեր գլխաւոր զբաղումն ու մեր անոյշ երազը ֆուրապոլի յաղթանակներն եին:

Եք չեմ սխալիր, 1942ին կը խաղայի Հալեպի Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆուրապոլի «Նաւասարդեան» խումբէն: Այդ ատեն Հ.Մ.Լ.Մ.ը ուներ 16 երկրորդական խումբ եւ այդ տարի ֆուրապոլի մրցաշարքին ախոյեանութեան վահանը մեր խումբը շահեցաւ: Նոյն շրջաններուն սովորութիւն եք, որ ամառնային եղանակին Հ.Մ.Լ.Մ.ական խումբերը

1980. Հ.Մ.Լ.Մ.ի Լիբանանի Շրջանային Մամոյ Յանձնախումբի անդամները: Զախէն աշ՝ եղբայրներ Յովհաննէս Տէր Յարութիւննամ՝ Շրջանային Վարչութեան ներկայացուցիչ, Սամուկ Մկրտիչեան՝ ատենապէտ, Յովհաննէս Յարութիւննամ՝ խորհրդական: Ոտքի՝ Գրիգոր Մարուննամ՝ ատենապիր, Շորջիկ Ռաստկեննամ եւ Ալեք Աճէմնամ՝ խորհրդականներ:

այցելէին այն գիւղն ու քաղաքը, ուր Հ.Մ.-Լ.Մ.ի մասնաճիւղ կար: Թէեւ կ'երթային պտոյտ անուան տակ, բայց առաւելաբար նպատակը տեղւոյն մասնաճիւղը քաշալերելը կ'ըլլար:

Այդ տարի, ախոյեանի մեր տիտղոսը շալկած՝ գացինք Հալեպի մօտակայ Ազէզ գիւղաքաղաքը, Հ.Մ.Լ.Մ.ի տեղւոյն խումբին դէմ խաղալու: Դաշտը ֆուրապոլի դաշտ չէր, եղած եք ցորենի թէ գարիի արտ, զոր թերեւորէն յարդարելով խաղավայրի վերածած եին: Տեղ-տեղ ակօսի հետքեր կը մնային ու ամեն քայլափոխիդ հողի կոյտեր գլուխ կը ցցէին ոտքերուդ առջեւ: Մենք վարժ չէինք այդպիսի դաշտի վրայ խաղալու: Բայց կը խաղայինք...: Խաղավայրին շուրջը լեցուած եք հանդիսականներով, որոնք առաւելաբար քիւրտեր եւ արաբներ եին՝ քիչ մը հայերով համեմած: Հանդիսականներուն կարգախօսներն ու բացազնչութիւնները, որոնք քաշալերանքի նպատակով կ'ըլլային, անտանելի եւ խլացնող բնոյր ունեին: Այդ բոլորին վրայ պէտք է աւելցնել քոյր խումբին տղոց կոշտ ու կարծր խաղարկութիւնը, որ

թէեւ սովորական էր իրենց համար, բայց մասամբ ալ հետեւանք էր արտասանած բացագանչութիւններուն: Այդ մընոլորտին մէջ, երբ խաղէն հազիւ տասնեակ մը վայրկեաններ անցած էին, գնդակը կոշտի մը զարնուելով՝ մեր աննման բերդապան Հրաչին գըլխուն վրայէն անցաւ բերդէն ներս: Դաշտը քննաց բացագանչութիւններու, հուռաներու ծանրութեան տակ: Այդ վայրկեաննեն սկսեալ մեր խումբին բոլոր նիգերը արդիւնք չտուին: Ժամանակը արդէն իր վերջաւորութեան կը մօտենար: Մինչ մենք կը փորձէինք գոնէ հաւասարիլ ախոյեանի մեր վարկը փրկելու համար: Գնդակը ոտքերուս կը յառաջանայի դէպի դիմացի բերդը ու արդէն հարուածելու կը պատրաստուէի, երբ ետեւէս տրուած ոտքի ուժգին հարուած մը ստանալով՝ թաւալգլոր ինկայ գետին: Այդ վայրկեանին աչքերս մընցան, բանականութիւնս կորսնցուցի ու բոռունցըս սեղմած՝ ոտքի ելայ հակառակորդը հարուածելու: Բայց հազիւ թէւս վեր առած էի, երբ աւելի ցնցող ապտակ մը ստացայ երեսիս: Մեր պատասխանատուն, ֆուրպով յանձնախումբի անդամ եւ օրուան մըցումին իրաւարար եղբայր Լեւոնն էր զիս ապտակողը: Ոչ մէկ խօսք կամ հակադարձութիւն իմ կողմէս: Մեր տղաքը խոր հնագանդութիւն ցոյց տուին տրուած որոշումին հանդէպ: Սառ լոռութիւն մը տիրեց դաշտին վրայ: Խաղը եղած արդիւնքով վերջացաւ:

Սրտնեղած, գլխահակ գացինք մեզի տրամադրուած սենեակը, որ եկեղեցւոյ բակին մէջ գտնուող դպրոցին մէկ դասարանն էր: Թէ՛ պարտուած էինք, թէ՛ ալ՝ ծեծ

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Լիրանանի Ծրջանային Մամլոյ Յանձնախումբը

Հ.Մ.Ը.Մ.ի գործութեան մասին կը զեկուցէ

Լիրանանի մամուլի ներկայացուցիչներուն:

կերած: Թէեւ ես էի ծեծ ուտողը, բայց խումբին բոլոր տղաքն ալ ինձի չափ ազդըւած էին: Ֆուրպովի տարագով հողին վրայ նստած, անտրամադիր ու լուռ կը մտածեինք եղածին մասին: Միայն Ղուկասն էր, որ փորորկած հոգիով՝ դուրս-ներս կ'երթար-կու գար: Մենք սպասողական անորոշ կացութեան մէջ էինք, երբ եղբայր Լեւոն սենեակ մտաւ: Խումբին բոլոր տղաքը առ ի յարգանք ոտքի ելան, բայց լուռ, դէմքերը ծուռ: Պահը ծանր ու ճնշիչ էր: Եղբայր Լեւոնին արտաքիննեն յայտնի էր, որ ինքն ալ հոգեկան խոռվք մը կ'ապրէր: Պահ մը կեցաւ մտածկոտ, դիտեց բոլոր տղաքը. նայուածքը աւելիով սառեցուց Ղուկասին վրայ ու յետոյ ծանր եւ խոհուն ձայնով մը խօսեցաւ.

- Տղաք, այսօր դաշտին վրայ պատահած դէպքին բերումով ես ալ զգացուած եմ ու թերեւս՝ ձեզմէ աւելի: Թէեւ այդ մասին կ'ուզեմ խօսիլ, բացատրուիլ ձեզի հետ, բայց նկատելով որ հիմա մեր ժամանակը կարճ է, յարմար կը տեսնեմ յետաճգել քաղաք մեր վերադարձին: Մինչ այդ, ելեք հագուեցէք, որպէսզի երթանք մեզի համար պատրաստուած ընդունելութեան:

Ոչ մէկ խօսք, ոչ մէկ շարժում, լուռ էին բոլորը. կարծես խօսելու տրամադրութիւն չկար մեր վրայ: Ու նորէն Ղուկասը եղաւ,

որ խօեց այդ խոր ու անհամ լոռութիւնը:

- Եղբայր Լեւոն, մենք ծեծ ուտելէ ետք սեղան գալու սիրտ չունինք: Մենք տուն պիտի դառնանք. հոն ալ պատրաստ ենք մեր արարքին պատասխանատուութիւնը կրելու եւ պատժուելու:

Դժգոհանք արտայայտող այս խօսքերուն դեմ ոչ մեկ առարկութիւն եղաւ: Կարծես տղաքը իրենց լոռութեամբ համակարծիք էին Ղուկասին ըսածներուն: Եղբայր Լեւոնին տխուր դեմքին վրայ ներողամը- լոռութեան ժայիտ մը գծագրուեցաւ, ինչ որ անոր հոգիին անկեղծութիւնն ու մաքրութիւնը կը ցոլացնէր: Ու դարձեալ հանդարտ ու համոզիչ լեզուով մը ան խօսք ուղղեց խումբին.

- Եղբայրներ, երե կ'ուզէք՝ պահ մը զիս մտիկ, ըրեք ու յետոյ, երե պիտի երթաք, գացէք ք...

Լոեց, բայց մնաց սպասողական վիճակի մեջ, ու երբ տղաքը մնացին նստած, լսողի դիրքով, ան շարունակեց.

- Այսօր, դաշտին վրայ ես հարկադրաբար ապահանքի մեր եղբայրներեն մեկը, որ ձեր խումբին խաղացողն է: Պատահեցաւ, որ գիտակցօրէն վիրաւորեմ անոր արժանապատութիւնը: Թերեւս ձեր հայեցողութեամբ ես արդարացի չեմ: Թերեւս ալ այդպէս է: Բայց գիտեմ, ձեր տարիքին ընդհանրապէս մարդիկ հարցերը իրենց եսի անկիւնեն կը դիտեն: Բայց տղաք, պահ մը տեղս եղէք, մօտեցէք հարցին իրեւ պատասխանատու, նկատի առեք դեպքը իրեւ միութենական ու յետոյ դատեցէք, տուեք ձեր վեհոր: Այսօր, խաղին ընթացքին պատահեցաւ, որ անվայելորեն խոշտանքեն ու ձգեն ձեր խաղացողը: Տգեղ էր երեւոյքը: Իբրև իրաւարար ես պատճեցի յանցանքը գործողը: Բայց երբ տեսայ, որ ձեր խաղացողն ալ բռունցքը վեր առած կը պատրաստուեր փոխադարձելու, անմիշապէս երեւակայեցի, թէ իր ելոյթին հետեւանքը ինչ կրնար ըլլալ: Այդ դրութեան առջեւ ուզեցի ամեն գնով արգելք ըլլալ անոր գործելիք արարքին, որովհետեւ համոզուած էի, որ երե ինք ալ զարներ, այն

ատեն դաշտին վրայ հաւաքուած գիւղացի այդ տարրը իր բոլոր հատուածներով պիտի յարձակէր մեր վրայ ու մենք թէ՝ իրբեւ հայ եւ թէ իրբեւ Հ.Մ.Ը.Մ.ական պիտի խայտառակուեինք ու վարկարեկուեինք: Հաւանական ծեծուըստուքին ու պատահելիք տղեղ երեւոյթին առաջքը առնելու մտահոգութեամբ ես ապահանքի մեր եղբայրը՝ սաստելու բոլորը: Այդքան կարեն ժամանակի մէջ ուրիշ բան մտածել կարելի չեղաւ. հազիւ այդքանը կրցայ ընել: Բայց կարծեմ ես ըրի պարտականութիւնս: Այդ պահուն վստահ էի նաեւ, որ մեր եղբայրը գիտակից կեցուածք պիտի որդեգրէ եւ պիտի չդիմադարձէ ինծի: Ուրախ եմ, որ այդպէս ալ եղաւ ու մենք կրցանք առաջքը առնել անհամ բարդութեան մը, որուն համար գոհունակութիւնս կը յայտնեմ ի մասնաւորի եղբօր եւ բոլորիդ, որ ձեր գիտակից ու կարգապահ կեցուածքով գեղեցիկ եւ օրինակելի դաս մը տուիք ներկաներուն: Ու հիմա ձեզի կը ձգեմ որոշել, թէ հրաւերին պէտք է եղբայրն առաջանակ լինի:

Վերջացուց: Գնաց: Մեզ առանձին ձգեց: Բայց ամբողջ սիրտ, մտահոգութիւն եւ անկեղծութիւն եղող իր խօսքերը դեռ կ'արծագանգեին մեր հոգիներուն մէջ: Կարծես ինք ներկայ էր դեռ ու մենք իր խօսքերուն տպաւորութեան տակ թուլցած, հիացած՝ իր ներողամտութեան կը սպասէինք: Պահ մը վարանելով, գլուխս վեր առի ու նայեցայ տղոց, Ղուկասին աչքերը փնտոեցի: Կարծես բոլորին նայուածքները վրաս ուղղուած էին. մաերմութիւն, տարքութիւն կար այդ նայուածքներուն խորը: Կարծես անոնք բան մը, խօսք մը կը սպասէին ինձմէ: Մինչ ես արդէն կը պատրաստըւի հրաւերին: Ղուկասը, այդ մեծդի, անտաշ գիւղացի տղան, բայց այդ անոյշ, մաքուր տղան, կարծես գոհունակ քիրին տակէն կը մըրմրար.

- Տղաք, վնաս չունի, թող նորէն մեր կոհնակէն ուրիշին դաս տրուի: Բայց աննըման այս մարդը, ամբողջ սիրտ ու գոհութիւնը այս մարդը ինչպէս մերժել:

Գացինք գիւղական նոխ, բայց պարզ ու

բացսիրտ հրաւերին: Հոն էր գիւղը ու գիւղին հայ երեւելիները՝ իրենց քահանայով ու թաղականներով: Մանաւանդ հոն էին գիւղին հետաքրքրիր ու ժիր մանուկները, որոնք իրենց պայծառ ու ծով նայուածքներով մեզի հետ կը մտերմանային, կը նոյնանային: Մազ-մօրուքը ներմկած, նահապետական արտաքինով քահանայ հօր գեղջկական «Պահպանիչ»-ն ետք, խօսք առաւ եղբայր Լեւոն:

- Կ'առաջարկեմ խմել կենացը այն երիտասարդին, որ այսօր դաշտին վրայ մեզի կարգապահութեան եւ հնագանդութեան գեղեցիկ օրինակը ցոյց տուաւ...

Վայ, քու հոգիիդ լոյս, քու տանջուածմարմնիդ հանգիստ իշնէ, եղբայր Լեւոն, դուն աննմա՞ն հին մարդ:

Գիշեր է: Մութ է: Բայց քու պայծառ յիշատակովդ՝ լոյս իշած է իմ հոգիին...

Հ.Մ.Լ.Մ.Ի ՀԱԼԵՊԻ «ՆԱԽԱՍՏԱՐԴԵԱՆ» ԴԱՇՏԸ

Յանախ հարց տրրուած է, թէ ի՞նչ պայմաններու բերումով շինուեցաւ Հ.Մ.Լ.-Մ.Ի Հալեպի «Նախաստարդեան» դաշտը:

Նախ կը մտածեմ, թէ այդ հսկայական իրագործումը ի՞նչ անուանեմ. հրաշք թէ....: Թերեւս գործին տարողութեան եւ այդ օրերու շինարարական թեքնիքին անտեղեակ մարդոց համար հրաշք բառը ուռուցիկ եւ կամ տարօրինակ թուի: Բայց ես պիտի չվարանիմ միայն մարդու ձեռքով եւ այդքան կարճ ժամանակի ընթացքին կատարուած այդ իրագործումը հրաշք կոչելու, որովհետեւ կատարուած իրագործումը ինիզախ որոշումի, բացառիկ կամքի եւ արտակարգ երկունքի ծնունդ էր:

1948 թուականն էր. համաշխարհային պատերազմը նոր վերջացած: Ժողովուրդները արդեն սկսած էին իրենց վերքերն ու ցաւերը դարմանել: Պատերազմը անցած էր նաև Սուրիային եւ Լիբանանին ու իր քանդումին հետքերը ձգած էր այդ երկու գողտրիկ երկիրներուն վրայ: Բայց հակառակ այդ իրողութեան, ձեռներէց հայ ժողովուրդը արդեն գտած էր տնտեսապես յաջողելու համբան:

Այդ օրերուն Սուրիա եւ Լիբանան ապրած մարդը լաւ պիտի յիշէ հայ ազգային կեանքին ներս ստեղծուած սուր պայքարը: Այդ պայքարին առիթ տուողը ներգաղթն էր: Թեեւ ամէն հայ, առանց գաղափարական խտրութեան, խանդավառ եւ ուրախ էր

1948. Դրո «Նախաստարդեան» դաշտին մէջ բարեկի կանգնած: Զախին՝ Տիգրան Պաղտասարեան:

Հայաստան երթալու տեսլականով: Թեեւ թրքական զուլումն ու ջարդը տեսած հայ մարդուն երազն էր որ իրականութիւն կը դառնար, բայց դժբախտաբար Հայաստանի համայնավար իշխանութիւնները եւ անոնց արտասահմանեան գործակատարները սկսած էին ներգաղթի սրբազն գործը ծառայեցնել իրենց յետին նպատակներուն: Անոնք անպատկանորեն մէջտեղ նետել տուին հրաժարականներու խեղկատակ զաւեշտ մը: Այն դաշնակցական թէ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդը, որ պիտի ուզէր հայրենիք երթալ պէտք է հրապարակաւ հրաժարէր իր պատկանած կազմակերպութենէն՝ սեւցնելով ու անարգելով անոր ազգանուէր գործունեութիւնը: Այլապէս, այդ մարդուն Հայաստան երթալու արտօնութիւն չէին տար: Բայց ազգային զգացումներով տոգորուն, Հայաստանի տեսլականը իրեն համար նշանաբան ըրած դաշնակց-

կան թէ Հ.Մ.Լ.Մ.ական մարդիկ այնքան ալ արժէք չտուին հրաժարականի հարցին: Իրենց համար կարեւորը իրենց երազին իրականացումը՝ Հայաստան երթալի եր:

Այսու չեմ ուզեր խորանալ այդ ազգավճառ խեղկատակութեան մէջ: Հայաստանի մեր եղբայրները լաւ պիտի յիշեն՝ դաշնակցական ըլլալու յանցանքով Սիափերիա քշուած հայերու կարաւանները: Բայց իրանի մեր ժողովուրդը գիտնար դաս առնել պատմութեան դատաստաննեն...:

Ուրեմն, այդ օրերուն թերթերու մէջ երեցող հրաժարականներու շարքը բաւական երկար շարան մը կազմած էր: Այդ հրաժարականներուն տուն տուող հեղինակները՝ համայնավար մարդիկ շատ ուրախ էին եւ կը կարծէին, որ արդէն յաջողած են Դաշնակցութիւնն ու Հ.Մ.Լ.Մ.ը պառակտելու անոնց ազգային ոգին ջլատելու, քանդելու իրենց յետին նպատակին մէջ: Բայց իրականութիւնը այդպէս չէր: Ե՛ւ Դաշնակցութիւնը ե՛ւ Հ.Մ.Լ.Մ.ը, հակառակ բռուային իրենց նուազումին, աւելի քան երբեք իրենց տեսլականներուն կառչած կը մնային ամուր կերպով: Այդ նոյն օրերուն Հ.Մ.Լ.Մ.ը պիտի կազմակերպէր տարեկան միջ-մասնաճիւղային իր խաղերը, որոնք տեղի պիտի ունենային պատմական Հալեպ քաղաքին մէջ: Հ.Մ.Լ.Մ.ի պատասխանատունները այդ խաղերը կայացնելու համար արդէն առած էին հարկ եղած արտօնութիւնը եւ քաղաքապետէն ապահոված էին քաղաքապետարանին դաշտը օգտագործելու հրամանը: Զատկուան երկու օրերուն հոն տեղի պիտի ունենային ֆուրապովի մրցումներ եւ պատմական տողանցք:

Բայց նոյն օրերուն հայ մարզական այլ միութիւններ, «յառաջդիմական» պիտակի տակ համախմբուած, իրենք ալ կը կազմա-

*Դրո, Տիգրան Պաղտասարեան և Հրաչ Փափազեան
«Նաւասարդեան» դաշտին մէջ:*

կերպին թէ՝ ֆուրապովի մրցաշարք եւ թէ տողանցք: Եւ ըստ տրուած ծանուցումներուն, այդ խաղերը տեղի պիտի ունենային նոյն դաշտին վրայ եւ Զատկուան նոյն օրերուն: Այս տուեալները օրին որոշ տարօրինակութիւն եւ շփոք կը յառաջացնեն միտքերու մէջ: Վերջապէս ի յայտ կու գայ, որ «յառաջդիմական» նակատը դաշտը ապահոված է նահանգապետէն: Թէ ի՞նչպէս տեղի ունեցած է զաւեշտի նմանող այդ զոյգ արտօնութիւններուն հարցը, չեմ գիտեր: Բայց այդ օրերուն շատ պարզ ու հասկնալի էր, որ քաղաքական խաղ մը կար հարցին ետին, եւ այդ քաղաքական հարցին ետին կանգնած էր Խորհրդային Միութիւնը: Թէեւ այսօր չեմ յիշեր, թէ ի՞նչ արդիւնք տուին հարցին լուծում մը գտնելու նահանգապետին եւ քաղաքապետին փորձերը:

Այդ օրերուն Հ.Մ.Լ.Մ.ի Ազիգիէի պատմական դաշտը արդէն զոհ գացած էր նոր բացուած նամրու մը: Հ.Մ.Լ.Մ.ը, որ մնացած էր առանց դաշտի, կը նմանէր դիպւածով տունը կործանուած այն հարուստ մարդուն, որ կորսնցուցածին տեղ ե՛ւ աւելի գեղեցիկը ե՛ւ աւելի ներկայանալին կը փնտուիր: Բայց ժամանակը կարճ էր, օրերը՝ համրուած: Մասնաճիւղերը արդէն

գալու վրայ էին: Մինչ խաղերը յետաձգել՝ ըլլալիք բան չէր: Բարեբախտաբար փետոտուքի այդ կացութիւնը երկար չտեսեց: Սուրբ Զատկուան միայն շաբաթ մը մնացած, Ծաղկազարդի Կիրակի գիշերն իսկ, ոռումբի պէս պայքեցաւ ուրախութեան աւետիսը. Հ.Մ.Լ.-Մ.ը արդէն վարձած էր հողաշերտ մը եւ երկուշաբթի օրուան համար իր բոլոր անդամներն ու համակիրները կը հրաւիրէր իրենց մասնակցութիւնը բերելու դաշտի շինութեան աշխատանքներուն:

Ու հիմա, այդ պատմական թուականէն յիսուն տարի ետք, դեռ աչքերուս առջեւ կը պատկերանայ այդ հիանալի տեսարանը, որուն ականատեսը եղանք նոր վարձուած հողաշերտին վրայ: Երկուշաբթի առաւոտ էր: Երբ եղք. Նշան Թիւյսիւզեանի հետ բահ ու բրիչ շալկած դաշտ հասանք, արդէն ծովածաւալ բազմութիւն մը հնն էր: Հոն էր Հ.Մ.Լ.Մ.ը իր մեծով ու պատիկով, վարչականով ու մարզիկով, իր սկաուտական կազմով ու պատրաստակամ համակիրով: Հոն էին բոլորը, ինչպէս ընդերքներէն տատանող ովկիան՝ ուրախ ու խանդավառ:

Այդ հողաշերտը, որ դաշտի պիտի վերածուէր, կը գտնուէր միայն հայերով բնակուած նոր Գիւղի թաղերուն միջեւ, Զեյթուն Քեմփի լերան հիւսիսային փէշին: Դիրքը շատ գեղեցիկ էր: Թէեւ կորդ, քարքարոտ, դէպի զարիվար իշնող եւ կողը անձրեւի հոսանքներէն նեղուած այդ հողաշերտը ֆութպոլի դաշտի վերածելու համար հսկայական աշխատանքի պէտք կար: Սակայն զօրաշարժի ենթարկուած Հ.Մ.Լ.-Մ.ը եւ իր համակիրները հնն էին՝ ի պահանջեալ հարկին լենու անգամ տեղէն շարժելու: Հայ ժողովուրդը հնն էր իր բոլոր խաւերով՝ իր փափուկ քաթիկ հաշուապահով, ասեղ զարնող դերձակով, արուեստա-

1948. Տիգրան Պաղտասարեան Հ.Մ.Լ.Մ.ի բազմահազար սերունդին իր խօսքը ըսելու պահում:

գէտ ոսկերիչով, իր բժիշկով ու խմբագիրով եւ գործի անցած էին՝ մէկ մարդու պէս ու մէկ նպատակով: Ես այդքան ժրաշան, այդքան խանդավառ ու եռանդուն աշխատանք չէի տեսած: Քանի մը տասնեակ հոգի կը փորէին, ժայոնք կը փշորէին: Քանիքանի տասնեակներ հող, քար կը կրէին: Կը կրէին՝ ճեռքի կառքով, զամբիւղով, ափով: Ամէն մէկը բան մը կ'ընէր՝ շաղախ կը պատրաստէր, գերան կը տնկէր, թիթեղ կը կրէր: Կարծես դաշտը մշնաբոյն մը ըլլար, ուր ամէն մէկը իր գործը կը կատարէր՝ լուռ բայց ուրախ, յոգնած բայց հպարտ ու հաւատաւոր, որովհետեւ անոնք իրագործելիք նպատակ ունէին: Անոնք հեռու տեղերէ՝ քաղաքներէ, գիւղերէ ու աւաններէ գալիք իրենց գաղափարական եղբայրներուն եւ քոյրերուն հետ խոստումի, երդումի ժամադրութիւն ունեին: Անոնք, շարդէն մնացած այդ որբերու սերունդը, իրարու հետ սրտի, արեան խօսք ունեին: Անոնք իրարու հաղորդելիք աշխարհ մը բան, աշխարհ մը հայու տարտ ունեին:

Ու ես, այդ աշխատանքի պահուն, տեսայ քանի՛ քանիներ, որոնց ափին մէշ շուրով լեցուն ուր էր գոյացեր, բայց անոնք դեռ կ'աշխատէին, անոնք դեռ կը տքնէին աւելի եռանդով ու աւելի յամառ, ինչպէս

հաւատքի, տեսլականի առաքեալ, որ իր նպատակն շեղիլ չի գետեր ու կը գոռայ. «Կանգ մի՛ առներ սրաբոիչ երիվար, նպատակս տկարութիւն չի հանչնար...»:

Ես տեսայ բժիշկն ու լումայափոխը, որոնց նակատին վրայ կայլակացած քրտինքը կը փայլիկը, ինչպէս աստածային շնորհ, առաքինութիւն ու մեծութիւն, բայց անոնք դեռ չափ կու տային տնկուելիք գերանին, ուղղութիւն կու տային դրուելիք քարին: Կարծես քուրմեր ըլլային, որոնք յոյս ու լոյս կը ներշնչեին հաւատացեալներուն:

Ու ես տեսայ Լեւոնիկը, 10-12 տարեկան արծուիկ մը, որուն ծունկեն արիւն կը հոսէր, բայց ան կ'անապարէր փայրկեան մը առաջ գործին վերադառնալու: Մինչ անոր հայրը աղջկան վերքը կը խնամէր եւ կը խրախուսէր.

- Աղջիկս, եղածը բան մը չէ, գնա՞ գործդ շարունակէ, վաղը կը վերջացնենք՝ հանգիստ կ'ընես:

Այս էր զինութեան անոնց փիլիսոփայութիւնը, անոնց ոգին՝ պարզ, բայց խորունկ ու վեհ, համեստ բայց անհուն ու ամուր, ինչպէս Մասիս սար, ինչպէս Սասուն աշխարհ:

Անոնք, այդ պարզ ու համեստ մարդիկը մոռցած էին իրենց տուածը, իրենց գործը: Անոնք մոռցած էին գիշերն ու իրենց հանգիստը եւ միայն կ'աշխատեին խութ մը կոտրելու, փոս մը լեցնելու, մուրճ մը աւելի զարնելու, գամելու ու թիբեղէ ցանկապատը շարելու: Անոնք կ'աշխատեին լուսնակ լոյսով, երգով ու աղօքքով եւ՝ տունեն բերուած կտոր մը հացով: Միայն աստուածային ջուրն էր որ կը մատուցուէր իրենց:

**Սկաուտական պատույ առաջին ֆութպողի խումբը,
որ ֆութպողիստ արտադրող բուրայ մը եղաւ:**

Այդ էր այդ մարդոց, այդ նուիրեալներուն զինութեան ըմբռնումը: Կարծես չտեսնուող ոգի մը կար, աստուածներէն առաքած ուժ մը կար, որ այդքան մարդ՝ այր թէ կին, երիտասարդ թէ պարմանուիի, մեծ թէ պգտիկ, համադրած էր այդպէս՝ մեկ սիրու ու մեկ հոգիի մեջ եւ անոնց աշխատանքը կը քալէր չտեսնուած թափով, աստուածային օրինութեամբ:

Այդ օրերուն Սուրբոյ մեջ դեռ հրաշք գործող մեքենաներ չկային: Միայն մարդուն ձեռքն էր, մարդուն ուժն էր, մարդուն յամառ ու նպատակ հետապնդող կամքն էր հրաշք գործողը: Ու շնորհիւ այդ մարդոց խիզախ թափին, կերտող ուժին, քրտինքին, այդ խոպան դաշտը թիզ առ թիզ, բայլ առ բայլ կերպարանք կ'առներ, կը դառնար թրիպիւն, վազքուղի, կը դառնար ֆութպոլի, մարզանքի խաղավայր, կը դառնար սիրու ու սէր, հպարտանքի հրաւեր ու վաղւան յաղթանակներու ջահ: Իսկ վեցերորդ օրուան այգաբացին, օրինանքի արարողութեան հետ, Հ.Մ.Լ.Մ.ք կ'ունենար իր «Նաւասարդեան» դաշտը: Իսկ Հ.Մ.Լ.Մ.ի գայլիկները կը շեփորէին հրաշքին աւետումը, յաղթանակին երգը.

- Հուռա, հուռա, հուռա...

Ու ժողովրդային խրախնանքը թափ

կ'առներ, կը դառնար իինդ ու ծիծաղ, կը դառնար հորովել, երգ ու պար.- թասերը վեր, թասերը վար...

Իսկ Զատիկ օրով, հայոց աշխարհին աստուածները՝ Վահագն ու Մեծն Տիգրանը, Արամ Մանուկեանը, ծիլ ու ծաղիկ փունչ ըրած, կ'իշնեին Սասնոյ բարձունքեն

վար, կ'իշնեին Հ.Մ.Ը.Մ.ի «Նաւասարդեան» դաշտը՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի երիտասարդութեան շքերթին առջեւ յարգանք մատուցանելու, սաղմոս երգելու.

- Փառք ու պարծա՛նք քեզ՝ հայոց ժողովուրդ...

ԱՊՏԱԿԸ

(ՆՈՒԷՐԻ ԱՆՄՈՌԱՅ Հ.Մ.Լ.Մ.ԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ)

Sղաք, հեռաւոր
օրերու անոյշ
տղաք՝ հատու-
կենտ մնացած տղաք:

Այդ ինչ ուժգին ապտակ
էր, որուն արձագանքը դեռ
կը ինչ է ականջներուս մէջ:
Դաստիարակութեան այդ
ինչ գեղեցիկ դաս էր, որ
ցոլաց այդ ապտակին ընդ-
մէջն ու ոգեւորեց հազա-
րաւոր մարդիկ, որոնք հիա-
ցան ու ծափեցին այդ ապ-
տակին շինիչ ոգիկն հմայ-
ւած:

Այդ օր Հալեպ քաղաքին
երկինքը կը ժպտէր իրեն յատուկ պայծա-
ռութեամբ ու իրեն յատուկ անուշութեամբ,
որուն նմանը եւ որուն չափ մտերիմ ես ու-
րիշ համբաներու վրայ չեմ տեսած:

Նոյն օրը, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Ազիզիկի ֆութպո-
լի թիթեղապատ դաշտը բերնե-թերան լեց-
ւած էր ֆութպոլի բազմահազար սիրա-
հարներով: Անոնց բացականչութիւններն
ու ուրախութեան ծափերը չափ չունեին:
Ամեն մարդ իր խումբը, իր սիրած խաղա-
ցողը կը քաջալերէր: Հանելի էր պարզուող
մթնոլորտն ու տիրող ոգին:

Այդ ժամանակ ֆութպոլը մեծ հմայք ու-
նէր երիտասարդութեան համար: Մենք,
հայ տղաքը, դարձած էինք անոր անբաժան
ընկերները: Ֆութպոլը մեր ամենէն աւելի
սիրած խաղն էր: Նաեւ ան մեր ազգային
քարոզչութեան, մեր հպարտանքին գլխա-
ւոր ազդակն էր: Ու ամեն անգամ, որ մենք
ֆութպոլի մրցում խաղայինք օտարին
հետ յաղթելը մեր ազգային պարտակա-
նութիւնը կը նկատուէր:

Դաճիկ Գասապեան:

Ես շատ բան կը պարտիմ
ֆութպոլի դպրոցին, անոր
գեղեցիկ ոգիին, անոր ար-
դար ու կերտիչ օրէնքնե-
րուն: Ինձի համար ֆութ-
պոլը շատ գեղեցիկ ու շատ
հաւատարիմ սիրուիի մը
եղաւ: Ու հաւատացէք ին-
ձի, եթէ ես նորէն աշխարհ
գամ, եթէ կին մը նորէն
յանձն առնէ ծնիլ զիս, ես
նորէն պիտի ուզեմ դառնալ
ֆութպոլի սիրահարը ու ես
նորէն պիտի հիանամ
ֆութպոլին ազնուութեան
ու գեղեցիկ ոգիին վրայ:

Այդ օր, անցեալ դարձած այդ օրը,
Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի ֆութպոլի Ա. խումբը
կը խաղար հիւր խումբի մը դէմ: Խաղը անոյշ,
հանելի ընթացք մը ունէր: Երկու խումբերն
ալ լաւ խաղարկութիւն կը ցուցադրէին եւ
մեծ վայելք էր՝ Վազգենին, Արմենին ու
Համոյին ներդաշնակ խաղարկութիւնը,
բարձրորակ ոնք դիտել: Բայց խաղին մէկ
տաք պահուն, թրիպիւնի հանդիսականնե-
րու շարքին մէջ վէճ մը ծագեցաւ Հ.Մ.Լ.-
Մ.ական Դանոյին եւ հակառակորդ խում-
բին մէկ համակիրին միշեւ: Դանոն մար-
դուն օճիքէն բռնած կը սպառնար անոր:
Բարեբախտաբար նոյն պահուն դէպքին
վայրը կը հասնէր Հ.Մ.Լ.Մ.ի պատախա-
նատուներէն եղրայր Լուտեր Մասպանան-
եան: Ան, տեղ հասնելու քանի մը քայլ մնա-
ցած, կը ճայնէր:

- Եղբ. Դանօ, հոս եկուր:

Զայնը հնչեղ էր եւ հրամայական:

Դանոն, 20ը անց այդ խիզախ տղան, որ
լսած էր իր դեկավարին հրահանգին կան-

չը, նախ ինքզինքը հաւաքեց, յետոյ եկաւ ակառւտական բարեւ տուաւ եւ պատրաստ վիճակով կեցաւ եղը. Լուտերէն մէկ քայլ հեռաւորութեան վրայ: Հազարաւոր աչքեր յառած էին այդ կողմ: «Ի՞նչ պիտի ըլլայ» հարցումը կախուած էր օդին մէջ: Յանկարծ եղը. Լուտեր աշ թեւը շարժեց եւ ուժգին ապտակ մը իշեցուց Դանոյին դէմքին վրայ:

Դաշտը ցնցուեցաւ: Դէքը ուժգին էր: Մարդիկ ակնդէտ կը սպասէին տեսնելու, թէ ի՞նչ պիտի ընէր անարգուած երիտասարդը: Բայց Դանոն ոչ մէկ շարժում ըրաւ, ոչ մէկ խօսք ըսաւ: Այլ, մնաց կեցած տեղը՝ արձանի պէս, կազմ ու պատրաստ գինուորի պէս, որ իր պետին հրահանգին կը սպասէ:

Մարդիկ շշմած էին:

Թէեւ սպասումի այդ քանի մը երկվայրկեանները երկար թուեցան, բայց իրականութեան մէջ չուշացաւ եղը. Լուտերին հրահանգը.

- Տեղդ անցիր...

Դանոն նորէն բարեւեց ու քալեց: Բայց կարծես ան գոնի էր, որ հարցը այդքանով փակուեցաւ:

Անմիշապէս հոգեկան պրկումները անցան, սիրտերը թերեւցան: Մարդիկ հիացած էին իրենց տեսածին վրայ ու ծափեցին, ծափեցին՝ երկարօրէն, սրտանց:

Աղուոր էր...

Տարիներ ետք մարդիկ դեռ կը խօսէին այդ դէպքին մասին ու կը յիշատակէին Հ.Մ.Լ.Մ.ի կարգապահութեան գեղեցիկ ոգին:

Անցեալին, այդպէս էր Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալե-

**Գէորգ Ալբեան, Անդրանիկ Մալեան, Գօգօ Քիլէճեան,
Գրիգոր Սեւալեան և Սամիր Ֆահիս:**

ախ դաստիարակութիւնը:

Այսօր, թէեւ քանի մը տասնեակ տարիներ եկած ու անցած են այդ երանելի օրերուն վրայէն. այսօր, թէեւ մութ ամպեր եկած եւ հակառակ իմ կամքին իշած են յիշողութեանս պատառին վրայ, բայց այդ օրերը եւ այդ օրերու Հ.Մ.Լ.Մ.ի առաջնորդները՝ Նշան Թիւյսիւզեանը, Լուտեր Մասպանանեանը, Ատուր Գապաքեանը, աննման Հրաչ Փափազեանն ու բազում ուրիշներ, որպէս հաւատքի, գաղափարի քուրմեր, կը մնան քանիդակուած իմ մտքին երկնակամարին վրայ:

Յարգանք իրենց: Ու թող այս քանի մը տողերը մոմ ըլլան, պլազան լոյս ըլլան ու վառին անոնց անմեռ յիշատակին առջեւ: Որովհետեւ,

Թէեւ անոնք որպէս գոյութիւն մարդ էին, բայց մարդկօրէն՝ որպէս նկարագիր, որպէս բարոյական հասկացողութիւն թէ որպէս առաջնորդ, անոնք տարբեր բան մը, տարբեր արժանիք մը ունէին: Անոնք մեծութիւններ էին, որոնց հոգին շաղախուած էր մեր մէկ ու կէս միլիոն նահատակներու արիւնով եւ անոնց կտակին լուսապայծառ տեսլականով:

Թեև անոնք ալ մարդ էին, բայց անոնք չվագեցին դրամին, փառքին ետեւեն: Այլ, անոնք միայն հայ մարդը կերտելու, հայուն մեջ հայութիւն, ինքնազիտակցութիւն, նկարագրային գեղեցկութիւն ներմուծելու սրբազն աշխատանքը տարին: Անոնք, իրենց անձին օրինակով, իրենց զոհողութեամբ ու հատնումով, իրենց հաւատքին շերմութեամբ ու հուրով, հազարհազար ուխտեալներ դարբնեցին, մրրկեցին ազգային ոգիով ու յանձնեցին հայութեան:

Հալեպի մեր միութենական կեանքը, Հալեպի հայութիւնը շատ բան կը պարտի անոնց վաստակին, անոնց շունչին ու անոնց գաղափարական տեսլականին:

Անցեալին այդպէս էր Հ.Մ.Լ.Մ.ի առաջնորդը, որովհետեւ Հալեպ քաղաքի մեր ընկերային կեանքը տարբեր շերմութիւն, հոգեկան տարբեր մաքրութիւն, պայծառութիւն ուներ: Կարծես համակ սիրու ու սէր ըլլար: Կարծես ընտանեկան տաքուկ բոյն մը, հոգեկան խորան մը ըլլար, ուր անբացատրելի գօրութիւն մը, անտեսանելի ուժ մը կար, որ մեզ կը մղէր դեպի գաղափարական պարտականութիւն, դեպի ազգ ու հայրենիք:

Գուցէ մենք, այդ օրերու սերունդին տղաքը, չկարենանք մեկնաբանել, չկարենանք այս օրերու բարբերով սնած մարդուն հասկցնել Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկառտական շարքերուն վրայ ներգործող այն ուժը, որ

պատանին կը դարձնէր կարգ-կանոնի մարդ, որ պատանին կը վերածէր ազգին ու հայրենիքին համար գործող համեստ զինւոր, հայութեան համար տրոփող սիրու:

Թերեւս մենք, այդ օրերը ապրած սերունդին տղաքը, շատ բան չենք գիտեր կեանքին պահանջներէն, շատ բան չենք հասկնար հանոյքին վայելքներէն, շատ բան չենք սորված նիւթին տալիք պատրանքներէն: Թերեւս մենք աշխարհներ չենք պարտած ու չենք տեսած սուտին, կեղծիքին պատուանդանները, որոնք այս օրերը շատ են ամեն կողմ: Բայց,

Մենք՝ ուսումով համեստ այդ տղաքը, հակառակ այդ բոլոր տուեալներուն, մենք մեծ բան գիտէինք: Մենք գիտէինք, որ պէտք է հնազանդիլ օրենքին: Մենք, գիւղացի հոգիով այդ տղաքը, մենք գիտէինք, որ պէտք է յարգել մեծը ու անձնական երթաղել հաւաքական եսին առջեւ:

Ահա հոն էր մեր ուժին գաղտնիքը: Հոն էր մեր կրանիթեայ շարքերուն շքերթը ու մեր յաղթանակներ նուանող կամքը:

Անցեալին այդպէս էին...

Այսօր, Նշանը, Լուտերը ու համեստ Դանոն ալ չկան: Անոնք գացին այս աշխարհէն: Բայց անոնց անունները դեռ երկարօրէն պիտի յիշուին այս աշխարհին վրայ:

Հալեպ քաղաք, ինչ լաւն էիր, սիրու ու սէր էիր դուն:

ՆԿԱՐ ՄԸ... ԱՆՑԵԱԼԵՆ

«Արեւելք» գրատունը կը մըս-
նեմ...

Սեղանին վրայ ցիրուցան
եղած այլազան եւ այլալեզու
թերթերու եւ պարբերաթերթե-
րու դեղերուն մէջէն հե-
տաքրքրական բան մը
կը փնտոնեմ՝ կարդալու։ Հոն
կը հանդիպիմ նշանաւոր
ֆութպոլիսատներու, միջազգա-
յին համբաւի տիրացած մար-
զիկներու։ Պրազիլական յադ-
րական խումբին մէկ նկարը
զիս բաւականին իրեն կը պա-
հի։ Կը հիանամ անոնց չյուսա-
հատող, յարատել կամքին վրայ...

Բայց կարծէք բան մը
կորսնցուցած մարդու մը խեղ-
նուկ երեւոյրով կը շարունակեմ փնտուու-
քը։ Ի՞նչ կը փնտոնեմ օտար այդ թերթերուն
մէջէն։ Միջազգային յադրանակներու
շարքին, հայու եսը գգուող, հպարտանքս
կազմող նոր հայու մը խոյանքը կ'ուզեմ
տեսնել։ Ու ահա, անակնկալօրէն աչքիս
կը զարնե անկիւն մը ծուարած խումբի
նկար մը։ Կ'առնեմ կը դիտեմ։ Բոլորն ալ
ծանօթ դէմքեր են։

Հայկական ֆութպոլի խումբ մըն է։
Նշանաւոր Հ.Մ.Ը.Մ.ն է, նկարուած 1941ին։
Բաւականացած է հոգիս։ Փնտոուածը՝
գտնուած է։ Ու հիմա, ամբողջ ուշադրու-
թիւնս սա նկարին վրայ կեդրոնացուցած,
կարծես հոգիս կը վերնայ, կը խօսի սա
տղոց հետ, որոնք դպրոցական աշակերտ-
ներու պէս խելօք մը կեցած զիս կը դիտեն։

Հին նկար մըն է... 18 տարուան պատ-
մութիւնը շալակին։ Բայց ինձի համար
ամէն բան նոր է։ Կարծէք երէկ եր դեռ։

*Սուրիոյ 1939-1949 տասնամեակի ախոյեան՝
Հ.Մ.Ը.Մ.ի Հայկական ֆութպոլի խումբը։*

Կարծէք այսօրն իսկ է։ Քանի՝ արդէն կ'ապ-
րիմ այդ բոլորը, քանի՝ կ'երեւակայեմ
զայն վաղուան համար։ Եւ արդէն, երեկն
այսօր է. երեկն անցեալ չ'ըլլար, եթէ կարե-
նանք զայն պահել, զայն ապրիլ ու զայն
նորէն կերտել։

Թէեւ նկարը ճեռքս է դեռ ու նայուածքս
չեմ բաժներ այս տղոցմէ, բայց միտքս այլ
տեղ է։ Ու այս պահուն կ'երեւակայեմ բո-
լոր այն յադրանակները, զորս այս տղաքը
կերտեցին։ Ուրախութեան, ցնծութեան,
ազգային հպարտանքի առիթներ շնորհե-
ցին հայութեան։ Եւ ի՞նչ բաժակներ շահե-
ցան անոնք. իրենց միութեան բանգարանը
նոխացնելու։ Տասնեակ մը տարի Հայկակի
ախոյեանութիւնը պահեցին, դարձան
Սուրիոյ լաւագոյն խումբը ու իրենց յադ-
րանակներով հայ ժողովուրդի հպարտան-
քին խորհրդանիշը դարձան։ Դարձան յադ-
րանակներու խումբը...։

Այսօր չեմ ուզեր որ այդ խումբը դառնայ անցեալ, դառնայ մոռացութիւն: Այլ ան միշտ պէտք է մնայ պայծառ, ու նորահաս սերունդը միշտ ալ պէտք է գայ ներշնչուելու, ոգեւորուելու ու դառնալու նորը երեկուան....:

Կը դիտեմ.- Վազգենին շրթներուն վրայ թերեւ ժախտ մը կայ: Լեւոնը անմեղունակ նայուածք մը ունի: Համոն, խաղի սատանան, սա պահուն չեմ յիշեր ինչ կը խորհի: Անոր քով վարպետ Արմենն է նստած: Խսկ երը նայուածքս տարաբախտ Մանուկին կը հանդիպի սիրտս կը տիրի, հոգիս կու լայ ու կ'ափսոսամ համակ սիրտ ու միտք եղող այդ տղուն վրայ: Կը դիտեմ.- Վերի շարքը, նկարին աջին՝ ծայրը հպարտօրէն կեցած մէկը կայ, քիչ մը գէր, քիչ մը կարճ. Հ.Մ.Լ.Մ.ի պէնը կուրծքին: Անոր արտաքին երեւոյթէն, աչքերէն դատած՝ մարդ կը տարուի խորհելու, թէ սա պահը սա տղուն կեանքին գուցէ ամենէն սիրելի, ամենէն ուրախ, ամենէն բանկագին ապրումն է: Ո՞վ է ան:

Ֆրանսահպատակ հայ մը՝ Ռլենէ Կրացեան անունով: Մեր լաւ բախտէն Երկրորդ համաշխարհային պատերազմին ինկած էր այս կողմերը: Օր մը,- թէ ինչ պատեհութեամբ չեմ գիտեր,- երը ինքզինքը կը գտնէ հայ իրականութեան մէջ, իին մարդը կը խլրտի անոր մէջ, հայու արեան ձայնը ուժգնօրէն կը խօսի անոր հոգիին, եւ կու գայ ազգային իր լաւագոյն պարտականութիւնը կատարելու Հ.Մ.Լ.Մ.ին: Կարեժամանակուան մը ընթացքին, ան Հ.Մ.Լ.-Մ.ի խումբը մարզեց իր խոհուն ըմբոնումով, նուիրումով, հպարտութեան ամենա-

լայն գիտակցութեամբ եւ կերտեց ֆութպոլիստը իր անձին օրինակով՝ բարձր կեցուածքով: Արժանիք մը, առաքինութիւն մը, որ երէ կ'ուզեր, շատ քիչեր ունին: Հ.Մ.Լ.Մ.ը շատ բան կը պարտի իրեն:

Օր մը, Հ.Մ.Լ.Մ.ի վարչութեան իր տիկնոց նուիրած բաժակը ձեռքին, բաժանումի աղի արցունքը աչքերուն, ան զնաց այս երկրէն: Բայց աւելի հայ, եւ աւելի հպարտ՝ հայ ծնած ըլլալուն:

Ու հիմա երը կը դիտեմ սա նկարը, ակամայ կը խորհիմ.- ո՞վ պիտի գրէ ամբողջական պատմութիւնը անոնց, որոնք այս միութեան յաղթանակներուն դափնեպատկը կազմեցին իրենց զոհողութիւններով եւ նուիրումներով:

ԵՍ ԵՐԳԵԼՈՎ ՏՈՒՆ ԴԱՐՁԱՅ

Այդ օր փախած էինք Լու Աննելըս քաղաքին ժխորեն, վազքեն, հոգեկան մաշումներեն ու գացած էինք Ֆրեզնոյի այգիները՝ հանգիստ ընելու, մոռնալու, չգգալու կեանքին տաղտուկները: Բայց կարծես հայուն թոյլատրուած չէ հանգիստ ընել: Հազիւ օր մը անցած էր մեր վերադարձեն, երբ յիշեցի որ Հ.Մ.Լ.Մ.ը պասքէրի մրցաշարք մը ունի Ֆրեզնոյի մէջ:

Ե՞ն, ալ կեցած չունեի եւ երկու վայրկեանը մէկ կը ձայնեի.

- Վարուժ, եթէ կը հանիս զիս քաղաք տար, կ'ուզեմ խաղերը դիտել:

- Եղբայր, ի՞նչ քաղաք, ի՞նչ խաղ՝ մենք եկանք հանգիստ ընելու: Մոռցիր...

- Վարուժ, զիս քաղաք տար, կ'ուզեմ Հ.Մ.Լ.Մ.ի երիտասարդութիւնը տեսնել, իին ծանօթ, բարեկամի հանդիպիլ: Ինձի համար խաղերուն ներկայ ըլլալը պարտականութիւն է, հոգեկան գոհունակութիւն է: Վարուժ տար զիս, ես հանգիստ ընել չեմ ուզեր: Ե՛լ, երբանք, երիտասարդութեան հետ ըլլանք, երիտասարդութիւնը քաշալերները:

- Եղբայր երբանք... այլապէս, ճեռքէդ ազատում չեմ ունենար: Բայց զիտ ու դաշտը ուր է, խաղերը ուր տեղի պիտի ունենան:

Թէ դաշտը ուր է, խաղերը ո՞ւր տեղի

Հ.Մ.Լ.Մ.ի ՔԱՀԱՄԱՄԻ յաղթանակի բաժակները:

կ'ունենան, չեմ գիտեր: Բարեբախտաբար Վարուժն ալ երկարօրէն չառարկեց: Ինքնաշարժը քշեց դեպի Ֆրեզնոյի Հայ Կեդրոնը. հոն պիտի հարցնենք: Օտարութեան մէջ ինկած հայ մարդուն համար Հայ Կեդրոնը հայուն տունն է, ուր կրնաս հայու հանդիպիլ, ցաւդ պատմել, հարցում ընել ու պատասխան առնել:

Կը մտնենք Հայ Կեդրոնն ներս: Մեզ առաջին դիմաւորողը եղաւ մուխն ու ծուխը: Մինչ հին դէմքեր, յոզնած մարդիկ նստած կը խաղան: Գուցէ անոնք կը փորձն իրենց առօրեային հոգը մոռնալ: Բայց մեր այն հարցումին, թէ ուր տեղի կ'ունենան Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Սասուն» մասնաճիւղին կազմակերպած խաղերը՝ մարդ բան չի գիտեր: Փնտուցինք: Բայց տեղ մը դրուած ազդ մը չտեսանք: Մինչ այդ,

- Անոյշ ախորժակ,- ըսելով մօտեցանք վարդապետին, տէր հօր ու սարկաւագին,

որոնք, կ'երեւի շաբաթօրեայ աղօթքը վերջացնեցած, նստած կը նաշեիմ։ Բայց անոնք ալ բան չէին լսած, տեղեակ չէին Հ.Մ.Լ.Մ.ի խաղերեն։ Բարեբախտաբար Եղուարդ անունով մարդ մը, համեստօրեն հնունն հեռաձայնելով, կարողացաւ գտնել խաղերուն վայրը։

Ծնորհակալութիւն յայտնելով նորեն կը քշենք օտար համբաներով, որոնք երկար են ու վերջ չունին։ Դժբախտաբար օտար համբաներ ինկած հայուն փնտուտոքներն ալ վերջ չունին։ Մեզմէ առաջ շատ հայեր անցած են այս համբաներեն՝ հայու մը երեսը տեսնելու, կտոր մը հաց հարելու։

Վերջապէս ինքնաշարժը կանգ առաւ տեղ մը, այս աշխարհին վրայ տեղ մը՝ հսկայ շինութեան մը առջեւ, որուն նակատին երկրորդական դպրոցի մը անունը գրուած էր։ Անուն մը, որուն հայ մարդը այսօր կը վարժուի, բայց վաղը ետ կը մոռնայ՝ նոր տեղերու, նոր մարդոց անունները սորվելու համար։ Բայց այս դպրոցին շուրջբոլորը մարդ չերեւիր, ճայն-ճուն չկայ։ Կասկած մը կ'իյնայ մէջդ։

- Վարուժ, չըլլայ որ սխալ բացատրած են. նոն մարդ չերեւիր, ճայն-ճուն չկայ։ Մինչ հայը գտնուած տեղը ճայն կը հանէ, ինքնիր ներկայութիւնը կը մատնէ։

Վարուժ կը տնտեսայ, ճայն չի տար։ Կարծես ինքն ալ կասկած մը ունենայ։ Բայց,

- Եղբայր, կեցիր հարցնենք, հասկնանք։

Ըստ ու մօտեցաւ ծառ ու ծաղիկ խնամող մարդուն։

- Բարեւ, կը ներեք, արդեօք դպրոցէն ներս պասբեթ խաղացող մարդիկ կա՞ն։

- Զեմ գիտեր։ Բայց եթե այսպէս դպոնաք՝ նոն ինքնաշարժներ կան, դպրոցի դուռն ալ այդ կողմէն է։ Թերեւս անոնք ըլլան...»

Գացինք, գտանք։ Հսկայական համալիր մըն էր։ Հայերը կորած եին այդ համալիրեն ներս։ Անոնց ճայնը դուրսը փողոցը չէր հասներ։ Բայց անոնք հոն էին՝ պասբեթի երկու գոց դաշտերուն մէջ։ Ես կեանքիս մէջ ազգային այդպիսի խճանկար դեռ չէի տեսած։ Հոն էին աշխարհի բոլոր կողմերէն եկած հայեր։ Հոն էր հալեպահայը, լիբանահակայը, պոլսահայը։ Հոն էր պարսկահայը, եգիպտահայը, իրաքահայը, հայստանցին եւ ինքը՝ ամերիկահայը եւ դեռ ուրիշներ։ Հոն էին՝ եղբայրացած, միացած, մէկ մարմին դարձած։ Աստուած իմ, այդ ինչ գեղեցիկ էր տեսարանը, որքան հանելի էր ու որքան հայկական։ Պասբեթպոլի 47 խումբեր կը մասնակցէին Հ.Մ.Լ.Մ.ական մրցաշարքին։

Ամեն անգամ յաջորդաբար չորս խումբեր կ'իշնէին դաշտ։ կ'իշնէին մարտի, պայքարի ու ժողովուրդը՝ առաւելաբար հայր-մայր ու հարազատներ, ոգեւորւած, խանդավառուած, կը պոռար, կը կանչէր։ Ամեն մարդ իր խումբը կը քաշալերէր, իր խումբին յաղթելը կ'ուզէր։ Ու ամեն անգամ որ խումբերէն մէկը կէտ նշանակէր դաշտը օդը կ'ելլէր, կը թնդար։ Մանաւանդ սա հալեպցի կինը, սա քիչ մը գիրուկ կինը այնքան կը պոռար, այնքան կը խանդավառէր իր խումբին խաղացողները, որ կը վախնայիր՝ հիմա կը պայթի։

Այդ կացութեան մէջ էի, երբ երիտասարդ մը, ուսին հսկայ մեքենայ մը շալ-

կած, մօտեցաւ, բարեւց ու ինքզինք ներկայացուց.

- Ես հալեպցի եմ... հայրս կը կոչուեր Շիւքրիւ Մուրատեան: Ան մարաշցիներու «Ակապուրական» խումբն ֆութպոլ կը խաղար: Ես ձեզ կը հանչնամ... տղաս Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Արագած» մասնաճիւղեն պասքեթպոլ կը խաղայ: Այդ թիւ 5 շապիկ կրողը տղաս՝ Վարդանն է:

Լաւ կը յիշեմ անոր հայրը՝ Շիւքրիւն: Կը թըւմ անոր կարգ մը յատկութիւնները: Երիտասարդը կ'ուրախանայ: Կը քալեմ: Կը ձգեմ երիտասարդը առանձին՝ իր մեքենային հետ: Բայց ան կը հետեւի քայլերուս: Ես իր հայրը կը հանչնայի: Կը զգամ. ան կ'ուզէ գեղեցիկ յիշատակ մը ձգել: Ուստի, մեքենային ոսպնեակը վրայէս չի հեռացներ ու կը նկարէ: Վստահ եմ, ինք ուրախ էր մեր հանդիպումնեն: Բայց հաւանաբար ես իրմէ աւելի ուրախ էի: Ես հին ծանօթի մը զաւակը տեսած էի: Այդ մարդը հիմա ալ չկայ: Բայց ահա անոր յիշատակը կը մնայ, անոր շառաւիդը կը շարունակուի: Զաւակը հպարտ է իր հայրով: Ըսէք, ալ ի՞նչ կայ ասկէ աւելի գեղեցիկ ու մարդկային: Ես ուրախ եմ, շատ ուրախ եմ, որ երիտասարդը մտահոգ է իր զաւակին ազգային դիմագիծով, ազգային ոգիով ու զաւակը բերած է Հ.Մ.Լ.Մ.ին, որպէսզի լաւ դաստիարակութիւն առնէ, որպէսզի լաւ մարդ դառնայ:

Կը քալեմ: Բայց սա տարիքը առած մարդը ուշադրութիւնս կը գրաւէ: Նայեցէք, կուրծքին վրայ գեծ-մեծ գիրերով Հ.Մ.Լ.Մ. մը կը կրէ: Աստուած իմ, 70ը անց սա մարդուն համար ի՞նչ մեծ հպարտութիւն կայ սա ցուցադրութեան մէջ, որ այդքան երջանիկ է եւ այդքան ուրախ,

Կը մօտենամ.

- Բարեւ եղբայր, Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղբայր:

Առաջնորդ Մուշեղ եպս. Մարտիրոսեան, եղբ. Մհեր Դափիքեան, քոյլ Էղվիթա Տէր Ղուկասեան եւ եղբ. Ռաֆֆի Խորենեան:

- Բարեւիդ հազար բարեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ական եղբայր: - Ու աչքը կը յառէ Հ.Մ.Լ.Մ.ի նշանին:

- Ո՞ր երկրեն եկած էք հոս՝ Ամերիկա:

- Եգիպտոսւն... 65 տարի կ'ընէ, որ Հ.Մ.Լ.Մ.ական եմ: Եղած եմ գայլիկ, սկառուտ եւ վերջապէս՝ սկառուտ խմբապէտ: Ես այդ պաշտօնը վարած եմ Եգիպտոսի, Լիբանանի եւ Նիւ Եորքի մէջ: Հիմա կը բնակիմ հոս՝ Ֆրեզօն... անունս՝ Արամ-Հրայր Ճիզմէնեան է:

Կը քալեմ: Բայց ո՞ւր, երբ ամբողջ քալածս 40-50 մերը հասակ ունի եւ նոյնքան ալ լայնք: Բայց ո՞չ, հայը միշտ քալած է: Հայը չծնած քալած է: Քալած է՝ երեւակայութեամբ, մտքի թոփչքով ու դեռ՝ երազին մէջ: Բայց հայը կը քալէ առանց որ սահման մը դնէ իր քայլերուն: Հայը կը քալէ անսահման: Կարծես հայուն քալելու սովորութիւնը ժառանգական աւանդ մըն է:

Ու ես կը քալեմ դէպի սա բալապեխ մարդը: Բայց կարծես ան ալ կը քալէ դէպի իմ կողմս: Զաւանաբար երկուքս ալ կը քալենք ներքին մղումէ մը թելադրուած: Բայց սա մարդուն պեխը բացառիկ մեծութիւն մը ու բացառիկ գրաւչութիւն մը ունի: Արդէն այդ պեխն է զիս իրեն քաշողը: Տարօրինակօրէն ես ինծի հարց կու տամ, թէ սա պեխը ունեցող մարդը կամ Գեորգ Զաւուշ մը պէտք է ըլլայ եւ կամ՝ անոր մէկ հարազատը՝ լեռնցի, անտաշ սասունցի մը: Նաեւ

շմոռնանք, որ սա մարդուն հասակը շատ կարճ է, իսկ անոր դեմքը՝ այնքան նիմար, որ եթե այդ պեխը վերցնենք անոր դեմքին վրային գրեթե բան չի մնար հոն՝ հազիւ չոր կաշի մը եւ մէկ-երկու կտոր ուկոր: Մինչ այս, մեր նայուածքները արդէն զիրար կը չափչփեն ու ես կ'ըլլամ առաջին խօսք առնողը:

- Բարեւ,- միայն այդքան. չկրցայ բառ մը կցել այդ բարեւին:

- Բարեւ,- մըն ալ եղաւ բարեւիս պատասխանը՝ չոր ու կարծես չկամութեամբ համեմուած: Ու մեր խօսակցութիւնը շարունակուեցաւ գրեթե նոյն շեշտով:

- Մարդ Աստուծոյ, միայն սասունցի մը իրաւունք ունի այսպիսի պիս մը կրելու: Արդեօք դուք որտեղացի՞ եք:

- Իմ նախնիք Մշոյ շրջանին անցած են Հայաստան: Հին օրերու մասին չեմ ուզեր խօսիլ: Ես ֆետայի Քաջալ Ղազարին բոռն եմ: Կը պահեմ իմ նախնիներուս ազգային ոգին... հիմա կը ծառայեմ Հ.Մ.Լ.Մ.ին. սա տղոց պասքեթպոլի քոչն եմ: Իսկ գալով իմ պիխիս հարցին՝ ամեն հայ պէտք է ունենայ Սասուն աշխարհի քաջերու ոգին:

Ու այս անգամ, ես կը հիանամ 70ը գտած սա մարդուն եռանդին, զոհողութեան ու առնական մարդու հայեցողութեան վրայ: Ու կը կոչեմ.

- Բարեկամ, սա պէխը հալալ ըլլայ քեզի: Առի անունը՝ Կորիւն Հայրապետեան, ու նորէն կը քալեմ դէպի կեանքը, դէպի նոր մարդիկ:

Կը մօտենամ սա երկու երիտասարդներուն, որոնք քիչ առաջ թրքերէնով կը գովեին մարզիկներէն մէկը ու պահ մը զիս հոգեկան անախորդ կացութեան մէջ դրած էին: Երկու երիտասարդներ էին՝ բարտի հասակով, մարզիկի կերպարանքով ու համակրելի արտաքինով:

- Բարեւ ձեզ երիտասարդներ, արդեօք պատճառը ի՞նչ է, որ քիչ առաջ թրքերէն կը խօսէիք:

- Ինչպէս պատճեմ ձեզի. ես Պոլիսէն եկած եմ: Հոն պայմանները գիտէք... այդ լեզուին հետքերը դեռ կը մնան լեզուիս

վրայ: Բայց յոյսով եմ, որ շուտով այդ ալ կ'անցնի: Զաւակներս արդէն հայկական դպրոց կ'երրան... ես հոս եկած եմ «Մարդ Մանուկեան» դպրոցին հետ: Զաւակս կը խաղայ դպրոցին խումբէն: Այս խաղերը շատ լաւ են եւ ազգային իմաստով՝ շատ օգտակար: Երանի՝ տարին քանի մը անգամ կազմակերպուեին այսպիսի խաղեր: Անոնք նոր սերունդը քով-քովի կը քերեն, իրարու կը ծանօթացնեն եւ անոնց մէջ ազգային ոգին կը զօրացնեն: Հաւատացէք ինծի, այսօր ես, որ քիչ առաջ թրքերէն խօսեցայ, շատ ուրախ եւ շատ հպարտ հոգիով կը դառնամ տուն: Ո՞ր հայը ուրախ պիտի չըլլայ այսպէս՝ հազարաւոր հայ պատանիներ քով-քովի տեսնելով: Իմ անունս Ստեփան է: Կը շնորհաւորեմ այս մրցաշարը կազմակերպող մարմինը:

Քիչ մնաց այդ մարդուն նակատը համբուրէի: Քաջ ու գիտակից այդ ինչ մարդու գեղեցիկ կեցուածք էք: Հայօրէն առնելիք ի՞նչ գեղեցիկ եւ իմաստալի դաս կար այդ երիտասարդին քանի մը խօսքերուն մէջ:

Ու ես վստահ եմ, որ այս ափերուն վրայ, ուր գետինը լպրծուն է եւ հայ պատանին քէ պարմանուիին կրնան դիւրութեամբ սայթաքիլ, Հ.Մ.Լ.Մ.ի գլխաւոր մտահոգութիւնը հայ սերունդներուն հայ պատանի դաստիարակութիւնն է: Իսկ այս խաղերը գլխաւորաբար այդ մտահոգութեամբ կը կազմակերպուին եւ կը ծառայեն հայը հայուն քով քերելու, հայը հայուն ծանօթացնելու նապատակին:

Անձնապէս գովելի կը գտնեմ Հ.Բ.Ը.Մ.ի զոյգ խումբերուն մասնակցութիւնը այս խաղերուն: Ի վերջոյ, այս ափերուն վրայ, բոլորիս գլխաւոր մտահոգութիւնը հայ սերունդներուն հայեցի դաստիարակութիւնն է. հայութիւնն է:

Այդ օր ուրախ տրամադրութեամբ, երգելով տուն դարձայ: Այդ օր, օտար ափերու վրայ տեսած էի մատղաշ պատանիներ, հազարաւոր հայեր, որոնք հայօրէն կը խաղային, հայօրէն կը մտածէին:

Վարձրդ կատա թ Հ.Մ.Լ.Մ.ի «Սասուն» մասնակիւդ:

ՀԱՅՐԻԿ, ԴԱՇՏ ԵՐԹԱՆՔ

Երկու մանչուկներ, անմեղ հոգիով, կը խնդրեն իրենց հօրմէ.

Հայրիկ, դաշտ երթանք:

Ու հայրը, հակառակ իր գործերուն, որոնք Կիրակի օրը կը սպասեն, բայց անկարող իր զաւակներուն խնդրանքը մերժելու, անոնց ձեռքեն բռնած կ'երթայ Հ.Մ.-Ը.Մ.ի «Նաւասարդեան» դաշտը:

Կիրակի օր մըն եր: Ֆուրապոլի մրցումը սկսած եր Հ.Մ.Ը.Մ.ական երկու խումբերու միջեւ:

Օդը գեղեցիկ եր: Բաւական թիւով հայեր՝ քիչ մը տարիքոտ, քիչ մը երազկոտ, եկած էին դաշտ, այդ արեւին տակ, այդ փոշիներուն մէջ՝ նորերու աւիւնով, նորերու խանդով ոգեւորուելու:

Հակառակ որ երկու խումբերն ալ որակաւոր տղաք ունեին իրենց մէջ, բայց խաղը կ'ընթանար անհամ, աններդաշնակ ու քիչ մը չոր: Խելքի գործածութիւն չկար ու յանախ կը պատահէին անտեղի արարքներ: Խաղացողները քանիցս դիտողութիւն ըրին իրաւարարին որոշումներուն դէմ, որ այդ պայմաններուն մէջ դժուարին պարտականութեան մը առջեւ կը գտնուեր:

Քիչ մը անդին, չոր թիբեղներուն չոր կոնակը տուած հայր մը, այդ բոլորին ի տես կարծէք ներքին ընդվզումով մը յարեց.

- Աս ի՞նչ խաղ է... ասոնք խելք չունի՞ն...:

Դարձայ, նայեցայ մարդոց խումբին ու ի մասնաւորի նայեցայ այն մարդուն, որ վերի խօսքերը ըսաւ: Խեղճ արտաքինով, քիչ մը կորած, նիհար բայց առնական դէմքով մէկն եր, որուն նայուածքը կարծէք դեռ շատ ըսելիք ուներ այդ տղոց, որոնք դաշտին վրայ ֆուրապոլ կը խաղային: Իրա-

պէս ալ, ինչ խորունկ կմաստ կար իր այդ բառերուն մէջ: Ու ակամայ կարծես այդ խօսքերուն տպաւորութեան տակ սկսայ մտածել: «Փուրապոլ խաղացող մեր տղաքը կարծէք անգիտակ են թէ ի՞նչ զոհողութիւններով կը կազմակերպուին այս խաղերը: Կարծէք տեղեակ չեն, թէ ֆուրապոլի յանձնախումբը ի՞նչ դժուարութիւններու առջեւ կը գտնուի իրենց համար:»

«Ու, ամենեն կենսականը թէ որ կ'ուզէք, կարծէք տեղեակ չեն թէ ի նչ բանի մէջ կը կայանայ իրենց պարտականութիւնը դաշտին վրայ: Խօսուած է քանիցս: Եղը. Լուտեր Մասպանանեան յանախ: «Արեւելք Մարզաշխարհ»ի մէջ խմբագրականներով շեշտած է Հ. Մ. Ը. Մ.ականի պարտականութեան եւ պարտաւորութեան մասին: Բայց պարագաներու հարկադրանքին առջեւ մարդ կը ստիպուի դարձեալ կրկնել քանիցս ըսուած բան մը: Թէ՛ Հ. Մ. Ը. Մ.ակա-

նը պարտի բարձր ըլլալ իր շրջապատէն բարոյականով, նկարագրով եւ մտածումներով: Որով՝ ան կոչուած է սերունդ կերտելու: Հարկ է որ ան լաւին, գեղեցիկին, համեստութեան, կարգ ու կանոնի, կարգապահութեան գիտակցութիւնը ունենայ, որպեսզի ան իր անձով կարենայ գեղեցիկին օրինակը ըլլալ ուրիշներուն:

Սիրելի եղբայրներ, անտեղի ընթացքով, տգեղ վարմունքով չխոցենք մեզ համար սիրու մաշած երեցներու հոգին, որոնք երազկոտ աչքերով, յոյսերով ու յոյզերով ու հաւատքով առլի կու գան դաշտ, մեզմով հպարտանալու մեզմով նորոգուելու, մեզմով ապրելու: Ու մանաւանդ մեր անխոհեմութեամբ եւ գէշ ընթացքով օրինակ չըլլանք անմեղ փոքրիկներուն, որոնք վաղուան մեր հետեւորդները ըլլալու կոչ-

ւած են: «Ինչ որ ցանես այդ կը հնանես», կ'ըսէ առածը: Դեռ անբիծ այս տղաքը, որոնք մեր ամեն մեկ շարժումը, խօսքը կը կապկեն անմիշապէս, ինչ որ կը տեսնեն մեզմէ, ինչ որ սորվեցնենք իրենց՝ մեր ընթացքով, մեր վարմունքով, մեր կեցուածքով, բնական է որ դեռ մատղաշ այդ տղաքը անոնցմով պիտի լեցուին. անոնցմով պիտի կերտուին ու անոնցմով պիտի մեծան: Ուրեմն՝

Երբ կը քալենք փողոցը, երբ կը խօսինք պգտիկի մը հետ, երբ կը վազենք կլոր գնդակին ետեւեն, անդրադառնանք որ «հայրիկ դաշտ երթանք» ըսող պգտիկներ կան մեզ դիտող, իսկ անդին, չոր թիրեղին չոր կոնակը տուած ալեւոր հայրիկ մը՝ պրկուած դող մը սրտին:

ԴԱՆՈՅԻՆ ԵՐԱԶԸ

(ՆՈՒԷՐԻ ԱՆՄՈՌԱՅ Հ.Մ.Լ.Մ.ԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ)

Ամառնային զով, անոյշ գիշեր մըն էր: Հալեպ քաղաքի այն անոյշ, լուսնկայ գիշերներեն մեկը, երբ պըճլըտուն, սիրուն աստղեր երկինքեն կ'իշնեն վար՝ տանիքներուն վրայ, կը նստին քովդ՝ անկողնիդ եղրին ու կը սկսին զրուցել քեզի հետ՝ անոյշ-անոյշ, մեղմիկ-մեղմիկ, որպէսզի մարդ չիմանայ գաղտնիքը սրտին, որ տակաւ կը հիւսուի ու կը դառնայ չքնաղ երազ:

Այդ գիշեր, երբ աստղերը երկինքեն իշած էին վար՝ անկողնիս քով ու կը փսփսային իրարու, թէ ո՞վ պիտի դառնայ ապագայ հարսնցուն, ես արդէն կը քնանայի մեր խոհանոցին տանիքը, բաց երկինքին տակ՝ խաղաղ, անոյշ քունով: Բայց յանկարձ գոռ ծայն մը խոռվեց գիշերային խաղաղութիւնը: Մարդուն մեկը անունս կը կանչէր: Զայնը ծանօթ էր: Ցատկեցի տեղէս ու հապնեպով իշայ վար՝ տեսնելու թէ ի՞նչ կ'ուզեն, բայց հայրս ինձմէ առաջ արդէն բացած էր բակին դարսաւը ու կը խօսէր եկողներուն հետ:

Եկողները մեր ֆութպոլի խումբին տղաքն էին 5-6 հոգի, 16էն 18 տարեկան: Դժբախտաբար ես առիթ չունեցայ իրենց հետ խօսելու, հասկնալու, թէ ինչու և եկած էին եւ ի՞նչ կ'ուզեն ինձմէ այսպէս գիշեր տաեն, որովհետեւ մեր խումբին գլխաւոր կատակարանը՝ Դանոն, հազիւ թէ զիս տեսաւ այդպէս գիշերանոցը վրաս, կարծես յանցանք մը գործած ըլլայի, մեղադրող

Դանոն, առջեկի շարք, աշէն երրորդը՝ ոտքերը ջուրին մէջ:

այնով մը պոռաց.

- Եղբայր պատուական, ի՞նչ ես կեցեր այդպէս անտարբեր, երէ կը հանիս գնահագուէ, արդէն ուշացած ենք խաղին:

Ես առարկութիւն չըրի: Միքէ կրնայի՞ առարկութիւն ընել, երբ ուշացած էինք խաղին: Հ.Մ.Լ.Մ.ի մեր պատասխանատուները մեզի սորվեցուցած էին ճշդապահ ըլլալ ու յարգել կարգ-կանոնը, որովհետեւ ֆութպոլը, որ մեր միութենական կեանքին դպրոցն էր, մեծ կարեւորութիւն ունէր մեզի համար: Մենք ամէն հանոյք կը զոհիինք միայն թէ ֆութպոլէն ետ չմնալու համար: Ուստի, յանցաւոր մարդու հոգեբանութեամբ, առի ֆութպոլի տարագներս ու նետուեցայ դուրս:

Այդ պահուն ժամը քանին էր, չէի գիտեր: Անապարանքէս նոյնիսկ չկրցայ աչք մը նետել ժամացոյցին, որ սեղանին վրայ նստած՝ անցնող պահեր կը նօթագրէր: Բայց լուսնկան այնքան կը փայլիկէր, այն-

քան ժպտուն լոյս մը կու տար, որ կը կարծէիր, թէ արշալոյսը ուր որ է հիմա դեմքը ցոյց պիտի տայ ու պիտի խնդայ երեսիդ:

Ուստի, համակերպելով կացութեան հետ, վազեցի խումբիս տղոց ետևուն, որոնք արդեն ինկած էին ճամբայ ու կ'երգէին.

-«Լուսին չկար. մութ գիշեր էր, մի խումբ կ'երթար արագ-արագ...»

Թէեւ այդ յեղա-

փոխական երգը նուիրուած էր Խանին ու կը յուշէր ֆետայիներու հերոսական սրխանքները, բայց այդ պահուն կարծես այդ երգը մեզի կը վերաբերէր: Կարծես այդ երգին հերոսները մենք էինք, որ թեւեր առած կը բռչէինք հայրենի լեռներով, որովհետեւ այնքան ոգեւորուած էինք ու այնքան եռանդօրեն կ'երգէինք, որ մեր խանդավառութեան չափ ու սահման չկար ու մենք երեւակայութեամբ հոն չէինք, թէեւ այդ պահուն մենք կ'երթայինք միութենական պարտականութիւն մը կատարելու, մենք կ'երթայինք ֆութպոլի խաղալու:

Այդ օրերուն մեզի համար ֆութպոլը միայն խաղ, միայն հանոյքի ժամանց չէր: Անցեալ դարձած այդ օրերուն մեզի համար ֆութպոլը բարոյական քանի մը դեր կը խաղար: Մեզի համար ֆութպոլը եւ մեր գեղանի սէրն էր եւ հայ բագինին դիւցազնահուր քրմուիին էր, որ մեր մէջ նախ ՄԱՐԴը կը կոփէր, կը դաստիարակէր ու յետոյ մեր հոգին գաղափարական կրակով կը դարբնէր ու մեզ կ'առաջնորդէր դէպի ՀԱՅ ու ՀԱՅՐԵՆԻՔ:

Այսպէս էին այդ տղաքը՝ ազգային տեսականով խենթացած այդ տղաքը, որոնց կեանքին առանցքը կը կազմէր տունեն խա-

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի Հալէպի մասմաճիուղի «Վահագ» խումբը:

նութ, խանութէն ակումբ շրջագիծը իրարու զօդուած, զիրար ամբողջացնող գեղեցիկ, համերաշխ երրորդութիւն մը՝ նոյնքան սրբազն ու նոյնքան վեհ հասկացողութիւն մը, որ երեք տասնեակ տարի բնորշեց, իմաստաւորեց, համ ու հոտ տուաւ Հալէպ քաղաքի մեր միութենական կեանքին, մեր առօրեային, մեր տան ու օնախին: Բայց հազար ափսոս, որ այդ կեանքը կարն տեսեց: Թէեւ այդ կարն կեանքը բաւ եղաւ, որպէսզի հազար-հազար տղաք Հ.Մ.Ը.Մ.Ի տեսլականով ջրդեղուին ու դառնան ազգային տեսլականի երդուեալ զինուոր: Ու այդ տղաքը եղան ատոք հասկի նման, եղան օրինեալ հացի նման ու բաշխուեցան ազգին ծառայելու նամբուն:

Ու այդ գիշեր, երբ լուռ էր ամեն կողմ, երբ աստղերը ուղեկից էին մեզի, ֆետայական երգը երգին յաջորդեց: Երգը երգին խանդ տուաւ, եռանդ տուաւ ու մեր երգին ընդմէշէն դարձեալ գոռաց Սերոր Փաշին, Գեորգ Զաւուշին մոսին զէնքը: Ինչպէս մանանայ մեր երգը խրոխտօրէն անցաւ հայկական նոր Գիւղի բաղերէն ու հայ մամիկներու օրիներգը իշաւ մեր գլխուն: Այդ գիշեր մեր երգը արձագանգեց տուներէն ներս, հոգիներէն ներս, ինչպէս նահա-

տակուած ժողովուրդի պատգամ, ինչպես վրիժառութեան բոցավառ պահանջ ու դող տուաւ, ինքնազիտակցութեան սարսուռ տուաւ հայ նորահաս սերունդներուն:

Այդ օրերուն, անցեալի այդ օրերուն, հայ երգը՝ շարդը ապրած, արիւնը տեսած, կոտորակուած ու որբ մեր հայրերուն սիրտէն փրբած ախին սրբազնասուրը վերըն էր: Հայ երգը մեր հոգիներուն վեհապանձ գահակալն էր, թէեւ տկար ու չքաւոր, թէեւ վիրաւոր ու տխուր, բայց մաքուր, բայց մարդ ու մարդեղեն, ինչպէս բիւրեղ, ինչպէս սի՞րտ աստուածային:

Հայ երգը:

Ու այդ գիշեր մեր խումբը երգելով քալեց նոր Գիւղեն մինչեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Ազիզիէ դաշտը: Այդքան նամբայ անցաւ վայրկեանի պէս, անցաւ ուրախ, խանդավառ երգի պէս: Ու միայն Աստուած գիտէ, թէ մենք տարիներով քանի՞-քանի՞ անգամ քալած ենք այդ նամբան, չափած ենք այդ նամբան՝ ֆութպոլ դիտելու թէ ֆութպոլ խաղալու համար:

Բայց այդ գիշեր մենք չսպասուած անակնկալի մը առջեւ գտնուեցանք, որովհետեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի դաշտին դուռը փակ գտանք մեր առջեւ: Այդպիսի դէպք դեռ չէր պատահած: Դաշտին պահակը ոլորուն պեխով, կնճոռոտ նակատով հին մարդ մը, միշտ ալ ժամանակէն առաջ կ'արթննար, նախ դէմքը արեւելք տուած կ'աղօթէր, ծառ ու ծաղիկ կը ջրէր, դաշտին դուռը կը բանար ու դեռ յետոյ կու գային Հ.Մ.Լ.Մ.ի սկառուտներն ու մարզիկները իրենց միութենական պարտականութիւնները կատարելու:

Բայց զարմանալին այն էր, որ այդ օր դաշտին դուռը դեռ փակ էր: Զայն չկար պահակէն ու մենք առանձին էինք փակ դրան առջեւ: Նոյնիսկ դեռ չէին եկած՝ ոչ դիմացի խումբին խաղացողները, ոչ մըցումին պատասխանատուն եւ ոչ ալ մեր խումբին այն տղաքը, որոնք քաղաքին կողմը կը բնակէին եւ աւելի մօտ էին դաշտին: Բնական է, որ այս պարագաները մեր ու շաղրութիւնը գրաւեցին եւ մտածել տուին,

որ այդ օր մեզի հետ սխալ բան մը պատահած պիտի ըլլար: Մինչ ոեւէ մէկուս քով ժամացոյց չկար, որպէսզի գիտնայինք թէ ժամը քանի՞ն էր: Այդ օրերուն, 1940-1941 թուականներուն, երբ աշխարհը պատերազմի մէջ էր, շատ քիչեր կրնային ժամացոյց մը ունենալ իրենց դաստակին:

Այդ կացութեան առջեւ, կարծես բնազդորէն, մեր հարցական նայուածքները կեղրոնացան Դանոյին վրայ: Զինք կը նկատէինք մեր կացութեան գլխաւոր պատասխանատուն, բայց ան անտարբեր էր: Կարծես բան չէր պատահած իրեն: Վերջապէս ան քակեց այդ անորոշութեան կծիկը ու սկսաւ պատմել:

- Տղաք, այս գիշեր ես երազ մը տեսայ: Երազիս մէջ տեսայ որ մեր խումբը տուած էր... ու ես...

...Ու Դանոն այդ երազը տեսնելէ ետք ընդուստ կ'արթննայ, պահ մը սրտնեղ, այլայլած, շուրջը կը դիտէ, մարդ ու մարդասնք կը փնտուէ: Բայց Դանոն շուրջը մարդ չի տեսներ, ֆութպոլի դաշտ չի տեսներ: Դանոն շուրջը, ամէն կողմ միայն լոյս, լոյսի բացառիկ ողողում կը տեսնէ: Ան պահ մը չ'ուզեր հաւատալ տեսածին, բայց չար կասկածը կը սկսի հալածել զինք ու կը խոռվէ արդէն անհանգիստ իր հոգին: Մինչ այդ, այդ շլացուցիչ լոյսէն շփոքած, կը կարծէ որ արդէն առաւօտ է: Ուստի հապենապով կը հագուի ու կը նետուի փողոց եւ մէկիկ-մէկիկ կ'արթնցնէ մեր խումբին տղաքը բոլորին ալ կրկնելով նոյն յանկերգը. - Տղաք, շուտ ըրէք... արդէն ուշացած ենք խաղին:

Ու բոլոր տղաքը, առանց որեւէ առարկութեան, կը հետեւին Դանոյին:

Դանոյին այդ զաւեշտական երազին պատմութիւնը լսելէ ետք մենք քմծիծաղով նայեցանք իրարու երեսին, լաւ մը խնդացինք մեր միամտութեան վրայ ու հետեւցուցինք, որ այդ գիշեր մենք դաշտ եկած էինք գիշերուան ժամը 1են 2ի միշեւ:

Իսկ այդ պատմական գիշերը լուսցնելու համար մենք դաշտը պատող թիթեղներուն վրայէն անցանք ներս: Թրիպինին չոր հո-

դին վրայ փոեցինք մեր մարմինը, մեր գլուխները դրինք ֆութպոլի մեր կօշիկներուն վրայ ու քնացանք անոյշ-անոյշ։ Ու կրնամ անվարան ըսել, որ կեանքիս մէջ քիչ անգամ քնացած եմ այդքան հանգիստ ու այդքան խաղաղ քուն։

Առաւտեան այնքան կազդուրուած արքինցանք ու այնքան եռանդով խաղացինք, որ 2-1 արդիւնքով յաղթեցինք մեզմէ զօրաւոր խումբին։

Թերեւս այդ գիշեր Դանոն, իր այդ խեղկատակ երազով խաղ մը խաղաց մեր գլխուն։ Դանոն շատ կը սիրեր խեղկատակ խաղեր խաղալ, բայց Աստուած իմ այդ

ի՞նչ սէր էր, կապուածութեան եւ ներողամը-տութեան այդ ի՞նչ հոյակապ ոգի էր, որ մենք ունեինք իրարու հանդեպ։

Ու հիմա, այս հեռաւոր ափերուն վրայ, երբեմն՝ մինակութեանս պահերուն, երբ շուրջս կը դիտեմ, երբ երիտասարդական ներկայ կեանքը կը դիտեմ ու կը բաղդատեմ մեր երիտասարդութեան օքերուն հետ, ես ինձի հարց կու տամ, թէ ուր գացին «խենք», բայց աննման այդ տղաքը։ Ո՞ւր մնաց, ո՞ւր գնաց անոնց երիտասարդական կեանքը, անոնց տեսլականը, երազանքն ու խեղկատակ հանաքը։

Հալեպ քաղաք, ի՞նչ անոյշ էիր դուն։

Հ.Մ.Ը.ԱԿԱՆ

ԿԱՐՈՏԻ ՀՐՃՈՒԱՆՔ

Կիրակի էր. Ծաղկազարդի Կիրակին անոյշ, գեցցիկ օր մը 1998ի:

Այդ Կիրակի Հ.Մ.Ը.-Մ.ական հաւաք կար այս աշխարհին վրայ տեղ մը՝ Հոլիվուտ կոչուող քաղաքին Սանթա Մոնիքա պողոտային վրայ, «Գաւառ» հաշարանին մէջ:

Այս Գաւառ, Տարօն Մուշ գաւառ, այդ ինչպէս եղաւ, որ դուն ալ աստւածամերձ սրբավայրերէդ իշար վար եւ եկարինկար հոս՝ այս բազմագյուղուն մարդոց խառնարանին մէջ ու դուն ալ դարձար դուն քեզի դէմ օտար:

Այդ իրիկուն Հ.Մ.Ը.Մ.ական կոկիկ, պզտիկ, բայց խորքով մեծ ու տեսակին մէջ բացառիկ հաւաք մը կար: Հ.Մ.Ը.Մ.ի անցեալի ֆութպոլին մեծամեծներն ու տարիներու սիրահարները քով-քովի պիտի գային: Բայց այս քաղաքին նկարագրին, բարքերուն ու սովորութեան բոլորովին «խոտոր» հաւաք մը պիտի ըլլար: Մարդիկ ժամանակին առաջ, մէկ-մէկ, ինչպէս օտար ճամբաներ ինկած մոլար, երկու-երկու թէ խումբ-խումբ կու գային ու կը մտնէին նաշարան, ինչպէս սարիներու ծանօթ բարեկամ, ինչպէս հին օրերու ընկեր: Ոչ պաշտօնական փողկապ եւ ոչ ալ երիքէք ունեին, բայց գրեթէ բոլորն ալ երիտասարդներ եին խանդով, եռանդով ու շիդերով ամրակուու: Գրեթէ բոլորին ալ դէմքին վրայ, աչքերուն մէջ՝ վայրկեան առաջ տեղ հասնելու փութկո-

Գաղափարական նոյն համոզումներով առաջնորդուող
Հ.Մ.Ը.Մ.ականներու եւ համակիրներու խմբանկար:

տութիւն մը, անապարանք մը կը տեսնը-ւէր. ուրախութիւն մը, կարօտի հրեսուանք մը կը խաղար: Կարծես, կարեւոր նշանակութիւն, մեծ իմաստ ունեցող բան մը կար, որ իրեն կը քաշէր, իրեն կը հմայէր այդ տղաքը: Միայն թէ տարօրինակը այն էր, որ տիկիններ չկային այդ երիտասարդներուն հետ: Անոնք իրենք իրենց հետ էին: Անոնք իրենց ապրումներուն հետ էին՝ առանձին, ինքնագոնի եւ ուրախ:

Վերջին եկողներէն երկու երեք հոգի բարձր-բարձր խօսելով եկան, կանգնեցան նաշարանին մուտքին առջեւ, մէկը փընտողով երեւոյթով իրենց շուրջը նայեցան ու յետոյ, կարծես Սանոյ սարերուն վրայ ըլլային, միաբերան կոչեցին.

- Կրակէ Միկէ, կրակէ...: Ու մտան նաշարան:

Ընթերցող, գիտե՞ս անցեալը այս տղոց, գիտե՞ս որ աշխարհին եկած են անոնք:

Այս տղաքը Միջին Արեւելքին, Հալե-

պէն, Պէյրութէն՝ կեանքէն քշուած, հայու հակատագրէն հալածուած այս տղաքը՝ եկած ու ինկած են ամերիկեան ափերուն վրայ, ինչպէս անտուն ու անտէր բափառական, ինչպէս աշխարհ չունեցող, կայք չունեցող անտունի:

Ընթերցող, զգո՞յշ, չար բայց անոյշ այս տղաքը Հ.Մ.Լ.-Մ.ական բերք ու վաստակ ունին իրենց շալակին. անցեալ ունին, ծափ ու փառք ունին իրենց անունին քով: Այս տղաքը, իրենց վաստակով ու անցեալով հպարտ, բայց հոգիով համեստ այս տղաքը, անհայրենիք մեր հոգիներուն համար եղան հայ ու Հայաստան պատգամող խորհրդանշան, եղան վիրաւոր սրտի բալասան:

Ընթերցող, պատմե՞մ պատմութիւնը այս տղոց, տա՞մ անունները անոնց: Բայց ինչպէս չպատմեմ, ինչպէս չտամ անունները այն տղոց, որոնք շատ բան տուին

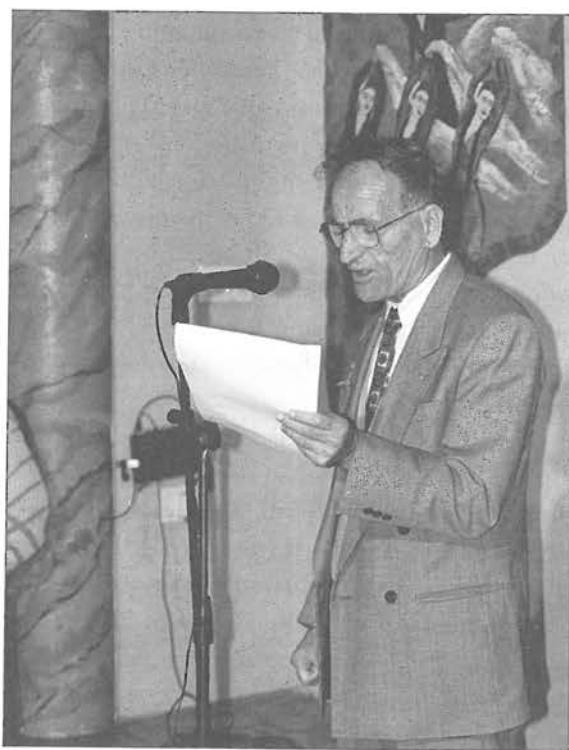
**Եղբայրներ Գօդօ Պալեան եւ
Գօդօ Աչըգեան խօսքի պահուն:**

Հ.Մ.Լ.Մ.ին, որոնք շատ բան կերտեցին հայութեան համար, հայ հոգիին վերականգնման համար:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի գաղափարականով տողորուն, համակ սիրտ ու սէր այս տղաքը, թէեւ երբեմն չոր ու կամակոր այս տղաքը, ֆութպոլի դաշտերուն վրայ հայութեան համար եղան հայոց հին աստուածներէն առնուած կրակ, եղան բոց ու սէր, ու մենք չերմացանք այս տղոց հոգեկան կրակով, ու մենք խաղավառուեցանք այս տղոց կերտած յաղթանակներով, ու մենք աւելի սիրեցինք, ու մենք աւելի փարեցանք Հ.Մ.Լ.-Մ.ի տեսլականին ու ազգային պահանջատէր ոգիին:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի եռագոյն տարագը հագած այս տղաքը, չար բայց անոյշ այս տղաքը, կծու բայց համ ու համեմ այս տղաքը, Սուրիոյ եւ Լիբանանի ֆութպոլի դաշտերուն վրայ, հայ ազգին գոյութեան պայքարին ծառայելու համար եղան վազք ու խոյանք, եղան թեւ ու թոհքը, ու այդ թոհքին ընդմէջէն մեզի բերին փառք ու պատիւ: Մեզի տուին հայ ըլլալու, հայ մնալու անսահման հպարտանք:

Հ.Մ.Լ.Մ.ի բովէն անցած, Հ.Մ.Լ.Մ.ի ջուրէն խմած այս տղաքը, երբեմն խենք ու խելար այս տղաքը, ֆութպոլի դաշտերու վրայ, հայոց նորահաս սերունդներուն հա-

Սամուել Մկրտիչեան խօսքի պահուն:

մար եղան ներշնչման աղբիւր, եղան կուռք, գաղափարական փարոս, ու մենք անհունօրէն ծափեցինք այս տղոց համար: Ու մենք հրեուեցանք, ու մենք հմայուեցանք այս տղոց խաղով ու տաղով, այս տղոց նազով ու նազանքով, ու մեր զաւակները տուինք Հ.Մ.-Լ.Մ.ի խնամքին, դաստիարակութեան՝ հայորէն, հպարտորէն:

Հապա ինչ ըսեմ, ի՞նչպէս գնահատեմ այս տղաքը՝ Հ.Մ.-Լ.Մ.ի ֆութպոլին սիրահարները, Հ.Մ.Լ.Մ.ի գաղափարական ուխտեալները, որոնք տարիներով ծափեցին, քաջալերեցին, սիրտ ու սէր եղան Հ.Մ.Լ.Մ.ի համար, որոնք ե' նիւթապէս, ե' բարոյապէս զօրավիգ եղան, եղբայրացան ու Հ.Մ.Լ.Մ.ի հետ ապրեցան անոր լաւ թէ գէշ օրերը: Սա քանի մը տողերուն հետ ես ի՞նչպէս տամ, ես ի՞նչպէս կշռեմ այնիքան զնիողութիւն, ազգային այնքան տրոփի, զոր այս տղաքը տուին, զոր այս տղաքը ապրեցան Հ.Մ.Լ.Մ.ի համար: Տղաք, լուռ ու մունչ աշխատող տղաք, Հ.Մ.Լ.Մ.ի համար համակ սիրտ ու սէր բուրող տղաք, ձեր վարձքը կատար: Տղաք, ֆութպոլիստ թէ համակիր տղաք:

Ընթերցող, այս տղաքը կը կոչուին. Մկրտիչ Մկրտիչեան (Միկէ), Խաչիկ Ճիկերիմեան (Ճայաստանցի), Արօ Նենենեան, Սագօ Նենենեան, Անդրանիկ Մալեան, Վազգէն Տէր Ղուկասեան, Ալեքսան Փիլանեան, Յարութիւն Գույումնեան, Սարգիս Կոշկակարեան (Նեկրօ), Աբրահամ Աւընեան, Ճորճիկ Ռաստկելենեան, Սարգիս Սագայեան, Յովսէփիկ Մունջօղեան, Վարուժան Փաթրիկեան, Անդրանիկ Սիւլիւքնեան, ճախ ճայրի նշանաւոր Համազասպ ու դէռ՝ մողոցուած ի՞նչ անուններ... ու դէռ՝ ինչ վարչական եղբայրներ, ինչ սկառուներ եւ միութենական սեւ աշխատանք կատարած ի՞նչ համեստ տղաք եկան, որնեցան, կերտեցին ու գացին՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ի

Յանձնախումբի անդամները ուրախ են...

տեսլականը իրենց սրտին մէջ...

Այդ գիշեր, եղբայրական սիրոյ ու կարօտի այդ հաւաքին, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութեան անդամ եղբ. Գօգօ Պալեան եւ Հ.Յ.Դաշնակցութեան տեղույն Կ. Կոմիտէի անդամ եղբ. Գրիգոր Աչըգեան սրտի անոյշ խօսք ըսին, հրեուեցան ու հրեուեցուցին՝ Վկայակոչելով այս տղոց պայքարը, հայութեան համար կերտած յաղթանակները, փառքն ու պատիւը:

Այդ գիշեր, այս աշխարհին վրայ տեղ մը, կարօտի խօսք կար, գիրկընդխառնում ու եղբայրական համբոյր կար: Այդ գիշեր հոն՝ այդ տղոց բաց սրտին վրայ յորդելու պատրաստ այնքան յուշ ու այնքան պատում կար, այնքան խինդ ու ծիծադ, այնքան անոյշ խօսք ու բացականչութիւն կար, որ կորած էին ու զիրար գտան.

- Կրակէ Միկէ, կրակէ, այս աշխարհը մէր աշխարհը չէ... .

Ու այդ գիշեր Հ.Մ.Լ.Մ.ի ֆութպոլիստներուն հետ օր ու արեւ մաշեցուցած հին եղբայր մը, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արեւմտեան Միացեալ Նահանգներու Շքանային Վարչութեան «Մարգիկ» ամսաթերթի յանձնախումբին անունով կը հաւաստէր.

- Տղաք, չար բայց անոյշ տղաք, ես կը յուսամ, որ այս հաւաքը նախաքային է այն մեծ, այն հազար-հազարներու հաւաքին, ուր Հ.Մ.Լ.Մ.ը պիտի կոչէ.

- Տղաք, Հ.Մ.Ը.Մ.ակա՞ն տղաք՝ վարչական, սկզբուտ, ֆութպոլիստ, մարզիկ թէ պարզ անդամ եղբայրներ, Հ.Մ.Ը.Մ.ը ձեզ չէ մոռցած, հազար փառք, հազար պատիւ ձեր տուածին, ձեր վաստակին ու ձեզ կեր-

տող միութեան՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ին:

Այդ գիշեր Հ.Մ.Ը.Մ.ական անհուն ուրախութիւն մը թնդաց հոն՝ այս աշխարհին վրայ տեղ մը, ու դեռ կ'արձագանգէ....:

ՊՐՆ. ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

Թերեւս այն դեպքը, զոր կ'ուզեմ պատմել ձեզի, մարդիկ լսելէ ետք ըսեն՝ այնքան ալ յիշուելու, երախտապարտ ըլլալու արժանի բան մը չե: Բայց թող մարդիկ ներողամիտ գտնուին, երբեմն համակրանքի, ազնիւ զգացումի պգտիկ, աննշան համարուող ելոյթներ կան, սիրտէ բնազդօրէն փրթած խօսքեր կան, որոնք ժամանակին թէ կեանքի պայմաններուն նայած, մեր հոգին խնդութեամբ կը լեցնեն ու հպարտութեամբ կը գօրացնեն: Անոնք, այդ պգտիկ դեպքերը, աշխարհ մը բան կ'արժեն:

Ահա այդպիսի պգտիկ, աննշան համարող դեպք մըն ալ հետս պատահեցաւ: Բայց այդ աննշան, անուն չունեցող դեպքը այնքան զօրաւոր տպաւորեց զիս, որ մինչեւ այսօր դրոշմուած կը մնայ յիշողութեանս մէջ ու ես պէտք կը զգամ գրել, խօսիլ այդ մասին: Թող մարդիկ իմանան, որ աշխարհեն առնուածը, այդ ըլլայ մեծ թէ պգտիկ, պէտք է աշխարհին վերադարձնենք:

Թերեւս այսօր, այսքան տասնեակ տարի ետք, այդ դեպքը մոռցուած ըլլայ այն անճանաւորութեան կողմէ, որ այնքան՝ ուրախութիւն շնորհեց ինձի: Զեմ ալ գիտեր, այդ յարգելի մարդը գիտակցօրէն թէ անգիտակցօրէն արտայայտեց այդ խօսքը: Բայց ինձի համար ատիկա երբեք պատճառ մը չե, որ ես չյիշեմ եւ կամ՝ չպատմեմ այդ մասին:

Թուականը, չեմ յիշեր: Բայց թուականը ի՞նչ իմաստ ունի: Լաւ գործերը, լաւ մարդիկը թուականներու հետ գործ չունին: Թեւ այդ դեպքին օրը մտքիս մէջ լաւ պահած եմ: Հ.Մ.Ը.Մ.ի կիրանանի ֆութապոլի ներկայացուցչական խումբին խաղացողներէն

Լիրանանի նախկին վարչապետ
Ռաշիտ Սոլիկ:

Սուրենին Սուրբ պատրիարքի Կիրակին էր: Այդ օր Սուրեն պիտի պատկուէր: Ան չէր եկած Փութպոլ խաղալու:

Մրցումն առաջ, Հ.Մ.Ը.Մ.ի ֆութապոլի Շրջանային Յանձնախումբի ընկերներս զիս լիազօրեցին եւ պարտականութիւն տուին ըսելով. «Եթէ կրնաս՝ մրցումը յետաձգել տուր»: Մեր խումբը խաղացողի պակաս ունեէր:

Մրցումը տեղի պիտի ունենար Շամունի դաշտին վրայ, «Խասինկ» խումբին դէմ, Լիրանանի ախոյեանութեան մրցումներու ծիրէն ներս: Տղաքը առինք ու ներկայացանք դաշտ:

Ամէն վայրկեան ականչներուս մէջ կը հընչէր. «Եթէ կրնաս՝ մրցումը յետաձգել տուր»: Անոնք որոնք մրցումը յետաձգել տալու պարտականութիւնը դրին ուսերուս,

կարծես ինքնավստահ էին, որ ես պիտի կարենամ իրենց ուզածը գլուխ հանել:

«Եթէ կրնաս...»: Բայց ի՞նչպէս. որեւէ տուեալ չունեի ափի մէջ: Ուստի, տարիներու փորձառութիւնս օգնութեան կանչեցի ու սկսայ մրցումը յետագել տալու պատճառաբանութիւն մը որոնել: Բայց կը տեսնեի, որ օրինական բոլոր դոները փակ են: Խսկ ես երբեք համաձայն չէի հասարակ, յաջողելու հաւանականութիւն չունեցող պատճառաբանութիւն մը ներկայացնելով՝ ես զիս պատիկցնելու:

Բայց... բայցը առարկելու տեղ չուներ: Թէեւ դեռ...

Մինչ դաշտին վրայ արդէն ամէն ինչ օրինական ձեւերով կ'ընթանար: Եղանակը շատ գեղեցիկ էր՝ երկինքը պայծառ, օդը շատ հանելի: Իրաւարարները հոն էին՝ նշանակուած ժամանակէն առաջ: Երկու խումբեր դաշտ իշած էին եւ խաղացողներու ինքնութիւնը ստուգուելու վրայ էր: Դաշտին հսկողութիւնը ապահովուած էր, խումբերուն համակիրները արդէն կու գային մէծ թիւով:

Այս բոլորին առընթեր մրցումը բարեկամօրէն յետագելու կողմնակի առաջարկ մը արդէն կը մերժուէր դիմացի խումբին կողմէ, որ ինքնավստահ էր իր յաղթանակին: Ու տակաւ «Եթէ կրնաս...»ը սկսած էր մէծ նշանակութիւն ստանալ եւ ինձի համար դարձած էր հոգեկան փոթորկում:

Մանաւանդ երբ կը սկսիս զգալ, որ պիտի չկարենաս քեզմէ պահանջուած գործ մը գլուխ հանել ինքնարերար դուն քեզ պատիկցած կը տեսնես: Այդ էր վիճակս դաշտին վրայ: Բայց դեռ յոյս ունեի: Դեռ վերջին կամուրջներս չէին փլած:

Յանկարծ օտար օդանաւեր երեւացին երկինքին մէջ եւ պտոյտ տուին ֆութպոլի դաշտին վերեւ, որուն անմիջապէս մօտերը շարուած էին պաղեստինեան զաղթակայանները: Ուրախացայ եւ քիչ մնաց պիտի

պոռայի, որ գտա՛ծ էի մրցումը յետագելու բանալին: Անմիջապէս ներկայացայ ֆութպոլի ֆետերասիոնի ներկայացուցիչին եւ առաջարկեցի մրցումին յետագելումը այն առարկութեամբ, որ օտար օդանաւերու երեւումը կրնար անախորժութիւններու դուռ բանալ: Բայց պահանջս մերժուեցաւ ֆետերասիոնի ներկայացուցիչին, դիմացի խումբին պատասխանատուին եւ իրաւարարին կողմէ: Այն ատեն պահանջեցի հարցը դաշտի ապահովութեան ուժերու հրամանատարին տանիլ այն պատճառաբանութեամբ, որ ստեղծուած կացութիւնը ֆութպոլի ֆետերասիոնին իրաւասութենին դուրս էր: Ընդունեցին:

Զորսով գացինք դաշտի ապահովութեան հրամանատարին քով եւ պարզեցինք մեր տեսակետները: Ու երբ հարց տուի պրն. հրամանատարին, թէ ինք կը ստանձնէ՞ր հետագայ դէպքերուն պատասխանատուութիւնը: Մարդը շատ յստակ եւ կտրուկ պատասխանեց.

- Պարոն ես իրաւասու չե՛մ այդպիսի պատասխանատուութիւն մը ստանձնելու: Ես պարտաւոր եմ հարցը պրն. վարչապետին փոխանցելու եւ անոր տալիք հրահանգներով շարժելու:

Ու մարդը գործնականի անցնելով դիմեց հեռածայնին: Զորսս ալ հոն էինք՝ հրամանատարին անմիջապէս քովը եւ մեր ականջները ընկալուչին տուած՝ կը սպասէինք: Զորսս ալ գրեթէ լսեցինք վարչապետին պատասխանը:

- Պրն. հրամանատար, Հ.Մ.Լ.Մ.ի պատասխանատուն իրաւունք ունի... մրցումը յետագել տուր:

Այդ օրերուն, Լիբանանի կառավարութեան վարչապետը անուանի Սոլի ընտանիքին անդամ՝ Ռաշիտ Սոլին էր:

Պրն. պատասխանատուները պիշ-պիշ նայեցան երեսիս ու անցան... ես անհունօրէն ուրախ էի:

Հ.Մ.Լ.Մ.Ի ՀԱԼԵՊԻ ԱԿՈՒՄԲԸ

Զեմ գիտեր, ակումբը անուանեմ թէ տաճար, այն հնամենի շենքը, որ աւելի քան կես դար ծառայեց Հ.Մ.Լ.Մ.Ի Հալեպի կեանքին ու դեռ կը ծառայէ, իբրեւ ժողովատեղի, իբրեւ աշխատանքի անբաժան ընկեր, որ Հ.Մ.Լ.Մ.Ին հետ ապրեցաւ անոր լաւ թէ գէշ օրերը, բաժնեց անոր ուրախութիւնն ու տիրութիւնը, յաճախ գիշերը լուսցուց, խոկաց ու տառապեցաւ անոր

հետ, բայց մնաց հաւատարիմ իր վսեմ կոչումին: Հ.Մ.Լ.Մ.ական քանի՝ քանի՝ սերունդներ այդ շենքին մտերմութեան մէջ հասակ առին, մեծցան ու ան գուրզուրաց անոնց խաղին ու տաղին, անոնց վերքին ու ցաւին, հրճուեցաւ անոնց յաղթանակներով: Ու տարիներու ընթացքին, ան դարձաւ Հ.Մ.Լ.Մ.Ի կեանքին մէկ անբաժան մասնիկը:

Կարծեմ այս յատկութիւնները բաւարար են եւ իրաւունք կու տան մեզի Հ.Մ.Լ.Մ.Ի այդ ժողովատեղին տաճար կոչելու, որպիեստեւ Հ.Մ.Լ.Մ.Ի Հալեպի ժողովատեղին սովորական ակումբի մը հասկացողութենեն բոլորովին տարբեր բան մը ուներ: Տարբեր բնոյք, տարբեր նկարագիր ու աշխարհայեացք ուներ: Անոր կոչումը, անոր դերը բոլորովին տարբեր էին: Հոն, այդ ասպեցական հողին վրայ, այդ հնամենի ակումբեն ներս՝ հալածուած ու շարդրւած հայ ժողովուրդին նակատագիրը կը խմբուէր լուռ ու համրօրէն: Հոն, Հ.Մ.Լ.Մ. զրոյցի նատաւ Աստուծոյ հետ ու դարբնեց իր ուղեգիծը, կոանեց իր կամքին

1949. ակումբէն մերս՝ «Յառաջ Նահատակ»ի պահում:

անբեկանելի վճիռը՝ հայոց պահանջատիրութիւնը ու երկնեց իր կեանքին բնոյքը՝ իր խորհուրդը խոր, դիմագիծը բիւրեղ, բարոյական կառոյցը անբիծ ու ազգային նպատակը սրբազան:

Ահա թէ ինչու այդ ժողովատեղին տաճար է մեզի համար: Բայց մենք կառչած պիտի մնանք աւանդութիւն դարձած սովորութեան եւ այդ հնամենի ժողովատեղին պիտի կոչենք ակումբ: Ուստի, Հ.Մ.Լ.Մ.Ի Հալեպի Թիլել փողոցին ակումբը միայն գաղափարական մարդոց ժողովատեղի չէր: Միայն մարզական, մշակութային ու դաստիարակչական հնոց չէր: Հոն միայն տեսլականի թէ մարդակերտումի դարբնոց չէր: Այլ հոն, այդ պարզունակ ու սրբատաշ շենքին հալած ու մաշած սեմեն ներս, հազիւ առաջին քայլդ առնեիր, արդէն կը ըգգայիր, որ վեհութիւն մը մեծ, լրջութիւն մը ազնուական՝ հոգիդ կը պարուրեն եւ դուն քեզ կ'ամփոփէիր, ինչպէս մարդիկ կ'երթան աստուածային խորան: Հոն, Հ.Մ.Լ.Մ.Ի Հալեպի ակումբէն ներս, հոգեկան շերմութիւն տուող, տաքուկ սիրտ ու

սեր քուրող անտեսանելի հոգածութիւն մը կը քեւածէր յար ու մարդիկ՝ մեծ թէ պզտիկ, իրենք զիրենք ապահով կը զգային այդ երդիքին տակ, ինչպես մանուկը մօրը քեւերուն մէջ։ Հոն քուրմերը նստած էին հսկումի, մինչ տաճարին խորհուրդն մտքի լոյս, հոգիի ցող կը նառագայրէր եւ այդ նառագայրում լուսաւորուած մարդիկ սերունդ առ սերունդ կու գային Հ.Մ.Լ.Մ.ի հաւատամքի խորանին, իրբեւ ուխտաւոր, իրբեւ ազգային տեսլականի նուիրեալ։

Ու դեռ, Հ.Մ.Լ.Մ.ի գաղափարականով սնած ի՞նչ համեստ, խոնարի մարդիկ մոոցած տուն-տեղ, մոոցած նիւթեղին ու ես՝ դարձան գաղափարի առաքեալ, դարձան պարտականութեան անձնազոհ առաջնորդ ու նորեկ սերունդին հետ եղան ընկեր, եղան բարեկամ ու քալեցին բոլորին հետ կողք-կողքի, սրտակից։ Անոնք մեծմեծ վկայականներ չունեին, բայց անոնք իրենց սիրտով, իրենց հոգիով ու գործքով եղան մեծ՝ սերունդներ կերտեցին, ազգանուեր հայ մարդը դարբնեցին։

Ու դեռ, հայ ժողովուրդին ցաւն ու տառապանքը ապրած, հայոց սպանդը տեսած ի՞նչ մեծութիւններ, ի՞նչ սրբազան մարդիկ եկան Հ.Մ.Լ.Մ.ի ակումբը, իրենց սիրտը նուիրեցին, շունչը հատցուցին՝ պատմեցին հայոց կրած սարսափը, հայոց գեհենը, հայոց Փիզիքական թէ նիւթեկան անսահման կորուստը, ծով արիւնը եւ այդ բոլորին պահանջատէրը ըլլալու, եւ այդ բոլորին արեան վրէժը լուծելու պարտքը դրին նորահաս սերունդներու վիզին ու գոռացին։-

«Այսքան չարիք թէ մոռանան մեր որդիք,

Թող ողջ աշխարհ հայուն կարդայ նախատինք»։

Հալէպ քաղաքի Հ.Մ.Լ.Մ.ի ակումբէն ներս. ձախէն՝ եղբ. Լուտեր Մասպանաճեան, ..., Ատոր Գապարեան, տոքք. Գասպար Գասպարեան, Հրաչ Փափազեան, տոքք. Լեւոն Ենիքոսիշեան, Միհրան Հերարեան, Եղոստի Շիրիլեան, Կարապետ Աղճիեան եւ Յարութիւն Պազարպաշեան։

Ու դեռ, հայրենի աշխարհին ընդերքներն յառնած, ապառաժեայ դէմքով ի՞նչ ոգիներ եկան Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալէպի ակումբը եւ իրենց հուժկու ձայնով նկարագրեցին հայրենի հողին համն ու հոտը, զուլալ ջուրերուն երգն ու քուրմունքը, լեռն ու կածանը։ Նաեւ ապառաժեայ դէմքով այդ ոգիները բոցեղին լեզուակներով երկնեցին դիւցազներգութիւնը բոցեղին այն քաշերուն, որոնք ինկան հայրենի հողին համար, բայց որոնց ոգիները դեռ կ'ապրին այդ լեռներուն վրայ եւ կը սպասեն վրէժինդրութեան այն օրուան, զոր իրենց հետ պիտի բերեն նորահաս սերունդները հայկեան ցեղին։ Ու անոնք՝ հայրենիքին համար տառապած, ապառաժեայ դէմքով այդ ոգեղին մարդիկը, իրենց բոցեղին շունչով մրրկեցին նորահաս սերունդներու զոհողութեան ոգին ու գացին՝ իրենց ցանած հումաներուն ծիլերը տեսնելով։

Ու տակաւ, Հ.Մ.Լ.Մ.ի հաւատացեալները դարձան բիւր ու բիւրաւոր։ Ու տակաւ, Հ.Մ.Լ.Մ.ի ընտանիքը մեծցաւ, ուռնացաւ՝ դարձաւ սկառուտ ու արենոյշ, դարձաւ գայլիկ ու երէց, դարձաւ ֆութպոլիստ ու մարդիկ։ Ու այդ բոլորը, մեծ թէ պզտիկ եղբայ-

բացած՝ դարձան գոյն, դարձան հայոց նակատագիրի դրօշ: Ու տակաւ, պարման-պարմանուիի, Հ.Մ.Լ.Մ.ի խաղին ու տաղին միջոցով դարձան խոյանք ազգային յաղթանակի երգ ու հպարտանք, դարձան յոյսի, լոյսի բերք ու հազար-հազար գացին ծառայելու հայ ժողովուրդի գոյութեան պայքարին: Գացին ծառայելու իրենց պապերուն արեան կանչին:

Ես իմ կեանքիս ամբողջ տեւողութեան որեւէ տեղ այդքան կազմակերպ, այդքան կարգ-կանոնի տէր ու այդքան հաւատաւոր մարդիկ չեմ տեսած:

Այսպէս եր Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի ակումբը. հայակերտումի դարբնոց մըն եր:

Այսօր հոն, դեռ հազար-հազար շունչ ու խօսք կը թեւածեն: Հազար-հազար աչք ու հոգեկան լոյս կը պլավան՝ լուռ-լուռ ու տիսուր, ինչպէս հազարամեայ տաճար, ինչպէս հայ պապուկին դալկահար շրբներէն արձակուած օրինութիւն, որ հատնում չունի, վերջ չունի՝ գերեզմանէն անդին, խաչքար դարձած՝ դեռ կը խօսի Աստուծոյ հետ, դեռ կը խնդրի... Տէր, Դուն տէր եղիր ազգիս զաւակներուն...

Այսօր հոն, այդ հնամենի ակումբէն ներս, դեռ ժիր գայլիկներ բուրվառ կը խրնկարկեն ու հնամեայ բաժակներ անմահներուն՝ Հրաչ Փափազեանին, տոքք. Ատուր Գապագեանին, Նշան Թիւյսիւզեանին, Լուտեր Մասպանանեանին, առիւծասիրտ Վահէ Չոքքարեանին եւ այլոց փառքն ու պարձանքը կը յուշեն: Հոն, այդ սրբատաշ ակումբին պատերէն ներս, հիններու սիրտն ու սէրը դեռ գուրգուրանք կը բուրքեն ու... Տէր, Դուն տէր եղիր...

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպի Թիլէլ փողոցին վրայ

**Զախէն՝ Օճախի Մելքիսէթեան, ..., Արմէն Անյշ,
Մինաս Թէուլէւան, տոքք. Յակոր Գասպեան
և տոքք. Գասպար Գասպարեան:**

գտնուող ակումբին դուռը բաց եր բոլորին համար: Ամէն հայ մարդ կրնար մտնել Հ.Մ.Լ.Մ.ի ակումբը: Բայց միայն ուխտեալները, միայն ազգային ոգիով տոգորուն, տեսլական ու ջիղ ունեցող մարդիկ կրնային մնալ անոր շարքերուն մէջ:

Մինչ գաղափարական տղոց համար ակումբ երթալը ալ վարժութիւն դարձած, անգիր օրենքի կարգ անցած եր, մեր ազատ ժամերուն թէ երեկոյեան՝ գործեն արձակւելէ ետք, մեր քայլերը ինքնաբերաբար կ'ուղղուեին դէպի ակումբ: Կարծես անտեսնելի ուժ մը, հոգեկան պահանջ մը կար, որ մեզ կը քաշէր ու կը տանէր հոն՝ հաւաքատեղին: Պիտի երթայինք՝ ծանօթ-բարեկամ տեսնելու, զրուցելու, նոր բան մը լսելու: Յանախ կը պատահէր, որ մեր զրոյցը կ'երկարէր, կը լայննար՝ ֆութպոլէն կ'անցնեինք ազգային հարցերու ու տակաւ զրուցող խումբը կը մեծնար՝ նորեր կու գային նոր խօսք ու նոր բան աւելցնելու: Ու այդպէս պիտի շարունակուէր, մինչեւ որ գիշերը խորանար, աստղերը պլազային: Մինչեւ որ ակումբին սրբենքը՝ Լեւոն աղքարը, որուն «հայրիկ» կը կանչէին բոլորը, սկսէր նարտիները հաւաքել ու ձայն տար երթալու: Ահա այն ատեն զրուցող խում-

բին շղթան կը սկսէր քակ-
լի ու մարդիկ լիցքաւոր-
ւած տուն կը դառնային:
Յանախ այդ գրոյցը, մեզի
համար մեծ կարեւորու-
թիւն ունեցող այդ խօսքը
համբան ալ, մինչեւ դուռ-
ներուն առջեւ ալ կը շարու-
նակուէր:

Աստուած իմ, այդ ինչ
օրեր էին: Այդ որքան հա-
ւատք ու որքան սէր ունե-
ինք՝ հանդեպ կեանքին,
հանդեպ մեր ազգային
երազներուն:

Կարծեմ պատմած եմ

այլ առիթով: Կարծեմ քանի մը անգամ
պատմած եմ, որ զաղափարական երիտա-
սարդութեան համար տունը, գործն ու
ակումբը զիրար ամբողջացնող ու զօրացը-
նող երրորդութիւն մը կը կազմէին եւ այդ
երրորդութեան շուրջ կը դառնար մեր
կեանքին առանցքը, մեր գոյութեան իմաս-
տը:

Ու հիմա, կարծեմ որոշ չափով պարզը-
ւցաւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալէպի քաղաքի ակում-
բին պատմութիւնը: Բայց ո՞չ այս չէ ամ-
բողջ պատմութիւնը: Այն ինչ որ պատմե-
ցի, Հ.Մ.Լ.Մ.ի ակումբին պատմութեան
միայն մեկ պատիկ դրուագը, մեկ աննշան
մասնիկն է: Աստուած իմ, դեռ ինչե՞ր ու
ինչեր կան: Ինչ յոյսեր ու լոյսեր կան,
որոնց մեկ մասը մոռցուած է, իսկ մեկ
մասն ալ մարդիկ իրենց հետ առին ու տա-
րին անդի աշխարհ: Այո՛, գեղջուկ, հա-
մեստ ի՞նչ մարդիկ եկան, ուխտեցին տա-
նարին առջեւ ու գացին՝ լուռ, գլխահակ,
առանց որ մարդ բան իմանայ իրենց մա-
սին:

Ու հիմա, այսքան տարի ետք, երբ աչ-
քերս գոց կը նայիմ այդ անցեալին, զոր ես
տեսայ ու ապրեցայ՝ տակաւ այդ մշուշոտ
անցեալին ընդմէշեն ինչ նոր պատկերներ,
ինչ նոր դեմքեր կը յառնին, գոյն ու կեր-
պարանք կ'առնեն, կը դառնան հազար-հա-
զար յուշ ու ժողով, հազար-հազար մարդ

**Հալէպի Առաջնորդ երջանկայիշտակ Զարեն Փայալեան
(հետագային՝ կարողիկոս) Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալէպի և Պէյրութի
տղոց հետ, 1943ին, Ազիզիէի ֆութապոլի դաշտին վրայ:**

ու ապրում, ինինդ ու ծիծադ, ցաւ ու դար-
ման, պոռչտուք ու վեն: Պահ մը կը շուա-
րիմ: Կարծես հաւատալս չի գար տեսածիս
ու ես ինձի հարց կու տամ. Աստուած իմ,
այսքան մարդ ու այսքան երազ, այսքան
կեանք ու այսքան գեղեցկութիւն, հոգեկան
այսքան փոքրկում, այսքան մեծութիւն ու
այս այսքան մահ, այդ ե՞րբ է պատահեր,
այդ ե՞րբ, ե՞րբ է եղեր: Այդ ե՞րբ է անցեր
իմ այս գլուխես նաղատ:

Աստուծոյ սիրոյն, ձեր հաւատքին ու
մեռելներուն սիրոյն ըսէ՛ք, ես ի՞նչպէս
յանդգնիմ պատմել այդքան կեանք ու
քրտինքէ ծորած այդքան խաչքուու: Ես
ի՞նչպէս հիւսեմ սիրտերու այդքան տա-
նար՝ մաքուր ու խոր, ինչպէս պլազման աստ-
ուներ, որոնք անուն չունին: Ըսէ՛ք, ես ինչ-
պէ՛ս երկնեմ այդքան սիրտ ու այդքան սէր,
այդքան երգ ու այդքան վերք՝ ծօնուած հա-
յոց ազգին ու հայրենիքին: Ես ինչպէս եր-
գեմ հաւատքը խոր ու կամքը ապառաժեայ
այն գեղջուկ, համեստ տղոց, որոնք եղան
սրբազն խորան, եղան նուիրումի գոհա-
սեղան: Որոնք «Ախ հայրենիք» կանչելով
եկան, բայց անմուրազ գացին: Հոգեկան
այդքան արեւ, շերմիկ այդքան բարեւ,
լուռ-լուռ անցեան-գացին Հալէպ քաղաքին
ընդմէշեն, ինչպէս գեղեցիկ հերիար, ինչ-
պէս անհաւատալի երազ: Բայց երազները
արդէն ինչ են, եթէ ոչ մարդկային հոգինեն

փրթած սրտի անհուն կարօտ ու կոտտացող հառաջանք:

Քանի՞-քանի՞ անգամ փորձեցի բռնել, կեցնել այդ երազային տարիներուն հոսքը, բայց այդ տարիները խոյս տուին ձեռքերուս մէշէն ու իրենց հետ տարին երազներուս երազը անկատար:

Ինձի համար տարիներու այդ հեքիաքը տեւեց պատանեկութեանս առաջին քայլեն մինչեւ երիտասարդութեանս հասուն տարիքը, երբ մարդ անհատի համար կը սկսի իմաստութեան շրջանի սկիզբը եւ երիտա-

սարդը ալ կը նկատուի ամէն իրաւասութեան արժանիքի տէր: Բայց հիմա, այս տարիքիս, երբ մազ-մօրուքս ներմկած են, ես կը զգուշանամ այդ հեքիաքին սահմաններէն ներս մտնել՝ այն մտահոգութեամբ, որ չըլլայ թէ սխալ քայլ մը առնեմ, սխալ ակնարկ մը ընեմ եւ կամ սխալ խօսք մը ըսեմ եւ այդ սխալին հետեւանքով պատմութեան աստուածները պատժեն զիս իմ խղճիս միջոցով, ու մինչեւ կեանքիս վերջը ես ալ հանգիստ չգտնեմ:

ՆՈՐ ՇԱՊԻԿԸ

Կիրակի էր:

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Հալեպի Ազիգիեի դաշտին վրայ, առաւօտեան կանուխ ժամերեն սկըսեալ, ֆութպոլի հետաքրքրական մրցումներ տեղի կ'ունենային միութեան երկրորդական խումբերուն միջեւ: Թուականը լաւ չեմ յիշեր: Կարծեմ 1944 կամ 1945 տարիներուն պիտի ըլլայ: Ֆութպոլի եռանդուն, խանդավառ տարիներ էին: Հայ երիտասարդութիւնը գրեթե ամբողջութեամբ կլանուած էր ֆութպոլով: Արդեն ուրիշ գրադում, ուրիշ խաղ չունեինք: Բայց ֆութպոլը շատ գեղեցիկ դպրոց մը եղաւ երիտասարդութիւնը ե'ւ հայօրեն, ե'ւ մարդկօրեն դաստիարակելու համար: Ազգային գետնի վրայ շատ բան կը պարտինք Սուրբոյ եւ Լիբանանի մեր մարզական միութիւններուն եւ ի մասնաւորի՝ Հ.Մ.Ը.-Մ.ի ֆութպոլի խումբերուն:

Այդ Կիրակի ֆութպոլի իրաւարարի պարտականութիւնս վերջացնելէ ետք, մտայ դաշտի պահակին տնակը, վրայգլուխս կարգի բերի եւ սկսայ քալել դեպի Հ.Մ.Ը.Մ.ի Թիլելի ակումբը, որ կը գտնուէր Հալեպ քաղաքին կեդրոնական հրապարակեն միայն քանի մը քայլ հեռաւորութեան վրայ:

Տարիներու սովորութեան համաձայն, իրաւարարի պարտականութիւնս կատարելէ ետք՝ պետք է տուն դառնայի, լուացուէի, փոխուէի ու յետոյ երթայի, ուր որ պիտի երթայի: Բայց այդ օր այնպէս եղաւ, որ ես խախտեցի տարիներու սովորութիւնս: Թեեւ առանց պատճառի չեր: Կարեւոր հարցի մը համար ժամադրութիւն ունեի Պէյրութեն եկած բարեկամի մը հետ: Մեր հանդիպումը տեղի պիտի ունենար Հ.Մ.Ը.Մ.ի ակումբը, կեսօրէ առաջ ժամը 11ին: Տուն

1959. Հրաշ Փափազեանի
վերջին լուսամկարը:

երթալու համար ժամանակս կարեն էր: Ուստի ժամադրութեան կ'երթայի այնպէս, ինչպէս որ հագուած էի: Թեեւ այդ օր վրայ գլուխս խեղճ չեր. կօշիկս բացառիկ ըլլալու յատկութիւն մը ունէր, տարբատս թէեւ բոլորվին նոր չեր, բայց կոկիկ ու ներկայանալի կը համարուէր: Իսկ այս երկութը կ'ամբողջացնէր մետաքսէ շատ սուղնոց շապիկ մը, զոր ապապրանքի վրայ կարել տուած էի նշանաւոր շապկագործ Տիգրանին: Այդ շապիկը պիտի հագուէի միայն իրաւարարութիւն ըրած ատենս: Բայց պատահեցաւ, որ այդ օր այդ պսպղուն, այլազան գոյներով աչքառու շապիկը վրաս մնաց: Առաջին օրն էր որ հագած էի զայն: Կարծես ես

ալ գոհ էի, որ այդ սիրած շապիկս վրաս մնաց: Կ'ուզէի որ մարդիկ տեսնեն զայն:

Ուրեմն, երազներուս հենքը ձեռք առած կը քալէի՝ վայրկեան առաջ ակումբ հասնելու համար: Մինչ երբ կ'երազես, մանաւանդ երբ լաւ բաներու մասին կ'երազես, նամբան կարծես ինքնաբերաբար կը կարենայ. չես զգար թէ ե՞րբ քալեցիր այդքան նամբայ ու ե՞րբ տեղ հասար: Գրեթէ այդպէս եղաւ ինձի հետ: Թէեւ ես ամեն օր քանի մը անգամ այդքան հեռաւորութիւն կը քալէի: Քալելը միայն ինձի յատուկ չէր: Մեր սերունդին գրեթէ բոլոր տղաքը կը քալէին: Մանաւանդ կը քալէին ազգային ու մարդկային ազնիւ, օգտակար գործերու ետեւեն եւ անոր համար ալ աւելի առողջ ու աւելի եռանդուն էին այդ տղաքը:

Երբ ես երազս ընդհատեցի, արդէն հասած էի ակումբին դրան սեմին եւ նայածքս ներս յառած՝ բարեկամս կը փընտուի. կ'ուզէի վայրկեան առաջ տեսնել զայն: Կարօտ կար սրտիս մէջ: Ներսը ակումբին ընդարձակ բակը լեցուն էր մարդոցմով: Ինչպէս ժողովուրդը կ'ըսէ՝ ամեղ ճգելու տեղ չկար: Գեղեցիկ, պայծառ օր մըն էր: Մարդիկ բոլորուած էին սեղաններու շուրջ՝ տեղ մը կը զրուցէին, տեղ մը նարտ կը խաղային, իսկ ուրիշ տեղ մը ակումբին «մեծ»երը նստած կը խոկային:

Հազիւ քանի մը քայլ առած. էի դեպի ներս, դեպի այդ մարդիկը շինական, երբ մեղմ, գգուող ձայն մը ականչիս հասաւ: Դարձայ ձայնին կողմը: Ընկեր Հրաչն էր, Հրաչ Փափազեանը՝ այն նուիրեալներէն մէկը, ու Պերլինի մէջ, արիւնարու Թալեար Փաշան հետապնդելու եւ տեղեկութիւններ հաղորդելու սրբազան պարտականութենեն թելադրուած՝ ձեւականօրէն թրացած էր եւ գործած՝ Մեհմէտ էֆէնտի կեղծ անուան տակ:

Մօտեցայ: Արոռ մը հրամցուց եւ՝

- Նստէ, - ըստ: Նստայ: Բայց դուք կրնաք հարցնել, թէ ի՞նչ եղաւ բարեկամդ: Բարեկամս չէի մոոցած: Բարեկամս ինքնաւ, զիս գտաւ ու սպասեց մեր խօսակ-

ցութեան: Ընկեր Հրաչին հետ առանձին էինք՝ սեղանին վրայ դրուած սուրբին հետ: Ան նախ իր մարած ծխիկը վառեց, շունչ մը քաշեց ու յետոյ մեղմ, մտերմիկ ձայնով մը ըստ:

- Ընկեր Սամուել, ձեզ կանչեցի պարզապէս ըստելու, թէ հագած շապիկդ քեզի չի վայելեր:

Լոեց: Ծխիկը նորեն տարաւ շրբներուն, նորեն մեկ-երկու շունչ քաշեց, մոխիրը թօրուեց մոխրամանին մէջ ու ձայնի նոյն պարզութեամբ ու նոյն հանդարտութեամբ շարունակեց.

- Գիտեմ, Հ.Մ.Ը.Մ.ի ֆութպոլին հետ գործ ունիս, պատասխանատու ես: Նաեւ, ֆութպոլի իրաւարարութիւն կ'ընես: Կարծեմ այդ հանգամանքները կը պահանջեն որոշ լրջութիւն, խոհեմութիւն եւ օրինակելի ըլլալու գեղեցիկ կեցուածք: Թէեւ ես վստահ եմ, որ դուն ունիս այդ յատկութիւնները, բայց նորեն ալ պէտք է զգոյշ ըլլալ, որովհետեւ ֆութպոլ խաղացող տղաքը պատահի թէ երիտասարդ, միշտ հակամէտ են կապկելու իրենց պատասխանատուներուն բնաւորութեան լաւ թէ գէշ յատկութիւնները: Ուստի, այդ մտահոգութիւններէն մեկնելով կը հետեւցնեմ, որ այս հագած շապիկդ որքան ալ սուղնոց ըլլայ-, գոնէ այդպէս կ'երեւի-, ու որքան ալ գեղեցիկ նկատուի, բայց իր այսքան փայլիլուն ու այսքան զարդարուն ըլլալուն պատճառով՝ թեթեւութիւն մը, անհերեք բան մը ունի. լուրջ չէ եւ ես կը թելադրեմ, որ ալ չհագնի սայն:

Նայեցաւ աչքերուս: Թեթեւօրէն ժպտեցաւ, ինչպէս բարեկամ մը, ինչպէս երեց եղբայր մը ու յարեց.

- Կարծեմ հասկցար զիս ու չես նեղւիր...

Նեղուի՝ Բայց ի՞նչպէս նեղուէի այն մարդէն, որ իր ազգին զաւակներուն միայն լաւը, դաստիարակիչը տալու համար կը մտահոգուէր:

Ու ես ալ չհագայ այդ շապիկը:

ԱՅ ՀՈՊԱՆ ՄԱՆՈՒԿ

Այդ գիշեր ժողովեն տուն դարձի նամքուն վրայ, սովորականին պէս, մենք դարձեալ երեքով էինք՝ Մանուկը, Ճեմնեմը եւ ես:

Ճամքուն մեծ մասը արդէն քալած կտրած էինք. քիչ մը եւս եւ մեր տուները կը հասնէինք: Մեր թաղամասին՝ հայկական նոր Գիւղին պլալան լոյսերը արդէն մեզ կը քաշէին մտերմօրէն, անոյշ-անոյշ: Բայց երբ այդքան մօտ էինք տան եւ անոյշ քունին, յանկարծ Ճեմնեմը խնդրեց.

- Տղաք, յոգնեցայ, երե կը հանիք քիչ մը նստինք հոս, սա բարձունքին. եղանակը անոյշ է, քիչ մը սա աստղերուն աչքի քը քումը դիտենք, անոնց հմայիչ, սիրուն ժպիտը վայելենք: Այո՛, վայելենք բնութեան սա նոխուրիւնը, սա պարզեւը վաղը կրնանք չունենալ:

Չմերժեցինք:

- Թող քէֆիդ ուզածին պէս ըլլայ, քանի նստիլ կ'ուզես՝ նստինք, - ըսաւ Մանուկ ու ինք եղաւ առաջին նստողը հոն՝ հայ աւետարանականներու Փեքէ եկեղեցիին բարձունքին ու սկսաւ աստղերը դիտել: Բնական է, ես եւ Ճեմնեմն ալ հետեւցանք իրեն ու նստանք քով-քովի, նոյն շարքին վրայ, դէպի նոր Գիւղ հայող բարձունքին պոռունկին, չոր հողին վրայ: Բարակը չինտոեցինք: Զրսինք, քէ մեր տարատները կրնան աղտոտիլ եւ կամ՝ տանտիկինները կրնան նեղանալ: Այդ պահուն չոր հողին վրայ նստիլը այնքան բնական էր ու այնքան հանելի, որ չեմ կրնար բացատրել:

Նստանք հոն: Պահը անոյշ էր, օդը անոյշ էր ու հաւատացէր ինձի, որ այդ պա-

22 Ապրիլ 1950, Հալէպ:

հուն ես կ'ուզեի ամքող աշխարհը շնչել, կեանքը առնել ու սիրոս լեցնել: Նստած էինք՝ լուռ, անտարբեր իրարու եւ աստղերուն խորհուրդը կը դիտէինք: Սա անխորաքափանց անհունը թափանցել կը փորձէինք: Ու ես վստահ եմ, որ այդ մագնիսական խորհուրդին ազդեցութեան տակ մենք՝ երեքս ալ դադրած էինք նիւթեղէն գոյութիւն ըլլալէ ու հոգեպէս թերեւցած կը վերանայինք, կը վերանայինք դէպի վեր, դէպի անհունը յաւերժութեան: Չեմ գիտեր, գիտցողներու ալ չեմ հանդիպած, բայց մարդիկ կ'ըսնեն, որ յաւերժութիւնը հոն՝ վերը տեղ մըն է: Ու եղաւ պահ մը, երբ ես ինձի հարց տուի, թէ սա կեանք ըսուածը ի՞նչ խարուսիկ խորհուրդ մըն է: Այլապէս ի՞նչպէս բացատրել այսքան անոյշ, այսքան առինքնող տիեզերք մը, բայց եւ այսքան վաղանցուկ ու այսքան սուտ կեանք մը, ինչպէս՝ երազ:

Յանկարծ, երբ այդպէս կը խորհրդածէի, ձայն մը եկաւ ու խանգարեց ամեն վեհութիւն: Զդայնութենէս քիչ մնաց պիտի պո-

ուայի, այ մարդ, լոէ՛, ինչ կը բարբանջես: Բայց երբ երեւակայութենես շուռ եկայ, տեսայ ձեմնեմը.

- Մանուկ, բան մը պատմէ մտիկ ընենք: Մանուկ ...

Բայց Մանուկին ճայնը չելաւ: Չեմ գիտեր, լսեց թէ ոչ: Բայց կարծեմ այդ պահուն Մանուկ աստղերուն հետ հեռուները տարուած եր:

- Մանուկ, Մանուկ...

Նորեն ձեմնեմն եր: Բայց այս անգամ ճայնը չոր եր. հրամայական ու անմիջական շեշտ մը ուներ: Վերջապէս,

- Հը, - եղաւ Մանուկին պատասխանը: Միայն միավանկ բառ մը եւ ան ալ՝ կիսատ-պոատ: Ու այդ կիսատ-պոատ բառն ալ շատ խորերէն կու գար, կարծես աստղերուն քովէն, յաւերժութենեն կու գար:

- Մանուկ, այ չոպան Մանուկ, ի՞նչ գլուխ կը ցաւցնես աստղերուն հետ, պարզ բան մը պատմէ մտիկ ընենք, պարզ, շատ պարզ բան մը, որ խելքս մտնէ:

Այդ պահուն կարծես մամիկին հեքիաթը սպասող անհամբեր մանուկներ ըլլայինք: Բարեբախտաբար մանկական չարութիւններ սիրող եւ ձեմնեմը յանախ ցաւցնող Մանուկը այդ օր բարի գտնուեցաւ ու շատ շուտ սկսաւ իր կեանքէն առնուած դրուագի մը պատումին:

«Հ.Մ.Լ.Մ.ի Սուրիոյ եւ Լիբանանի սկաուտներուն հետ բանակումի գացած էինք Լիբանանի Պոլոնիա ամարանոցը՝ հարուստներուն հանգստավայրը: Վրանները լարած էինք անտառին եզրին, ժայռոտ տեղ մը: Բանակումին պատասխանատուն ես եի:

«Այսպէս լուսնկայ, այսպէս փայլփլուն գիշեր մըն եր: Աստղերը շուրջպար բոնած էին դիմացի լերան կատարին, իսկ լուսըն-

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի մասնաճիշտին սկաուտութիւնը՝
աստղադիտարան այցելութեան ընթացքին:

կան «հէ՛յ-հէ՛յ» կը պոռար, բափ կու տար պարողներուն սիրահար: Բայց բանակավայրին քունի ժամն եր: Վրանները արդէն կը քնանային լուն-լուն ու խաղաղ: Կարծես անտառը մտած եր մեծ խորհուրդի ու կը խոկար աստուածային արարչագործութեան վրայ: Միայն թէ, մերք ընդ մերք, անհիոգ ծղրիթի մը ծղրտոցը եւ անօրի աղւեսի մը ոռնոցին խուլ արձագանգը կու գային խանգարել խաղաղութիւնը գիշերին:

«Ես, վրաններէն դուրս, ժայռի մը փակած կը պատրաստուեի հերթապահ պահակներուն հսկողութիւնը փորձութեան ենթարկել: Բայց յանկարծ ծայրի վրաններէն պատանի սկաուտ մը դուրս ելաւ եւ շիտակ քալեց իմ ուղղութեամբ: Կանգ առաւ դիմացս եւ քնարաբախ վիճակի մէջ սկսաւ... միզել եիշդ վրաս՝ ճակատէս սկսաւ ու կամաց-կամաց իշաւ աչքերուս, քիր-քերանիս, կարծես յորդառատ աղբիւր մը ըլլար՝ զիս լաւ մը բրցեց վերէն վար: Պահ մը երեւակայեցէք վիճակս: Շունչս բռնած, անշարժ, քարին հետ քարացած սպասեցի մինչեւ որ պատանին գործը վերջացուց: Ու դեռ, իմ բախտէս պահ մըն ալ տնտեսաց, կարծես հանգիստ ըրաւ ու յետոյ, քունը դեռ աչքերուն՝ քալեց-գնաց վրանները:

«Այն ատեն շունչ մը առի, փառք տուի
Աստուծոյ, որ կարողացայ ես զիս զսպել
առանց շարժելու, առանց ձայն-ձուն հանե-
լու: Այլապէս, դուք կրնաք երեւակայել, թէ
ի՞նչ կրնար պատահիլ»:

Լոեց: Մանուկ վերջացուցած էր պատ-
մութիւնը: Պահ մը մեզ դիտեց: Բայց կար-
ծես բան մը կը խոկար, ինչպէս սատանան,
որ իր քմ'ծիծաղին տակէն դաւ կը նիւթէ:
Նոյն ատեն բարակ ժպիտ մը անցաւ դէմ-
քին վրայէն ու յարեց.

- Տղաք, հաւնեցաք պատմութիւնս:
- Այո՛, հաւնեցանք. շատ աղուոր էր ու
բան մըն ալ սորվեցանք, - ըսինք ես եւ ձեմ-

նէմը միաբերան ու միամտօրէն:

- Շատ ապրի՛ք մանուկներ, քանի որ
հաւնեցաք, տէ՛, եկէք ձեռքս համբուրե-
ցէք,- ըսաւ Մանուկ ու ձեռքը երկարեց
ձեմնեմին, որ կողքին նստած էր:

- Վայ ես քու ձեռքիդ..., - ձեմնեմն ալ
խօսքի տակ չմնաց:

Ու խնդալով-խաղալով, հոգեպէս բաւա-
րարուած հասանք տուն: Բայց յանկարծ,
դրան բացուելուն հետ սասունցի հայրս
ձայնեց, ինչպէս կը ձայնէր իր լեռներուն.

- Հօ՛, հօհօ՛օ...

Հայրս զիս կը սպասէր:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ՄԵՐԱՎԵԼԵԱՆԻՆ

Պուլկարիոյ մեջ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Պուրճ Համուտի մասնաճիւղի ֆութպոլի խումբին շրջապտոյտին վերջին օրն էր: Վառնայեն վերադարձի նամբուն վրայ իշած էինք Սոֆիա:

Լաւ ընդունելութիւններով մեր անցուցած օրերը արդեն կարճ կը քուեին մեզի: Կարծես դեռ նոր եկած ըլլայինք: Մարզիկները, հակառակ իրենց գոհ, ուրախ տրամադրութեան, բաւարարուած չեին. երանի կու տային, որ կարելի ըլլար կեցութեան օրերը երկարել: Տեսնելու արժանի վայրեր դեռ շատ էին: Բայց կարելի չէր: Գիշ ետք, ժամը 1ին օդանաւ պիտի առնեինք՝ դեպի Պեյրութ բոչելու: Մինչ ես, կարեւոր մեկ պարտականութիւնը մոռցած աշակերտին պես մտահոգ էի ու կը մտածեի, թէ ի նշպես տուն դառնամ առանց հայ յեղափոխութեան մեծ քուրմին այցելութիւն տալու: Գիտենք թէ հոն՝ Սոֆիայի գերեզմանատան մեջ, հեռու Մասիսներու շուրքեն, կը Անչէ Վիտոշ լերան բարձունքին ինկած Հայ Յեղափոխութեան կերտիչը՝ Գրիստափոր Միքայելեան:

Առաւոտ էր, երբ սեննակիս առանձնութեան մեջ կը խորհրդածեի. «քեեւ ժամանակը կարճ է, բայց պիտի երթամ ուխտի»:

Այս որոշումով հոգիս թեթեցած, խիդես խաղաղած՝ կ'իշնեմ պանդոկին հիւրասարկը: Տղոց մեծ մասը արդեն դուրս ելած էին՝ վերջին գնումները ընելու: Նպատակ կը յայտնեմ ներկաներուն: Ընկերանալու փափաք յայտնողներ կ'ըլլան: Բոլորովին անծանօթ ըլլալով քաղաքին, կը ներկայանանք պանդոկին պաշտօնեութեան՝ մեր կատարելիք առաքելութեան շուրջ կարգ մը տեղեկութիւննը առնելու: Մեր լաւ բախտէն պաշտօնեան հայուիք մըն է,

տիկին Փափազեան: Գիշ մը վերապահութեամբ կը յայտնենք մեր մտադրութիւնը: Ակներեւ ուրախութիւն մը կը գծագրուի տիկնոց դեմքին վրայ: Բայց կը զգայինք, որ ան շատ զգոյշ էր: Հազիւ տուաւ անուն մը, որուն պիտի տեսնեինք հոն՝ գերեզմանատան մեջ: Բայց ան ի՞նչպես խօսէր այդ օրերուն, երբ համայնավար բռնակալութիւնը կը տիրեր Պուլկարիոյ մեջ: Մինչ մենք Դաշնակցութեան ռահվիրային դամբարանը կը հարցնեիք:

Լած էինք Սոֆիայի գերեզմանատան մասին, բայց երբեք չեինք երեւակայած, որ կրնար այդքան տարածուն ու այդքան տպաւորիչ ըլլալ: Հոն մարդիկ մեծ յար-

գանք ունեցած են մեռելներուն հանդեպ ու երբեք չեն խոռված խաղաղութիւնը այդ աշխարհին: Ամեն կողմ կը տեսնուեր կարգ ու կանոն. տեսակ մը վեհութիւն, ուր մարդիկ միայն ակնածանքով կը մօտենան շիրիմներուն, որոնք, ինչպէս բանկագին կորողներ, եղած են գուրգուրանքի ու խնամքի առարկայ: Կը նայիմ շուրջ բոլորս: Ասոնք երբեք չեն նմանիր մեր անտէր գերեզմաններուն, որոնք միայն վախ կ'ազդեն ու մահ կը հոտին եւ ուր,

Տէր Հօր «Հայր Մեր»էն ետք, կեանքը կը հատնի: Հոս, կարծես ուրիշ աշխարհ մըն է՝ տարբեր երեւոյթով ու տարբեր հասկացողութեամբ: Հոս, կարծես մահուան գաղափարը գոյութիւն չունի եւ մարդիկ չեն մեռնիր, այլ նոր կեանքի մը խորհուրդով իմաստաւորուած՝ աւելի տիրական ու

աւելի ներգործօն՝ կը շարունակեն կապած մնալ դուրսի աշխարհին:

Այս շիրիմները, որոնք խաղաղօրէն կը պառկին քով-քովի, պատմութիւնն են ազգի մը երեկին, որ աւելի փառաւոր ու աւելի հիանալիօրէն կը շարունակուի հոս գերեզմանատան մէջ: Ահա, տեսէ՞ք, ինչ՝ համբու

**Հ.Մ.Լ.Մ.ի Պուրճ Համուտի ֆութապոլի խումբը
Պուլկարիոյ մէջ՝ տեղական խառն խումբին հետ:**

եզրին, ծաղիկներու բուրաստանին մէջ, վեհօրէն բազմած են ֆութպոլի զոյգ մը անուանի խաղացողներ: Կարծես ազգային հերոսներ ըլլան, որոնք դեռ կը խաղան՝ իրենց ոնով կը հմայեն ու կը ծափահարուին բազմահազար հիացողներու կողմէ:

Ասդին, կանաչուրեան մէջ, շուրին տակ կամարներու, քով-քովի են կանգնած հայրենիքին համար կոռուած պարզ զինուորն ու զօրավարը քաջարի: Կարծես ասոնք արթուն պահակներ են, որոնք դեռ կը հսկեն հայրենիքի սահմաններուն: Ասդին, ուրիշ մը, թերեւս մէկը ճգնաժամային օրերու ղեկավարներէն, խիզախօրէն կանգնած է ժայոփ մը կատարին ու ազգին զաւակները կը կանչէ մարտի:

Ինչո՞ւ կ'երկարենք. հոն են բոլորը՝ մեծ ու պգտիկ զաւակները պուլկար ազգին: Ասոնք քար չեն, արձան չեն: Այլ մարդիկ են, որոնք դեռ կը շնչեն, կը դատեն ու պիտք եղած ատեն կը խօսին ազգին, հայրենիքին հետ:

Հպարտութիւն ներշնչող, պաշտամունքային այս վեհ պատկերին ի տես՝ մարդու մէջ քան մը կը խլրտի ու մարդ կը զգայ, թէ ինչ ըսել է սէրը հողին՝ սրբազն պաշտամունքը հայրենիքին: Ու ահա թէ ինչու հիները կը կարծէին, թէ՝ ննշեցեալները չեն մեռնիր, այլ անդենականին մէջ կը դառնան ոգի ու կը հսկեն ողջերուն վրայ: Բայց ինչո՞ւ չըսել, թէ մեռելները կը դառնան հող՝ հայրենի հող, որ աղբիւրն է կեանքին:

Ու երբ ես այս խորհրդածութիւններով տարուած՝ Քրիստափորին դամբանը կը փնտուի, յանկարծ հայրենի խօսակցութիւն մը լսեցի: Այդ որքան անոյշ, այդ որ-

1974. Հ.Մ.Ը.Մ.Ի Պուրճ Համուտի ֆութպոլի խումբը:

քան քաշողական բուեցաւ մեր մայրենին: Կարծես շատոնց լսած չէինք: Կը մօտենանք: Մայր մը ու իր դեռատի աղջիկը նստած էին հոն՝ աղբիւրին գլխուն, պաղ շուրին քով: Անոնք Պուլկարիոյ մէկ հեռաւոր քաղաքէն եկած էին՝ իրենց ննշեցեալին այցի: Գացած էին անոր սնարին, հարցուցած էին անոր որպիսութիւնը: Քիչ մը զրուցած, լացած էին անոր հետ ու յետոյ, եկած էին հոս՝ իրենց ցաւը զովացնելու ու ետ տուն դառնալու: Պահ մը բաժնեցինք իրենց երիտասարդին կորուստին ցաւը, միխրաբանքի քանի մը խօսք ըսինք հայուն ընդհանրական ցաւը պատմեցինք ու բաժնուեցանք: Ինչպէս ընեինք, մեր ժամանակը կարե էր. կարեւոր պարտականութիւն ունեինք: Մինչ անոնք՝ չէին գիտեր Քրիստափոր Միքայէլեանին դամբանին ուր գտնուիլը:

Երկու անգամ դիմած ենք գերեզմանատան տնօրենութեան, խնդրելով որ ուղղութիւն մը տան, օգտակար ըլլան մեր նպատակին: Բայց հակառակ մարդոց բարեացակամ հետաքրքրութեան ու երկարօրէն կատարած պրատումներուն, մահացածներու տոմարին մէջ չեն հանդիպիր Քրիստափոր Միքայէլեանի անուան եւ նկատել կու տան, որ տոմարներուն մէջ չկան

1905ին մահացածներուն արձանագրութիւնները: Նաեւ, հոն չգտանք տիկին Փափազեանին ըստած մարդը...

Բայց, հակառակ այսքան անյաշողութեան ու սրտնեղութեան կարծես միխրարիչ բան մը կայ, որ առանձին չենք: Մարիճան կայ, որ սիրայօժար կ'օգնէ մեզի եւ կը յուսադրե, իր ցոյց տուած հետաքըլքրութեամբ:

Բայց ո՞վ էր Մարիճան: Ուրկէ՞ ելաւ մեր նամբուն վրայ բարտիի հասակով, ձուածեւ դէմքով, անուշիկ աչքերով ու 17-18 տարեկան պուլկար այս աղջիկը: Առանձինը ի նշ գործ ուներ մեռելներու այս աշխարհին մէջ: Արդեօք ան ալ կորուսեալ մը ուներ, որուն եկած էր այցի: Թէ ոչ համայնավար մութ պարտականութեան մը ետեւեն էր: Չեմ կարծեր: Բայց պուլկար այս աղջիկը միհնչեւ վերջ մեզի հետ մնաց շրջեցաւ բաժանմունքէ բաժանմունք: Հարազատի պէս մեզի հետ ժամերով փնտոնեց, մեզի հետ յոգնեցաւ ու գիտցած անգլերենով, բարգմանը եղաւ մեր նպատակին: Այդ օր գուցէ մենք մեր նպատակին չհասնենք, երե այդ աղջիկը մեզի հանդիպած չըլլար: Բաժանումի պահուն Մարիճան դժուար ընդունեց մեր պատիկ նուերը:

Մինչ Մարիճան աս ու ան հարցուփորձելով կը շանար տեղեկութիւն մը քաղել, մենք ինկած էինք անծայրածիր գերեզմանատան արահետներուն մէջ ու տարօրինակ փութկոտութեամբ, հազարաւորներու մէջէն, Քրիստափորին արձանը կը փնտենիք:

Պահ մը, առանձնութեանս մէջ սկսայ մենախօսել.-

Ո՞վ առաջնորդ, ահա երկու ժամ է դամբանդ կը փնտունքը: Փունչ մը ծաղիկ ափիս մէջ, կ'ուզեմ շիրիմդ զարդարել: Սիրտ մը խունկ կուրծքիս տակ, կ'ուզեմ հոգւոյդ համար խնկարկել: Բայց ո՞ւր ես դուն: Ո՞ւր ես դուն՝ ո՞վ մեղափոխական քուրմը հայ ժողովուրդին: Արդեօք քե՞ն ես բրած մեզի դեմ, քե՞ն ինչու քեզ կը պահնենք այդքան սիրած նայենիրեղ գորս: Արդեօք կասկած ունիս հոգւոյդ մեջ, քեզ առար

Հ.Մ.Լ.Մ.Ի Հոլիվուտի մասնաճիւղին ֆութապոլի երկրորդական խումբերը մեծապէս օգտակար եղան Հ.Մ.Լ.Մ.Ի ֆութապոլի Ա. խումբին:

«Մշակ» եղաւ այդ խումբերէն:

ափերուն վրայ, յիշատակդ կրնայ թառամիլ ժամանակի մաշումէն: Բայց հաւատա, ով պատմութեան գաղափարի ունիվրայ, որ քեզ չենք մոռցած ու քեզ չենք մոռնար: Դուն եղար հուրը հայրենի: Դուն՝ բնակիչը մեր սրտին, ահա մահէդ այսքան տարիներ ետք, առաջնորդի քու հմայքդ, գաղափարական մարդու քու տիպարդ, ազգանուեր դեկավարի քու անձնազնիութիւնն քեզ փնտուել կու տան. մենք, որ հեռաւոր երկիրներէ եկած ուխտաւորներ ենք, ահա կ'ուզենք մեր յարգանքը մատուցանել քեզի: Ո՞ւր ես դուն: Ո՞ր ծառին շուրջին տակ կը ննջես՝ հոգիդ կարօտ հայրենի քուն մը հողին: Այս բարեկամ երկրի ո՞ր քարը վրադ ես ծածկեր, դուն, որուն հայրենիքը շատ քար ունի, բայց կեանքը այնպէս ըրաւ, որ հայրենի այդ քարերէն քար մը չեղաւ քեզի արժանի:

«Թումրէ քոմք, հողակոյտէ հողակոյտ արձանի, արձանի քեզ կը փնտունքը մեծ մարդոց այս մեծ պահելունին մեջ, որ կը ննջեն պարլար ազգի մեծ մարդիկ: Մեծ մին ալ դուն ես ո՞վ միտուշ լիրան լանջին

ինկած հերոս: Հաւատա, ֆիզիքապէս, սրունքներս յոգնած են ու ալ սկսած են կրոտիլ: Բայց հոգեկան կամքս ամուր է ու շիրխմիդ առջեւ չխոնարհած պիտի չվերադառնամ տուն: Ահա, չեմ լսեր խնդրանքը տղոց՝ Վազգենին ու Սուրենին, որոնք «Եղբայր ուշացանք. օդանաւը կրնայ մեկնիլ: Երթանք», կը ձայնեն:

Օդանաւը բող մեկնի...

Աստուած իմ, ալ օգնե՛: Բայց կարծես աստուածները մոռցած են հայ ժողովուրդը: Մինչ մենք, օրենքի այս երկրին մէջ, դարձած ենք անօրեն: Քանի, շատ-շատ ծաղիկներ գլուխ կը ծոեն ու շատ մը շիրխմներուն հանգիստը կը խռովի մեր ոտքերուն տակ: Բայց յանկարծ.

-Հե՛յ քամ հիր:

Կը նայիմ, անծանօթ մը, հեծիկի մը վրայեն, դեպի ինձի կը ձայնե՛: Կ'ենթադրեմ՝ պահակն է, որ կ'ազդարարէ, որպեսզի դուրս գամ շիրխմներու արանքեն: Նախ լսածի չեմ գար ու կը շարունակեմ փնտութեքը: Բայց մարդը աելի ուժգին կը ձայնե՛, ձեռքով նշաններ կու տայ: Ալ պարզ է. մարդը զիս կը կանչէ:

Ու ծաղիկը ափիս մէջ պինդ բռնած, կը վազեմ:

Ո՛չ, աստուածները դեռ կան: Աստուածները դեռ չեն մոռցած հայ ժողովուրդը: Քանի, ահա տղաքը եւ Մարիան երկիւղածութեամբ կ'աղօթեն Քրիստափոր Միքայելանի շիրխմին առջեւ:

ՈՇ, ԴՈՒՆ ՏԱՐԱԶ ՉՈՒՆԻՍ

Լաւ կը յիշեմ.
Սուրբ Յարութեան
տօնին խթման գի-
շերն էր խաղաղ, պայծառ
ու պլայլան: Վերեւը՝ երկին-
քը կը խայտար, իսկ աստղե-
րը կը ժպտէին՝ իրենց
պնդուն ու հետախոյզ աչ-
քերը երկրին յառած:

Մինչ, հոս՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի
Հալեպի ակումբեն ներս,
արտակարգ եռուզեռ մը
կար, ողջագուրումի, կարօ-
տի անկեղծ համբոյրներ կային: Սուրբոյ
շրջաններեն, հեռու-հեռու երկիրներէ,
խումբ-խումբ հայորդիներ դրօշ ու երգ
պարզած, սկառտական խաղերով, հայու-
տաղերով կու գային շարան-շարան, ան-
հատնում... Հ.Մ.Ը.Մ.ի տունը կը լեցուեր,
կը լեցուե՞ր. ու միշտ տեղ կար, սիրտ կար
ընդունելու:

Ու նորէն նոր խումբեր... նորոգուած
ուռնացած, ինչպէս ալետատան կոհակ՝
կ'երթային հանգստանալու լուսնակ գիշեր-
ւան խաղաղութեանը մէջ: Այդ օրերուն՝
անցեալի անմոռանալի յիշատակ դարձած
այդ օրերուն, ինչ անոյշ էր գիրկը Հալեպի
հայկական գիշերներուն: Աստուած իմ,
մարդկային սիրտը լեցնող, շենցնող այդ
ի՞նչ ոգեւորութիւն, այդ ի՞նչ ուրախութիւն
էր, որ այսօր երազ կը բռի:

Գիշերուան այդ ժամուն ժամանած էին
Հ.Մ.Ը.Մ.ի ողիմպիական շքերթին ուշացած
վերշին ուխտաւորները: Եւ բոլորն ալ՝ հա-
զարաւոր սկառու եւ արենոյշ, հիւրասիր-
ւած էին հայօրէն տրոփող, ջերմիկ ու նա-
հապետական օճախներէ ներս: Եւ՝ կոռունկ,
դուն բարով եկար, իմ աչքի վրայ եկար...

կոռունկ, ի՞նչ խապրիկ ու-
նիս մեր...

Այդ գիշեր, երբ այլեւս
թերեւցած էի միութենա-
կան պարտականութիւննե-
րէս, ելայ սենեակէն դուրս՝
պահ մը հեռուներէն եկած
եղօր մը հետ ջուխտ մը
խօսք փոխանակելու, հոգիս
իր հոգիին, իր ցաւին, մտա-
ծումին խառնելով, իրեն հետ
զգալու:

Ակումբներէն ներս խնողումը թերեւ-
ցած էր: Տարագաւոր սկառուտներ իրենց
հիւր սկառուտներուն հետ ձեռք-ձեռքի
տուած, ուրախ-զուարք, զայցած էին խառնը-
ւելու հոգիներու խրախնանքին: Մինչ «մե-
ծերը», պատասխանատուները, մարզիկ-
ներն ու իրենց ընկերակցող ժողովուրդը
դեռ կը խօսակցէին, դեռ չէին կշտացած
իրարմէ:

Այդ բազմութեան մէջ յանկարծ ուշադ-
րութիւնս գրաւեց ծանօթ մամիկ մը, որ
գայլիկի մը ձեռքէն բռնած, քաշուած-կե-
ցած էր հոն՝ հիւրերու ընդունելութեան
սենեակին դրան մօտ, ինչպէս հերթի սպա-
սող խնդրարկու:

Մօտեցայ.

- Մայրիկ, ի՞նչ կ'ուզես:

- Տղաս, եկիր իմ որ սկառուտ մը տանիմ...

Այդ խօսքին հետ հոգեկան գոհունակու-
թիւն մը գծագրուեցաւ անոր նմոքուած,
հնութիւն դարձած դէմքին վրայ: Մինչ
ձայնին մէջ խնդրողի անոյշ գունաւորում
մը կար: Պահ մը կեցայ, խորհեցայ, բայց
տատամսելով ըսի.- Մայրիկ, դուրսէն
եկած սկառուտներուն բոլորն ալ հիւրընկալ-

ւեցան, մարդ չմնաց...

- Մամիկին ուրախ դեմքը յանկարծ լրշացաւ, ապշած կերպար մը առաւ եւ ննշուած բառերով պոռթկաց.

- Պէ իմ՞ կ'եղնի... չէ, կ'ուզիմ:

Իրեն համար տարօրինակութիւն էր: Զէր ուզեր հասկնալ, թէ չէր մնացած: Կարծես կասկածանք մը կար մտքին մէջ եւ կը խնդրէր, կը պնդէր, որ գայլիկ մը տրուէր իրենց: Գոնէ սա բոռնիկին խաթեր համար. ու ցոյց տուաւ քովը կեցող գայլիկը: Կ'ըմբռնէի կացութիւնը, կ'ուզէի, որ գոհացում տրուէր իրենց, բայց ի՞նչպէս ընէի, երբ կարելիութիւն չկար: Վերջապէս կրցայ համոզել, թէ իրենք արդէն ուշացած էին, մինչ երեկուընէ հիւր ուզողներուն բոլորին ալ կարելի չէր եղած գայլիկ մը տալ: Ու խոստացայ, որ եկող տարի ես անձամբ գոհացում պիտի տամ իրենց փափաքին:

Մամիկը տեղի տուաւ, թէեւ դժգոհանք մը կը նշմարուէր դեմքին վրայ: Բայց այս անգամ 8-10 տարեկան գայլիկը դժուարութիւն կը յարուցէր եւ չէր ուզեր առանց գայլիկի տուն երթալ: Մամիկին ոսկրացած բարը ճագած եւ ոտքը գետին զարնելով կը պնդէր:

- Զէ՛, չե՛մ գար: - Ու նայուածքը ինձի ուղղած.- Ես գայլիկ մը կ'ուզեմ:- Եւ ցուցամատը վեր առած կը խնդրէր.- Միայն մէկ հատ...

Ան գայլիկ մը կ'ուզէր. «Միայն մէկ

գայլիկ»: Անոր մանուկ հոգին ամբողջ տարին այս օրուան սպասած էր, որպէսզի գայլիկի մը ձեռքէն բոնած, ուրախ-ուրախ տուն տանէր: Հազար խաղ, հազար երազ հիւսած էր: Կարմիր, կապոյտ հաւկիթ պատրաստած էր այս օրուան համար, հիւր գայլիկին համար: Բայց հիմա այդ բոլորը փուլ կու գայլին: Տէ՛, ըստ ք, կոտրած սիրտով ի՞նչպէս սուն երթար, երբ կակուղ թաթիկէն բոնած իր պայծառ աչուկներուն նայող գայլիկ մը չունէր: Վաղը իր ընկերները հիւր սկառուտի մը ձեռքէն բոնած ուրախ-ուրախ պիտի պտըտէին, իրենց հեքիաթ կեանքէն պիտի պատմէին իրարու: Խսկ ինք... խսկ ինք այս գիշեր անքուն, խոռվ պիտի տապլտկէր անկողինին մէջ, մինչ ուրիշներ ընկեր մը գրկած պիտի քնանային մշիկ-մշիկ:

Շատ զգացուած, յուզուած էի: Ի՞նչ ըստի, ի՞նչ ընէի: Ցանկարծ գիւտ մը ընողի խանդավառութեամբ ըսի.

- Բալիկ, ե՛ս կու գամ, զիս տար ձեզի:

Երբեք պէտք չունեցաւ մտածելու, շեշտակիօրէն նայեցաւ աչքերուս ու ըսաւ.

- Ո՛չ, դուն տարագ չունիս:

Ալ չկրցայ համբերել. առի զայն թեւերուս մէջ ու համբուրեցի, համբուրեցի:

Այդ գիշեր զի՞նք հիւր տարի, հիւր գայլիկի մը քով:

ՍԿԱՌԻՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Գիշեր էր անո՞յշ-անո՞յշ: Գիշերին մէջ հոգիդ գզուող, շոյող բան մը կար. բան մը անանուն:

Այդպէս ուշ ատեն Հալեպ քաղաքին փողոցները ամայի էին. մարդ-մարդաճայն չկար: Միայն երկնքին անհուն տարածութեան վրայ ցանցուած աստղեր, իրենց ժպտոն նայւածքը վար յառած, աշխարհը կը դիտէին: Կարծես ըլլային աստուածային աչքեր, որոնք կը հսկէին աշխարհին վրայ: Մինչ տուներն ու շեները, իրարու գրկած, միաձուլուած կը քնանային լո՛ւո-լո՛ւ:

Կարծես շուրջդ երազ ըլլար ամեն բան:

Նոյն պահուն, հրշէջներու կայանին առջեւեն դեպի Սուլեյմանիէ փողոց իշնոյ ճամբուն վրայ երեք երիտասարդներ, իրարմէ որոշ հեռաւորութեամբ բաժնը-ւած, կը քալէին արագ-արագ: Զեմ գիտեր՝ զիրա ը կը հետապնդէին, մանկական խա՞ դ կը խաղային, թէ ոչ կարեւոր առաքելութեան մը ետեւեն կ'երթային: Յանկարծ ետեւի երիտասարդը, որ կարճահասակ ու կլորկեկ մարմին մը ուներ, կեցաւ: Քրտին-ը կ'իշնէր նակատեն վար: Ան շատ յոզնած երեւոյր մը ուներ: Բայց կարճ պահ մը՝ հազիւ շունչ մը առած, ան դէմքը վերստին տուաւ ընկերներուն ու սկսաւ պոռալ անոնց ետեւեն.

Փուշտեր գացէ՛ք, ես եկողը չեմ: Փուշտեր ես ձեր խերը...

Հ.Մ.Հ.Մ.ական եղբայրներ, որոնք սերումադներ դարձնեցին ազգային տեսլականներով:

Քանի մը անգամ պոռաց այդպէս՝ ջղայնօրէն ու յետոյ, ինքնիրեն մոլտալէն, գնաց նստաւ տորք. Յակոր Գասապեանին դարմանատան աստիճաններուն վրայ: Ափովը նակատին քրտինքը սրբեց ու շարունակեց մենախօսել.

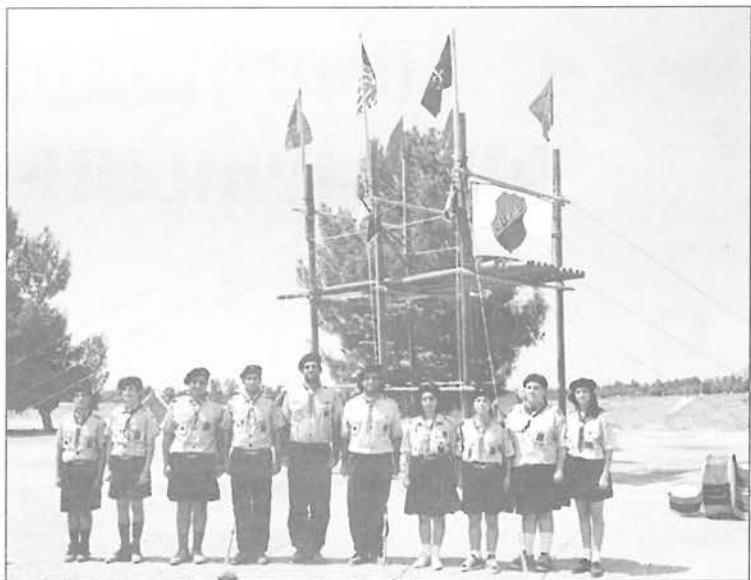
-Եղբայր, այս աշխարհին վրայ ամեն ինչ՝ դրամն ալ, խելքն ալ, հասակն ալ, կախեալ է նախախնամութեան տուածէն: Բայց դժբախտաբար մէկուն տուած է շատշատ, մէկուն գրեթէ ոչինչ, մէկուն համար կերտած է չինարի պէս հասակ, մէկուն՝ ինծի պէս թզուկ: Վայ ես այդ նախախնամութիւն ըսուածին ու անոր արդարութեան խերն եմ անիծեր: Ո՛չ, այս աշխարհի վրայ արդարութիւն չկայ..

Թաղին գիշերապահը, որ այդ բոլոր իրադարձութիւնները լսած ու տեսած էր, ձեռքի հաստ մահակը որպէս իշխանութիւն

թիրխկացնելով, մօտեցաւ երիտասարդին ու սկսաւ հարցուփորձել զայն:

Այդ գիշեր Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հալեպ «Նաւասարդեան» դաշտի յանձնախումբին ժողովը շատ ուշ վերջացաւ: Բայց ժողովականները խընդումներես, խանդավառ տրամադրութեամբ ելան ժողովասրահէն դուրս: Կարծես յաղթական արշաւէ մը կը վերադառնային: Ժողովականներէն երկուքը «գիշեր բարի» մաղթեցին ու գացին: Խսկ միւս երեքը՝ Մանուկը, Ճեմճեմը եւ ես, այդպէս ուշ ատեն ելանք Հ.Մ.Լ.Մ.ի Թիլէլ փողոցին վրայ գտնուող ակումբէն եւ սովորականին պէս դեմքերնիս տուինք դեպի Նոր Գիւղ՝ դեպի տուն: Մենք ինքնաշարժ կամ կառք չունեինք: Երեքս ալ աղքատ ծնողներու զաւակ էինք: Մեր կառքն ու մեր ինքնաշարժը մեր ոտքերն էին:

Ուստի, գրեթէ ամէն ժողովէ ետք, տուն դարձի ճամբուն վրայ, մենք քալելու մրցում կ'ունենայինք իրարու հետ: Մըրցակցութիւնը առաւելաբար կը դառնար Մանուկին եւ Ճեմճեմին միշեւ: Թէեւ խորքին մէջ եղածը մրցում չէր, այլ՝ պարզապէս ժամանակին երկարութիւնը չզգալու, զուարճանալու խաղ մը: Քալելու խաղ մը, որուն ընթացքին նաեւ սրամիտ խօսքեր կ'արձակուեին իրարու հասցեին: Հաւանաբար հանոյքն ալ անոր մէջ կը կայանար, որովհետեւ ամէն մարդ ունեցած հիւները ուզածին պէս կը թափէր: Բայց քալելու հերոսը կը մնար Մանուկը, որովհետեւ Մանուկին մարմինը բարեձեւ, հասակը երկար էր, խսկ քայլերը մեծ ու արագ էին: Նաեւ ան անցեալին երկար վազքերու ախոյեան մըն էր եղած եւ ֆութպոլ լաւ խաղացող մը: Մինչ Ճեմճեմն ալ ֆութպոլ խաղացող եղած էր, բայց անոր մարմինը ծանր էր ու քայլերը կարն էին: Ուստի երբ քալելու

Հ.Մ.Լ.Մ.ի Հոլիվուտի մասնաճիշի ընդհանուր բանակումի խմբապետական կազմ:

կը սկսէինք Ճեմճեմ շուտ կը յոգնէր. չէր դիմանար Մանուկին արագընթաց՝ նամբան կլող քայլերուն: Ճեմճեմ, հակառակ բոլոր նիգերուն, կը պարտուէր: Բայց ո՞վ է պարտութիւն ընդուներ, որ ասոնք ընդունեին: Ուստի, վեն վիճաբանութիւնը ծայր կ'առնէր.

- Եղբայր, ազիզ բարեկամ, դուն քալելու միք ինքնին... մի՛ փորձուիր թիզ մը հասակովդ ինձի հետ չափուիլ: Քեզի թող խրատ ըլլայ, որպէսզի չիյնաս ու չխայտառակւիս, ջանայ քու աստիճանդ ունեցողներուն հետ չափուիլ: Այլապէս, վարկդ ալ, անունդ ալ կը կորսնցնես:

Բայց Մանուկ այնպիսի սուր հեզնանք մը կը դնէր իր խրատականին մէջ, որ Ճեմճեմ ալ համբերելու տեղ չէր ունենար ու կը պատասխանէր քիչ մը չոր ու քիչ մը շղային.

- Պրճ. Եղբայր, նախ շատ մի՛ հպարտանար՝ միշտ ալ մեծերուն մեծը կը գտնուի: Մինչ դուն մեծ չես ու քու այս հոգեբանութեամբ՝ մեծ չես ալ կրնար ըլլալ: Ասկէ զատ, դուն երբեք օրէնքով չես քալեր. քու ըրածդ ապօրինի է, խարդախութիւն է: Ուստի, ջանա՛ օրէնք, կանոն սորվիլ, որպէսզի դառնաս նախախնամութեան կողմէ քեզի տրուած ձիրքին արժանի:

Մեկուն կամ միւսին պարտութիւնը կրնար այնքան ալ հարց չըլլալ, եթէ չըլլար Մանուկին կիան լեզուն, որ անդադար կը կնէր ու միշտ ալ նոր բան կը գտնէր կնելու:

-Եղբայր, չեմ հասկընար թէ մենք ինչու պիտի քաւենք քու հասակիդ կարնութեան մեղքը: Ըսէ՛, ի՞նչ կայ այս անօրէն աշխարհին վրայ, որ մօրդ տաքուկ փորը ճգեցիր ու ճշալով վազեցիր եկար դուրս ու՝ մոլլային փաթթոցին պէս, փարբուեցար մեր գլխուն:

Ու այս խօսքերուն հետ Մանուկ թափկու տար քայլերուն: Բնականօրէն, խաղին համաձայնութեան անսալով, ես ալ կը հետեւեի Մանուկին: Թէեւ կը ջանայի երկութին միշեւ հաւասար հեռաւորութեան վրայ մնալ: Բայց նիշդ նոյն պահուն ձեմնեմ կը ջղայնանար իմ բոնած ընթացքես ու օրինեալ բերանը բանալով կը սկսէր իր ածականներուն շարանը քափել գլխուս ու յետոյ կարգը կը հասցնէր Մանուկին: Այդ ածականները եւ շատ էին եւ այլազան գունաւորում ունեին: Բայց այդ ածականներուն ամենեն փաղաքշականն ու ամենեն գործածականը «փուշտեր - խաբերաներ» բառն էր: Իսկ երբ ձեմնեմ ջղայնութիւնը պարպելու համար կը սկսէր քֆրել՝ ծայր կ'առներ իմ եւ Մանուկին անզուսպ խնդուքը: Ձեմնեմ այնքան բնական կը խաղար, որ երբեմն մենք կ'ինայինք մեր սարքած խաղին մէջ: Բայց վերջաւորութեան, ինչ ալ ըլլար խաղին արդինքը, անմասն չեր մնար ծիծաղէն. ինքն ալ կը խնդար մեզի հետ: Ու հոն ալ կը վերջանար խաղը՝ ուրախ, գուարք մթնոլորտի մէջ:

-Փուշտեր, խա՞ղ կը խաղաք գլխուս...
Այս կ'ըլլար վերջին խօսքը:

Հոլիվուսի մասնաճիւղի սկաուտութեան
այցելութիւնը շրջանի ոստիկանութեան:

Հոս ես ձեզի պատմեցի մեր խաղերուն միայն մեկ տարբերակը: Այնքան տարբերակներ կային բալուցի Մանուկին մախսադին մէջ, որ եթէ պատմեմ՝ պիտի զարմանար: Բայց, ո՞չ, վստահ եղէք չեմ պատմեր, որովհետեւ Մանուկ այդ մախաղը հիշորանաւ ու գնաց ուրիշ աշխարհ:

Բայց խնդրեմ, հանեցէք մտիկ ընել վերջին խաղին վերջին արարք: Ուրեմն այդ գիշեր Սուլեյմանիէ փողոցին ծայրը հասած էինք, երբ ձեմնեմը կեցաւ համբուն մէջտեղը ու սկսաւ պոռալ մեր ետեւեն:

-Փուշտեր, գացէ՛ք, ես եկողը չեմ:

Կեցանք: Ես եւ Մանուկը չէինք գիտեր, թէ ինչ պատահած էր ձեմնեմին հետ: Պահ մը խորհեցանք թէ արդեօք կը փորձէ խաղ մը խաղալ մեր գլխուն: Ուստի տնտեսացինք, սպասեցինք՝ մեր աչքը ճամբան յառած, բայց եկող չեղաւ: Ստիպուած մենք վերադարձանք մեր ընկերոց մօտ: Ձեմնեմ հոն էր՝ տոքք. Յակոր Գասապեանին դարմանատան, աստիճաններուն առջեւ՝ դէմքը ծուռ, խոռվ:

-Հը, ի՞նչ ունիս, - եղաւ Մանուկին հարցումը:

Ձեմնեմ հազիւ հանեցաւ մեզի հասկցընել, որ խնդիր ունեցած է գիշերապահին հետ: Մարդը զինք մեղադրած է, թէ ինչո՞ւ

կը պոռաս, կ'աղմկես երբ ամէն մարդ կը քնանայ հանգիստ ընելու: Գիշերապահը հոն էր. բարի, ազնիւ մարդ մը կ'երեւէր: Հարցը անոյշի կապեցինք: Բայց երբ ալ պիտի քալէինք Մանուկ խնդրեց.

-Տղաք, երէ կը հաճիք պահ մը զիս լսեցէք. խնդրանք մը ունիմ:

Կեցանք մտիկ ընելու, նախակրթարանի երկրորդ թէ երրորդ դասարանէն դպրոցը վերջնականօրէն ձգած, բայց Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտական շարքերուն մէջ դաստիարակուած ու իր հերթին Հ.Մ.Ը.Մ.ի տեսլականին ծառայած սկաուտ փոխ խմբապետ եղը. Մանուկ Յովիաննեսեանը:

-Տղաք, կարծեմ մենք այստեղէն չմեկնած պարտաւոր ենք գեղեցիկ ելոյթով մը սրբագրել մեր եղրօր՝ ձեմնեմին այս գիշեր գործած արարքին գէշ տպաւորութիւնը: Ուստի, ես կ'առաջարկեմ, որ եղբայրը հաճի բոլորիս անունով ներողութիւն խնդրել գիշերապահէն, որ քաղաքացիներուն ապահովութեան ու հանգիստին հսկող պետական պաշտօնեայ մըն է:

Կեցաւ: Մանուկ վերջացուցած էր անպանոյն խօսքը: Ան պահ մը մեզ դիտեց՝ դէմքը լուրջ ու սպասողական: Ես Մանուկը քիչ անգամ տեսած էի այդքան լուրջ, խոհուն: Հոն չկար տեւապէս երեւցող ժպիտը, մտերմիկ նայուածքը: Ես ալ լուռ էի: Բայց աչքերուս մէջ կը խաղար հաւանութեան գոհունակ ժպիտը: Ձեմնեմ կը տեսնէր այդ բոլորը եւ կը զգար, որ չէր կրնար մեզ մերժել: Յանկարծ, առանց բան մը ըսելու,

սկաուտական տպաւորիչ բարեւ մը տուաւ Մանուկին ու նոյն կանոնաւորութեամբ յառաջացաւ դէպի գիշերապահը, ձեռքը երկարեց անոր ու կոչեց.

-Պրն. գիշերապահ, իմ եւ ընկերներուս անունով ներողութիւն կը խնդրեմ ձեզմէ՝ այս գիշեր իմ գործած անկարգապահ արարքիս համար: Եւ որպէս նախկին սկաուտ պատասխանատու ձեզի կը խոստանամ, որ անգամ մը եւս պիտի չգտնուիմ նոյն ընթացքին մէշ:

Ճեմնեմ իր խօսքը վերջացնելէ ետք ձեռքը ետ առաւ ու կեցաւ գիշերապահին առջեւ, հրահանգի սպասող զինուորին պէս: Մինչ ես եւ Մանուկը կը հետեւէինք արարողութեան լուռ, ուշադիր: Նոյն պահուն գիշերապահը, ինչպէս ձեմնեմին մէկ հին բարեկամը, թեւը նետեց անոր ուսին, միասնաբար մէկ-երկու քայլ առին մեր ուղղութեամբ ու կոչեց.

-Երիտասարդներ, այս ինչ ազնուութիւն է, այս ինչ հիանալի ոգիի ցուցադրութիւն: Ես շատ զգացուած եմ, շատ ուրախ եմ... երիտասարդներ, հազար շնորհակալութիւն, հազար յաջողութիւն ձեզի... բող Աստուած խտացնէ ձեր գեղեցիկ շարքերը...:

Ու մենք տեսանք գիշերապահին հոգեկան գոհունակութիւնը, հրեուանքը, որ կը կայծկլտար անոր նայուածքին խորը ժպտուն դէմքի վրայ: Ու մենք բաժնուեցանք գիշերապահէն, իբրեւ հարազատ բարեկամներ:

**ՄԱՐԶԱԿԱՆ
ԿԵԱՆՔ**

ՊՈՄԻՕ ՏՂԱՔ

Վարագոյրը իշաւ Լիբանի անկախութեան տարեդարձին առիրով, Փինկ-Փոնկի ֆետերասիոնին կազմակերպած մրցաշարին վրայ:

Արդար ըլլալու համար պէտք է ըսենք, որ այս մրցաշարը ընթացաւ շատ կանոնաւոր եւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ: Կազմակերպող մարմինը, շնորհիւ իր ժրաշան ատենապետին՝ Պրն. Միշել Սփարի, ոչ մէկ շանք խնայած էր, որպէսզի այս խաղերը ընթանան մարզական պայմաններու մէջ: Շնորհաւորելի էր փինկ-փոնկի ֆետերասիոնը իր այս գեղեցիկ ձեռնարկին համար:

Կարեւորը այս մրցումներուն մէջ անպայման յալթանակող ըլլալը չէ: Կարեւորը՝ մարզիկը կերտելն է, գեղեցիկ ու շինիչ մարզական ոգիի ցուցադրութեամբ: Ու պէտք է ըսել, որ այս մրցաշարը, իր միջմիութենական մթնոլորտով, լաւապէս կրցաւ ծառայել այդ նպատակին, որուն այս օրերս շատ պէտք ունի Լիբանանի կեանքը:

Հայ Կաթողիկէ Երիտասարդացի պատասխանատուները եւս արժանի են գնահատանքի, քանի որ գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էին սիրայօժար եւ ճրիաբար ֆե-

Ախոյեաններ Նազիկ Յովհաննէսեան-Նատէր Եւ Ռաֆֆի Մունչօղլեան:

տերասիոնին տրամադրելու իրենց սրահը, ուր տեղի ունեցան խաղերը: Փինկ-փոնկի այս մրցաշարին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին ուր ակումբներ, որոնց շարքին՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Պէյրութի մասնաճիւղը՝ տասը խաղացողներով: Ինչպէս անցեալ տարիներուն, Հ.Մ.Ը.Մ. դարձեալ իր թեքնիք առաւելութեամբ պարտադրեց ինքինք, խլեց այս մրցաշարին հիմնականացնութիւնները եւ ստացաւ անոնց համապատասխան բաժակներ:

Մեծ տղոց անհատական առաջնութիւննը շահեցաւ Ռաֆֆի Մունչօղլեան, աղջկանց անհատականը՝ Նազիկ Յովհաննէսեան-Նատէր, զոյգ տղոց՝ Ռաֆֆի Մունչօղլեան եւ Արա Մարբիւն, զոյգ աղջկանցը՝ Նազիկ Յովհաննէսեան եւ Կրէյս Սարգիսեան, իսկ խառն զոյգերը՝ Ռաֆֆի Մունչօղլեան եւ Նազիկ Յովհաննէսեան-Նատէր: Յակոր Թագւորեան շահեցաւ կրտսերներու երկրորդութիւնը:

Այս խաղերուն իրենց մասնակցութիւնը թերին նաեւ Նշան Մունչօղլեան, Տիգրան Թագւորեան, Սերգօ Յովհաննէսեան, Համօ եւ Սեւակ Դաւիթեան:

Այս տղոց կերտած գեղեցիկ յաղթանակներուն կողքին, կ'արժէ որ մենք ալ անդրա-

դառնանք իւրաքանչիւրին ճիգին: Մանաւանդ այս օրերուն, երբ ամեն մարդ քիչ թէ շատ ինկած է անձնական գործերու, անձնական հոգերու ետին, համեստ այս տղաքը, անհատական շանքերով ու զոհողութեամբ իրենց կարելին ըրին Հ.Մ.Լ.Մ.ի անունը բարձրացնելու:

Մեր կարծիքով, այս տղոց պատիկեն՝ Համոյեն սկսեալ մինչեւ մեծը՝ Ռաֆֆի Մունջօղլեան, մինչեւ Նազիկ Յովիաննեսեան, գնահատանքի արժանի են: Պոա՛ւ տղաք:

Պոա՛ւ տղաք, դուք ձեր նկուն խաղարկութեամբ, ձեր վարպետ դարձուածքներով, ձեր զօրաւոր հարուածներով կրցաք գրոհել ու յաղթել: Դուք շահեցաք ու ձեր միութիւնը՝ Հ.Մ.Լ.Մ.ը ձեզմով շահեցաւ: Բայց տղաք, ձեր շահած բաժակներուն շօշափելի կշիռը ոչինչ է բաղդատած Հ.Մ.Լ.-Մ.ի շահած բարոյական կշիռին հետ:

Մենք դիտեցինք ձեր խաղերը, ապրեցանք ձեր կարգ մը դժուարութիւնները եւ ուրախացանք ձեր ուրախութեամբ: Մենք դիտեցինք Յակոր Թագւորեանի աւարտական խաղը, զոր ունեցաւ կրտսերներու ախոյեանին դեմ եւ եթէ Յակորիկ չունենար առաջին սեթի փոքր վարանումը, գուցե չպարտուեր ու խաղին արդիւնքը ըլլար ի նպաստ իրեն: Այժմ կարելի է ըսել, որ անու անոր նման ուրիշներ ընդունակութիւն ունին ու կրնան տեղ հասնիլ յարատեւու-

թեամբ: Գալով Կրէյս Սարգիսեանի եւ Արա Մարրեանի, գուցե եղան այս մրցաշարքին ամենեն անբախտները: Արդարեւ, Կրէյս որ կրցաւ լաւ խաղարկութեամբ չեղոքացնել էսփերանս Խուրիփի պէս մրցակից մը, կիսաւարտականին, ըստ երեւոյթին ֆիզիքապէս լաւ տրամադրուած չէր ու չկրցաւ տալ հարկ եղած արդիւնքը:

Բայց Կրէյս ապագայ խոստացող մարզիկ մըն է, եւ կը յուսանք որ գալիքին պիտի ըսէ իր խօսքը: Մինչ Արա Մարրեան - Սամիր Մըրշի մրցումը եղաւ ամբողջութեամբ լարուածութիւն ու պրկում, եղաւ հետաքրքրական ու հանելի. եղաւ՝ զօրաւոր նիգ, յաղթելու կամք: Յաղթանակը գնդակէ-գնդակ, հարուածէ-հարուած կողմ փոխեց ու Արա խաղացուած հինգ սէքերուն վրայ կորսնցուց միայն ու միայն մէկ գնդակով, մէկ հարուածով եւ գուցե նաև քիչ մը իր ջղային խաղարկութեան հետեւանքով: Իսկ գալով Նազիկ Յովիաննեսեանի խաղերուն, իր բոլոր յաղթանակները եղան շատ հեշտ ու շատ ապահով:

Այս մրցաշարքին վեռական տղան անպայման որ եղաւ Ռաֆֆի Մունջօղլեան, որ իր նկուն, վարպետ, խոհուն խաղարկութեամբ չեղոքացուց բոլոր հակառակորդները եւ Նազիկ Յովիաննեսեան-Նատէրի հետ Հ.Մ.Լ.Մ.ի յաղթանակներուն կերտիչները եղան:

ՅՈՒՍԱԴՐԻՉ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Միութենական թէ մարզական գետնի վրայ երբեմն լուռ ու մունց տարուող աշխատանքներ կան, որոնք թէեւ երեւոյթ չեն ու չունին խոշոր արձագանք հանրային կեանքն ներս, բայց նկատի առած այս օրերու մարզական թէ հանրային կեանքի լնացած դրութիւնը, գուցէ արդար է անդրադառնալ համեստ այդ աշխատանքներուն եւ տալ գնահատումի եւ գնահատանքի իրենց բաժինը: Քանի ներկայ օրերու սա նեղ կացութեան մէջ անոնց ըրածը հակառակ իր քիչ վաստակին, արդէն մէծ զոհողութիւն մըն է եւ օգտակար աշխատանք մը, հանրային թէ միութենական կեանքի աշխուժացման գծով:

Լուռ տարուող աշխատանքներու ծիրին մէջ կ'ուզենք անդրադառնալ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Շրջանային ենթայանձնախումբի գործունեութեան:

Յանախ եղած ենք Պուրճ Համուտի դաշտը եւ դիտած ենք Հ.Մ.Լ.Մ.ի արլեթի փորձերը: Դաշտին վրայ միշտ ալ պատկերը տպաւորիչ եղած է: Բաւական թիւով մարզիկ-մարզիկուհիներ իրենց արլեթիկ փորձերը կ'ընեն պատասխանատուներու հսկողութեան եւ ցուցմունքներուն տակ: Գրեթէ բոլորն ալ դպրոցական աշակերտներ են, որոնք կը կոփուին, կը պնդանան Հ.Մ.Լ.Մ.ի քուրային մէջ՝ դառնալու յոյսը վաղուան: Գալիքի հեռանկարով դիտած տարուող աշխատանքը որոշ չափով յուսադրիչ է: Ուրիշներկու տարեկան այդ արլեթնե-

1983. Հ.Մ.Լ.Մ.ի արլեթները իրենց պատասխանատուներուն հետ:

րուն մէջ կան ատաղճ ըլլալու կոչումը ունեցող տարրեր: Միայն թէ՝ պզտիկ այս տղաքը շարունակեն արլեթ ընել. կամք ընեն, նիզ ընեն տեղ հասնելու ու տարիներու նամքուն վրայ չտարուին այլ հրապոյրներէ:

Այս մանուկներէն վաղուան արլեթը պատրաստելու նամքուն վրայ մենք տեսանք նաեւ Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արլեթի Շրջանային ենթայանձնախումբին բոլոր անդամներուն տարած նիզն ու աշխատանքը: Տեսած ենք իրենց եռանդն ու հետաքըրքրութիւնը իրենց յանձնուած գործին հանդեպ եւ համոզուած ենք, որ գիտակից են իրենց պարտականութեան կարեւորութեան: Մինչ իրենց ցոյց տուած զոհողութեամբ՝ բացայայտ է իրենց սէրն ու գուրգուրանքը արլեթին հանդեպ: Այս համեստ ենթայանձնախումբն էր, որ 1981-82ի դպրոցական տարեշրջանին կազմակերպեց միշ-վարժարանային արլեթիկ մրցումներ, հայկական վարժարաններէ ներս արլեթիզմը տարա-

ծելու ու քաջալերելու առաջադրանքով: Մեր մաղթանքն է, որ այս ենթայանձնախումբը, որուն գրեթե բոլոր անդամները երիտասարդ տարրեր են (անցեալին իրենք ալ արլեք եղած), սկսուած այս գործը շարունակեն աւելի հետաքրքրութեամբ ու աւելի ծրագրուած ձեւով: Արդ՝

Արլեքի պատրաստութեան գծով նպաստաւոր այս ազդակներու լոյսին տակ մեր համոզումն է, որ ամեն յարատեւ աշխատանք որ ըլլայ հիմնուած որոշ փորձառութեան եւ որոշ գիտական տրւեալներու վրայ, վաղ կամ ուշ պիտի տայ յաջողութեան իր պտուղը: Ուստի, այս իսկ գաղափարեն թելադրուած, հաւատացողն ենք որ, Հ.Մ.Լ.Մ.ի Արլեքի Շրջանային ենթայանձնախումբի տղաքը եւ քոյրերը հսկայ պարտականութիւն ունին իրենց առջեւ կատարելիք: Հարկ է, կարելի կարճ ժամանակով Հ.Մ.Լ.Մ.ի արլեքը դուրս բերել իր լնացած վիճակեն: Գնահատելով հանդերձ թափուած նիզն ու զոհողութիւնը, քող քոյլ տրուի մեզի, գալիք աշխատանքին մտահոգութեամբ, կարգ մը յիշեցումներ ընել:

Նախ, անհրաժեշտ է տարուող գործը, արլեք պատրաստելու կերպը հունաւորել թեքնիքօրեն եւ անոր տրամադրել հարկ եղած ամեն սարքաւորում: Այլ հարց, որ բոլոր այն արլեքները, որոնք պիտի մարզուին յանձնախումբին կողմէ պետք է ըլլան ընտրեալներ՝ որոշ ընդունակութեամբ: Յանձնախումբը բոլորովին ան-

1976. Յովիկ Մկրտիչեան ԼԵՎԱՄԻ մրցումներու ախոյեանի իր բաժակը կը ստանայ տորթ. եղբ. Միսար Արզումանեանէն:

Մայիսեան Փառատօնի ԼԵՎԱՄԻ մարզիկներու տողանացք:

փորձներու հետ գործ պետք չէ ունենայ: Սկսնակներու պատրաստութեան գործին նախաձեռնողը պետք է ըլլան դպրոցները, եւ կամ, կարելի է դպրոցներու տնօրենութեան հետ համախորհուրդ դասաւորել այս մեկը: Նոյնիսկ, ի պահանջեալ հարկին այցելու մարզիչ տրամադրելով: Այսու ուրախալի է յիշել, որ արդեն կարգ մը դպրոցներ սկսած են այս ուղղութեամբ որոշ գործ տանիլ: Նաեւ, արլեքին ֆիզիքական պատրաստութեան առընթեր շատ կարեւոր է բարոյականի պատրաստութիւնը:

Կեանքի այս պայմաններուն մեջ չի բաւեր նպատակի մը հանդեպ միայն սէր ունենալ ու եռանդով հետապնդել զայն: Եթէ հետապնդուած նպատակի մը յաջողութեան համար յարատեն նիզն ու եռանդը անհրաժեշտ ազդակներ են, ապա նոնքան կարեւոր ու նոյնքան նպաստաւոր են բարոյական կարգ մը պայմաններու ամբողջացումը: Զեմ-

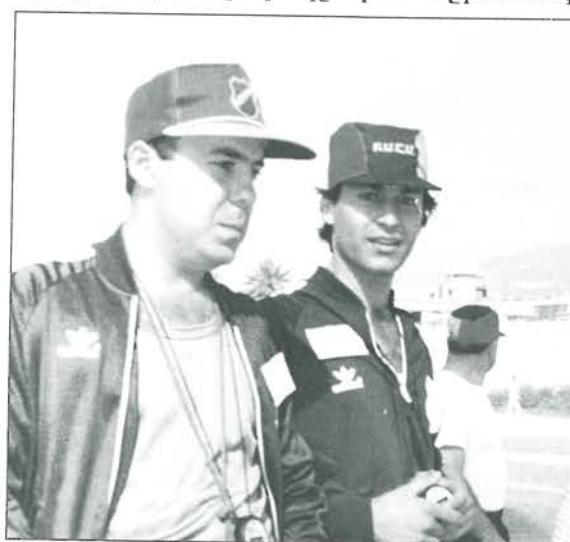
ուզեր հարցը ընդլայնել, ոչ ալ կ'ուզեմ մեր եւ ուրիշներու արլեքը պատրաստելու միջոցներու բաղդատականը ընել: Կարծեմ՝ թէ պայմաններու եւ դրութիւններու տարբերութիւնը բաւականին խոշոր է: Այսուհանդերձ, մենք ալ որոշ չափով պարտաւորուած ենք հետեւելու օրուան պահանջին: Ուստի, այդ պայմաններու շարքին վրայ կու գայ մթնոլորտը, որուն մեջ պիտի կոփուի արլեքը: Այսօր բոլորս ալ շատ լաւ գիտենք, որ տղաքը հմայող շատ հրապուրիչ երեւոյթներ կան: Հարկ է տղաքը նպատակին կապւած կարենալ պահելու համար, ստեղծել համապատասխան մթնոլորտ, ուր անոնք հոգեկան բաւարարութիւն ստանան: Պատմութեան անցած են այն ժամանակները, երբ արլեքը միայն գաղափարականով առաջնորդուած կը հետեւէր միութենական նպատակի մը իրագործման: Այսօր բարբերու մեջ շատ բան փխուած է: Պայմաններու հարկադրանքին առջեւ, հարկ է, իրապաշտ ըլլալ եւ գործնականը զատորոշել իտեալականէն: Բնական է այս իրականութեան առլնթեր պետք է դաստիարակչական աշխատանք

1976. ԼԵՎԱՍԻ մրցումներուն Զարեհ Մկրտիչեան առաջին, Յովիկ Մկրտիչեան երկրորդ:

տանիլ, տղան պատրաստել, հասունցնել գաղափարականի գիտակից զոհողութեան: Մինչ այդ, որպեսզի գործը քայլ պահէ օրուան պահանջին հետ, հարկ է արլեքը պահել գիտնալ:

Դեռ այլ հարց, որ անցեալին շատ սիրւած ու շատ գնահատուած այս խաղը, արլեքիզմը, այս օրերուն մեր ափերուն վրայ տակաւ իր փայլքը կորսնցուցած եւ ամենէն անհրապոյր ու ամենէն նուազ գնահատւած մարզական խաղն է դարձեր: Հակառակ անոր որ արլեքիզմը մարզական խաղներուն ամենէն պարկեցտն ու ամենէն ազնուականն է, որ մարդուն մեջ կը կերտէ նկարագրային գեղեցկութիւնն ու աշխատուակ գիծը, հակառակ անոր որ այս խաղը անհատական ձիրք մըն է, որ կը պահանջէ զօրաւոր կամք, յարատեւ նիզ ու շատ քրտինք կարենալ տեղ հասնելու: Այս բոլորով հանդերձ, անոր տրուած ծափերը շատ քիչ են ու անոր հանդէպ ցոյց տրուած հետաքրքրութիւնը շատ պակաս: Այս կացութեան առջեւ կարծես չոր ու ցամաք փորձերը չեն բաւեր արլեքը արլեքիզմին կապւած պահելու: Այս՝ պետք է նոր տուեալներու լոյսին տակ ձեւը գտնել տղուն մեջ արլեքը ներմուծելու, սիրել տալու, հոգե-

Արլեքի իրաւարաներ՝ Կարօ Վարդանեան և Զարեհ Մկրտիչեան:

կան ապրում, իտեալ դարձնելու: Նոր կը հասնինք յաջողութեան:

Ուրեմն, մեր խօսքը մասնաւորելով Հ.Մ.Լ.Մ.ին ու ազգային բոլոր պատասխանատուներուն կ'ըսենք. չմնաք խօսքի սահմանին մէջ՝ միշտ օրօրուելով: Բաւ է զգացումներով տարուինք եւ սպասենք, որ պատահականութիւնը բան մը ծնի: Եթէ իրաւ կ'ուզենք մեր եսը զգուող, մեր ազգային տարագին պատիւ բերող իրագործումներ ընել, եթէ իրաւ հաւատացողն ենք որ մեր հաւաքականութիւնը իր գոյութեան պայքարին մէջ տեղ մը մեր աթլեթներուն ալ գեղեցիկ խոյանքներուն պէտք ունի, այդ պարագային հարկադրուած ենք գործնա-

կան ըլլալու եւ տալու աթլեթին այն ինչ որ պէտք ունի: Այլապէս՝ կը մնանք նահանջի նամբուն վրայ: Եւ դեռ, այս ընթացքով, վախ կայ, որ քանի մը տարիին կրնանք կորսնցնել այն, ինչ որ այսօր ունինք՝ անհատական գոհողութեամբ ձեռք բերուած:

Այսօր երբ դեռ աշխատող ձեռքեր կան, երբ դեռ «խենթ»եր կան իրենց անձը մոնցած՝ հաւաքականութեան իտեալին սիրոյն, հարկ է որ նիւթապէս թէ բարոյապէս աւելի քաջալերենք այն տղաքը, որոնք վստահ եմ թէ ծափ չէ որ կը սպասեն մեզմէ, այլ՝ աւելի մօտիկութիւն ու աւելի հետաքրքրութիւն իրենց տարած գործին հանդէպ:

ԵՍ ՏԵՍԱՅ ԱՐԱՐԱՏԸ ՈՂՋ ՊՈԼԻ ՎՐԱՅ

Այդ օր, Կիրակի, Յուլիս 14ին, ես տեսայ հայոց Արարատը. Արարատը բարձր, Արարատը վեհ ու սրբազն:

Այդ օր, ես տեսայ Հայաստանի ֆութապոլի «Արարատ» խումբը՝ խումբին տղաքը, բոլորն ալ դեռ շահին՝ բարտիի հասակով, բոլորն ալ արագ ու ճկուն տղաք: Բոլորն ալ ֆութապոլիստի ճիրք ու թեքնիք, խելք ու թաքքիք ունեցող տղաքը: Այս տղաքը եթէ քիչ մը աւելի ներքին հասկացողութիւն, քիչ մը աւելի փորձառութիւն ունենան, այն ատեն մենք պիտի կարենանք շատ քան ակնկալել այս տղոցմէ: Կարծեմ սխալած չեմ ըլլար, եթէ ըսի՞մ՝ 1973ի կազմէն ասդին քերեւս լաւագոյն կազմն է, որ կ'ունենայ «Արարատ»ը:

Ես տեսայ Արարատը Ամերիկայի Փաստինա քաղաքին հսկայ Ռոզ Պոլ մարզադաշտին վրայ, պար էր բոնած 20 հազար արարատցիներու հետ: 20 հազար մարդ մեկ մարդու պէս կը պոռար.- Արարատ, Արա-րատ, Ա-րա-րատ... հայոց մեծ ու մեծի Արարատ լեռը Ռոզ Պոլ մարզադաշտին երկինքէն կախուած: Ու անմիջապէս մտածեցի: «Խենք է այս ժողովուրդը»: Այո՛, իր հայութեամբ խենք է, տարօրինակ է այս ժողովուրդը, որ այսպէս՝ մեծով պատիկով, կին ու երախայ, իրարու առած եկած են մարզադաշտ՝ իրենց Արարատը, հայրենի ֆութապոլի «Արարատ» խումբը քաջակերելու՝ սիրու ու եռանդ տալու:

Ի՞նչ հանելուկ է այս: Ի՞նչ ժողովուրդ է այս, որ տուն-տեղ ճգած, հայրենիք ճգած, եկած է այս օտար ափերը, բայց դեռ հայրենիքին կարօտին ետեւեն կը վագէ ու «Ա՛յ

հայրենիք» կը կանչէ: Ահա հազարներով եկած են, Եռագոյն դրօշներ պարզելով եկած են, հայու սիրու շալակելով եկած են: Նախարար առած եկած են:

Երեքով նոր էինք մտած Ռոզ Պոլ կոչւող Վիթխարի մարզադաշտը, ուր եկող տարի տեղի պիտի ունենան ֆութապոլի համաշխարհային ախոյեանուրեան մրցումները: Երեքով շշմած էինք՝ տեսնելով մարդկային այն ծով ալիքը, որ կարծես պատրաստ էր վրադ խուժելու: Հայաստանի ֆութապոլի «Արարատ» խումբը կը խաղար Սալվատորի ախոյեան «Ակիլա» խումբին դէմ: Խաղը տաք էր, շատ տաք ու արագ: Կարծես վայրկեանները իրարու դէմ կը մրցեին՝ կոլ նշանակելու համար: «Արարատ», ինչպէս իր տաք ժողովուրդը, կը նեղէր հակառակորդին նակատը: Ահա ձախ ծայրը գնդակը առած կ'երթայ, կը սուրայ՝ դիմացի բերդը նեղքելու համար: Ու գնդակը բերդին ձողը շոյելով անցաւ. սարսուռ տալով անցաւ: Բայց անակնիկայր պատահեցաւ նիշդ հակառակ ուղղութեամբ: Սալվատորական խումբը կրցաւ խաղի բել «Արարատ»ի յետսապահները ու մրցու-

մին առաջին վայրկեաններուն նշանակեց առաջին կոլը: Կարելի է այս կոլը կոչել անակնկալի ծնունդ:

Պահ մը, միայն պզտիկ պահ մը սահմըռկեցան «Արարատ»ի տղաքը ու նոր թափ տուին խաղին: Երկուստեք նոր գրոհներ փորձուեցան: Բայց վճռական էին «Արարատ»ի յարձակումները եւ անոնք չուշացան արդիւնք տալու: Մրցումին 10րդ վայրկեանին, հատուցման հարուածով, հայրենի խումբը նշանակեց հաւասարութեան կոլը: Կարծես այդ վայրկեաննեն սկսեալ բացայայտ դարձաւ «Արարատ»ի յաղթանակը: Եւ իրապէս ալ, գեղեցիկ փասերով համեմուած, արագ ու տաք-մանաւանդ առաջին կիսախաղին-այս մրցումը պիտի վերջանար «Արարատ»ի արժանի յաղթանակով՝ 3-1 արդիւնքով:

Թէեւ մենք փորձեցինք գոնք մասսամբ խաղը նկարագրել, բայց ինչ պէտք կայ խաղը նկարագրելու, երբ ամբողջ դաշտը հունաներու, ուրախութեան կանչերու տարափին տակ կը դողար եւ քանի մը անգամ պէտք եղաւ՝ զգաստութեան հրաւիրել ժողովուրդը, որ ամբողջութեամբ կարօտ ու սէր դարձած, կը պոռթկար.- Արարատ, Արարատ, Ա-րա-րատ...

Մինչ հայոց Եռագոյն դրոշը կը ծածանէր Ռոպ Պոլ մարզաւանի կայմին վրայ, ամերիկան դրոշին հետ քով-քովի, եղբայրացած:

Եռագոյն դրոշը կը յանձնուի Վահան Շամլեանի ներկայացուցիչ՝ Կարօ Հատտատին:

Եւ Հայաստանի խորհրդարանին վրայ ծածանած, հայոց նեղ օրերուն իր զաւակներուն յոյս ու կորով ներշնչած Եռագոյն դրոշն էր, որ հայրենի մարզական նախարարին՝ պրն. Ռաֆայէլ Թորոյեանի ձեռքերով պիտի յանձնուէր պրն. Վահան Շամլեանին, բայց անոր բացակայութեան բերումով կը յանձնուէր իր ներկայացուցիչին՝ պրն. Կարօ Հատտատին, առ ի երախտագիտութիւն պրն. Շամլեանին՝ հայ ազգային, կրթական թէ մարզական կեանքին բերած նպատակին համար:

Կեցցէ պրն. նախարար: Տղաք, դուք մեզի հպարտութիւն բերիք, հայութիւն բերիք: Զեր երբը բարի:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այս երկը	3
«Բարձրացիր-բարձրացուր»ի անխոնջ գաղափարախօսը	Տոքք. Մ. Արգումանեան
Հաւատքի ու նուիրումի յուշամատեանը	Վ. Աւագեան
	6
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ	
Խօսք առ Հայաստան	9
Ոտքի՛, <Մ.Լ.Մ.ն է կ'անցնի	11
<Մ.Լ.Մ.ակա՛ն եղբայր...	14
Դաս առնենք	17
Այս առաքեալները	19
Տուէ՛ք <Մ.Լ.Մ.ին	21
<Մ.Լ.Մ.ական սերունդին	24
Տղա՛ք, քալեցէք աւելի ուժգին	27
Մենք պիտի վառենք կրակը	30
Ծանիր հանգամանքդ	32
Բարոյական դաստիարակութիւն	34
Մարզական կեանքը երէկ եւ այսօր	37
Յնծա՛, հայրենիք	41
Ծանիր զքեկ	43
Ո՞ւր են մեր մարզական միութիւնները	46
<Մ.Լ.Մ.' ազգային հրամայական պատգամ	49
Ո՞վ պիտի գուրգուրայ	52
Քչիկ մը սիրու	54
Բաց նամակ ... Նոր Աւետարան...	57
Դէպի դաշտ հայ մարդ	61
Չեռք տուէք <Մ.Լ.Մ.ին	63
Հարկ է <Մ.Լ.Մ.ը զօրաշարժի ենթարկել	66
Ապրի՛ք, հազար ապրի՛ք «Արարատ»ցիներ	71
«Արարատ»ի այս տղաքը	75
Տղաք, դարձէ՛ք գաղափարի առաքեալ	77
Պատգամ մը սրբական	80
Վազէ՛, <Մ.Լ.Մ., վազէ՛	82
Չեր տուածը կրնայ աղօթք դառնալ	85
Այս իւնք տղաքը	88
Նաւասարդեան փառաւոն Լու Անձելլսի մէջ	91
Տէրտէր, աղօթէ՛	94
Ուխտագնացութիւն դէպի Մոնթեպելլոյի յուշարձան	97
Յարգա՞նք <Մ.Լ.Մ.ի նուիրեալներուն	99
Հայ մարդիկ, սիրու տուէք, սէր տուէք <Մ.Լ.Մ.ին	102
Այսօր տօն է հաշուետուութեան	105
Բաց նամակ Ն. Վ. Լեւոն Տէր Պետրոսեանի, նախագահ՝ <Հանրապետութեան	108
<Մ.Լ.Մ.ի «Ազատամարտ» մասնաճիւղին բերքը	111
ԴԷՄՔԵՐ	
Անմահները	117
Յովհաննէս Շահինեան/մարդը եւ <Մ.Լ.Մ.ականը	121

<i>Տոքը. Միսաք Արկումանեանի <Ա.Ը.Ը. Ական գործունէութիւնը եւ վաստակը</i>	126
Երուանդ, երրդ բարի	129
<i>Մկրտիչ Եկրտիչեան - Միկէ - մարդու</i>	131
Ժիրայրն ալ տուինք հողին	135
<i>Սաաթահն</i>	137
<i>Տղա՛ս, Համոն է կ'անցնի</i>	139
<i>Մուխը մարէ Մանուկը</i>	142
<i>Յովհաննէս Շահինեան մարդուն մեծութիւնը</i>	146
Եղբայր Վազգէնը մեր մէջ	150
<i>Տոքը. Վարդգէս Կիրեղեան</i>	153
<i>Ալեքսան Փիլաւճեանն ալ գնաց</i>	156
Եղբ. Քերոր Առաքելեան մարդը	158
<i>Քոյր Սօսէ Տէր Յովհաննէսեան</i>	162
<i>Հրաչ Զալեանն ալ գնաց...</i>	168
 <Ա.Ը.Ը.ԱԿԱՆ ՅՈՒՇԵՐ	
<i>Անցեալին ալապէս էին</i>	173
<i>Հին մարդիկ, հին յիշատակներ</i>	175
<i><Ա.Ը.Ը.Ի Հալէպի «Նաւասարդեան» դաշտը</i>	179
<i>Ապտակը</i>	185
<i>Նկար մը... անցեալէն</i>	187
<i>Ես երգելով տուն դարձայ</i>	189
<i>Հայրիկ, դաշտ երթանք</i>	193
<i>Դանոյին երազը</i>	195
<i><Ա.Ը.Ը.Ական կարօտի հրձուանք</i>	200
<i>Պրն. վարչապետը</i>	203
<i><Ա.Ը.Ը.Ի Հալէպի ակումբը</i>	205
<i>Նոր շապիկը</i>	211
<i>Այ Չոպան Մանուկ</i>	213
<i>Այցելութիւն Քրիստափոր Միքայէլեանին</i>	216
<i>Ո՛չ, դուն տարապ չունիս</i>	221
<i>Սկառուտական կարգապահութիւն</i>	223
 ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵՍՆՔ	
<i>Պոատ տղաք</i>	229
<i>Յուսադրիչ աշխատանք</i>	231
<i>Ես տեսայ Արարատը Ռուզ Պոլի վրայ</i>	235

**Խմբագիր՝
Վ. Ահագեսն**

**Էջաղբող
Զ. Զեռէքճեան**

ՍԱՄՈՒԵԼ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Սամուել Մկրտիչեան ծնած է 1922ին, սաստինցի ծնողքէ, պատմական Հայաստանի Աղձնիք նահանգի Տիգրանակերտ մայրաքաղաքը, որ այսօր կը կոչուի Ֆարղին: 1928ին, ծնողքին հետ անցած է Հաղեպ, Սուրբա:

Նախնական ուսումը ստացած է տեղույն Հայր Պալեանի Թեր Սանթ դպրոցը: Հակառակ յառաջադէմ աշակերտ մը ըլլալուն, ան չէ կրցած երկրորդական ուսումը շարունակել՝ հիւանդութեան պատճառով: Զարգացումը կը պարտի իր յանառ կամքին եւ ինքնաշխատութեան: Արհեստով եղած է ուկերիչ:

Սամուել Մկրտիչեան ամբողջ 69 տարիներ նուիրած է Հ.Ս.Ը.Մ.ին եւ ֆութպղին: Նաեւ եղած է Հ.Յ.Դ.ի անդամ, հայրենակցական միութեան ներկայացուցիչ, քաղական, սուրբահայ միութեան եւ ուկերիչներու սենտիքայի ատենապետ, եւազն:

Հ.Ս.Ը.Մ.ական իր գործունեութեան դաշտը կ'ընդգրկէ Սուրբա, Լիքանանը եւ մասամբ մը Ամերիկայի Արեւմտեան շրջանը: Ան նախ ֆութպղով խաղացած է Հ.Ս.Ը.Մ.ի երկրորդական խումբերէն, կարճ շրջան մըն ալ՝ Հ.Ս.Ը.Մ.ի Ա. կազմէն: Ֆութպղին առընթեր երկար տարիներ կատարած է իրաւարարութին, նշանակուած է ֆութպղի, զանձումի, դաշտի յանձնախումբի անդամ: Քանի մը շրջան ընտրուած է վարչական, վարչութեան ատենապետ, քանի մը շրջան՝ ֆութպղի Շրջանային Յանձնախումբ եւ Շրջանային Մասնոյ Յանձնախումբի ատենապետ: Տարիներու ընթացքին գրած է մօտ 200 յօդուած՝ Հ.Ս.Ը.Մ.ի մասին:

Այս բոլորին առընթեր հետեւած է գրականութեան: Առաջին փորձերը եղած են ֆրանսերէնով, բայց կարճ շրջան մը՝ Հայերէն առաջին գրութիւնը՝ "Խօսք Առ Հայաստան" վերնագրով, լոյս տեսած է 1946ին, ներգաղթի տաք օրերուն, Փարիզի "Յառաջ" օրաթերթին մէջ: Այնուհետեւ մերթ ընդ մերթ գրութիւններ տուած է թերթերու: Բայց շրջան մը՝ 1986-1996 թուականներուն, միջանկեալ ժամանակներով կրցած է նուիրուիլ գեղարուեստական գրականութեան՝ գրելով պատմուածքներ ու կարգ մը յուշեր: Արդիւնքը այն եղած է, որ 1988ին Պէլրութի մէջ կրցած է տպարանին յանձնել՝ "Հողին Կանչը" վերնագրով պատմուածքներու Ա. հատորը: Իսկ 1996ին, լոյս կը տեսնէ իր "Օտար Ճամբաններու Վրայ" պատմուածքներու Բ. հատորը, Պէլրութի մէջ: Երկու հատորներն ալ արժանացած են գնահատական յօդուածներու Հայաստանի եւ Արտասահմանի մէջ: Ներկայիս ունի 3-4 հատորի մէջ ամփոփուելիք պատրաստ հունաք:

1993ին, Հայաստանի Հայ Գրողներու Միութեան կողմէ լիազօրուած՝ հիմնած է Քաղիքորնիոյ մասնախուղը՝ Հայ Գրողներու Միութիւնը:

1994ին, Հ.Ս.Ը.Մ.ի Լիքանանի Շրջանային Վարչութիւնը գնահատելով իր միութեանական երկարամեայ գործունեութեան բերքը, զինք պատուած է Հ.Ս.Ը.Մ.ի Շառապութեան շքանշանով:

Իսկ 1998ին, Հ.Ս.Ը.Մ.ի Կեդրոնական Վարչութիւնը առ ի գնահատանք իր երկար տարիներու նուիրումին եւ վաստակին, զինք պարգեւատրած է Հ.Ս.Ը.Մ.ի Արժանեաց շքանշանով:

Սամուել Մկրտիչեան 1989ին ի վեր կապրի Մ. Նահանգներու Քաղիքորնիոյ պեհստէլ քաղաքը: